МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МЕЛЬНИЧУК СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 340.12(477)(0.064)

ПРАВОВІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ С. М. Мельничук

Науковий консультант: **Луць Людмила Андріївна**,
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертація виконана на актуальну тему та присвячена обґрунтуванню основних концептуальних положень щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. Акцентується увага на тому, що Україна формується як демократична, правова, соціальна держава, для створення якої важливим є реалізація її функцій в правових формах, які спрямовані на розв'язання завдань закріплених в Конституції та законах України.

В роботі проаналізовано позиції висловлені в зарубіжній та вітчизняній юридичній літературі щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Зазначено, що теорія правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна не сформована й до нині. Питання правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу, що забезпечують розв'язання завдань держави Україна правовими засобами, залишаються поза увагою вітчизняної юридичної науки.

Констатовано, що виявлення основних ознак правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та формування основних концептуальних положень сприятиме не лише розвитку наукової теорії правових форм реалізації функцій сучасної держави, а й ефективному державотворенню в Україні, наближенню її до кращих світових аналогів.

З метою належного аналізу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та у зв'язку з невідповідністю понятєво-категоріального апарату темі дисертаційного дослідження було уточнено низку понять чи створено нові, які відповідають сучасним реаліям. Аргументовано потребу в створенні пізнавальної

конструкції, яка є необхідною для дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу, що забезпечується системою правових засобів.

В основі пізнавальної конструкції є розуміння сучасної держави Україна як соціальної публічної інституції, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації її функцій. Мету сучасної держави Україна – забезпечення цілісності, управління і розвитку суспільства визначає конституційна модель – демократична, правова, соціальна держава. А мета – завдання сучасної держави Україна, під якими розуміються питання, що обумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна.

Завдання сучасної держави Україна закріплені в Конституції України й визначають функції сучасної держави Україна – найбільш доцільний обсяг діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань. Їх реалізація покладається на уповноважених суб'єктів, правомірна фактична діяльність яких спрямована на розв'язання завдань сучасної держави Україна. Вона здійснюється у визначених державою правових формах.

В роботі встановлено основні ознаки правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, а саме: вони є способом здійснення функцій сучасної держави Україна; є значущою правовою діяльністю, що забезпечує цілісний процес реалізації функцій сучасної держави Україна; основними їх компонентами є правотворення, правоінтерпретація, правозастосування, для яких характерний особливий зміст; здійснюється уповноваженими суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами); мають чітко визначений процедурний порядок здійснення; спрямовані на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах.

На цій основі сформульовано визначення поняття правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як способу їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб'єктами, що спрямований на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах.

За значущістю правової діяльності та особливостями її змісту було виокремлено правотворчу, інтерпретаційно-правову, правозастосовну форми реалізації функцій сучасної держави Україна, які й забезпечують цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна.

Виявлено й охарактеризовано основні властивості правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема: вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є правотворча діяльність; характеризується видовими особливостями змісту; здійснюється уповноваженим на правотворчу діяльність суб'єктом; має особливий процедурний порядок, який закріплений у джерелах права; є способом об'єктивації у джерелах права функцій сучасної держави Україна. Сформульовано визначення поняття правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності правотворчих суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію у джерелах права функцій сучасної держави Україна.

За видовими особливостями змісту правотворчої діяльності виокремлено різновиди правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна: законотворчу, підзаконну, нормативно-договірну.

З'ясовано особливості законотворчої, підзаконної, нормативно-договірної правотворчих форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Виявлено й охарактеризовано основні властивості інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема: вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є інтерпретаційно-правова діяльність, яка спрямована на формування правил-роз'яснень змісту норм та принципів права формально-обов'язкового характеру; вона здійснюється уповноваженими суб'єктами; їй властивий особливий процедурний порядок; спрямована на формування правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах. Сформульовано визначення поняття інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених

суб'єктів, що спрямована на формування правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах.

Виявлено й охарактеризовано основні властивості правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна: вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є правозастосовна діяльність; вона здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний порядок; спрямована на індивідуалізацію та об'єктивацію в правозастосовних актах функцій сучасної держави Україна. Сформульовано визначення поняття «правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна» – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення актів застосування права, в яких конкретизуються нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна.

За видовими особливостями змісту правозастосовної діяльності у правозастосовній формі реалізації функцій сучасної держави Україна були виокремлені виконавчо-регулятивна, правоохоронна, судова та контрольна.

З'ясовано особливості виконавчо-регулятивної, правоохоронної, судової, контрольної форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Обґрунтовано, що необхідними засобами виявлення проблем правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна є постійний її моніторинг. Моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна характерні такі особливості: його метою є встановлення їх реального стану, забезпеченості цілісності процесу та створення умов для реалізації функцій сучасної держави Україна; завдання – встановлення їх відповідності ідентифікаційним ознакам цієї форми; забезпеченості цілісності процесу та створення умов для реалізації функцій сучасної держави Україна; виявлення проблем у цій сфері; формування пропозицій щодо їх розв'язання і шляхів удосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; об'єктом є правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна; суб'єктом є уповноважені – державні чи/та недержавні суб'єкти; моніторингова діяльність повинна здійснюватися відповідно до чіткого процедурного порядку, з

використанням системи відповідних засобів, які можуть мати особливості пов’язані видами правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; його результати мають формуватися у письмових та електронних документах, форма якого має визначатися в регламентарних актах. Сформульовано визначення поняття моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб’єктів, яка здійснюється за допомогою засобів спостереження, аналізу, оцінки і спрямована на виявлення реального їх стану та вдосконалення.

За особливостями змісту правової діяльності виокремлено моніторинг правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна, який дозволив виявити проблеми правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна й запропонувати основні засоби їх розв’язання в процесі реформування.

Розроблено пропозиції щодо вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. Сформульовано основні концептуальні положення щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Ці та інші положення й висновки є важливими не лише з точки зору юридичної науки, але й юридичної практики, особливо в контексті реформування сучасної держави Україна.

Ключові слова: сучасна держава Україна, функції сучасної держави Україна, правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна, правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна, інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна, правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна, моніторинг правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

SUMMARY

*Melnychuk, S. M. The Legal Forms of Executing the Functions of the Modern State of Ukraine***.** – Academic Research Paper (manuscript copyright).

The thesis for the degree of the Doctor of Sciences in Law, specialty 12.00.01 – the theory and history of state and law; the history of political and legal sciences. (081 – Law) – The National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The dissertation is devoted to the subject of current importance and is aimed at defining the main features of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine, their subtype-specific features, and the means of resolving problems that arose in the process of their development. The study provides the principal conceptual framework for the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine and places emphasis on the fact that Ukraine is developing as a democratic, legal, and social state, which necessitates the execution of its functions in legal forms, aimed at accomplishing the objectives enshrined in the Constitution and the Laws of Ukraine.

The paper analyzes the studies on the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine provided in foreign and Ukrainian legal literature.

It states that a comprehensive theory of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine has not yet been developed. The question of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine as a whole ensuring the accomplishment of the objectives of the state of Ukraine by legal means also remains insufficiently studied.

The attention is brought to the fact that the definition of the main features of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine and the development of the principal conceptual framework for them will contribute not only to the development of a scientific theory of the legal forms of executing the functions of the modern state, but also to efficient state-building in Ukraine, its approximation to the world’s best analogues.

In order to properly analyze the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine and due to the non-conformity of the term base to the topic of

the research paper, a certain number of terms that correspond to the present-day situation are introduced or specified and a cognitive model for studying the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine as a whole is developed.

The basis for this cognitive model is the understanding of the modern state of Ukraine as a social public entity ensuring the integrity, management, and development of society in the course of the execution of its functions. The aim of the modern state of Ukraine – ensuring the integrity, management, and development of society is defined by its constitutional model – a democratic, legal, social state. The aim defines the objectives of the modern state of Ukraine – the issues that need to be resolved in the process of the execution of its functions.

The objectives of the modern state of Ukraine are enshrined in the Constitution of Ukraine and define the functions of the modern state of Ukraine – the most viable volume of activity of Ukraine aimed at resolving its objectives. The responsibility for their resolution is placed on legally authorized entities, the lawful activities of which are aimed at achieving the objectives of the modern state of Ukraine. It is being put into practice in the legal forms defined by the state.

The study defines the main features of a legal form of executing the functions of the modern state of Ukraine: it is a means of executing the state functions; it is legal activity aimed at accomplishing the objectives of the state; it is implemented by legally authorized entities (the state authorities, enterprises, and institutions); it is implemented according to a strict procedural order; the results of this activity objectify the functions of the modern state of Ukraine in legal acts. On the basis of it, the definition of a legal form of executing the functions of the modern state of Ukraine is formulated as a means of their execution by legally authorized entities (the state authorities, enterprises, and institutions).

According to the significance of legal activity and its specific features, the law-making, law-interpreting, and law-enforcing forms of executing the functions of the modern state of Ukraine are defined, which ensure the integrity of the process of executing the functions of the modern state of Ukraine.

The paper also defines the features of the law-making form of executing the functions of the modern state of Ukraine: it is one of the legal forms of executing the state functions; it is realized in law-making activity; it is characterized by the specific features of law-making activity; it is implemented by a legally authorized entity; it is implemented according to the procedural order stated in the sources of law; it is a means of objectifying the functions of the modern state of Ukraine in the sources of law. On the basis of it, the law-making form of executing the functions of the modern state of Ukraine is defined as the activity of legally authorized entities aimed at objectifying the functions of the modern state of Ukraine in the sources of law.

According to the subtype-specific features of law-making activity, the law-making, by-law-making, and regulatory-contractual law-making forms of executing the functions of the modern state of Ukraine are defined.

The study elaborates on the specific features of the law-making, by-law-making, and regulatory-contractual law-making forms of executing the functions of the modern state of Ukraine.

The characteristic features of the law-interpreting form of executing the functions of the modern state of Ukraine are singled out: it is one of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine; it is realized in law-interpreting activity aimed at formulating formal obligatory rules to explicate the norms and principles of law; it is implemented by legally authorized entities; it is implemented according to a strict procedural order; it is aimed at formulating rules to explicate the functions of the modern state of Ukraine and their objectification in law-interpreting acts. On the basis of these features, the definition of the law-interpreting form of executing the functions of the modern state of Ukraine is formulated as the activity of legally authorized entities aimed at formulating rules for explicating the functions of the modern state of Ukraine and their objectification in law-interpreting acts.

The paper defines the characteristic features of the law-enforcing form of executing the functions of the modern state of Ukraine: it is one of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine; it is realized in law-enforcing activity; it is implemented by legally authorized entities; it has a specific procedural order; it is aimed

at specification and objectification of the functions of the modern state of Ukraine in law-enforcing acts. The definition of the law-enforcing form of executing the functions of the modern state of Ukraine is formulated as the activity of legally authorized entities aimed at making law-enforcing acts specifying rules and regulations on the functions of the modern state of Ukraine.

According to the subtype-specific features of law-enforcing activity, the performative-regulatory, law-protecting, judicial, and monitoring types of the law-enforcing form of executing the functions of the modern state of Ukraine are singled out.

The study specifies the specific features of the performative-regulatory, law-protecting, judicial, and monitoring forms of executing the functions of the modern state of Ukraine.

The study outlines the reasons for the necessity of constant monitoring to detect the problems of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine. The nature of monitoring the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine can be described as follows: it is aimed at determining their real state, ensuring the integrity of the process, and creating the conditions for implementing the functions of the modern state of Ukraine; its objective is to determine the extent of the conformity of problems to the identification characteristics of the legal form; to ensure the integrity of the process and create the conditions for implementing the functions of the modern state of Ukraine; to detect problems in this sphere; to make proposals for their resolution and the ways of improving the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine; it is conducted by legally authorized governmental and/or non-governmental entities; monitoring has to be performed according to a strict procedural order; with the use of the system of corresponding means that can have specific features related by the types of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine; its results have to be represented in written and electronic documents, the form of which has to be defined by regulatory acts. The definition of the monitoring of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine is formulated as the activity of legally authorized entities, realized by means of observation, analysis, and evaluation,

aimed at determining the real state of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine and their improvement.

According to the specific features of legal activity, the paper distinguishes between the monitoring of law-making, law-interpreting, and law-enforcing forms of executing the functions of the modern state of Ukraine, which allowed to define the problems of the law-making, law-interpreting, and law-enforcing forms of executing the functions of the modern state of Ukraine and suggest the ways of their solution in the process of their amendment.

The proposals for improving the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine are made. The paper develops the principal conceptual framework for the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine.

All the above-mentioned statements and conclusions are important not only from the point of view of legal science, but also legal practice, especially in the context of the reformation of the modern state of Ukraine.

Keywords: the modern state of Ukraine, the functions of the modern state of Ukraine, the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine, the law-making form of executing the functions of the modern state of Ukraine, the law-interpreting form of executing the functions of the modern state of Ukraine, the law-enforcing form of executing the functions of the modern state of Ukraine, the monitoring of the legal forms of executing the functions of the modern state of Ukraine.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографія

1. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика. Монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2018. 346 с.

Рецензії:

Марцеляк О.В. Рецензія на монографію С.М. Мельничук «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика». *Право і суспільство*. № 5. 2018. С. 226-227.

Головко О.М. Рецензія на монографію Мельничук С.М. «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика», м. Івано-Франківськ, 2018. 436 с. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право».* № 26. 2019. С. 184.

Статті у фахових вітчизняних наукових виданнях

2. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Система суб’єктів і учасників правотворчої політики в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Івано-Франківськ, 2012. № 6. С. 108-112.

3. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Сутність та основні принципи правотворчої політики в Україні. *Вісник Харківського нац. у-т ім. В.Н. Каразіна. Серія право*. 2012. № 1028. С. 45-47.

4. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Правотворчість в Україні: проблеми та перспективи. *Правова держава*. 2013. № 16. С. 44-47.

5. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Основні напрями правотворчості в умовах євроінтеграції. *Правова інформатика*. 2013. № 2 (38). С. 59-63.

6. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Інформаційна функція сучасної держави. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11). С. 117-121.

7. Мельничук С.М. Правозастосовна форма здійснення функцій держави та публічне адміністрування: взаємозв'язок змісту правових категорій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право*. Вип. 35. Ч. 1. Т. 1. 2015. № 35. С. 36-39.

8. Мельничук С.М. Правоохоронно-правозастосовна діяльність здійснення функцій держави: проблеми сучасного розуміння. *Інформація і право.* 2015. № 2 (14). С. 152-160.

9. Мельничук С.М. Правозастосовна форма правової діяльності здійснення функцій держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2015. № 3 (70). С. 37-43.

10. Мельничук С.М. Поняття судового правозастосування як правової форми здійснення функцій держави. *Право і Безпека*. 2015. № 3 (58). С. 42-46.

11. Мельничук С.М. Офіційне тлумачення чи інтерпретаційна правотворчість: дискусійні питання теорії та практики. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук*. 2015. № 5. С. 15-20.

12. Мельничук С.М. Особливості інтерпретаційної форми правотворчої діяльності. *Юридична наука*. 2015. № 11 (53). С. 43-49.

13. Мельничук С.М. Правові позиції в актах інтерпретаційної форми правотворчої діяльності. *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 1 (14). С. 42-48.

14. Мельничук С.М. Законодавча діяльність як правова форма здійснення функцій держави. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 6. С. 20-25.

15. Мельничук С.М. Правотворча діяльність – провідна правова форма здійснення функцій держави: теоретико-прикладний аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 5-11.

16. Мельничук С.М. Контрольно-наглядова форма правозастосовної діяльності: особливості теоретичного розуміння. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 62-68.

17. Мельничук С.М. Роль моніторингу у процесі вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. *Право і суспільство*. № 5. 2018. С. 29-33.

18. Мельничук С.М. Контрольна форма реалізації функцій сучасної держави Україна: теоретичні питання. *Південноукраїнський правничий часопис.* № 3. 2018. С. 3-6.

19. Мельничук С.М. Нормативно-договірна форма реалізації функцій сучасної держави Україна. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки»*. Том 29 (68). № 6. 2018. С. 12-17.

20. Мельничук С.М. Інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2018. С. 41-44.

Наукові статті у зарубіжних наукових виданнях

21. Глазунова С.Н. (Мельничук С.Н.) Развитие теории функций государства (период до начала XX века). *Закон и жизнь*. 2013. № 10/3. С. 28-32.

22. Глазунова С.Н. (Мельничук С.Н.) Понимание теории функций государства советского периода: историко-правовой аспект. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2014. № 01 (60). С. 53-57.

23. Мельничук С.Н. Формы осуществления функций государства: теоретико-прикладные проблемы определения понятия. *Альманах современной науки и образования.* 2015. № 10. С. 92-95.

24. Мельничук С.Н. Проблемные вопросы классификации форм осуществления функций государства. *Альманах современной науки и образования.* 2015. № 11. С. 58-60.

25. Мельничук С.Н. Подзаконная правотворческая форма реализации функций современного государства Украина. *Закон и жизнь*. 2019. № 2. С. 82-88.

Опубліковані праці апробаційного характеру

26. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Правотворча політика як фактор удосконалення виборчого законодавства. *Вдосконалення виборчого законодавства в Україні: проблеми та перспективи:* матеріали наук.-практ. конф. Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ, 2012. С. 16-23.

27. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Роль правил законодавчої техніки в ефективності правового регулювання суспільних відносин (на прикладі Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»). *Наука та освіта 21 століття*: матеріали звітної наук.-практ. конф. викладачів та студентів університету (м. Івано-Франківськ, 24 травня 2012 р.). Івано-Франківськ, 2012. С. 94-96.

28. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Вплив інтеграційних процесів на функції сучасної держави. *Актуальні питання права та правової держави: наукова дискусія*: матеріали Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (Київ, 11 грудня 2013 р.). К., 2013. С. 24-26.

29. Мельничук С.М. Функції сучасної держави: проблеми класифікації. *Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти*: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф (м. Івано-Франківськ, 6 березня 2014 р.). Івано-Франківськ, 2014. С. 91-94.

30. Мельничук С.М. Принципи правоохоронної правозастосовної діяльності здійснення функцій держави: проблеми виокремлення. *Юридична наука та практика: виклики сучасності*: матеріали Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (Київ, 17 вересня 2015 р.). К.: «Центр учбової літератури», 2015. С. 46-49.

31. Мельничук С.М. Реалізація функцій держави у сфері захисту прав людини. *Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття* :матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 9 листопада 2018 р.). Кривий Ріг, 2018. С. 273-276.

32. Мельничук С.М. Природа виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16-17 листопада 2018 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. Ч. 2. С. 26-28.

33. Мельничук С.М. До питання про співвідношення реформування та трансформації правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 16-17 листопада 2018 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. Ч. 1. С. 15-17.

34. Мельничук С.М. Проблемні питання здійснення судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 30 листопада-1 грудня 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. Ч. 1. С. 16-18.

35. Мельничук С.М. Концептуальні підходи, методи та засоби пізнання в дослідженні правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. «*Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи»:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 1-2 лютого 2019 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С. 8-11.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ……20
ВСТУП……21

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА……33
1.1. Стан наукового дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна……..33
1.2. Методологія дисертаційного дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна……42
1.3. Пізнавальна конструкція дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна……58
1.4. Загальнотеоретична характеристика правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна……77
Висновки до розділу 1……95

РОЗДІЛ 2 ПРАВОТВОРЧА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА……102
2.1. Загальнотеоретична характеристика правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна……102
2.2. Особливості законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна……..120
2.3. Особливості підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна……...138
2.4. Особливості нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна……160
Висновки до розділу 2……187

РОЗДІЛ 3 ІНТЕРПРЕТАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА…….. 194

3.1. Загальнотеоретична характеристика інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна……..194

3.2. Роль інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України в створені належних умов реалізації функцій сучасної держави Україна…….212

Висновки до розділу 3…… 227

РОЗДІЛ 4 ПРАВОЗАСТОСОВНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА 230

4.1. Загальнотеоретична характеристика правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна…… 230

4.2. Особливості виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна……247

4.3. Особливості правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна……267

4.4. Особливості судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна……...286

4.5. Особливості контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна…….. 305

Висновки до розділу 4…… 327

РОЗДІЛ 5 ОСНОВНІ ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА…… 335

5.1. Моніторинг правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна……..335

5.2. Реформування правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна…… 350

Висновки до розділу 5…….367

ВИСНОВКИ……374
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...389
ДОДАТКИ……471

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЄС – Європейський союз

КСУ – Конституційний Суд України

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НПА – нормативно-правовий акт

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Глобалізаційні та інтеграційні процеси, які притаманні сучасному етапу розвитку людства є загальносвітовими й охоплюють всі сфери суспільного життя. Вони суттєво впливають як на зміну світопорядку в цілому, так і окремих держав, зокрема.

Функціонування і розвиток сучасної держави Україна, що відбувається під впливом цих процесів, спричиняє суттєві зміни в її параметрах: моделі, меті, основних властивостях, внутрішній будові, завданнях та функціях, а також правових формах їх реалізації. Модель розвитку сучасної держави Україна – демократична, правова, соціальна держава, закріплена в Конституції України й зумовлює її мету – забезпечення цілісності, управління та розвитку суспільства, а мета своєю чергою визначає її завдання й функції. Їх реалізація покладається на уповноважених суб'єктів у визначених державою правових формах, завдяки яким досягаються такі результати.

На нинішньому етапі розвитку сучасної держави Україна значний обсяг питань державотворення охоплено змінами: сформовано апарат держави відповідно до принципу розподілу влади, розформалізовано систему джерел права (в ній з'явилися нові джерела права – правові звичаї, нормативно-правові договори); реформуються судова, правоохоронна, управлінська сфери, які все більше набувають ознак виконавчо-регулятивної з надання публічних послуг; відбувається процес децентралізації; стають демократичнішими стандарти відбору на державні посади, посилюється євроінтеграційний напрям.

Разом з тим низка питань й надалі потребує належної наукової уваги та поглиблених реформаційних засобів, які б забезпечили поступ нашої держави згідно з європейськими й загальносвітовими правовими стандартами. Одним із них є сформована ще в XX столітті теорія функцій держави. Адже під впливом загальносвітових та національних процесів функції держави суттєво змінилися.

Слід зазначити, що вагомим науковим доробком становлення й розвитку теорії функцій держави є праці вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема:

С. Бабаева, О. Бермічевої, А. Глебова, О. Джураєвої, Л. Загайнова, Л. Каска, О. Лощихіна, І. Мотиля, В. Ортона, В. Петрова, А. Філіпса, Ф. Фукуями, М. Черноголовкіна та інших.

На певному етапі розвитку теорії функцій держави з'являються деякі наукові дослідження правових форм реалізації функцій держави. Значним внеском у формуванні теорії правових форм реалізації функцій держави стали праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема М. Байтіна, О. Безпалової, С. Бобровник, С. Бостана, М. Бухтеревої, О. Варич, В. Веклича, М. Головченка, С. Голунського, В. Горшенєва, Ю. Загуменної, О. Климентьєва, О. Клімова, Л. Луць, Ю. Марченко, В. Мельниченко, Л. Наливайко, П. Онопенка, І. Самощенка, М. Строговича, Р. Шай, О. Яременко та інших.

Разом з тим, поза увагою вітчизняної правової науки залишилися питання правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, які потребують дослідження, не лише в контексті розвитку їх теорії, але й вітчизняного державотворення відповідно до світових аналогів, та створення пізнавальної конструкції, що забезпечило б їх науковий аналіз як цілісного процесу, виявлення ознак, формулювання визначення понять, виокремлення критеріїв класифікації та диференціації на види, з'ясування видових особливостей, встановлення проблем функціонування й розвитку, а також правових засобів їх розв'язання та вдосконалення.

Все це і зумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дослідження здійснено відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018-2020 рр., (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28/1). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 9 від 30 травня 2018 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертації є обґрунтування основних концептуальних положень щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу.

Досягнення дослідницької мети зумовило необхідність вирішення таких *задач:*

– охарактеризувати стан досліджуваної проблеми;

– сформувати пізнавальну конструкцію для дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна;

– встановити основні ознаки правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, сформулювати визначення поняття й виокремити їх різновиди;

– виявити й охарактеризувати основні властивості правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, сформулювати визначення поняття й виокремити її різновиди;

– з’ясувати особливості законотворчої, підзаконної правотворчої, нормативно-договірної правотворчої форм реалізації функцій сучасної держави Україна, удосконалити їх поняття;

– виявити й охарактеризувати основні властивості інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна, сформулювати визначення поняття;

– уточнити положення про правові позиції; удосконалити положення про інтерпретаційно-правові позиції Конституційного Суду України;

– виявити й охарактеризувати основні властивості правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, сформулювати визначення поняття й виокремити її різновиди;

– з’ясувати особливості виконавчо-регулятивної, правоохоронної, судової, контрольної правозастосовних форм реалізації функцій сучасної держави Україна; удосконалити визначення їх понять;

– уточнити поняття правового моніторингу; обґрунтувати особливості моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна;

поглибити знання про моніторинг правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна;

– сформувати основні концептуальні положення щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна;

– розробити пропозицій щодо вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Об'єктом дослідження є функції сучасної держави Україна.

Предметом дослідження є правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Методи дослідження. З метою отримання найбільш достовірних наукових результатів у цьому дисертаційному дослідженні було використано методологічний інструментарій, що обумовлений його предметом.

Методологічною основою дослідження стали філософські, загальнонаукові концептуальні підходи, а також підходи та методи, які властиві сучасній правовій науці.

За допомогою *діалектичного* підходу були розглянуті правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна в їх розвитку та взаємодії, виявлені зміни, що відбулися в них (підрозділи 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4). Він обумовив застосування такого загальнонаукового підходу як *діяльнісний*, що дав змогу трактувати реалізацію функцій сучасної держави Україна через соціально значимі дії суб'єктів. Завдяки прийомам і засобам *структурно-функційного аналізу*, через структуру правової діяльності і взаємозв'язків між її елементами, охарактеризовано правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5).

В межах соціологічної методології застосовувався й *потребовий* підхід – були виявлені потреби та інтереси сучасної держави Україна через її завдання, на розв'язання яких спрямовані функції сучасної держави Україна (підрозділ 1.3).

Системний підхід використовувався для характеристики завдань і функцій сучасної держави Україна, а також правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісних явищ (підрозділи 1.3, 1.4).

В межах *синергетичного* підходу сучасна держава Україна характеризувалася як динамічна система, функції якої формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів (у сучасний період значною мірою зовнішніх), а також здійснюється вибір і створюється нова їх система за відповідних обставин (підрозділи 1.3, 1.4).

В роботі використані *положення концепцій демократичної, правової, соціальної держави*, які визначають модель сучасної держави Україна, що обумовлює зміст авторської дефініції «сучасна держава Україна» (підрозділ 1.3). А *положення нормативістського, соціологічного, природничого праворозуміння* покладені в основу понять, що формуються у межах предмету цього дисертаційного дослідження: правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна, правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна форми реалізації функцій сучасної держави Україна та інші (підрозділи 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5).

Ввесь процес дисертаційного дослідження супроводжували *логічні* прийоми (*аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, узагальнення, аналогія, моделювання*), які дозволили уточнити чи сформулювати низку нових понять (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5). Використовувалися також і правила поділу поняття, зокрема класифікація (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 4.1, 5.1).

У межах діяльнісної методології використовувався такий понятєвий апарат: діяльність, дія, діяння, взаємодія, а також вчення про структуру, що дозволило охарактеризувати правову діяльність суб’єктів, яка є змістовою ознакою правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та їх різновидів (підрозділи 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5).

Також застосовувалися прийоми системної методології – *функційні, факторні* та засоби – елементи, зв’язки, мета, ціле, цілісність (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 4.1). Опрацювання інформації щодо явищ і процесів здійснювалося завдяки соціологічній методології, зокрема використанню такого прийому як *аналіз*

документів (чинні джерела права, рішення Конституційного Суду України й інше) (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 5.2).

В дослідженні використовувалися прийоми і *правового прогнозування*, зокрема щодо встановлення правових засобів розв'язання в процесі реформування (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 5.1, 5.2) виявлених проблем, які визначалися завдяки моніторинговим програмам.

Важлива роль відводилася і спеціальним правовим методам. *Герменевтико-правовий* метод використовувався в процесі тлумачення джерел права. *Історико-правовий* (зокрема, генетичні та еволюційні прийоми) для поглиблення знань про еволюцію поглядів щодо функцій держави, правових форм реалізації функцій сучасної держави тощо (підрозділи 1.3, 1.4). Основні прийоми *формальної логіки* та інші прийоми *теоретичного рівня пізнання* (*формалізація, ідеалізація, сходження від абстрактного до конкретного*) дозволили забезпечити отримання реальних знань про правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна, виявити їх ознаки та видові особливості (підрозділи 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5).

Для належного наукового аналізу у межах цієї проблематики в ході дисертаційного дослідження здійснювалося уточнення загальнотеоретичного понятєво-категоріального апарату, створювалися нові поняття, була сформована *пізнавальна конструкція* необхідна для дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 5.1). Її створення стало теоретико-методологічним підґрунтям для досягнення мети дослідження і розв'язання поставлених завдань.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці монографічним загальнотеоретичним дослідженням, в якому обґрунтовано основні концептуальні положення щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу.

Наукову новизну складають положення, висновки та пропозиції, які відображають особистий внесок дисертанта у розв'язанні цієї проблеми, зокрема:

вперше:

– аргументовано потребу в створенні пізнавальної конструкції, яка є необхідною для дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу в контексті трансформації суспільства, що забезпечується системою правових засобів й містить такі складові: поняття сучасної держави Україна, її мети, яка обумовлена моделлю – демократичної, правової, соціальної держави; мета обумовлює завдання сучасної держави Україна, що опосередковують її функції, реалізація яких покладається на уповноважених суб'єктів і у визначеній державою правовій формі;

– встановлено основні ознаки правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, на основі яких сформульовано визначення їх поняття як способу їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб'єктами, що спрямований на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах. За значущістю правової діяльності та особливостями її змісту виокремлено правотворчу, інтерпретаційно-правову, правозастосовну форми реалізації функцій сучасної держави Україна, які й забезпечують цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна;

– виявлено й охарактеризовано основні властивості правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна та сформульовано на їх основі визначення її поняття як діяльності правотворчих суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію у джерелах права функцій сучасної держави Україна. За видовими особливостями змісту правотворчої діяльності виокремлено різновиди правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна: законотворчу, підзаконну, нормативно-договірну;

– встановлено й охарактеризовано основні властивості інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна й сформульовано на їх основі визначення її поняття як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах;

– виявлено й охарактеризовано основні властивості правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, на основі яких сформульовано

визначення її поняття як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення актів застосування права, в яких конкретизуються нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна. За видовими особливостями змісту правозастосовної діяльності у правозастосовній формі реалізації функцій сучасної держави Україна виокремлено виконавчо-регулятивну, правоохоронну, судову та контрольну;

– обґрунтовано, що необхідним засобом виявлення проблем правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна є постійний їх моніторинг. Виявлено особливості моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна за метою та завданнями; сформульовано визначення поняття моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, що здійснюється за допомогою засобів спостереження, аналізу, оцінки і спрямована на виявлення їх реального стану та вдосконалення. За особливостями змісту правової діяльності виокремлено моніторинг правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна, який дозволив виявити проблеми та запропонувати їх розв'язання в процесі реформування;

– сформовано основні концептуальні положення щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна;

– розроблено низку пропозицій щодо вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна;

удосконалено:

– поняття законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності органу законодавчої влади, що спрямована на об'єктивацію у законах функцій сучасної держави Україна; положення щодо її особливостей;

– положення щодо особливостей підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна та її поняття як діяльності правотворчих суб'єктів, що спрямована на конкретизацію в підзаконних нормативно-правових актах об'єктивованих у законах функцій сучасної держави Україна;

– поняття нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності декількох уповноважених суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в нормативно-правових договорах; положення щодо її особливостей;

– положення щодо особливостей міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна та її поняття як діяльності уповноважених суб'єктів міжнародного права, що спрямована на об'єктивацію у міжнародних нормативно-правових договорах функцій сучасної держави Україна;

– поняття виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на виконання нормативно-правових приписів, в яких закріплені функції сучасної держави Україна, шляхом їх індивідуалізації у правозастосовних актах з метою створення належних умов для упорядкування суспільних відносин; положення щодо її особливостей;

– положення щодо особливостей правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна та її поняття як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці через об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, які забезпечують здійснення функцій сучасної держави Україна;

– поняття судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду і вирішення справи по суті, індивідуалізацію та об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в судових рішеннях; положення щодо її особливостей;

– положення щодо особливостей контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна та її поняття як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам через

об’єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, які забезпечують належне здійснення функцій сучасної держави Україна;

– поняття інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України як об’єктивно аргументованих інтерпретаційно-правових приписів, що мають формально-обов’язковий характер і забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України; положення щодо їх ознак;

дістало подальший розвиток:

– положення про завдання сучасної держави Україна як питання, що обумовлені її метою та потребують розв’язання в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна;

– поняття функцій сучасної держави Україна як найбільш доцільного обсягу діяльності держави, що спрямована на розв’язання її завдань;

– поняття реалізації функцій сучасної держави Україна як здійснення уповноваженими суб’єктами (державними органами, її підприємствами, установами) правомірної фактичної діяльності держави, що спрямована на розв’язання її завдань;

– положення про правові позиції як об’єктивно аргументовані нормативно-, інтерпретаційно- та індивідуально-правові приписи, що об’єктивуються у відповідних правових актах;

– поняття правового моніторингу як діяльності уповноважених суб’єктів, що здійснюється за допомогою засобів спостереження, аналізу, оцінки і спрямована на виявлення реального стану правових явищ та процесів, а також їх вдосконалення;

– положення про особливості моніторингу правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, які містяться у дисертації, впроваджено та можуть бути використані:

– у *науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; сучасної держави Україна в цілому; її правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної діяльності; для використання в науково-дослідній роботі (акт впровадження

Юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 14 березня 2019 року);

– в *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Теорія держави», «Теорія права», «Теорія держави і права», «Судоустрій України», «Судова влада в Україні», «Прокуратура в системі органів державної влади», «Конституційне право України» (акти впровадження Юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 14 березня 2019 року; Національної академії внутрішніх справ від 5 квітня 2019 року);

– у процесі здійснення правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної діяльності в контексті реалізації функцій сучасної держави Україна; в науково-аналітичній роботі, а також в процесі підготовки матеріалів конституційного провадження (акт впровадження Конституційного Суду України від 27 березня 2019 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно. Усі сформульовані висновки, положення, пропозиції є результатом особистих досліджень дисертанта. З метою аргументації окремих положень дослідження використовувалися праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання. Наукові положення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації апробовані автором під час її обговорення на засіданні кафедри теорії держави та права, а також міжкафедральному семінарі в Національній академії внутрішніх справ.

Основні положення та висновки дослідження оприлюднено на всеукраїнських й міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Вдосконалення виборчого законодавства в Україні: проблеми та перспективи» (*м. Івано-Франківськ, 15 березня 2012 р.); «*Наука та освіта 21 століття» (м. Івано-Франківськ, 24 травня 2012 р.); «Актуальні питання права та правової держави: наукова дискусія» (м. Київ, 11 грудня 2013 р.); «Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти»

(м. Івано-Франківськ, 6 березня 2014 р.); «Юридична наука та практика: виклики сучасності» (м. Київ, 17 вересня 2015 р.); «Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття» (м. Кривий Ріг, 9 листопада 2018 р.); «Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Харків, 16-17 листопада 2018 р.); «Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 16-17 листопада 2018 р.); «Новітні тенденції сучасної юридичної науки» (м. Дніпро, 30 листопада – 1 грудня 2018 р.); «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи»: (Дніпро, 1-2 лютого 2019 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані в дисертації, відображено в одній монографії та 34 наукових публікаціях, серед яких 19 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 5 статей – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 10 тез доповідей оприлюднених на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях і круглих столах.

Структура та обсяг дисертації зумовлені поставленою метою та задачами дослідження. Дисертаційна робота складається з анотацій державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, переліку умовних позначень, вступу, п’ятьох розділів, що об’єднують сімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (961 найменування на 81 сторінці), двох додатків на 8 сторінках. Загальний обсяг рукопису 478 сторінок, з яких основного тексту 369 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

1.1. Стан наукового дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна

Аналіз наукової літератури щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив з'ясувати стан наукового опрацювання питань, які охоплені предметом цього дослідження.

Тема функцій держави, як відомо, не обділена увагою як вітчизняною, так і зарубіжною літературою, зокрема їх природа, поняття, класифікації висвітлювалися у працях С. Бабаєва [26], М. Байтіна [35; 36], А. Глєбова [132, с. 34; 133], О. Джураєвої [195], Г. Еллинека [223], Л. Загайнова [230], Л. Каска [272, с. 7], О. Климентьєва [285], О. Коломоєць [296], В. Копєйчикова [306, с. 71], О. Лощихіна [367], І. Мотиля [447], Л. Наливайко [455], А. Сурилова [779, с. 137], В. Ортона [950], Ф. Фукуями [940], А. Філіпса [939] й інших.

В процесі формування теорії функцій держави до проблем, які потребували наукового аналізу, були включені й форми реалізації функцій держави, зокрема – правові. Ті чи інші питання форм реалізації функцій держави з'ясовувалися у працях: М. Байтіна [34], С. Голунського [146], Л. Загайнова, [230] В. Петрова [527], І. Самощенко [719], М. Строговича [146], М. Черноголовкіна [879], В. Чхіквадзе [886] та інших.

Так, С. Голунський, М. Строгович одні з перших досліджували проблематику форм здійснення функцій держави й виокремлювали, не визначаючи критерію, такі форми: управління, правосуддя, законодавство [146, с. 54].

Інші автори характеризували форми здійснення функцій держави поділяючи їх на правові та фактичні.

Значним науковим доробком в цій проблематиці були праці І. Самощенко, який під правовими формами розумів однорідну за своїми зовнішніми ознаками (характером і юридичними наслідками) діяльність органів держави з управління суспільством шляхом видання правових актів. Він зазначав, що характер юридичних наслідків кожної форми діяльності відображає способи управління суспільством за допомогою права. На його думку, правова форма – це демонстрація того, яким чином держава використовує право для розв'язання своїх завдань, а також як механізм держави забезпечує здійснення її функцій. Він виокремлював такі правові форми: а) правотворчу діяльність зі встановлення правових норм; б) оперативно-виконавчу діяльність з надання прав й покладання обов'язків по відношенню до підвладних суб'єктів, діяльність з реалізації норм права; в) правоохоронну діяльність, пов'язану з розглядом і вирішенням конфліктів, притягненням до юридичної відповідальності [719, с. 85-87]. Важливим загальнотеоретичним досягненням стало розмежування правових та фактичних (організаційних, неправових) форм.

У своїх працях М. Байтін, розвиваючи положення про правові форми виокремлені І. Самощенком, доповнив правозастосовну діяльність оперативно-виконавчою і правоохоронною [34, с. 264-265]; а, В. Горшєнєв, завдяки такому критерію класифікації як відношення форм діяльності до діючої системи права, виокремив правотворчу і правозастосовну правові форми [154].

В сучасний період питанням про форми здійснення функцій держави присвячені роботи М. Бухтєрєвої, серед них і дисертаційна, в якій форми реалізації функцій держави трактуються як способи її практичної діяльності, що спрямована на перетворення в життя цілей держави й розв'язання завдань, які стоять перед нею. За станом суспільних відносин Російської держави вона класифікувала їх на правові та неправові. Базуючись на основних положеннях щодо форм реалізації функцій держави вироблених ще в період становлення теорії функцій держави, нею виокремлено такі ознаки правових форм: регулюються нормами права; тягнуть за собою юридичні наслідки; пов'язані зі створенням, реалізацією, охороною правових норм. Також в роботі, за способами діяльності органів держави зі

здійснення її функцій, правові форми класифіковано на: а) правотворчу; б) правозастосовну (правовиконавчу); в) правозабезпечувальну (в тому числі правоохоронну, контрольно-наглядову, судову); г) договірну; ґ) розпорядчу. Правотворча форма розглядається як процес створення чи санкціонування відповідних актів, зокрема й з метою зміни чи відміни діючих правових норм, та в подальшому характеризується через загальноприйняті, як зазначає сам автор, поняття законодавчої діяльності, правотворчого процесу (законодавчого процесу). Аналогічно характеризуються правозастосовна, правозабезпечувальна (в тому числі правоохоронна, контрольно-наглядова, судова); г) договірна; ґ) розпорядча форми [84, с. 40-66].

Правовим формам здійснення функцій держави присвячене також дисертаційне дослідження Ю. Марченко, в якому правові форми здійснення функцій держави розуміються як однорідна за зовнішніми ознаками (характером і юридичними наслідками) діяльність державних органів пов’язана з виданням юридичних актів. Така діяльність є критерієм виокремлення правотворчої, правозастосовної (оперативно-виконавчої і правоохоронної) діяльності, яка трактується як правові форми, що забезпечують реалізацію функцій держави – основні напрями (сторони) діяльності, які відображають її сутність та соціальне призначення. При цьому в роботі зазначається, що метою дослідження правових форм здійснення функцій держави є демонстрація використання державою права для реалізації своїх функцій. Ю. Марченко аналізуючи правотворчу й правозастосовну діяльність, зокрема законодавчу, детально зупиняється на законодавчому процесі та оперативно-виконавчій і правоохоронній діяльності відповідних органів своєї держави [397, с. 40].

Деякі дисертаційні роботи були присвячені правовим формам реалізації конкретних функцій держави. Так, в дослідженні Т. Калєнтьєвої зазначалося, що економічна функція держави реалізується в трьох правових формах: правотворчій, правозастосовній та правоохоронній. А правова форма реалізації економічної функції держави розуміється нею як діяльність державних органів, що пов’язана з

виданням, зміною та скасуванням юридичних актів, за допомогою яких держава регулює розвиток економіки країни в оптимальному режимі [261].

В окремих роботах аналізуються питання конкретних правових форм, зокрема контрольної. При цьому обґрунтовується потреба в її характеристиці у зв'язку із збільшенням завдань держави та підвищенням значимості контролю як форми здійснення зовнішніх функцій держави в світлі глобалізації; наголошується на тому, що контроль впливає на всі форми й ефективність реалізації державних функцій [156].

Систематизація наукових точок зору на форми реалізації функцій держави, зокрема й правові, здійснюється в наукових публікаціях, поміж яких статті Т. Зульфугарзаде [251, с. 258-263], А. Новікова [476, с. 1-10], С. Машарифова [404, с. 12-18] та інших.

В західній юридичній літературі питання форм реалізації функцій держави чи правових форм загалом, є недостатньо дослідженими. Про те в низці праць аналізуються ті чи інші види правової діяльності, яка спрямована на впорядкування суспільних відносин, і навіть в частині реалізації функцій держави.

У вітчизняній юридичній літературі питання правових форм реалізації функцій держави, зокрема й сучасної держави Україна не були предметом спеціального наукового дослідження.

Разом з тим, тема форм реалізації функцій держави, в тому числі й правових, фрагментарно аналізувалася в дисертаційних дослідженнях присвячених функціям держави, державному ладу тощо.

Так, О. Бермічева в своїй роботі здійснюючи аналіз соціальної функції держави висвітлює деякі позиції форм реалізації функцій держави та правових формах реалізації функцій держави. Під формою реалізації функцій держави вона розуміє форми (аспекти) її практичної діяльності, направлені на впровадження в життя цілей держави, на вирішення завдань, які стоять перед нею, та на реалізацію її функцій. Автор за основу бере таке розуміння форм реалізації функцій держави: а) діяльність основних складових частин механізму держави (органів держави),

тобто специфічні види державної діяльності на відміну від діяльності недержавних організацій; б) однорідну за своїми зовнішніми ознаками діяльність органів держави щодо реалізації її функцій і задач, яка слугує виявленню того, яким чином держава використовує для виконання своїх задач і функцій право.

Відповідно до першого підходу, формами реалізації функцій держави є: законодавча – видання відповідними органами законів, обов'язкових для виконання всіма державними органами, суспільними організаціями, органами місцевого самоврядування, посадовими особами і громадянами; управлінська, тобто адміністративна чи виконавчо-розпорядча діяльність – оперативна, повсякденна і конкретна реалізація органами виконавчої влади (державного управління) функцій держави в сфері розвитку економіки і культури, соціального забезпечення і охорони здоров'я, транспорту і зв'язку, охорони суспільного порядку і оборони країни і т. д.; судова діяльність – здійснення правосуддя всіма ланками судової системи країни, діяльність пов'язана з розглядом і вирішенням судами у встановленому законом порядку цивільних, кримінальних та інших спорів; контрольно-наглядова діяльність – діяльність органів державного контролю і нагляду за законністю.

За другим підходом виокремлені такі форми: правова – однорідна за своїми зовнішніми ознаками діяльність державних органів, пов'язана з виданням правових актів, яка тягне за собою правові наслідки (правотворча діяльність, правозастосовна діяльність, правоохоронна діяльність) [49].

П. Онопенко у дисертаційному дослідженні використовує поділ форм здійснення функцій держави на правові (спрямовані на досягнення певного юридичного результату) та організаційні (не мають такої спрямованості), а правові форми на правотворчу і правореалізуючу. В роботі виокремлено такі види правотворчих форм реалізації правоохоронних функцій держави як міжнародна правотворчість і національна правотворчість, а також правореалізаційні форми. Зазначається й про те, що застосування права як форма реалізації правоохоронних

функцій держави складається з установчої, регулятивної, охоронної діяльності, які поділяються на інші форми діяльності [502, с. 13-14].

В роботі О. Варич, правова форма реалізації економічних функцій держави визначається як однорідна за своїм характером, багатоаспектна діяльність уповноважених органів держави з управління суспільством шляхом правового регулювання в межах компетенції. Автором охарактеризовано правові форми реалізації економічної функції держави як діяльність державних органів, що пов'язана з прийняттям юридичних актів, за допомогою яких держава регулює розвиток економіки країни в оптимальному режимі, їх реалізацію та охорону економічних відносин. Правові форми реалізації економічних функцій держави поділяються на правотворчу, правозастосовну та правоохоронну [86].

Характеризує правову діяльність, яку визначає як форму здійснення функцій держави й О. Джураєва. Вона акцентує увагу на тому, що правова форма– це однорідна за своїми зовнішніми ознаками (характером та юридичними наслідками) діяльність державних органів, пов'язана з виданням юридичних актів (правотворча й правозастосовна діяльність), а також – діяльність основних ланок механізму держави, специфічні види державної діяльності на відміну від діяльності недержавних організацій (законодавча (нормотворча) діяльність; виконавча (управлінська) діяльність; судова діяльність (правосуддя) та контрольно-наглядова діяльність, зокрема й за станом законності) [195].

А як зазначає І. Мотиль, форми здійснення функцій держави є специфічним видом або аспектом практичної діяльності, що спрямовується на впровадження в життєдіяльність цілей держави, розв'язання завдань, які стоять перед нею та реалізацію її функцій. Найбільш поширеними правовими формами діяльності він визнає правотворчу та правозастосовну [447].

Л. Наливайко, аналізуючи погляди на розуміння форм реалізації функцій держави, охарактеризувала правові форми як однорідну за характером та змістом діяльність органів держави щодо здійснення її функцій. Авторка виокремила такі їх форми: правотворчу, правозастосовну (правовиконавчу, правоохоронну,

договірну). Значення класифікації правових форм реалізації функцій держави вона вбачає у необхідності вивчення специфічних видів окремих груп державних органів відповідно до їх завдань і компетенції, розподілу повноважень між ланками державного механізму. На її думку, така класифікація має враховувати систему органів держави й особливостей організації діяльності основних ланок державного механізму [455].

В роботах Ю. Загуменної [233], В. Мельниченко [407], О. Климентьєва [285] розуміння правових форм реалізації функцій держави базується на загальноприйнятих положеннях; виокремлюються такі їх види як правотворча, правозастосовна, але не зазначається критерій цього поділу.

В роботі Д. Носікова характризується фіскальна функція держави, яка реалізується в установчій, нормотворчій, правозастосовній та контрольно-наглядовій правових формах. Автор зазначає, що усі правові форми реалізації фіскальної функції держави передбачені правовими нормами, здійснюються в юридично визначеному порядку і завершуються прийняттям відповідних правових актів та викликають юридично значущі наслідки для суб'єктів фіскальних правовідносин. Суб'єктами ж правових форм реалізації фіскальної функції держави виступають фіскальні органи загальної й спеціальної компетенції, котрі повинні діяти виключно на підставі і в межах повноважень, у спосіб, що передбачені конституцією та законами [479].

В. Дронов зазначає, що освітня функція сучасної держави реалізується у таких правових формах: прийняття законів та підзаконних актів, що регулюють відносини в сфері освіти, застосування права на освіту (зокрема, в рамках вступної кампанії), контроль в сфері освіти [206].

О. Безпалова до основних правових форм реалізації правоохоронної функції держави пропонує віднести такі: правотворчу; установчу; правореалізаційну, а в її межах правозастосовну, інтерпретаційну та правоосвітню або правовиховну. Серед видів правотворчої форми реалізації правоохоронної функції держави,на її думку, особливе місце займає доктринальна форма. Така форма, як вважає автор, дає змогу

забезпечити наукове передбачення розвитку різноманітних юридичних ситуацій, але при цьому необхідно врахувати, що застосування доктринальних підходів повинно відбуватися виключно у разі їх усвідомлення (сприйняття) суспільством та підтримки (формалізації) державою [45, с. 402-409]. Втім, автор не називає критеріїв класифікації.

Аргументуючи потребу у правових формах реалізації функцій держави, Р. Ботвінов зазначає, що в умовах побудови в Україні правової держави стає очевидною необхідність в застосуванні таких державних засобів, які можуть забезпечити реальний захист прав і свобод громадян і безпечне існування всього суспільства. Він вважає, що правові форми являють собою діяльність пов'язану зі здійсненням юридично значущих дій у чітко визначеному законом порядку. З цієї точки зору, діяльність державних органів має здійснюватися як правовстановлення (правотворчість), правовиконання, охорона права [75, с. 27-35].

В тому чи іншому обсязі питання правових форм реалізації функцій держави з'ясовувалися і в статтях В. Веклича [91], М. Головченка [145], О. Клімова [286], Р. Шай [887] О. Яременко [931] та інших.

Зазначені та інші наукові позиції щодо правових форм реалізації функцій держави висвітлюються також і в інших структурних частинах дисертаційного дослідження.

Разом з тим слід констатувати певний доробок як вітчизняної, так і зарубіжної науки у межах цієї проблематики, зокрема щодо формулювання поняття функцій держави, форм здійснення функцій держави, розподілу їх на неправові та правові, характеристики окремих їх різновидів та інше. Однак запропоновані ними класифікації, зазвичай, здійснювалися без виокремлення критеріїв, не розмежовувалося поняття діяльності держави та його органу, не розкривався зміст понять «функції держави», «форми реалізації функцій держави», «правові форми реалізації функції держави», які визначалися через категорію діяльність та інше.

Про це зазначав і С. Туманов, стверджуючи, що класична теоретична концепція форм здійснення функцій держави має свою логіку й певне наукове

значення, але містить суперечності. Вони пов’язані з використанням категорії діяльності при визначенні поняття функцій держави (напрямів діяльності) та форм їх здійснення (однорідної діяльності). Таке судження може мати вигляд тавтології. Отже, необхідно визначитися з тим, чи є діяльність змістом функцій чи формою їх здійснення [839, с. 27].

У вітчизняній юридичній науці й до нині не сформована теорія правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, незважаючи на те, що така форма є важливою для забезпечення цілісного процесу реалізації функцій сучасної держави Україна, впорядкування відносин у цій сфері.

Тож зазначене зумовлює потребу в спеціальному науковому дослідженні таких проблем, зокрема у формуванні пізнавальної конструкції щодо мети, завдань, функцій сучасної держави Україна, які обумовлюють відповідну правову форму реалізації функцій сучасної держави Україна. Також є необхідність в уточненні й створенні нових понять, які б відповідали сучасним реаліям, зокрема: сучасна держава Україна, завдання сучасної держави Україна, функції сучасної держави Україна, правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна та інших.

Є потреба й у виявленні основних ознак правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та їх різновидів, відшуканні належних критеріїв й проведенні класифікацій на їх основі, характеристиці різновидів правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та їх підвидів, виявленні проблем і встановленні засобів їх розв’язання, вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Важливу роль у розв’язанні цих завдань відводиться методології наукового дослідження.

1.2. Методологія дисертаційного дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна

Для отримання найбільш достовірних наукових результатів у цій науковій роботі використано відповідний методологічний інструментарій, обумовлений предметом пізнання.

Як зазначає П. Рабінович, вибір методів і підходів, що входять в основу методології дослідження зумовлений, насамперед, об'єктом та предметом роботи, а також процесами державотворення й правотворення. При цьому слід зважати щоб методологічний плюралізм не віддаляв від положень адекватних предмету пізнання, не гальмував формування практично корисних висновків [659, с. 83].

Відомо, що саме завдяки пізнавальній методології відбувається формування основних параметрів правової науки, організація знань про державно-правові закономірності у цілісну систему.

І, як зазначає В Шейко, саме методологія дослідження визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; спрямовує дослідника на особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність і повноту отримання інформації, необхідної для пізнання процесу чи явища, що вивчається; сприяє поповненню новою інформацією фонду теорії науки; допомагає в уточненні, збагаченні, систематизації термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, що ґрунтується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання [898, с. 56].

На думку М. Орзіха, методологія – це вчення про методи дослідження, про правила мислення. Головною метою методології є вивчення та застосування принципів, підходів, методів, методик, способів (прийомів), за допомогою яких на теоретичному рівні можливо здобути нові знання, а на емпіричному – практично перетворити дійсність. Змістовне розуміння методології виходить з того, що в ній реалізується інструментальна, пошукова функція [650, с. 26].

Д. Керімов вважає, що методологія відіграє не лише онтологічну, але й гносеологічну роль у дослідному процесі [278, с. 83].

Трактуючи методологію як сукупність підходів, методів й засобів пізнання державно-правових явищ та їх організацію у цілісну систему, слід виокремити основні її компоненти: концептуальні підходи, методи й засоби пізнання.

У правовій літературі висловлюються різноманітні позиції щодо складу методології, як і щодо її поняття.

Д. Керімов визначає методологію як явище інтегративне, що об'єднує декілька рівнів: діалектико-світоглядний – визначає головні напрями та загальні принципи пізнання загалом (вищий рівень); загальнонауковий (міждисциплінарний) – використовуваний у процесі пізнання особливої групи однотипних об'єктів (середній рівень); конкретно-науковий – застосовуваний для пізнання специфіки окремого об'єкта (нижчий рівень); перехідний від пізнавально-теоретичної до практично-перетворювальної діяльності – висвітлює загальні шляхи та форми впровадження результатів наукових досліджень у практику. Між цими рівнями методології наявні органічний зв'язок, залежність і взаємопроникнення [279, с. 86]. Але поряд з цим, до основних компонентів він відносив світоглядні, фундаментальні й загальнотеоретичні концепції, всезагальні філософські закони та категорії, загальні й конкретні наукові методи [279, с. 83].

Втім висловлювалися й інші позиції щодо складу методології правової науки: сукупність всіх методів, що використовуються у праві [369, с. 50]; методологічні засоби концептуального рівня (принципи, підходи, концепції) та інструментального рівня (методи, концепти, категорії, поняття [485, с. 460]; система підходів, методів й засобів науково-юридичного дослідження, а також вчення про їх використання в пізнанні державно-правових закономірностей [670, с. 213].

Погоджуючись із тим, що до складу методології як науки слід включати підходи, методи й засоби пізнання, а також теорію методу й методику правових досліджень, все ж необхідно звернути увагу на те, що основою будь-якого

наукового дослідження є насамперед концептуальні підходи, методи й засоби пізнання, а концептуальний підхід обумовлює стратегію дослідження.

Втім у науковій літературі висловлюються різні точки зору щодо поняття концептуального підходу та його місця у методологічній системі.

Так, Е. Семенюк трактує підхід до пізнання в науці як логіко-гносеологічне і методологічне утворення, яке гранично чітко відображає тільки спрямованість наукового дослідження, обмежуючи її, як правило, одним аспектом (принаймні кількома взаємозв'язаними напрямами), але, на відміну від методу, принципово позбавлене будь-якого обмеження й навіть чіткої фіксації тих засобів, якими здійснюється дослідження. Метод пізнання – багатше, повніше й конкретніше за своїм змістом, ніж підхід до пізнання. Останній же в одному з вимірів постає як метод пізнання у зародку, у процесі становлення, формування. Свої ідеї вчений обґрунтовує, виходячи з того, що напрям дослідження (підхід) і ті засоби та прийоми пізнання, котрі потрібні для просування в означеному напрямі (метод), перебувають у тісній єдності. Внаслідок цього, метод і розглядається як логіко-гносеологічне утворення, що визнається зрілішим від пізнавального підходу. Справді, як зазначає автор, відповідь на питання «як?» (яким чином?) уже має своєю неодмінною (але недостатньою) передумовою й відповідь на питання «куди?» (в якому напрямі?). Інакше кажучи, метод немовби імпліцитно у «знятому» вигляді вміщує у собі й підхід [722, с.79].

М. Кром вважає, що підхід виражає тільки спрямованість наукового дослідження, носить авторський характер, позбавлений будь-яких обмежень й навіть чіткої фіксації тих засобів, якими ведеться дослідження, є мінливим і нерідко позначає напрям у науковому дослідженні [333, с. 127-128].

Л. Матвєєва зазначає, що підхід це свого роду окуляри, крізь які дослідник спостерігає досліджуваний об'єкт [400, с. 21].

На думку А. Фальковського, підходи до методу є вищим рівнем методології. Підходи ґрунтуються на концептуальній ідеї, що безпосередньо визначає спрямованість і впливає на інтерпретацію результатів дослідження. Підхід є

формою органічного поєднання світоглядно-філософської спрямованості з методичним інструментарієм, який використовують у певній галузі дослідження. Сутність підходу не вичерпується сукупністю методів, а має охоплювати також компоненти більш загального порядку (ідеї) та окремого, суб'єктивного (оцінювання). Підходом у методології юриспруденції можна вважати загальну спрямованість дослідження, зумовлену певною фундаментальною ідеєю, крізь яку проходить процес осягнення права. Вибір підходу визначає обрання методів дослідження, а також інтерпретацію отриманих результатів крізь призму певної концептуальної ідеї [845, с. 11]. Але, мабуть слід погодитися з тим, що концептуальний підхід (з врахуванням змісту поняття «концепція» і «підхід») має визначати як стратегію та напрям дослідження, так і розуміння державно-правових явищ.

Вагому роль у методології правової науки відіграють і засоби та методи пізнання. Саме вони спрямовані на дослідження предметів, явищ, процесів, і зазвичай, у мовних словниках трактуються як способи пізнання явищ природи й суспільного життя [475, с. 617].

У юридичній літературі поняття методу правової науки трактується по-різному. Так, Р. Лукіч вважає, що це загальні методи, які використовуються для права та деяких інших явищ у праві [369, с. 49].

М. Кельман під методом розуміє спосіб упорядкування діяльності з досягнення певної мети, а в процесах пізнання він же виконує функцію способу відтворення в мисленні досліджуваного об'єкта, необхідний шлях дослідження об'єкта [276, с. 435].

В. Сирих висловлює думку про те, що метод наукового пізнання є складовою правової науки, системою правил, принципів пізнання, які визначають раціональний шлях до достовірних знань про об'єкт та предмет правової науки [736, с. 29].

Методи правового дослідження трактуються також як система розумових і/або практичних операцій, принципів і правил, які спрямовані на вирішення

певних пізнавальний завдань у сфері права з урахуванням певної пізнавальної мети [829, с. 456].

Інтерпретуються методи правового дослідження і як способи пізнання правових явищ, за допомогою яких виявляються їх закономірності. При цьому зазначається, що саме предмет конкретної галузі науки обумовлює специфічні лише для даної науки методи, а їх взаємозв'язок знаходить вияв у власному понятєво-категоріальному апараті [376, с. 24-25].

Разом з цим, важливим є розмежування понять «спосіб» і «засіб». Під способом розуміється сукупність прийомів пізнання, а засобом – пізнавальний інструментарій (поняття, категорії), які сприяють отриманню наукового результату.

Таке розуміння методів та засобів пізнання створює необхідну методологічну основу для дієвого їх використання у процесі правового дослідження.

Методологічною основою цього дослідження є філософські, загальнонаукові та концептуальні підходи, які властиві сучасній правовій науці. Серед філософських, насамперед, це діалектичний підхід. У філософії під діалектикою розуміється наука про загальні закони розвитку природи, суспільства, людини та мислення [850, с. 116].

Центральною складовою діалектики є вчення про розвиток як безкінечний, поступальний, суперечливий процес, згідно з яким всі явища і предмети є взаємозалежними й взаємопов'язаними, функціонують і розвиваються.

Цей підхід дозволив розглядати таку державно-правову реальність як правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна в їх розвитку, взаємодії, взаємопов'язаності, виявляти причини змін, що відбуваються в них.

Він також обумовив застосування у межах цього дослідження такого загальнонаукового підходу як діяльнісний.

На думку С. Гусарєва, діяльнісний підхід – це гармонійна сукупність установок, прийомів, ансамбль методів, серед яких метод діяльності є провідним, а інші стосовно нього виконують обслуговувальну роль. Цей підхід дає змогу

сконцентрувати увагу дослідника не лише на проблемі власне діяльності, а й на інших явищах, у співвідношенні або взаємодії з якими знаходиться діяльність [168, с. 165].

Такий підхід дозволив трактувати реалізацію функцій сучасної держави Україна через соціально значущі дії суб'єктів, а саме: як здійснення уповноваженими суб'єктами (державними органами, її підприємствами, установами) правомірної фактичної діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань, а правові її форми як спосіб здійснення функцій сучасної держави Україна уповноваженими на правову діяльність суб'єктами.

Втім у межах діяльнісного підходу використовувалися і прийоми та засоби структурно-функційного аналізу, що дозволило здійснити характеристику правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна через структуру правової діяльності та взаємозв'язки між її елементами.

А в межах соціологічної методології акцентується увага на інтересах та потребах суб'єктів суспільного життя, тобто використовується, так званий, потребовий підхід.

Як зазначає П. Рабінович, застосування цього підходу вимагає розв'язання таких завдань: по-перше, слід осягнути загальне розуміння потреб різних суб'єктів суспільства; по-друге, необхідно виокремити основні різновиди таких потреб, зважаючи на їх класифікацію; по-третє, мають бути здобуті змістові знання щодо потреб; по-четверте, потреби яких суб'єктів задовольняє досліджуваний феномен; по-п'яте, слід з'ясувати чи здатний цей правовий або державний феномен бути засобом, інструментом задоволення певних потреб. У разі ствердної відповіді на п'яте питання відповідні потреби будуть правовими чи державно-юридичними [671, с. 50-51].

Системний підхід дозволив трактувати завдання сучасної держави Україна, що обумовлюють зміст та обсяг її функцій як цілісне явище, тобто систему питань, які зумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації функцій.

Правові ж форми реалізації функцій сучасної держави Україна розглядаються як цілісне явище, що покликане системно розв'язувати завдання держави.

Окрім цього, синергетичний підхід дав можливість констатувати, що сучасна держава Україна є відкритою динамічною системою, функції якої у сучасний перехідний період формуються значною мірою під впливом зовнішніх факторів. А при переході від одного стану в інший спостерігається намагання вибору нового напряму, створення сталої системи функцій, на що спрямовані відповідні способи та засоби реформування.

Що ж до концептуальних підходів, властивих сучасній правовій науці, то в дисертаційному дослідженні використовувалися концепції демократичної, соціальної, правової держави, оскільки саме вони визначають модель розвитку сучасної держави Україна. Ці концептуальні підходи дозволили уточнити поняття сучасної держави України як соціальної публічної інституції, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації її функцій, що є базою для визначення понять завдання і функції сучасної держави України, а відтак і правових форм їх реалізації.

Окрім цього, аналізу моделі сучасної держави Україна як і її завдань, функцій та правових форм їх реалізації, сприяли й положення нормативного, соціального, природничого праворозуміння, без яких неможливо було б сформувати систему основних правових цінностей, що втілені в правотворчих, інтерпретаційно-правових, правозастосовних актах та діях суб'єктів, і спрямовані на ефективну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Разом з тим, на отримання результатів наукового дослідження безпосередньо спрямовані, саме, методи та засоби наукового пізнання.

Ввесь процес дисертаційного дослідження супроводжували логічні прийоми та засоби (аналіз і синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція та інші), які дали змогу провести наукове дослідження згідно з основними вимогами та правилами отримання наукових знань, адже логіка є наукою про загальнозначущі форми й засоби мислення необхідні для раціонального пізнання.

В правовій літературі зазначається, що юридичні судження поєднують у собі діалектику і формальну логіку. При цьому, формальна логіка постає, в такому разі, лише як знаряддя діалектики. Але саме формальна логіка надає судженню точності, стійкості й необхідної об'єктивності [214, с. 163].

Застосування логічних правил щодо визначення поняття, дозволило сформулювати такі з них: функції сучасної держави Україна; правові форми реалізації функцій держави Україна; правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна; законотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна; підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна; нормативно-договірна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна; інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна; правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна та інші. Використовуються також і правила поділу поняття, зокрема класифікації.

В межах цього дисертаційного дослідження використовувалася й загальнонаукова методологія.

В сучасній правовій науці у межах діяльнісного аналізу є, доволі витребуваним, вчення про структуру діяльності: суб'єкт, його діяння (спосіб взаємодії суб'єктів), об'єкт, результат. До структури діяльності включають також мету і засоби.

При цьому висловлюються позиції, що структуру діяльності, складають:

а) предмет діяльності − елементи зовнішнього середовища, які має суб'єкт до початку своєї діяльності, і які підлягають трансформації в продукт діяльності;

б) засіб діяльності − об'єкт, що опосередковує вплив суб'єкта на предмет діяльності (те, що зазвичай, називають знаряддям праці), і стимули, використовувані в певному виді діяльності;

в) процедури діяльності − технології (способи, методи) одержання бажаного продукту;

г) умови діяльності − характеристика оточення суб'єкта в процесі діяльності, соціальні умови, просторові та часові чинники тощо;

ґ) продукт діяльності − те, що становить результат трансформації предмета в процесі діяльності. Зазначені системо-утворювальні компоненти характерні для будь-якої діяльності [884, с. 12].

Про необхідність дослідження суб'єктів права – носіїв правової діяльності, зазначав ще М. Алексєєв, який вважав, що у юридичній теорії ідея особи як юридично-діяльнісного суб'єкта занижена об'єктивним правом на користь юридичної норми [7, с. 83].

Для правового дослідження важливими є й основні поняття діяльнісного аналізу: діяльність, дія, діяння, поведінка, взаємодія тощо.

В процесі дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна прийоми та засоби діяльнісного аналізу дали змогу охарактеризувати функції сучасної держави Україна як найбільш доцільний обсяг її діяльності, що спрямована на розв'язання її завдань; виокремити уповноважених державою суб'єктів цієї діяльності: органи держави, її підприємства, установи, які безпосередньо реалізують функції держави через надані їм повноваження у визначеній державою формі. Та й реалізація функцій сучасної держави Україна трактується у роботі як правомірна фактична діяльність, а правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна як спосіб їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб'єктами.

А цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна забезпечують правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна діяльність, які й є необхідними для цього формами.

При цьому діяльнісний аналіз доповнювався такими прийомами системної методології, а саме функційними, факторними, а також засобами – елементи, зв'язки, мета, ціле, цілісність.

Трактуючи завдання та функції сучасної держави Україна як певну цілісність, у роботі звертається увага на їх обумовленість основною метою сучасної держави

Україна (забезпечення цілісності, управління й розвитку суспільства) та моделлю розвитку (правова, демократична, соціальна держава), а також на інші внутрішні й зовнішні фактори, які впливають на процес формування змін й розвитку завдань і функцій сучасної держави Україна та правових форм їх реалізації.

Аналізуються у роботі й можливості виникнення нових функцій сучасної держави Україна – євроінтеграційної, сприяння формуванню інформаційного суспільства та інші. Пропонуються способи та засоби реформування правових форм їх реалізації, що дозволить здійснити правильний вибір відповідного напряму їх розвитку.

Опрацювання відповідного обсягу інформації щодо фактів, явищ, процесів об'єктивної реальності здійснюється і завдяки соціологічній методології, зокрема використанню такого прийому як аналіз документів.

Як зазначається у науковій літературі: метод аналізу документів відкриває соціологу можливість відтворити деякі аспекти соціальної дійсності, що відображені в документах-джерелах [780, с. 155].

При цьому для соціологічного аналізу важливе значення мають офіційні документи [768, с.454].

В процесі дослідження аналізувалися такі з них як закони, інші джерела права, рішення Конституційного Суду України, рішення судів загальної юрисдикції України, інтерпретаційно-правові та правозастосовні акти, що було необхідним для характеристики правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, виявлення проблем їх формування, об'єктивації, реалізації, встановлення їх відповідності меті та завданням держави, засобів подолання проблем в їх реалізації.

В роботі використовувалися й прийоми правового прогнозування.

На думку деяких авторів, у межах методу юридичного прогнозування у правознавстві можуть використовуватися метод узагальненого сценарію, опитування експертів, математичні методи, методи аналізу соціально-економічних

та соціально-політичних факторів, правових структур та функцій, а також історико-правовий метод [117, с. 44-56].

Разом з тим, інші автори зазначають, що прогностичні методи – це прийоми соціологічного аналізу, статистичного, математичного тощо, але їх своєрідність проявляється в можливості адаптації змісту до предмета та завдань, нових емпіричних досліджень – розкриття та обґрунтування майбутніх станів правових явищ [736, с. 421].

Метод правового прогнозування як систему прийомів, що дозволяють скласти науково обґрунтовані прогнози про майбутні стани державно-правових явищ, трактує і В. Протасов [653, с. 48].

Прогноз, як зазначає В. Сирих, складається з двох частин: пошукової та нормативної. В пошуковій частині дається опис конкретного стану об’єкта дослідження, його оцінка, висвітлюються досягнення та проблеми тощо. На цій основі формується нормативна частина: заходи, які необхідні для забезпечення розвитку об’єкта прогнозування відповідно до виявлених закономірностей його розвитку та розв’язання існуючих проблем чи їх подолання. Прогнози, на його думку мають важливе значення для держави, його правотворчої та правозастосовної діяльності й інше, оскільки знання майбутнього є необхідною умовою прийняття правильного правового рішення. Так, у правотворчості вони застосовуються для оцінки ефективності підготовки законопроектів й іншого, виявлення умов дії нормативно-правових приписів в конкретних соціальних ситуаціях тощо [739, с. 421-422].

В цьому дисертаційному дослідженні виявляються проблеми функціонування й розвитку правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та встановлюються засоби їх розв’язання, що створюються в процесі реформування, зокрема вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, використання правового моніторингу.

Важлива роль у дослідженні відводилася методології правової науки.

Відтак, серед методологічного арсеналу філософських підходів і методів, загальнонаукових і спеціально-наукових – провідна роль відводиться спеціальним правовим методам.

Спеціальні правові методи – це прийоми пізнання, спрямовані на аналіз правових явищ з метою виявлення їх закономірностей. До спеціальних правових методів належить: загальнотеоретичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, герменевтико-правовий, техніко-юридичний, методи галузевої юриспруденції (цивільно-правовий, конституційно-правовий тощо). Наявність самостійних методів є свідченням зрілості юридичної науки в цілому, та сформованості її окремих галузей [374, с. 11].

В цій роботі, у процесі аналізу правових документів використовувалися й деякі прийоми герменевтико-правової методології.

Як зазначається в юридичній літературі предмет герменевтики права охоплює тлумачення концепту права, основних правових понять, норм права і юридичних фактів з метою з'ясування їхнього сенсу [214, с. 55].

В ході роботи він використовувався в частині тлумачення джерел права з використанням відомих загальній теорії права способів тлумачення-з'ясування нормативно-правових приписів.

В цьому дослідженні використовувалася також історико-правова методологія.

В юридичній літературі зазначається, що специфіка історично-правових досліджень проявляється у розкритті змісту процесів і явищ, які на момент дослідження вже знаходяться у минулому, й дозволяє отримати знання про генезис, становлення та їх розвиток [736, с. 373-381].

Історико-правовому методу притаманна спрямованість наукового пізнання з сучасності в минуле, що дозволяє, на думку деяких авторів, забезпечити відповідний напрям дослідження у діахронічному розрізі й виявити чинники, які впливають на розвиток даної сфери в умовах сучасності [436, с. 42].

Розуміючи під історико-правовим методом прийоми пізнання, що дозволяють відтворити й дати оцінку історичній дійсності, слід звернути увагу й на важливість понять як засобів цієї методології, а саме: еволюція, правонаступність, перехідний період, історичні умови, вектор змін та інші.

Важливими серед історичних прийомів, які застосовувалися в межах цього дослідження, є генетичні й еволюційні (зокрема, періодизація), використання яких дало змогу поглибити знання про еволюцію наукових поглядів щодо функцій держави й виокремити декілька її етапів:

– до початку XX століття, функції держави розглядалися в контексті загального вчення про державу;

– початок XX століття – середина XX століття зміст поняття «функції держави» розкривався через соціальну сутність держави (розкривав тенденцію розширення сфер впливу державної діяльності);

– друга половина XX століття – 90 р. XX століття поглиблення положень теорії функцій держави шляхом виявлення їх природи, критеріїв класифікації, характеристики окремих видів; функції держави трактуються як основні напрями її діяльності, що відображають її соціальну сутність і призначення держави (це визначення є в обігу сучасної юридичної науки й до нині);

– кінець XX століття – зміна змісту функцій держави під впливом доктрин демократичної, правової держави, забезпечення прав людини;

– початок XXI століття й до нині – зміна змістових аспектів поняття «функції держави» (у зв’язку з впровадженням ідеї сервісної держави й децентралізації), посилення взаємовпливу внутрішніх й зовнішніх функцій держави.

В юридичній літературі й деяких дисертаційних дослідженнях зазначається про можливість використання теоретико-юридичного методу [145, с. 3], тобто способу пізнання державно-правових явищ, що складається з системи прийомів, за допомогою яких виявляються загальні закономірності їх виникнення, функціонування та розвитку [373, с. 9].

На думку В. Сирих, теоретичний метод є цілісною системою, яка включає чотири групи взаємопов'язаних методів: збору емпіричної інформації (тлумачення, спостереження, анкетування, тестування та інше); узагальнення (порівняльно-правовий, статистичного аналізу, моделювання та інше); догматичний (включає загальнологічні прийоми порівняння, аналогію, аналіз, синтез, абстрагування); системного аналізу (системно-структурний, сходження від абстрактного до конкретного) [740, с. 673-679].

Висловлюються й інші міркування щодо складу методу загальної теорії держави і права, який включає прийоми виявлення емпіричних фактів, логічні й теоретичні прийоми, а також прийоми системного аналізу [373, с. 13-14].

Важливе значення для правових досліджень має і загальнотеоретичний понятєвий апарат, а у межах цього дослідження, зокрема такі поняття: держава, завдання держави, функції держави, правові форми реалізації функцій держави, правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна діяльність та інші.

Загальнотеоретична методологія дозволяє перевести правову науку із рівня формально-логічного, догматичного на рівень теоретичного пізнання, й забезпечити отримання реальних правових знань необхідних для гарантування правильності юридичної практики, реалізації інтересів учасників суспільних відносин [736, с. 426, 429].

Основні прийоми формальної логіки та інші прийоми теоретичного рівня пізнання (формалізація, ідеалізація, сходження від абстрактного до конкретного) дозволили отримати реальні знання про ознаки завдань, функцій сучасної держави Україна, правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; правотворчої (зокрема, законотворчої, підзаконної правотворчої, нормативно-договірної правотворчих форм реалізації функції сучасної держави Україна), а також інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм, зокрема: виконавчо-регулятивної, правоохоронної, судової, контрольної.

Були уточнені та сформульовані нові поняття, а саме: завдання сучасної держави Україна, функції сучасної держави Україна, правова форма реалізації

функцій сучасної держави Україна, правотворча форма реалізації функції сучасної держави Україна, законотворча форма реалізації функції сучасної держави Україна, підзаконна правотворча форма реалізації функції сучасної держави Україна, нормативно-договірна правотворча форма реалізації функції сучасної держави Україна, інтерпретаційно-правова форма реалізації функції сучасної держави Україна, правозастосовна форма реалізації функції сучасної держави Україна та інші.

В процесі дослідження у зв'язку із труднощами методологічного характеру, зокрема необхідністю уточнення понятєвого апарату загальної теорії держави і права, який виявився недостатнім для належного наукового пошуку у межах проблематики правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, виникла потреба не лише в уточненні та формулюванні низки понять, а й формуванні необхідної для цього дослідження пізнавальної правової конструкції.

Така пізнавальна конструкція ґрунтується на тому, що для формування мети сучасної держави Україна (забезпечення цілісності, управління і розвитку суспільства) визначальною є конституційна модель держави, а саме: демократична, правова, соціальна держава.

Для досягнення такої мети утворюється система державних органів, підприємств, установ, які повинні здійснювати обумовлені метою завдання в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна за допомогою системи правових засобів. Це дозволило уточнити ознаки та поняття сучасної держави Україна як соціальної публічної інституції, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації її функцій.

Мета сучасної держави Україна обумовлює і її основні завдання – питання, які потребують розв'язання в процесі реалізації функцій держави. Мета, разом з тим, може бути і класифікаційним критерієм для виокремлення завдань та системоутворюючим фактором для їх об'єднання й характеристики, як певної їх цілісності. Завдання ж, своєю чергою, обумовлюють функції сучасної держави

Україна, а функції – зміст та обсяг повноважень зазначених державних суб'єктів, діяльність яких спрямована на їх розв'язання та реалізацію.

Використання такого комплексного критерію як завдання та предметна спрямованість у відповідних межах, дозволяє згрупувати функції сучасної держави Україна у певну систему й виокремити такі їх різновиди: зовнішні; внутрішні. Це стало підґрунтям для виявлення ознак й уточнення поняття реалізації функцій сучасної держави Україна як здійснення уповноваженими суб'єктами правомірної фактичної діяльності, що спрямована на розв'язання її завдань у визначених чинними джерелами права і формах.

Аналіз напрацювань у юридичній літературі щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив констатувати малодослідженість цієї проблематики, або недослідженість цієї теми в контексті правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та необхідність виявлення їх ознак й формулювання визначення понять.

В процесі дослідження на підставі виявлених ознак, було сформульовано визначення поняття правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як способу їх здійснення уповноважених на правову діяльність суб'єктів, а також виокремлені їх види, зокрема: правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна на підставі такого критерію класифікації як значущість правової діяльності у забезпеченні цілісного процесу реалізації функцій сучасної держави Україна та особливості її змісту. Ця пізнавальна конструкція дозволила здійснити аналіз видів правових форм та з'ясувати їх видові особливості. Створення цієї конструкції стало методологічним підґрунтям для досягнення мети дослідження й розв'язання поставлених завдань.

1.3. Пізнавальна конструкція дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна

Дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна обумовлює потребу у формуванні понятєво-категоріального апарату необхідного для належного наукового пошуку у межах цієї проблематики. Насамперед, уточнення потребує поняття сучасної держави Україна, її мети, завдань, функцій держави та їх реалізації. А також і потреба у формуванні пізнавальної конструкції, яка би дозволила охарактеризувати правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісний процес в контексті трансформації суспільства.

В юридичній літературі поняття «держава» розглядається по-різному, зокрема: як форма політичної організації суспільства у більшості сучасних народів, що діє на основі адміністративно-територіального розподілу і громадянства, використовує спеціальний апарат для здійснення управління, арбітрування і легалізованого примусу [364; 484; 546, с. 5]; як динамічна система, яка здійснює управління суспільством і змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів – явищ, подій та процесів [115, с. 5]; сучасна держава, що існує у сучасному світі та повинна відповідати певним вимогам світової спільноти [193, с. 145; 882, с. 6-7] та має ґрунтуватися на нормах, цінностях, а також процедурах демократичної конституції [731].

Однак деякі автори розглядають сучасну державу як інструмент політичної раціональності, який здатний забезпечити рівновагу між державою і суспільством та не тільки проголошувати й оформляти права і свободи людини, а й реально їх забезпечувати; необтяжений колишніми уявленнями про роль держави, його інститутів і функцій [195, с. 60; 483, с. 118-119].

Втім ці та інші розуміння поняття «держава» відображають не всі ознаки, що притаманні сучасній державі Україна.

В літературі поняття «сучасний» трактується, як те, що стосується одного часу, однієї епохи; теперішнього часу, нинішньої епохи [760, с. 872]; найновішого

часу, найновішої епохи; який існує, відбувається, тепер, нині [114]; який наявний у цей час, теперішній, сьогоднішній, нинішній [552].

З врахуванням поняття «сучасний», а також положень Акту проголошення незалежності України, сучасна держава Україна бере свій початок від 1991 року і функціонує до нині [630].

В ст. 1 Конституції України зафіксована модель розвитку сучасної держави Україна як демократичної, правової, соціальної держави [304].

Питання щодо моделі такої держави неодноразово висвітлювалася в юридичній літературі [29, с. 270-281; 30, с. 3-11; 161; 167; 752, с. 186-197; 753; 783].

Вона є визначальною для формування мети сучасної держави Україна, на досягнення якої спрямовуються її зусилля як соціальної публічної інституції, що наділена відповідними владними повноваженнями. Метою такої держави є забезпечення цілісності, функціонування та розвитку суспільства. Для її досягнення створюється система державних органів, підприємств, установ, які повинні здійснювати обумовлені метою завдання в процесі реалізації її функцій за допомогою системи правових засобів. Важливою ознакою держави є суверенітет.

Під суверенітетом здебільшого розуміють обумовлену волею народу політико-правову властивість держави, що полягає у верховенстві державної влади. Саме воля народу є першоджерелом суверенітету держави. Стабільним є і розуміння державного суверенітету України як верховенство, самостійність, повнота й неподільність влади в межах її території та незалежність й рівноправність у зовнішніх зносинах [31; 32; 116; 127; 180].

Всі ці ознаки держави формуються під кутом зору її конституційної моделі – демократичної, правової, соціальної держави.

В юридичній літературі зазначається, що між демократичною державою й правовою державою існує тісний взаємозв’язок [203]; її також розглядають як специфічну інституційно організовану систему органів державної влади і місцевого самоврядування, які забезпечуючи народний суверенітет, здійснюючи волю більшості громадян і спираючись на непорушні правові принципи, реалізують

суспільно важливі завдання, сприяють досягненню суспільного консенсусу та убезпечують розвиток громадянського суспільства [867, с. 5], форму державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади, послідовному здійсненні принципу реальності й свободи людини, їх реальної участі в управлінні справами держави й суспільства [900, с. 13; 915, с. 61].

При цьому слід зазначити, що демократичною основою функціонування публічної влади в такій державі є спосіб набуття нею представницьких властивостей, її організація, модель взаємодії з громадянином, ступінь підпорядкування нормам права.

Демократична держава є найоптимальнішою формою для розвитку громадянського суспільства. Її зв'язок з громадянським суспільством досліджений у працях Р. Даля [175, с. 42, 47, 49] та інших. В загальному вигляді він відображає респонсивність та транспарентність держави, тобто наявність ефективної комунікації та взаємодії між державою та суспільством загалом. При цьому транспарентність не слід ототожнювати з положеннями концепції відкритої держави [831, с. 43-51], відкритого суспільства [4, с. 64-65; 873, с. 417-422]. Транспарентність та респонсивність мають сприяти реальній участі громадян у процесі модернізації суспільства. Так, наприклад Республіка Естонія, яка, «запровадила прозорість будь-яких державних і господарських рішень, змогла потрапити до числа найменш корумпованих держав у світі» [337, с. 10].

В сучасній державі Україна спостерігається формування демократичних параметрів, зокрема: визнання інтересів різних соціальних груп через демократичні інститути; сприяння розв'язанню загальносоціальних справ; координація інтересів різних соціальних груп; формування громадянського суспільства; наявність ідеологічної багатоманітності; децентралізація влади, передача частини владних повноважень органам місцевого самоврядування та інші.

Сучасна держава Україна як і багато інших держав світу, формується і як соціальна держава. Вона визнає людину найвищою соціальною цінністю. А це означає, що вся діяльність сучасної держави Україна має бути спрямована на

забезпечення соціальних гарантій з урахуванням ратифікованих міжнародних правових актів, зокрема Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 року [221].

В юридичній літературі питання соціальної держави є об'єктом належної уваги [318, с. 40; 723, с. 83; 748, с. 14; 860, с. 622].

Аналізуючи основні точки зору щодо «європейської соціальної моделі» [150, с. 9, 10] слід зазначити, що таке розуміння не є одноманітним для всіх європейських держав, але розвивається під кутом зору міжнародних та національних соціальних стандартів. Соціальна держава спрямована на проведення соціально-економічної політики, що ґрунтується на принципах економічної свободи, соціальної справедливості й соціальної солідарності суспільства з урахуванням принципів Європейського кодексу соціального забезпечення, Європейської соціальної хартії та інших [126; 717; 814; 883].

Отже, характерним для соціальної держави є визнання людини найвищою соціальною цінністю; її взаємозв'язок із громадянським суспільством; взаємодія ринкових відносин з державним регулюванням економіки; забезпечення правового статусу особи; наявність ефективної системи соціального захисту та інші.

Щодо до правової держави, то її поняття базується на системі принципів, зокрема: верховенства права, поділу влади, формальної й фактичної рівності перед законом, реальності прав людини й громадянина, забезпечення соціальної справедливості. І це відображено як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі [122, с. 114-118; 142, с. 1627; 162, с. 30; 294, с. 3-9; 455, с. 122; 548, с. 41-53; 751, с. 13-23; 866, с. 49-53].

Ці принципи закріплені в Конституції України, зокрема в ст.ст. 3, 6, 8, 22, й відображають основні засади функціонування держави Україна як правової.

В літературі також зазначається, що для правової держави вирішальне значення має не факт встановлення права та фіксації його в законі, а його забезпечення [718, с. 3].

Тож для сучасної правової держави Україна характерним є закріплення й забезпечення прав і свобод людини й громадянина; верховенство права; взаємовідповідальність особи й держави; загальнодозвільні методи регулювання; розподіл влади; юридична захищеність особи; дотримання законності усіма суб'єктами та інше.

А основою формування правової держави є громадянське суспільство, для якого властивим є визнання людини основною цінністю; гарантування розвитку усіх форм власності та їх захист; створення демократичних інститутів; виявлення та координація інтересів різних соціальних груп; створення ефективної системи соціального захисту; наявність юридично рівних можливостей існування і розвитку особи та інше.

Все це свідчить, що сучасна держава Україна, яка є динамічною й уособлює сучасні принципи розвитку [569, с. 35] є системою внутрішніх зв'язків і відносин [506, с. 85].

Таким чином, аналіз сучасної держави Україна дозволяє виокремити основні її ознаки. До них належать такі: а) вона є соціальною публічною інституцією, яка наділена владними повноваженнями для досягнення мети; б) її мета– забезпечення цілісності, управління та розвитку суспільства; в) поширює владу на людей, які проживають на її території; г) має апарат держави, на який покладається здійснення обумовлених метою завдань в процесі реалізації її функцій; ґ) має системою правових засобів, необхідних для досягнення мети; д) здійснює управління справами суспільства і узгоджує інтереси соціальних груп; е) володіє суверенітетом для належного здійснення як внутрішніх, так і зовнішніх завдань, реалізації своїх функцій.

Зазначені ознаки сприяють уточненню поняття сучасної держави Україна як соціальної публічної інституції, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації її функцій.

В літературі зазначається, що показником якісного рівня функціональних можливостей держави, закладених у потенціалі її розвитку є мета [242, с. 71-72].

Мета сучасної держави Україна формується під кутом зору конституційної моделі, яка об'єктивує логічні взаємовідносини її функціональних сфер [187; 355; 871].

Як зазначалося, метою сучасної держави Україна, яка обумовлює її основні завдання, є забезпечення цілісності, управління і розвитку суспільства.

В словнику української мови під завданнями розуміється мета до якої прагнуть, хочуть здійснити; визначений запланований для виконання обсяг роботи, замисел, задум, те, що потребує вирішення; проголошується; те, що хочуть здійснити [760].

У юридичній літературі завдання трактують як те, що необхідно зробити [795, с. 70]; вузлові, проблемні напрями діяльності держави [367, с. 106]; питання які формують проблеми, що виникають у державі на тому чи іншому етапі державного будівництва [455, с. 162].

Подібна позиція простежується практично і в інших роботах пов'язаних з дослідженням категорії «функції держави».

Аналіз такого явища як завдання сучасної держави Україна дав змогу уточнити їх поняття та ознаки, зокрема: а) це питання, які потребують розв'язання для досягнення мети; б) вони відображають основні ознаки держави, які формуються під впливом моделі її розвитку; в) визначають обсяг діяльності держави необхідний для досягнення мети в конкретних умовах; г) формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів; ґ) обумовлюють зміст (предметну спрямованість) та обсяг повноважень державних органів, діяльність яких має бути пов'язана із вирішенням завдань; д) обумовлюють коло способів та засобів їх розв'язання; е) обумовлюють зміст та обсяг функцій держави.

Відповідно, завдання сучасної держави Україна – це питання, які обумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації функцій держави.

Значну пізнавальну та практичну значущість, з точки зору удосконалення діяльності держави, має класифікація завдань сучасної держави Україна. Адже класифікація є необхідною стороною кожного пізнавального процесу [915, с. 115].

Важливим є і вибір критерію класифікації. Критерій тлумачиться як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось [760, с. 349]. Критерієм може бути не будь-яка ознака, а тільки найістотніша, тобто така, що визначає характер усіх ознак явища, котре класифікується. У такий спосіб можна встановити для кожного класу чітко визначене місце серед інших класів, здобути стрункy систему розміщення предметів [225; 247, с. 225-238].

Для класифікації завдань сучасної держави Україна важливими критеріями можуть бути основні ознаки держави, модель, форма держави, а також зовнішні й внутрішні фактори.

Поглиблені знання про завдання сучасної держави Україна можна отримати і завдяки комплексному критерію – поєднання мети та предметної спрямованості у відповідних межах. Але визначальним серед них є мета сучасної держави Україна, оскільки саме вона зумовлює коло завдань держави, що необхідно розв’язати.

Конституція України визначає мету та завдання сучасної держави Україна, які слід розв’язати в процесі реалізації її функцій.

За метою сучасної держави Україна її завдання можна класифікувати на такі групи:

а) завдання щодо забезпечення цілісності суспільства: забезпечити захист суверенітету і територіальної цілісності України (ст. 17); забезпечити державну безпеку і захист державного кордону України (ст. 17); зовнішньополітична діяльність спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки (ст. 18); правовий порядок (ст. 19);

б) завдання щодо управління справами суспільства: забезпечення екологічної безпеки (ст. 16); здійснення влади через органи держави (ст. 5); забезпечення конституційних прав і свобод на підставі Конституції України (ст. 8); здійснення права власності на об’єкти виключної власності (ст. 13); забезпечення захисту усіх суб’єктів власності (ст. 13); гарантування права власності на землю (ст. 14); створення юрисдикційного механізму захисту прав людини (розділ ІІ); утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3); відповідальність держави

перед людиною (ст. 3); розподіл влади (ст. 6) та повноважень між органами держави (ст. 85, 106, 116, 119, 150, 121, 124); формування бюджетної системи (ст. 95); формування демократичних інститутів (вибори, референдум) [304];

в) завдання щодо розвитку суспільства: укладання міжнародних договорів (ст. 9); але вони у значній мірі переплітаються із завданнями щодо управління справами суспільства.

Водночас Конституція України містить низку положень щодо завдань, які гарантують взаємодію сучасної держави Україна з іншими соціальними суб'єктами, наприклад, консолідація української нації (ст. 11); гарантування місцевого самоврядування (ст. 7); гарантування української мови, інших мов (ст. 10); дбати про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12); забезпечення політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (ст. 15); гарантування свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ст. 15); брати участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування (ст. 142) [304].

Втім слід зазначити, що в сучасних умовах держава впроваджуючи принцип децентралізації влади передає низку завдань для розв'язання іншим суб'єктам – недержавним, зокрема органам місцевого самоврядування.

Проте питання взаємодії держави та недержавних суб'єктів щодо реалізації ними функцій сучасної держави Україна може бути предметом самостійного наукового дослідження. А в межах даного дослідження здійснюється характеристика лише тих питань, на які спрямована діяльність органів держави, її підприємств, установ.

Як зазначалося вище, завдання обумовлюють функції сучасної держави Україна.

Теорія функцій держави на сучасному етапі хоча і є певною мірою сформованою, втім потребує перегляду в контексті сучасних реалій.

Так до кінця XIX – початку XX століття, ті чи інші положення щодо функцій держави розглядалися в контексті загального вчення про державу, часто навіть не

виокремлюючи поняття «функції держави» [540; 22; 870; 381; 141; 178; 130; 217, с. 55-58, 195-362; 223, с. 567-595; 310; 526].

Основні положення теорії функцій держави закладені у працях Г. Еллінека, зокрема у праці «Загальні вчення про державу», який під функціями держави розумів сфери та галузі її діяльності, що відправляються державою або виключно, або спільно з іншими органами [223, с. 131, 578].

В подальшому, зокрема з початку та до середини XX століття зміст поняття «функції держави» розкривався через соціальну сутність держави (відображав тенденцію розширення сфер впливу державної діяльності) [242, с. 73; 354, с. 18; 535, с. 90-91; 536, с. 7; 886, с. 14-24].

Починаючи з другої половини й до 90 років XX століття відбувалося поглиблення положень теорії функцій держави шляхом виявлення їх природи, критеріїв класифікації, характеристики окремих видів; функції держави трактуються як основні напрями її діяльності, що відображають її соціальну сутність і призначення держави (це визначення є в обігу сучасної юридичної науки й до нині) [34, с. 264-265; 35, с. 236-253; 97, с. 168; 132, с. 34; 133; 271, с. 103-111; 272, с. 7; 299, с. 216-217; 306, с. 71; 779, с. 137; 793, с. 86; 804, с. 172; 879, с. 6-84].

Наприкінці XX століття під впливом доктрин демократичної, правової держави, забезпечення прав людини простежується зміна змісту функцій держави [443, с. 99-100; 467, с. 11; 482, с. 62-63; 802, с. 122; 803, с. 146].

Зміна змістових аспектів поняття «функції держави» (у зв’язку з впровадженням ідеї сервісної держави й децентралізації), посилення взаємовпливу внутрішніх й зовнішніх функцій держави відбувається з початку XXI століття й триває до нині [19, с. 8; 73, с. 20; 74, с. 432; 195, с. 2, 61; 232, с. 144; 253, с. 122; 280, с. 9; 334; 379, с. 134; 396; 434, с. 11; 438, с. 4; 442, с. 96, 101; 454, с. 59-63; 456, с. 51-57; 517, с. 4; 547, с. 9; 718, с. 17; 729, с. 21; 746].

В західній юридичній науці функції держави досліджувалися фрагментарно й здебільшого їх ототожнювали з видами завдань держави [936, с. 74-75], правовими формами діяльності державної влади [939, с. 39-42], розглядали як

результат діяльності, що може мати наслідки, чи як діяльність спрямовану на виконання завдання [941, с. 80-81]. Або розкривали окрему функцію держави, наприклад економічну функцію, зміст якої, на думку автора виявляється в тенденції до встановлення посиленого державного контролю над економікою порушують принцип справедливості і призводять до небажаних результатів [950].

Отже, проведений аналіз підходів щодо розуміння поняття «функції держави», дає змогу дійти висновку про те, що в правовій науці його визначають як основні напрями, сторони, види діяльності держави; напрями, які розкривають сутність і соціальне призначення держави; механізм державного впливу на суспільство, що визначає напрями й зміст його діяльності з управління суспільством; основні напрями діяльності держави, а також цілі, методи, форми та засоби їх здійснення.

Попри це, як зазначається в літературі, сформульовані визначення понять «функції держави» не дають змоги повною мірою розкрити їх зміст [677, с. 19]. Адже поняття «функції держави» автори наповнюють різними компонентами (цілі, завдання, методи, форми та засоби здійснення напрямів діяльності [26, с. 7; 44, с. 20; 366, с. 89-97; 488, с. 396; 753, с. 223] чи ототожнюють з іншими поняттями (соціальне призначення, функції державних органів, механізм державного впливу на суспільство, діяльність, форми реалізації [12, с. 4; 285, с. 47; 356, с. 73; 368, с. 70-79; 407, с. 5; 518, с. 46; 746, с. 137; 718, с. 17; 784, с. 177; 875, с. 47; 792, с. 48;], які мають власне значення та місце в понятєво-категоріальному апараті, та не завжди узгоджуються з їх лексичним значенням.

У словниках термін «функція» трактується як виконання, здійснення, звершення, спосіб діяння речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту [66, с. 1300; 849, с. 724].

Його соціологічне розуміння зводиться до такого: це зовнішній прояв властивостей, звичайних або специфічних дій окремих осіб (органів), зумовлених їх природою або необхідністю вживання [849, с. 563], роль, яку певний соціальний інститут або приватний соціальний процес виконує відносно потреб суспільної

системи більш високого рівня організації або інтересів її складових класів, соціальних груп та індивідів [246, с. 751].

Як зазначалося вище, функції сучасної держави Україна взаємопов'язані з її метою, завданнями. І якщо завдання визначають зміст питань, які необхідно розв'язати, то функції – найбільш доцільний обсяг діяльності держави щодо їх розв'язання. А відтак функція є категорією системного аналізу, яка дає змогу сформувати найбільш доцільну конструкцію діяльності, що дозволить розв'язати завдання та досягти мети.

Проведений аналіз дає змогу уточнити поняття й основні ознаки функцій сучасної держави Україна. До них можна зокрема віднести такі: а) це обсяг діяльності держави необхідний для вирішення завдань та досягнення мети держави; б) діяльність, що обумовлена завданнями та метою держави; в) визначає її предметну спрямованість у відповідних межах; г) визначає частку способів та засобів розв'язання конкретних завдань; ґ) обумовлює форму їх реалізації.

Таким чином, функції сучасної держави Україна – це найбільш доцільний обсяг діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань.

Функції сучасної держави Україна обумовлюють зміст та обсяг повноважень органів держави, її підприємств, установ, діяльність яких спрямована на їх розв'язання та реалізацію.

Для поглибленого вивчення функцій сучасної держави Україна слід виокремити критерії їх класифікації.

В юридичній літературі й до нині використовують просторовий критерій класифікації функцій держави, виокремлюючи при цьому зовнішні й внутрішні функції держави, які в подальшому поділяють за сферами суспільного прояву. Втім такий критерій сприймається неоднозначно. Окрім того висловлюються точки зору, що на тлі глобалізації та євроінтеграції він набуває певної умовності [437, с. 153; 481, с. 319-320].

З іншого боку, наголошується на тому, що тенденції розвитку держави зумовлюють тісну залежність між внутрішніми й зовнішніми напрямами її діяльності [718, с. 189; 173, с. 225; 108, с. 8-14].

Практично ці точки зору вказують на умовність такого критерію. Така класифікація не сприяє виявленню зв'язків між предметами і явищами, тому може виступати в ролі допоміжної для теорії функцій держави, загалом. Разом з тим, класифікації функцій держави здійснюється за різними критеріями, що витребовується практичною значущістю, а тому і різновиди функцій держави є різноманітними.

Наприклад, О. Фрицький класифікує функції держави за такими критеріями: 1) за соціальним призначенням державної діяльності (основні функції: функція охорони прав і свобод людини та громадянина, функція захисту правопорядку, функція законності тощо); 2) за сферами діяльності держави її основні функції автор поділяє на внутрішні (регулювання економічних відносин; охорона прав і свобод; соціальне обслуговування населення; охорона та раціональне використання природних ресурсів тощо) та зовнішні (оборона країни, підтримання миру, міжнародне економічне співробітництво тощо) [853, с. 236-237].

Л. Наливайко виокремлює наступні: за об'єктами (сферами) діяльності держави – об'єктні (лінійні): внутрішні і зовнішні функції держави. Внутрішні: політична, економічна, соціальна, екологічна, культурна; зовнішні: оборонна, зовнішньополітична, зовнішньоекономічна, екологічна, зовнішньокультурна (гуманітарна); за способами діяльності держави – технологічні (владні, процесуальні, організаційні): законодавча (правотворча), виконавча, судова, контрольно-наглядова; за тривалістю дії (за умовами діяльності держави): постійні, тимчасові [455, с. 187].

Зарубіжний досвід у сфері класифікації функцій держави свідчить про недостатню зосередженість дослідників на критеріях.

Так, наприклад Ф. Фукуяма запропонував перелік державних функцій, який забезпечує «візуалізацію» сфер впливу держави та поділив їх на три категорії не

виокремлюючи критерію. До мінімальних функцій держави він відніс забезпечення суспільного блага, оборону, закон і правопорядок, право власності, макроекономічне регулювання, охорону здоров'я, підвищення соціальної справедливості і соціального захисту, захист бідних, створення програм боротьби з бідністю, допомогу постраждалим від стихійного лиха; до проміжних – вирішення зовнішніх факторів, освіта, охорона і захист навколишнього середовища, регулювання монополії, боротьба з недостатнім рівнем освіти, страхування, фінансове регулювання, забезпечення соціального страхування. Активними є – економічна політика та перерозподіл капіталу [940, с. 10].

В основу поділу функцій держави А. Філіпс закладає критерій правові форми діяльності держави й виокремлює на цій підставі законодавчі, розпорядчі чи адміністративні, судові функції [939, с. 39-42].

Варто зауважити, що в науковій літературі виокремлюють й інші класифікаційні групи функцій держави. Але, наприклад поділ функцій держави на основні, неосновні, другорядні, підфункції [35, с. 10; 41, с. 14; 386, с. 68; 160; 679; 543, с. 15-16; 367, с. 99] є дискусійним [36, с. 61-63; 879, с. 10; 272, с. 13; 194, с. 141] або вважається помилковим [455, с. 179; 437, с. 153; 729, с. 24; 296, с. 42].

Можливим з точки зору їх значущості, є поділ за предметною спрямованістю, за способами та засобами необхідними для розв'язання завдань, за формою реалізації функцій сучасної держави Україна.

Але, оскільки саме завдання обумовлюють функції сучасної держави Україна, то, насамперед, їх слід класифікувати за таким критерієм як завдання. При цьому слід зважати на те, що «завдання держави, якими обумовлена система її функцій є мінливими у часі» [421, с. 93].

Так, якщо критерієм є завдання сучасної держави Україна, то і функції сучасної держави Україна відповідно, як і завдання будуть спрямовані на досягнення її мети щодо цілісності, управління, розвитку суспільства. Обсяг та межі такої діяльності обумовлені змістом кожного із цих завдань.

Важливим критерієм для поглиблення знань про функції сучасної держави Україна є і така ознака держави як її суверенітет (чи предметна спрямованість у відповідних межах).

Як правило під суверенітетом держави розуміють таку її властивість, яка проявляється у верховенстві державної влади в межах країни та незалежності поза її межами. Ця ознака дозволяє встановити межі діяльності держави, а відтак виокремити зовнішні й внутрішні функції сучасної держави Україна.

На відміну від традиційних, пропонований критерій здатен виокремити функції актуальні для сучасної держави Україна. За таких умов функціонування сучасної держави України буде конструктивним і передбачуваним, що надасть стабільності й раціональності її розвитку.

З огляду на виокремлені вище завдання сучасної держави Україна до зовнішніх функцій сучасної держави Україна можна віднести зокрема наступні:

а) функція міждержавного співробітництва. Ця функція сучасної держави Україна спрямована на розв’язання завдань, що стоять перед нею. Насамперед, це взаємна повага держав-партнерів до суверенітету, внутрішніх справ один одного. Це обсяг і межі діяльності держави щодо протидії загрозам національній та міжнародній безпеці, правопорядку тощо;

б) функція міжнародної співпраці спрямована на розв’язання завдань у гуманітарній та економічній сферах шляхом спільної з міжнародними інституціями діяльності зорієнтованої на розвиток, розширення та зміцнення міжнародних зв’язків і авторитету сучасної держави Україна у світовому співтоваристві;

в) функція європейської інтеграції спрямована, насамперед, на розв’язання завдань держави зумовлених процесом політичного, економічного, правового зближення з Європейським Союзом, впорядкування й узгодження їх діяльності в різних сферах життєдіяльності. Результатом такого є досягнення єдності, цілісності, узгодженості, взаємозалежності на основі сповідування загальноєвропейських демократичних цінностей.

Такі зовнішні функції сучасної держави Україна забезпечують цілісність, функціонування та розвиток суспільства, обумовлюють зміст та обсяг повноважень державних органів, діяльність яких спрямована на їх реалізацію.

А до внутрішніх функцій сучасної держави Україна можна віднести, зокрема такі:

а) функція забезпечення національної безпеки. Зазначена функція держави спрямована на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Вона знаходить своє безпосереднє вираження в таких видах безпеки, як: державна, воєнна, політична, економічна, інформаційна, екологічна, науково-технологічна, продовольча тощо [18, с. 760-761];

б) функція встановлення та реалізації правових засобів впорядкування суспільних відносин. В основі такої функції лежить принцип верховенства права, вона спрямована на розв’язання завдань сучасної держави Україна у правовий спосіб, шляхом встановлення й закріплення, коригування і практичного здійснення нормативно-правових приписів;

в) функція формування апарату держави. Зміст функції охоплює процес створення збалансованої системи органів держави (в основі якої лежить принцип поділу влади, з урахуванням процесів децентралізації, чітке розуміння мети сучасної держави Україна, завдань, що потребують розв’язання). Така система державних органів має базуватися на формулі корисний ефект дорівнює витратам її утримання, володіти повноваженнями, що знаходить свій вияв у правових формах здатних забезпечити реалізацію функцій сучасної держави Україна в повному обсязі;

г) функція фіксування і забезпечення прав і свобод людини, юридичної захищеності особи. Такий обсяг діяльності держави спрямований на формування характеру відносин особи й держави, в основі якого відображені засади держави Україна, її ідеологія «служіння» держави інтересам людини, визначає способи й

межі втручання держави в особисту сферу людини, гарантує правове обґрунтування діяльності влади;

ґ) функція гарантування розвитку й захисту всіх форм власності спрямована на створення ефективного інструментарію забезпечення існування різних форм власності, у спосіб, що узгоджується із засадами держави Україна;

д) функція соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в країні. Вона спрямована на розв'язання завдань пов'язаних з перерозподілом національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків, та стратегією й практикою цивільного мирного, неконфронтаційного співіснування; виступає способом врегулювання соціальних відносин міжвиразниками інтересів різних соціальних груп і державою, в основі якоголежить соціальний діалог;

е) функція створення умов для формування громадянського суспільства і взаємодії з ним. Діалог та стала взаємодія держави й громадянського суспільства здатна відобразити перспективи розвитку держави та всю повноту суспільних інтересів, за умови транспарентності й респонсивності у діяльності органів державної влади, що передбачає сприяння держави саморозвиткові громадянського суспільства та його участі в державних справах. Тож зміст зазначеної функції передбачає надання цим суб'єктам такого політико-правового статусу, який би узгоджувався зі статусом органів державної влади, але не допускав їх підпорядкованого впливу. Демократичні інститути зорганізовують інтереси суспільства, загалом чи окремих груп, взаємодіють з державою на основі взаємоповаги та дотримання загальносуспільних цінностей у різних формах та способах, де провідна роль належить державі.

Пропоновані функції сучасної держави Україна не є абсолютними та вичерпними, оскільки державі властивий динамічний та відкритий характер. Адаптація функцій до змін у сучасній державі є їх необхідною властивістю, оскільки цінність і значущість виявлених функцій сучасної держави Україна

полягає саме в тому, що кожна з них дає змогу досягати мети окресленої моделлю держави, розв'язувати ті чи інші завдання, здійснювати регулюючий вплив на найважливіші сфери суспільного життя.

Зазначені функції обумовлюють зміст та обсяг повноважень державних органів, державних підприємств, установ, діяльність яких спрямована на розв'язання завдань, що стоять перед сучасною державою Україна.

Таким чином, мета конкретизується в завданнях та функціях сучасної держави Україна (що визначають питання, які слід розв'язати, та в який спосіб), вони конкретизуються через повноваження органів держави (визначаючи обсяг і межі діяльності держави, що має бути спрямована на розв'язання цих питань).

Завдання та функції сучасної держави Україна окреслюють межу впливу держави на процес досягнення мети, носять корегуючий та координаційно-забезпечувальний характер, з достатнім чи таким, що потребує уваги, рівнем нормативної аргументації, загалом спрямовуються на управління справами суспільства задля забезпечення його цілісності, управління, розвитку, що дає змогу протистояти викликам часу.

У сучасному суспільстві, яке є складним системним утворенням, саме на державу покладаються завдання по досягненню мети. А реалізація функцій сучасної держави Україна обумовлена її соціальним призначенням – бути тим публічним суб'єктом соціальної системи, який здійснює управління справами суспільства, забезпечує досягнення її мети, як правило, у правовій формі.

На жаль, в юридичній літературі не приділяється достатня увага питанням реалізації функцій держави, загалом, та реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема.

Звертаючись до словників, слід звернути увагу на те, що термін реалізація розуміється як здійснення наміченого плану, програми, проекту [759].

Втім доволі часто словники української мови слово реалізація визначають як дія та відсилають до слова реалізувати, тобто здійснювати, робити реальним,

втілювати що-небудь у життя [96, с. 466], виконувати завдання, плани тощо [475, с. 881].

У філософському енциклопедичному словнику слово реалізація розуміється як перехід від припущення про те, що предмет, існуючий поза мисленням, предмет у собі, протистоїть або може протистояти нам, до власного пізнання реального, тобто до пізнання того, що воно існує в собі, без протиставлення акту пізнання; встановлення того, що припущення мислення про реальність відноситься до предмету (встановлення реальності), може бути перевірено дослідним шляхом або за допомогою мислення. Реалізувати щось – значить усвідомити реальність факту [851, с. 412].

В юридичній літературі висвітлюється лише реалізація права, реалізація норм права чи реалізація нормативно-правових приписів.

Під реалізацією права розуміють процес утілення правових приписів у поведінку суб'єктів та їх практичну діяльність щодо здійснення прав і виконання юридичних обов'язків [516, с. 246]; реальне, практичне перетворення у життя формальновизначених правових приписів через фактичну поведінку суб'єктів права з метою задоволення основних потреб людини, суспільства і держави за допомогою способів і засобів встановлених державою [140, с. 5]; втілення в життя або здійснення в поведінці людей конкретних правил, моделей поведінки, що містяться в юридичних нормах [250, с. 16].

Реалізацію норм права трактують як практичне втілення у життя правових настанов через правомірну поведінку суб'єктів з метою задоволення потреб людини, суспільства та держави, тобто досягнення бажаного особистого чи соціального результату [351, с. 33]; фактичне здійснення правових приписів у поведінці та діяльності (бездіяльності) суб'єктів права [670, с. 127]; процес прояву у реальній дійсності задуму законодавця щодо особливостей існування тих чи інших суспільних відносин, який виявляється у закріпленні в правовій нормі бажаного сценарію, втілення в життя якого стає можливим в результаті активної чи пасивної, свідомої, добровільної поведінки адресата норми, результатом якої є

позитивний чи негативний для держави ефект; інтеграційну категорію з такими ознаками як обумовленість предметом та системою галузі, цілеспрямованість сучасно-перспективного впливу, формальна визначеність, системність [65, с. 5].

Воно являє собою сукупність заходів з метою забезпечення дії права ЄС в державах-членах, при цьому реалізація права ЄС здійснюється за допомогою заходів з боку інститутів та органів Союзу, а також правотворчою та правозастосовної діяльності держав-членів [448, с. 64].

Вважають, що в цьому понятті відображено зв'язок правомірної поведінки суб'єктів права та її регулятора – правових норм [730, с. 23].

Під реалізацією нормативно-правових приписів як правило розуміють свідому і цілеспрямовану поведінку суб'єктів права, спрямовану на втілення передбачених нормативно-правовими актами та індивідуальними правовими актами правил поведінки у життя [917]; втілення приписів правової норми у діяльності суб'єктів права[795, с. 451].

Реалізація нормативно-правових приписів стосується й таких суб'єктів як державних органів, її підприємств, установ.

Аналізуючи таке явище як реалізація функції сучасної держави Україна можна виявити характерні для нього ознаки, зокрема:

а) є правомірною фактичною діяльністю щодо здійснення функцій сучасної держави Україна;

б) здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами (державними органами, її підприємствами, установами);

в) є визначеним обсягом діяльності державних органів, її підприємств, установ, що спрямована на розв'язання завдань сучасної держави Україна;

г) здійснюється у визначених чинними джерелами права межах і формах, зокрема правотворчій, інтерпретаційно-правовій, правозастосовній.

Отже, реалізація функції сучасної держави Україна – це здійснення уповноваженими суб'єктами (державними органами, її підприємствами,

установами) правомірної фактичної діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань.

Ефективність функцій сучасної держави Україна значною мірою залежить від правових форм їх реалізації.

1.4. Загальнотеоретична характеристика правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна

Питання пов'язані з дослідженням правових форм реалізації функцій держави не нові для юридичної науки.

Аналіз позицій висловлених у юридичній літературі щодо правових форм реалізації функцій держави свідчить про ототожнення цього поняття з іншими поняттями, зокрема з поняттям управління. Так Г. Єллінек зазначав, що не може бути визнано їх розмежування за окремими сферами управління. Він вважав, що виокремлені галузі управління іноземними справами, військовими, внутрішніми, фінансовими та юстицією, це ті завдання, які поставила собі держава, а не її особливі функції. Такі галузі управління, на його думку, не є самостійними функціями. Діяльність держави у здійсненні функцій суттєво єдина, як і умови й принципи її діяльності в цих сферах. Тому вони окреслюють об'єкти управління, а не власне управління [223, с. 447].

О. Кістяківський стверджував, що форми здійснення державної влади є ніщо інше, як функції держави. Автор вважав, що кожна функція державної влади, яка взята як виокремлене поняття, володіє такими ж ознаками суб'єктивного права, як і вся державна влада, причому саме того специфічного виду суб'єктивного права, який називається «владою» [17, с. 217]. Це бачення ототожнює внутрішній предметно-політичний зміст функцій держави із зовнішньою формою функцій держави чи державної влади. Тож із вказаного простежується плюралізм у розумінні форм здійснення функцій держави, а подекуди й підміна цих форм самими функціями, ототожнення з іншими правовими категоріями.

Вказані вище тенденції притаманні й сучасній вітчизняній правовій науці. Тому ці питання, як й інші, потребують перегляду в контексті сучасних реалій.

Низку питань щодо форми реалізації функцій держави в радянський період розвитку правової науки, в тому чи іншому аспекті, досліджували М. Байтін, С. Голунський, Л. Загайнов, В. Петров, І. Самощенко, М. Строгович, М. Черноголовкін, В. Чхіквадзе та інші.

Ще, в 40-х роках XX століття питання про форми реалізації функцій держави та їх зв'язок з діяльністю спеціально створених державних органів, з'ясовувалися С. Голунським і М. Строговичем [146]. Однак їх погляди не були підтримані з огляду на відсутність критерію визначення принципу групування форм діяльності, що, на думку інших авторів, не давало змогу виокремити всі інші форми реалізації функцій держави. Разом з тим, пропоноване авторами розуміння форм реалізації функцій держави як певної опосередкованої діяльності держави, яка знаходить свій вияв у безпосередній регламентованій діяльності державних органів, у модифікованих варіантах використовують за основу і в теперішній час.

З 50-х років XX століття й надалі форми здійснення функцій держави розглядалися, зокрема: П. Александровим, М. Байтіним, Л. Загайновим, І. Самощенком, які вважали, що форми реалізації функцій держави – це діяльність всіх, багатьох чи кількох органів держави, яка є однорідною за своїми зовнішніми ознаками, і за допомогою якої реалізуються її функції [230; 35]. Подібну думку висловлював В. Петров, який під формами державної діяльності розумів частини єдиної діяльності зі здійснення функцій держави, що розрізняються своїм конкретним призначенням, а отже, організацією органів, що їх здійснюють і специфічними способами здійснення [527, с. 121].

Деякі автори в основу розуміння форм реалізації функцій держави закладали специфічність мети діяльності, організацію органу, що її здійснює, способи діяльності цих органів [528, с. 77; 462; 306, с. 72-73], попри те, що суть суспільно-політичного призначення, всіх чи окремих видів державної діяльності, полягає в здійсненні функцій держави.

В юридичній літературі позиціонується, зокрема й «конкретне призначення» разом із метою конкретизації, визначення поняття та видів «форм здійснення функцій держави». Так, В. Копєйчиков в основу цієї діяльності покладав такі ознаки, як діяльність основних ланок її механізму: а) суспільно-політичне призначення або мета конкретного виду державної діяльності; б) організація органів, що виконують цю діяльність; в) способи її проведення [528, с. 7; 529; 306, с. 72-73]. Хоча, до прикладу, М. Черноголовкінз цього приводу висловлював застереження вважаючи, що зазначені ознаки не можуть бути рівнозначними при визначенні поняття і виокремленні видів форм здійснення функцій держави [879, с. 188].

Також висловлює неприпустимість щодо рівнозначності таких ознак із формами реалізації функцій держави й М. Бухтєрєва. На її погляд, в поняття форми державної діяльності не повинні входити ні ціль, ні призначення діяльності, оскільки функції держави виконуються всіма основними ланками державного механізму, всією системою державних органів. Тому специфіка організації й структури органів даного виду та їх місце в системі механізму держави органічно пов’язані з формами їх діяльності. Як форми державної діяльності, так і структура органів, що здійснюють цю діяльність, підпорядковані завданням найбільш успішного здійснення функцій держави й залежать від їх змісту [84, с. 14-15]. За такою концепцією під формами здійснення функцій держави слід було розуміти діяльність механізму держави, в основі якої є такі ключові елементи як призначення та цілі визначеного виду державної діяльності, система органів, що її здійснює, а також способи її здійснення. Тому такий підхід, більшою мірою, спрямований на поглиблене вивчення специфічних видів діяльності основних органів державного механізму й сприяє їх удосконаленню.

До зазначеного слід додати, що органи держави, її підприємства, установи відіграють специфічну роль у механізмі реалізації функцій держави відповідно до своїх повноважень зафіксованих у чинних джерелах права. Вони беруть участь у здійсненні більшості чи всіх функцій держави, в чому й полягає сенс їх створення.

В сучасній юридичній літературі зазначається, що форми реалізації функцій держави – це спеціальні аспекти її діяльності, за допомогою яких реалізуються державні функції [496, с. 132; 307, с. 219], але не пояснюється їх зміст.

М. Кельман та О. Мурашин зазначали, що форми реалізації функційдержави показують, якого зовнішнього вигляду набуває діяльність держави, як вона оформлена [277, с. 233]. Це не єдиний погляд на досліджуване поняття. Таку позицію висловлюють й інші автори [426, с. 23; 447, с. 6], між тим зазначаючи, що за незначних методологічних розбіжностей таким є спільне розуміння авторами форм здійснення функцій держави.

Деякі з них вважали, що функції держави реалізуються через проведену державою політику в різних сферах із урахуванням вимог національної безпеки [27, с. 203].

Т. Шкляр висловлює думку про те, що формами здійснення функцій держави є підстави їх здійснення в суспільстві, їх правового опосередкування, впливу на розвиток суспільства й держави в цілому [904, с. 128]. Однак автор не вказує, яка співмірність поняття «підстави» зі здійсненням функцій держави.

Е. Рябова стверджує, що форми реалізації функції держави це не тільки практика (види діяльності) суб’єктів реалізації функції, але й інформаційно-психологічний вплив соціально-політичних інститутів на суспільну свідомість з метою забезпечення, охорони, захисту та відновлення правового порядку [713, с. 180].

На думку А. Сім, під формами здійснення функції держави слід розуміти зовнішнє вираження безпосередніх видів практичної діяльності держави в особі її органів і структур, спрямованих на нормалізацію процесу здійснення прав і свобод особистістю, без яких вона не може існувати як повноцінна людська істота [741, с. 95].

Отож, аналіз наукової літератури дає змогу констатувати, що питання про форми реалізації функцій держави висвітлювалися лише в контексті того чи іншого явища.

Хоча ще Л. Каск зазначав, що питання про форми реалізації функцій держави мають для науки більше значення, ніж їм прийнято надавати [272, с. 37]. А на думку В. Чхіквадзе, зміна в змісті внутрішніх і зовнішніх функцій держави знаходить послідовне відображення у формах їх здійснення [885, с. 10]. Тобто, будь-які зміни в розвитку сучасної держави Україна, на конкретно взятому етапі, тягнуть за собою оновлення як її функцій, так і відповідно форм їх реалізації. При цьому якісні характеристики таких змін безпосередньо впливають на зміст і спосіб його організації.

В юридичній літературі висловлюються міркування й про те, що функції держави зумовлюють використання форм їх здійснення і тим самим визначають черговість їх застосування. Втім, на форми здійснення функцій держави здатні впливати й інші елементи держави. Тому безперечною є вимога об'єктивного підбору форм здійснення конкретних функцій держави в контексті співвідношення держави і права, оскільки саме право, починаючи з процесу правотворення відіграє найважливішу роль в здійсненні функцій держав [423, с. 92-93].

Положення сформовані правовою наукою ще в радянський період щодо форм реалізації функцій держави використовуються у вітчизняній науці й до нині, часом без врахування змін, які відбуваються. А це, інколи призводить до хибних висновків, що не мають достатнього обґрунтування, тому не можуть використовуватися у практичній площині як наукове підґрунтя затребуваних суспільством реформ чи трансформацій.

Аналіз наукової літератури з цієї тематики дав змогу виокремити основні теоретичні підходи до розуміння поняття «форми реалізації функцій держави». Серед них можна виокремити такі: а) це зовнішнє відображення функціонування держави, способи і засоби здійснення конкретної практичної діяльності держави, спрямованої на реалізацію цілей держави і вирішення поставлених перед нею завдань; б) форми (аспекти) її практичної діяльності, які направлені на впровадження в життя цілей держави, на вирішення завдань, що стоять перед нею та на реалізацію її функцій.

В юридичній літературі висловлюються різні точки зору й стосовно видів форм реалізації функцій держави. Зокрема виокремлюються правові й організаційні форми реалізації функцій держави.

Так, І. Мотиль вважає, що вказані форми органічно поєднані та взаємозумовлені. У цьому контексті науково-теоретична проблема полягає не у визначенні першості правових або організаційних форм діяльності, а у способі їх гармонійного поєднання для досягнення кінцевої мети діяльності [446, с. 48]. Такий поділ підтримується й іншими авторами, зокрема О. Скакун, В. Ткаченко, В. Темченко, Г. Бистрик, В. Сухонос [55, с. 145; 746, с. 49; 784, с. 185; 792, с. 48; 823, с. 81-83].

Подібна позиція висловлена й С. Олейниковим, який зазначає, що у реалізації державних функцій важливими є і неправові форми. Вони не пов'язані з юридично значущими діями і їх правовими наслідками, проте у більшості випадків регулюються нормами права, виявляються в підзаконній діяльності й пов'язані з організаційною, зокрема підготовчою роботою. Термін «неправові», однак не означає, що вони реалізуються не через право (наприклад, планування, що включає інтелектуальну, аналітичну діяльність, правотворчу форму діяльності з прийняття закону про бюджет). Правові й неправові форми реалізації державних функцій є взаємозалежними в таких варіантах: а) неправові форми передують правовим, забезпечують можливість їх використання (наприклад, збір, обробка, аналіз інформації, розробка пропозицій передують прийняттю законів та інших нормативних актів); б) неправові форми можуть реалізовуватися за допомогою їх закріплення у нормативних актах, набуваючи правової форми (наприклад, фінансовий план ухвалює форму закону про бюджет); в) реалізація правових актів забезпечується за допомогою організаційних заходів (доведення до виконавців, інспектування, кадрова робота та інше). У такий спосіб форми взаємодіють, взаємозабезпечують й доповнюють одна одну [495, с. 153].

Втім така позиція не нова. Вона, тією чи іншою мірою, відображена в працях І. Самощенка, Л. Загайнова, М. Черноголовкіна та інших [230, с. 16; 719, с. 81; 879,

с. 187-188], а також В. Тюленєва, на думку якого, правові форми мають два аспекти, власне правовий, тобто діяльність держави пов’язана з прийняттям нормативних актів і актів застосування права; метаправовий – діяльність державного механізму на основі права, яка впливає на процес правового регулювання, носить забезпечувальний характер [840, с. 13-15]. Однак М. Байтін вважав некоректним зведення фактичних форм до основних ланок механізму держави [37, с. 338].

Як зазначається в юридичній літературі, поділ на правові та організаційні форми здійснення функцій держави є оптимальним при визначенні процесу використання державним механізмом права як інструменту реалізації його функцій. Загальновідомо, що держава й право як феномени суспільства через безпосередню взаємодію складають діалектичну єдність. Спираючись на той факт, що Конституцією України нашу державу визначено як демократичну, правову, то логічно вважати домінуючими тільки правові форми здійснення функцій держави [424, с. 58-60].

Разом з тим, вивчення організаційних форм реалізації функцій держави не може обмежуватися дослідженням структури механізму держави, оскільки організаційні форми мають різноманітну технічну складову у процесі функціонування держави. Організаційні форми не пов’язані з діями, що мають правові наслідки, але їх загальна процедура регламентована правом та вчиняється у визначених правом межах. Висловлена позиція зумовлює низку питань щодо доцільності та ефективності виокремлення та застосування організаційних форм, оскільки державно-правові реалії потребують ефективних засобів правового регулювання.

Тому, з одного боку, в юридичній науці існує позиція, що під час реалізації функцій держави використовуються як правові, так і неправові засоби. Але, з іншого, робиться висновок, що центральну частину даного явища становить юридичний механізм, оскільки, як зазначає Т. Радько, право є одним з основних засобів здійснення державою її функцій. Тут особливо наочно виявляється загальна

особливість держави і права, за якою вони існують в діалектичному взаємному зв'язку й зумовленості, і їх роздільне існування не можливе [678, с. 48].

Деякі автори вважають, що правові форми серед всіх форм реалізації функцій держави є домінуючими.

Так, Г. Бистрик зауважує, що серед форм діяльності держави чільне місце посідають правові форми, які характеризуються як визначений законом (юридично оформлений) порядок здійснення компетентними органами й особами юридично значущих дій, спрямованих на здійснення функцій [55, с. 145].

На думку Г. Бистрик, до основних ознак правової форми діяльності держави слід віднести такі: вони виступають засобом забезпечення функцій держави, реалізуються за допомогою чітко визначених юридичних засобів у процесуально (процедурно) встановленій формі, яка здійснюється уповноваженими органами державної влади, формалізуються через юридично значущі акти (нормативно-правові акти, рішення, акти правового тлумачення) [56, с. 16]. Виокремлені автором ознаки заслуговують на увагу, але недостатньо розкривають правову форму діяльності держави та її роль у реалізації функцій держави.

В свій час М. Черноголовкін зазначав, що правова форма – це однорідна за своїми ознаками діяльність органів держави з управління суспільством шляхом видання правових актів, тим самим посилював роль права у здійсненні функцій держави [879, с. 187-188]. Подібна позиція простежується в працях таких авторів, зокрема: А. Гнатенко, А. Олійника, О. Скакун, Е. Рябової, А. Сім, Ю. Кіпселіді [137, с. 14-15; 496; 744; 713, с. 180; 741, с. 95; 280] й інших. Підкреслюючи роль права в реалізації функцій держави, вони не зосереджуються на ознаках, які дали їм змогу вважати правові форми діяльності однорідними.

В юридичній літературі є й інші підходи до розуміння правових форм реалізації функцій держави.

Так, О. Петришин, зазначає, що правова форма є не лише об'єктивною – за способом організації та існування, оскільки має особливе інституціональне й артикульоване вираження, а й суб'єктивною – за джерелом походження, оскільки

в суспільних взаєминах немає нічого, що не проходило б через свідомість людини й не вимагало постійного відтворення за посередництвом її активної поведінки. На його думку, реальність правової форми в такому сенсі полягає в тому, що вона є невід'ємною належністю цих соціальних відносин, поза чим вони не здатні належно сформуватись, існувати та здійснюватись, опиняючись за межами права з усіма відповідними наслідками [521, с. 22].

В. Тисянчиним обґрунтовується розуміння правової форми реалізації економічної функції держави як цілеспрямованої діяльності публічної влади відповідно до конституції і законів, котра в рамках визначеного правопорядку здійснюється через юридично установлені засоби впливу на економічну систему з метою її впорядкування та охорони. На його думку, таке розуміння дозволяє виявити закономірний взаємозв'язок між зростанням ролі держави в сучасному суспільстві, в тому числі через необхідність здійснення нею ефективної соціальної та економічної політики та верховенством права як фундаментальним принципом функціонування державно-організованого суспільства [813, с. 7, 49].

Т. Калєнтьєва, Н. Крестовська, Л. Матвєєва розуміють правову форму як діяльність державних органів, що пов'язана з ухваленням, виданням, зміною та скасуванням юридичних актів [261, с. 137; 328, с. 99].

С. Бабаєв вважає, що сутність правових форм реалізації функцій держави відображають конструктивні їх ознаки, серед яких зокрема такі: правові форми реалізації функцій держави являють собою діяльність, тобто усвідомлений цілеспрямований, активний вплив на ту чи іншу сферу суспільних відносин; мають юридичний характер; здійснюється чітко визначеними суб'єктами; дана діяльність законна, процедурно оформлена [26, с. 18].

Аналіз підходів до розуміння поняття «правові форми реалізації функцій держави», засвідчує відсутність однотипних поглядів як щодо «форм реалізації функцій держави», так і «правових форм реалізації функцій держави». Втім для належного правового пізнання правових форм реалізації функцій держави Україна важливим є те, що саме функції обумовлюють необхідні правові форми.

Це дає змогу виокремити два основних підходи у правовій науці до розуміння правових форм реалізації функцій держави, зокрема як специфічних видів державної діяльності; однорідну за своїми зовнішніми ознаками діяльність державних органів, що пов'язана з виданням правових актів і тягне за собою правові наслідки. Такі підходи залишилися в науковому обігу й до нині. Втім, ці та інші розуміння поняття правових форм реалізації функцій держави відображають не всі ознаки, що притаманні правовим формам реалізації функцій сучасної держави Україна. Тому все це зумовлює потребу з'ясувати зміст поняття «правова форма», починаючи з лексичного розуміння терміна «форма».

За лексичним значенням, термін «форма» – це зовнішній обрис, зовнішній вигляд предмета, зовнішнє вираження будь-якого змісту, а також і внутрішня будова, структура, визначений і визначальний порядок предмета або порядок перебігу процесу [219]; тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії [828].

У філософському розумінні «форма» – це засіб існування і вираз змісту [849]; його обумовлення, внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність [911, с. 167]. Форма організує зміст, фіксує той чи інший ступінь його розвитку, нормалізує його стан. Форма більш консервативна і стала, ніж зміст, вона невіддільна від змісту предмета й відносно самостійна від нього [676, с. 110].

В юридичній науці термін «форма» використовується доволі часто, насамперед, з врахуванням філософського його розуміння: як спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація й зовнішній вираз [277, с. 233; 426, с. 23; 447, с. 6]; інколи, спосіб здійснення будь-якої дії [528, с. 77; 462; 306, с. 72-73]; обриси, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд [56, с. 16].

Тож, явища «форма» і «зміст» тісно взаємопов'язані між собою. Форма не здатна існувати самостійно без змісту. В іншому випадку вона втрачає будь-яку цінність, оскільки це внутрішня і зовнішня організація змісту пов'язана через нього

з сутністю, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність [842]. Форма впливає на розвиток змісту, а зміст об'єктивує відповідну форму.

Виокремлені в попередньому підрозділі функції сучасної держави Україна детермінують відповідні правові форми їх реалізації, а відтак і способи їх здійснення.

Словники української мови трактують «спосіб» як певну дію, прийом або систему прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [760, с. 578].

Таким чином, форми реалізації функцій сучасної держави Україна є способами здійснення функцій сучасної держави Україна, діяльністю уповноважених на це органів держави, її підприємств, установ.

Таке розуміння є основою для формування подальшого понятєво-категоріального ряду пов'язаного з дослідженням правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Загальновідомо, що соціальна діяльність відбувається у різних сферах суспільного життя, здійснюється різноманітними індивідами з відмінною метою, тим самим, набуває специфічного змісту та відповідної зовнішньої форми виразу. При цьому варто згадати, що соціальну діяльність розглядають як «єдність теоретичного і матеріально-практичного процесів, які здійснюються соціальними суб'єктами з метою цілеспрямованого використання та зміни навколишнього середовища в інтересах людей» [169], тобто це завжди свідома діяльність, спрямована на визначення цілей та засобів їх досягнення.

Зміст діяльності впливає на її форму. Соціальна діяльність, що здійснюється суб'єктами права у правовій формі може ефективно регламентувати життєдіяльність суспільства, сприяти прогресивним змінам у ньому, запроваджуючи цивілізовані взаємовідносини людей та соціальне партнерство [323].

Відповідно до Конституції України наша держава є незалежною, демократичною, соціальною, правовою. Це модель сучасної держави Україна, що визначає основні параметри, які необхідно сформувати нашій державі. Вона впливає на визначення мети, завдань та функцій держави. А вони у свою чергу об'єктивують правові форми, в яких відбувається реалізація функцій держави. Адже, держава не може здійснювати свої функції, якщо відсутня відповідна правова основа для їх реалізації [327, с. 172].

А як зазначається у юридичній літературі правова діяльність держави є одним з основних факторів утвердження демократії і розвитку громадянського суспільства в Україні [69, с. 15].

Втім деякі автори як різновид правової діяльності виокремлюють юридичну діяльність [170; 466; 797].

Зазвичай у правовій науці висловлюються міркування, що правова форма є більш витребуваною, з огляду на її ефективність, для процесу реалізації функцій сучасної держави Україна. Вона є способом здійснення функцій сучасної держави Україна, тією правовою діяльністю в процесі якої розв'язуються завдання держави.

Правова діяльність розуміється як передбачені нормами права діяння уповноважених суб'єктів, що спрямовані на досягнення юридичних наслідків з метою впорядкування суспільних відносин. За змістом ця діяльність поділяється на правотворчу, інтерпретаційно-правову, правозастосовну. Завдяки правовій діяльності забезпечується належна реалізація функцій сучасної держави Україна, оскільки саме вона є правовою формою, яка дозволяє найбільш ефективно їх реалізувати, досягнути мети.

Правові форми реалізації функцій сучасної держави є визначальними в процесі її функціонування, створюють механізм державно-правового впливу на суспільні відносини, який складає серцевину, основу управління суспільством. По суті, право супроводжує весь процес реалізації функцій сучасної держави Україна, всі його стадії. Як зауважував І. Дюрягін, між правовими законами і конкретними матеріальними та духовними результатами керованої діяльності немає

безпосередніх причинно-наслідкових зв’язків. Зв’язок між ними досягається через безліч стадій, на яких «спрацьовують» різні юридичні засоби (наприклад, правовідносини, реалізація суб’єктивних прав і обов’язків тощо), так чи інакше «замикаються» на поведінці людей, свідомість і воля яких безпосередньо сприймають правовий вплив [215, с. 53].

Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна характеризують зв’язок держави з правом як одним з основних засобів впливу, оскільки через право держава проводить у життя свої функції тощо. З іншого боку, право є відносно самостійним явищем цивілізації, оскільки саме воно упорядковує державну діяльність, визначає функціонування держави через процесуальну і процедурну форми.

Таким чином, аналіз правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив встановити основні їх ознаки: вони є способом здійснення функцій сучасної держави Україна; є значущою правовою діяльністю, що забезпечує цілісний процес реалізації функцій сучасної держави Україна; основними їх компонентами є правотворення, правоінтерпретація, правозастосування, для яких характерний особливий зміст; здійснюється уповноваженими суб’єктами (органами держави, її підприємствами, установами); мають чітко визначений процедурний порядок здійснення; спрямовані на об’єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах.

На цій основі сформульовано визначення поняття правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як способу їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб’єктами,щоспрямований на об’єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах.

Для належного використання цього поняття й надалі, слід визначити конкретні види правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

В юридичній літературі виокремлюють різноманітні види правових форм реалізації функцій держави.

До них відносять: «правотворчу, управлінську, правоохоронну та правозастосовчу» [496, с. 131-133], «правотворчу, правозастосовчу, правоохоронну, установчу, контрольно-наглядову» [746, с. 49], «установчу, правотворчу, оперативно-виконавчу, контрольну (контрольно-наглядову) і правоохоронну (охоронну) діяльність» [713, с. 66], «правотворчу діяльність, правозастосовну діяльність, яка поділяється на оперативно-виконавчу та правоохоронну» [36, с. 78], «нормотворчу й правозастосовну форму, яка поділяється на регулятивну й правоохоронну» [233, с. 13], «правотворчу, правореалізаційну (дотримання, виконання, використання, застосування) й правоохоронну» [741, с. 79], «правотворчу й правозастосовну діяльність, яка також поділяється на оперативно-виконавчу та правоохоронну» [784, с. 185], «правотворчу, правозастосовну й правоохоронну» [261, с. 137], «правотворчу, правозастосовну, правоохоронну, контрольно-наглядову, інтерпретаційно-правову та засновницьку» [55, с. 145; 86, с. 83], «правотворчу, правозастосовну форму, правозабезпечувальну форму, яка опосередковує правоохоронну, контрольно-наглядову та судову діяльність, де правоохоронна діяльність є правозахисною власне правоохоронною, договірну форму й розпорядчу форму здійснення функцій держави» [84, с. 111].

В основі таких класифікацій здебільшого лежить розуміння правових форм як специфічного виду державної діяльності та однорідної за своїми зовнішніми ознаками діяльності органів держави, за допомогою якої реалізуються її функції [49, с. 11; 321, с. 43-45; 792, с. 48; 766].

Зазначені підходи сформовані ще радянською теорією права і є характерними для сучасної правової науки.

Так, І. Самощенко виділяв правотворчу, оперативно-виконавчу й правоохоронну діяльність [719, с. 81]. М. Александров виокремлював: а) нормотворчу; б) управлінсько-виконавчу; в) правоохоронну діяльність. С. Алексєєв пропонував розмежувати: а) правотворчу діяльність;

б) правовиконавчу діяльність; в) правозабезпечувальну діяльність, яку поділяв на організаційну, контрольно-наглядову [35, с. 229].

Кожна з цих форм реалізації функцій держави пов'язувалася з діяльністю спеціально створених державних органів. Така позиція надалі не отримала достатньої підтримки через відсутність єдиного критерію для виокремлення форм діяльності. Однак аналіз юридичної літератури свідчить про її використання в сучасній вітчизняній юридичній науці [91, с. 10-13; 306; 458, с. 3; 823, с. 82].

Так, низка авторів [91, с. 10-13;271; 306; 458, с. 3; 823, с. 82], керуючись зазначеним підходом як класифікаційним критерієм, виокремлювали законодавчу, виконавчо-розпорядчу, судову, прокурорський нагляд чи контрольно-наглядову форми правової діяльності. А деякі сучасні автори [91, с. 10-13; 458, с. 3; 882, с. 208-209] доповнювали такий підхід додатковою аргументацією у вигляді конституційної доктрини поділу влади.

Так, В. Веклич, беручи за основу принцип поділу влади, виокремлює наступні правові форми реалізації функцій держави: а) законодавчу (нормотворча діяльність найвищого рівня, спрямована на забезпечення прав і свобод людини й громадянина); б) виконавчу (передбачає створення умов для виконання положень нормативних актів, а також впровадження державної політики щодо різних сфер життєдіяльності суспільства на найвищому рівні); в) судову (створення на державному рівні умов, а також їх повноцінне функціонування щодо забезпечення та захисту прав і свобод людини й громадянина у вигляді спорів, а також додаткового механізму задля здійснення контролю самих нормативно-правових актів); г) контрольно-наглядову [91, с. 10-13]. Та вважає, що в цих формах відтворюються основні аспекти діяльності тих чи інших державних органів, які в підсумку мають забезпечувати дієвий захист прав та свобод людини й громадянина у будь-якій країні.

Такий критерій використовується й іншими авторами. Так, наприклад, Л. Наливайко, М. Бєляєва за принципом поділу влади на три гілки виділяють

законодавчу, виконавчо-розпорядчу, судову форми, додатково доповнюючи контрольно-наглядовою [458, с. 3].

М. Байтін, Ф. Байрамов позитивним у такому підході вважають тільки те, що він дозволяє глибше й конкретніше визначати роль і завдання різних груп державних органів, і кожного з них окремо, та має під собою об'єктивну основу [33, с. 25; 35, с. 277]. Поза сумнівом, цей вид класифікації прийнятніший стосовно органів державної влади, оскільки його застосування певною мірою поглиблює вивчення правових форм здійснення функцій держави. Однак і в такому призначенні він має певні недоліки. По-перше, кожному окремо взятому органу державної влади властиві, тією чи іншою мірою, різні функції, які він виконує в межах своїх повноважень. По-друге, виокремлення контрольно-наглядової форми ставить під сумнів використання ними саме такого критерію. Контрольно-наглядова форма більше характерна для недемократичних правових режимів та є спробою поєднати здобутки правової науки радянського й сучасного періодів.

По-третє, розпорядча форма була більш актуальною в радянський період, для якого характерна була адміністративно-командна система (обумовлювала видання актів, що слугували директивами, посилювали адміністрування). В теперішній час місце розпорядчих правових норм поступово займають норми рекомендаційного характеру.

Значна частина сучасних дослідників виокремлюють правові форми реалізації функцій держави на основі принципу поділу влади. Однак його не слід абсолютизувати в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна, оскільки, наприклад, правотворча діяльність в межах повноважень органів державної влади властива як органам законодавчої, так і органам виконавчої влади. Тому він є основним завданням сучасної держави Україна й передбачає, насамперед, правове розмежування діяльності гілок державної влади, розподіл владних повноважень між державними органами. Зазначене узгоджується з конституційними положеннями, оскільки така концепція розподілу влади закріплена в ст. 6 Конституції України.

На органи держави, її підприємства, установи покладено реалізацію функцій сучасної держави Україна, які відображають здійснення публічної влади у суспільстві. При цьому вони не можуть створюватися хаотично, а мають бути затребуваними, з урахуванням принципу поділу влади, процесів децентралізації, і в сукупності утворювати впорядковану, цілісну, ефективну систему, співмірну із функціями сучасної держави Україна. Такий підхід до їх створення забезпечить ефективність реалізації функцій сучасної держави Україна у процесі досягнення її мети.

Попри процеси децентралізації, продовжує функціонувати громіздка система органів держави, її підприємств, установ, створюються додаткові, що лягає тягарем на сучасну державу Україна в особі платників податків. Деякі із них є мало результативними у цьому процесі. Наприклад, на Національне антикорупційне бюро України, як державний правоохоронний орган, покладається завдання щодо протидії кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [617]. Корисного ефекту від такого й інших новостворених органів, діяльність яких спрямована на реалізацію функцій сучасної держави Україна, не відстежується, з огляду на гіпертрофовані бюджетні затрати пов’язані з їх функціонуванням, які не впливають на ефективність ні їх діяльності, ні реалізацію функцій держави загалом.

Така ситуація спонукає до формування спрощеної, але дієвої системи органів держави, її підприємств, установ, яка би могла забезпечити цілісність процесу реалізації державних функцій. Йдеться про певний зв’язок між складом державних органів, їх повноваженнями та функціями сучасної держави Україна, які потребують реалізації.

Відмежовуючи між собою правові форми здійснення функцій держави певними рамками, М. Волков зауважував, що критеріями такого відокремлення можуть виступати: призначення органу, характер здійснення й обсяг державно-

владних повноважень, роль цієї форми в діяльності держави як єдиного цілого [110, с. 23].

Деякі автори взагалі пропонують відмовитися від поняття «форми» для позначення видової специфіки діяльності окремих ланок механізму держави. Зокрема, Ю. Козлов вважав, що термін «вид» є найбільш використовуваним при позначенні напрямів єдиної за своєю сутністю державної діяльності [293, с. 54].

С. Олейников також вважає, що критерієм класифікації правових форм реалізації функцій держави може бути видовий зміст державної діяльності. На його думку, правова діяльність, як різновид соціокультурної, вплітається у тканину соціального буття, що перетворює, організовує й стабілізує суспільні процеси. У той же час суто правова діяльність не може бути зведена тільки до беззмістової правової форми. Вона існує як самостійне явище не тільки у вигляді правотворчості, правозастосування, правотлумачення, а й у вигляді інших форм правореалізаційної діяльності, включаючи укладення договорів [495, с. 151].

В. Сухонос пропонує виділити договірну форму реалізації функцій держави, оскільки, на його думку, значення договірних засад в управлінських відносинах української держави зростає, що зумовлено розвитком демократії та децентралізації. На жаль, в більшості випадків законодавчо не зазначається процесуально-процедурне застосування договірного регулювання [784, с. 185].

І. Левін, В. Коток, Б. Кравцов, І. Пахомова, Ц. Ямпольска зазначали, що необхідно виділити найбільш загальну підставу та поряд із нею окремі спеціальні підстави класифікації, й називають здійснення вищої та місцевої державної влади, а відтак державного управління, правосуддя і прокурорського нагляду [508].

Отож, аналіз поглядів на класифікацію правових форм реалізації функцій держави засвідчив різноманітність підходів. Разом з тим, багато запропонованих класифікацій знаходяться в науковому обігу сучасного державознавства.

Так, Ю. Марченко вважає, що перелік правових форм, який складається з правотворчої діяльності, правозастосовної, яка поділяється на оперативно-виконавчу та правоохоронну, не може вважатися вичерпним [397, с. 73]. Сучасна

держава змінюється настільки стрімко, що наукова думка повинна трудитися безперервно, щоб забезпечити теоретичне осмислення цих перетворень. Наскільки нескінченне у своїх проявах суспільство, настільки нескінченний процес пізнання суспільства, держави і державно-правових явищ [708, с. 46].

Тож важливим є вибір об'єктивного критерію класифікації правових форм реалізації функцій сучасної державиУкраїна, яким може бути одна з основних ознак правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. Наприклад, критерієм класифікації може бути значущість правової діяльності у забезпеченні цілісного процесу реалізації функцій сучасної держави Україна, а також особливості її змісту.

За значущістю правової діяльності та особливостями її змісту виокремлюються правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна форми реалізації функцій сучасної держави Україна, які забезпечують цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна в контексті трансформації суспільства.

Виокремлені різновиди мають особливості змісту, який формується під кутом зору сучасних процесів, зокрема глобалізації. Як зазначається в юридичній літературі вплив глобалізації спостерігається як на державно-правові явища в цілому так і на правотворчість, правозастосування [812, с. 20].

Тож кожна із зазначених правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна потребує подальшого дослідження.

Висновки до розділу 1

1. В процесі дослідження констатовано наявність певного доробку вітчизняної та зарубіжної науки у межах цієї проблематики, зокрема щодо формулювання поняття функції держави, форми здійснення функцій держави, розподілу їх на правові та неправові й інше. Разом з тим, й до нині не сформована теорія правових форм реалізації функцій держави. В сучасному науковому обігу

використовуються поняття, які створені ще на початку становлення теорії функцій держави. А тому значна їх частина потребує уточнення. Виникає необхідність і в створенні нових понять, які б відповідали сучасним реаліям.

Низка питань залишається малодослідженими, а проблематика правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу, що забезпечує реалізацію функцій сучасної держави Україна за допомогою системи правових засобів, залишаються поза науковою увагою.

2. В процесі дослідження використовувалася філософська, загальнонаукова, спеціально-юридична методологія, яка стала основою для характеристики правових форм реалізації функцій учсної держави Україна. В ході аналізу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, у зв'язку з невідповідністю поняттєво-категоріального апарату темі дисертаційного дослідження, було уточнено низку понять.

3. Для проведення належного наукового аналізу виникла необхідність у формуванні пізнавальної конструкції. Така конструкція потребувала виявлення змісту мети сучасної держави Україна – забезпечення цілісності, управління і розвитку суспільства, яку обумовлює конституційна модель тобто демократична, правова, соціальна держава. Для досягнення мети утворюється система державних органів, її підприємств, установ, які повинні здійснювати обумовлені метою завдання в процесі реалізації функцій за допомогою системи правових засобів. Це стало підґрунтям для характеристики сучасної держави Україна, в ході якої було уточнено основні її ознаки, зокрема: вона є соціальною публічною інституцією, яка наділена владними повноваженнями для досягнення мети; її метою є забезпечення цілісності, управління та розвитку суспільства; поширює владу на людей, які проживають на її території; має апарат держави, на який покладається здійснення обумовлених метою завдань в процесі реалізації її функцій; має систему правових засобів, необхідних для досягнення мети; здійснює управління справами суспільства і узгоджує інтереси соціальних груп; володіє суверенітетом для належного здійснення як внутрішніх, так і зовнішніх завдань, реалізації своїх

функцій. На їх підставі сформульовано визначення поняття сучасної держави Україна як соціальної публічної інституції, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації її функцій.

Важливою ознакою такої держави є обумовленість її завдань метою.

Аналіз такого явища як завдання сучасної держави Україна, дав змогу уточнити їх ознаки, зокрема: це питання, які потребують розв'язання для досягнення мети; вони відображають основні ознаки держави, які формуються під впливом моделі її розвитку; визначають обсяг діяльності держави необхідний для досягнення мети в конкретних умовах; формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів; обумовлюють зміст (предметну спрямованість) та обсяг повноважень державних органів, діяльність яких має бути пов'язана із вирішенням завдань; обумовлюють коло способів та засобів їх розв'язання, зміст та обсяг функцій держави. На їх підставі сформульовано визначення поняття завдань сучасної держави Україна як питань, що обумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна.

За метою сучасної держави Україна її завдання були класифіковані на такі групи:

а) завдання щодо забезпечення цілісності суспільства: забезпечити захист суверенітету і територіальної цілісності України (ст. 17); забезпечити державну безпеку і захист державного кордону України (ст. 17); зовнішньополітична діяльність спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки (ст. 18); правовий порядок (ст. 19);

б) завдання щодо управління справами суспільства: забезпечення екологічної безпеки (ст. 16); здійснення влади через органи держави (ст. 5); забезпечення конституційних прав і свобод на підставі Конституції України (ст. 8); здійснення права власності на об'єкти виключної власності (ст. 13); забезпечення захисту усіх суб'єктів власності (ст. 13); гарантування права власності на землю (ст. 14); створення юрисдикційного механізму захисту прав людини (розділ II); утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3); відповідальність держави

перед людиною (ст. 3); розподіл влади (ст. 6) та повноважень між органами держави (ст. 85, 106, 116, 119, 150, 121, 124); формування бюджетної системи (ст. 95); формування демократичних інститутів (вибори, референдум) [309];

в) завдання щодо розвитку суспільства: укладання міжнародних договорів (ст. 9); але вони у значній мірі переплітаються із завданнями щодо управління справами суспільства.

Завдання, які гарантують взаємодію сучасної держави Україна з іншими соціальними суб'єктами, зокрема: консолідація української нації (ст. 11); гарантування місцевого самоврядування (ст. 7); гарантування української мови, інших мов (ст. 10); дбати про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12); забезпечення політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (ст. 15); гарантування свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ст. 15); брати участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування (ст. 142).

Завдання ж в свою чергу обумовлюють функції сучасної держави Україна. А їх характеристика дала змогу уточнити основні їх ознаки, а саме: це обсяг діяльності держави необхідний для вирішення завдань та досягнення мети держави; діяльність, що обумовлена завданнями та метою держави; визначає її предметну спрямованість у відповідних межах; визначає частку способів та засобів розв'язання конкретних завдань; обумовлює форму їх реалізації.

На підставі цих ознак сформульовано визначення поняття функцій сучасної держави Україна як найбільш доцільного обсягу діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань.

Для поглиблення знань про функції сучасної держави Україна була здійснена їх класифікація за таким комплексним критерієм як її завдання та предметна спрямованість у відповідних межах.

До зовнішніх функцій сучасної держави Україна віднесені такі: функція міждержавного співробітництва; функція міжнародної співпраці; функція інтеграції.

А до внутрішніх функцій сучасної держави Україна – функція забезпечення національної безпеки; функція встановлення та реалізації правових засобів впорядкування суспільних відносин; функція формування професійного й ефективного апарату держави; функція фіксування і забезпечення прав і свобод людини, юридичної захищеності особи; функція гарантування розвитку і захисту всіх форм власності; функція соціального забезпечення, поширення соціального партнерства в країні; функція створення умов для формування громадянського суспільства і взаємодія з ним.

Реалізація зазначених функцій покладається на уповноважених суб'єктів через надані їм повноваження й у визначеній державою формі.

В ході дослідження виникла потреба в уточненні ознак і поняття реалізації функції сучасної держави Україна. До основних її ознак були віднесені такі: є правомірною фактичною діяльністю щодо здійснення функцій сучасної держави Україна; здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами (державними органами, її підприємствами, установами); є визначеним обсягом діяльності державних органів, її підприємств, установ, що спрямована на розв'язання завдань сучасної держави Україна; здійснюється у визначених чинними джерелами права межах і формах, зокрема правотворчій, інтерпретаційно-правовій, правозастосовній.

На підставі цих ознак сформульовано визначення поняття реалізації функції сучасної держави Україна як здійснення уповноваженими суб'єктами (державними органами, її підприємствами, установами) правомірної фактичної діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань.

Окрім цього в процесі дослідження функції держави, з метою з'ясування еволюції наукових поглядів щодо поняття функцій держави було проведено періодизацію його розвитку, зокрема: до початку XX століття, функції держави розглядалися в контексті загального вчення про державу; початок XX століття – середина XX століття зміст поняття «функції держави» розкривався через соціальну сутність держави (відображав тенденцію розширення сфер впливу

державної діяльності); друга половина XX століття – 90 р. XX століття поглиблення положень теорії функцій держави шляхом виявлення їх природи, критеріїв класифікації, характеристики окремих видів; функції держави трактуються як основні напрями її діяльності, що відображають її соціальну сутність і призначення держави (це визначення є в обігу сучасної юридичної науки й до нині); кінець XX століття – зміна змісту функцій держави під впливом доктрин демократичної, правової держави, забезпечення прав людини; ґ) початок XXI століття й до нині – зміна змістових аспектів поняття «функції держави» (у зв'язку з впровадженням ідеї сервісної держави й децентралізації), посилення взаємовпливу внутрішніх й зовнішніх функцій держави.

4. Аналіз загальнотеоретичних напрацювань дозволив зробити висновок про малодослідженість такого явища як правові форми реалізації функцій держави та відсутність досліджень щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, і необхідність проведення таких.

В процесі цього дослідження були встановлені ознаки правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна: вони є способом здійснення функцій сучасної держави Україна; є значущою правовою діяльністю, що забезпечує цілісний процес реалізації функцій сучасної держави Україна; основними їх компонентами є правотворення, правоінтерпретація, правозастосування, для яких характерний особливий зміст; здійснюється уповноваженими суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами); мають чітко визначений процедурний порядок здійснення; спрямовані на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах.

На цій основі сформульовано визначення поняття правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як способу їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб'єктами, що спрямований на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах.

За значущістю правової діяльності та особливостями її змісту були виокремлені правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна форми, які й забезпечують цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна.

РОЗДІЛ 2
ПРАВОТВОРЧА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

2.1. Загальнотеоретична характеристика правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Забезпечення цілісного процесу реалізації функцій сучасної держави Україна покладається, насамперед, на правотворчу форму.

В юридичній літературі щодо правотворчої форми реалізації функцій держави висловлюються різноманітні погляди. Зокрема, її розглядають як нормативно регламентовану діяльність уповноважених суб'єктів, спрямовану на створення нових правових норм, зміну або скасування чинних [455, с. 261]; процес створення чи санкціонування відповідних нормативних актів, в тому числі, з метою зміни чи відміни діючих юридичних норм [84, с. 40]; правотворчу діяльність, яка виявляється в розробці і прийнятті (санкціонуванні) юридичних норм [397, с. 121]; правотворчу діяльність, яка спрямована на видання нормативних актів, їх санкціонування, зміну або скасування юридичних норм [195, с. 107]; діяльність з підготовки та видання нормативних актів, які сприяють здійсненню тієї чи іншої функції держави [251, с. 258]; певним чином оформлені дії спеціально уповноважених на те державних органів з вироблення, видання, зміні та скасування правових актів, спрямованих на регулювання економіки країни в оптимальному режимі [261, с. 201]; як така, що втілюється в життя у вигляді видання нормативних актів, прийняття або санкціонування, зміни або відмінити юридичних норм [476, с. 6]; діяльність держави шляхом видання нормативно-правових актів, видання та санкціонування, зміни чи відміни правових норм, без якої реалізація низки функцій держави є неможливою [784, с. 187] тощо.

Висловлюються також думки, що призначення правотворчої форми здійснення функцій держави полягає в регламентації суспільних відносин,

створенні необхідних правових основ для здійснення відповідного напряму діяльності [26, с. 22]; що вона є дуже важливою для здійснення правоохоронних функцій держави, тому що саме з правотворчості починається цілеспрямована діяльність із реалізації функцій держави [502, с. 13].

Аналізуючи точки зору на правотворчу форму реалізації функцій держави можна виокремити основні напрями щодо її розуміння, зокрема: це правотворча діяльність – діяльність уповноважених суб'єктів спрямована на створення нових правових норм, зміну або скасування чинних; це процес створення чи санкціонування зміни або відмінити юридичних норм; діяльність зі створення правової основи для здійснення функцій держави.

Втім питання правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна в правовій науці є малодослідженими й до нині. Тому вона потребує належної наукової уваги з огляду на те, що є одним із різновидів правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. Разом з тим, комплексне дослідження такої форми неможливе без з'ясування її змісту – правотворчої діяльності.

Попри увагу до правотворчої діяльності не можна стверджувати, що всі питання, які пов'язані з нею повністю висвітлені, а її розуміння уподібненим на доктринальному рівні.

В юридичній літературі правотворча діяльність трактується як вид чи окрема ланка правового регулювання [846, с. 139; 462, с. 255; 726, с. 412; 906, с. 16; 755, с. 82]; як «нормотворчість», «законотворчість» [923, с. 70; 539, с. 12; 746, с. 303-305; 316, с. 7; 524, с. 102-105], як «законотворчість», що є частиною «правотворчості» [335, с. 37; 5, с. 115].

Поняття правотворчості не легалізовано у нормативно-правових актах, а в проектах законів України «Про нормативно-правові акти» використовується поняття «нормотворчість», «законотворчість» [620; 621]. Все це є свідченням ототожнення понять «правотворення», «правотворчості», «нормотворчості» та інших.

Акцентування уваги на правотворчості в контексті правового регулювання, чи правового впливу є невипадковим, оскільки правотворча діяльність як процес створення та відображення норм права в нормативно-правових актах й інших джерелах права є важливим правовим елементом цих правових явищ, завдяки яким здійснюється впорядкування суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності суспільства,й держави в цілому. Правотворча діяльність спрямована на моделювання формальновизначених, обов'язкових правил поведінки у різних сферах суспільних відносин, зокрема й у сфері реалізації функцій держави. Вона є основною юридичною ланкою в реалізації функцій сучасної держави Україна.

Тому важливим є виявлення співвідношення таких понять як «правотворення» й «правотворчість».

В юридичній науці висловлюються різні позиції, щодо понять «правотворення» й «правотворчість», а також їх співвідношення, зокрема «правотворення це природно-історичний процес формування права» [6, с. 309; 452, с. 107; 375, с. 28].

Так, О. Дашковська під правоутворенням розуміє відносно тривалий процес формування юридичних норм, що починається з визнання державою певних повторювальних суспільних відносин, усвідомлення необхідності їх правового регулювання, формального закріплення і державного захисту юридичних наслідків [93, с. 600-602].

Висловлюється й точка зору про те, що правотворчість є частиною правотворення, оскільки цей процес складається із двох основних стадій: формування та фактичний вираз у відповідних соціальних формах правотворчого інтересу; виявлення правотворчого інтересу, який має загальносуспільну значимість та його юридичне закріплення завдяки діяльності правотворчих суб'єктів [93, с. 360].

На думку В. Трофимова, у разі, якщо основне (ключове) значення у процесі правотворення залишається за правотворчістю (діяльність, спрямована на свідоме, раціональне конструювання правових норм), і без зусиль суб'єктів правотворчості говорити про результат процесу правотворення не має сенсу, то будь-яка

необхідність відокремлювати категорію правотворення відпадає. У такому випадку спроби вийти на категорію «правотворення» стають або практично безуспішними, або позбавленими сенсу [570, с. 22]. Таким чином, автор вказує на штучність у розмежуванні правотворення та правотворчої діяльності.

Окрім того, деякі автори зазначають, що правотворення й правотворчість це дві категорії, які доповнюють одна одну.

Так, С. Алєксєєв зазначає, що правотворчість є однією з двох сторін процесу правотворення – об'єктивного (незалежного від волі законодавця) процесу формування соціальних вимог і суб'єктивного творчого процесу у вигляді активної діяльності законодавців. Він вказує, що у правотворчості знаходять концентроване, остаточне вираження два головні процеси правотворчості – об'єктивно зумовлені вимоги соціального життя, з одного боку, активна, творча діяльність компетентних органів з вироблення й введення тих або інших норм у чинну правову систему – з іншого [6, с. 309].

Хоча поняття «правотворення» й «правотворчість» часто ототожнюються, втім у сучасній теорії права все більше переважає розуміння цих понять як самостійних.

В юридичній науці правотворчу діяльність розглядають з позиції широкого (як спрямовану на досягнення цілей розвитку суспільства організаційно оформлену діяльність держави щодо виявлення потреб у нормативному правовому регулюванні суспільних відносин і створення, згідно з виявленими потребами, нових правових норм, заміні чи скасуванню чинних) і вузького її розуміння (як формалізовану й регламентовану законодавством діяльність компетентних органів щодо створення та оновлення нормативного матеріалу) [520, с. 9; 365, с. 26].

Також висловлюються й інші точки зору, зокрема: правотворча діяльність є основним етапом формування права, його логічним завершенням [289, с. 19; 797; 798; 398; 670]; правотворчість це юридично значуща діяльність суб'єктів правотворення [375, с. 27-30]; правотворчість – це юридична діяльність зі

створення, зміни, припинення та систематизації нормативно-правових приписів [764, с. 15; 765, с. 16; 472, с. 34; 373, с. 176].

Низка авторів [559, с. 29; 532, с. 5; 746, с. 324; 806; 465, с. 137; 260, с. 50; 538, с. 22] трактує правотворчість як вид державної діяльності, спрямованої на створення правових норм, на їх подальше вдосконалення (зміну чи скасування) тобто як державну діяльність, детерміновану зовнішніми та внутрішніми факторами й спрямовану на створення норм права, що закріплюються у відповідних джерелах права. Зокрема, такі визначення понять містяться в словниках [236, с. 281; 94, с. 917].

Серед факторів називається інтеграційний, який без перебільшення, відіграє роль «першої скрипки»у функціональній діяльності держави, а відтак й у правотворчій діяльності уповноважених суб'єктів цієї діяльності та правотворча політика держави [417, с. 9].

Деякі автори у визначенні поняття правотворчість, акцентують увагу на діяльності органів держави [461, с. 37; 198, с. 20; 277, с. 341; 289, с. 19].

Окрім вищезазначеного, не менш важливим є виявлення співвідношення понять «правотворчість» й «нормотворчість.

В літературі висловлюються різноманітні позиції, щодо понять «правотворчість», «нормотворчість та їх співвідношення.

Наприклад, нормотворчість з невеликими варіаціями розглядається як творення норм, виступає як родове поняття щодо творення соціальних норм, різновидами якої є правова нормотворчість, релігійна, мовна нормотворчість тощо (О. Ющик) [923, с. 70], діяльність по виробленню норм органами громадських об'єднань комерційних корпорацій та трудовими колективами (О. Скакун) [746, с. 303-305].

В. Плавич дотримується позиції, що нормотворча діяльність стосується не лише сфери проектування нормативно-правових актів, тому термін «нормотворчість» може використовуватися у процесі правотворчої та законотворчої діяльності. Нормотворення – це діяльність суб'єктів права зі

створення соціальних (у тому числі, й правових) норм з метою регулювання відповідної сфери суспільних відносин, результатом якої є прийняття (затвердження) нормативно-правового акта, статуту, положення тощо. Тобто поняття нормотворення є ширшим за поняття правотворчості [539, с. 12].

Так, О. Петришин визначає нормотворчість як діяльність уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою [801, с. 210].

На думку А. Нечипоренко, нормотворчість є різновидом правотворчості – врегульованою законодавством цілеспрямованою юридичною діяльністю суб'єктів, уповноважених приймати, змінювати чи скасовувати нормативно-правові акти, що здійснюється в межах компетенції у встановлених процедурно-процесуальних формах [463, с. 15].

Н. Лата вважає, що нормотворчість є особливою діяльністю держави, в особі спеціально уповноважених на це владних суб'єктів, яка спрямована на нормативне закріплення суспільних потреб й інтересів, забезпечення належних умов для реалізації прав і свобод громадян та їх ефективного захисту, здійснюється шляхом створення системи внутрішньо узгоджених нормативно-правових актів з метою підвищення ефективності регулювання суспільних відносин в Україні [348, с. 13].

Ю. Шпак зазначає, що в теорії континентального права поняття «нормотворчість» розглядається в трьох значеннях: як діяльність щодо створення правових норм, відповідно до яких пишуться закони й підзаконні акти; як діяльність щодо створення нормативно-правових актів; як діяльність щодо створення підзаконних актів шляхом створення, скасування, упорядкування правових норм [909, с. 151].

На думку Є. Гетьман, поняття нормотворення та правотворення можуть бути визнані ідентичними поняттями й застосовуватися для визначення процесуальної діяльності уповноважених органів з реалізації функцій держави щодо формування законодавства шляхом створення, відміни, зміни, доповнення нормативно-

правових актів. Саме таким чином державна воля втілюється у законодавстві (законах, підзаконних нормативних актах тощо) й набуває загальнообов'язкового характеру [131, с. 45].

А. Соколова виокремлює три етапи нормотворчості: встановлення об'єктивної потреби у регламентації суспільних відносин; встановлення правових норм; соціалізація правових норм [766, с. 51].

Я. Ленгер вказує на те, що процес нормотворчості є складним соціальним процесом, який поєднує дію нормативно-правових актів об'єктивної дійсності та суб'єктивну думку нормотворчого органу, тільки розроблення об'єктивно обумовлених нормативно-правових актів, які відображають суспільні потреби, може слугувати основою ефективного законодавства, основним показником якого є реальна дія норм права [353, с. 12].

Висловлюється й точка зору про те, що нормотворчість є діяльністю спеціально уповноважених суб'єктів, яка спрямована на створення, конструювання, коригування нормативно-правових приписів [93, с. 359].

Все вищезазначене свідчить про те, що у юридичній науці доволі часто зустрічається ототожнення поняття правотворчість із суміжними поняттями, а понятєво-категоріальний апарат загальної теорії права потребує оновлення.

Разом з тим, аналіз наукових позицій щодо поняття правотворчої діяльності дав змогу виокремити основні напрями його розуміння, які можна звести до таких:

– правотворчість – процес творення права в широкому його розумінні;

– правотворчість – діяльність держави, зокрема її органів, спрямована на створення правових норм, їх подальше вдосконалення, зміну чи скасування;

– правотворчість – форма правового регулювання суспільних відносин.

Все вищезазначене дозволяє уточнити основні ознаки правотворчої діяльності, до яких можна віднести, зокрема такі:

– вона здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами;

– спрямована на створення (доповнення, зміну, припинення) нормативно-правових приписів;

– є процесуально-процедурною діяльністю, що складається із послідовних стадій;

– спрямована на об’єктивацію нормативно-правових приписів у джерелах права.

Отже, правотворча діяльність – це діяльність уповноважених суб’єктів, яка спрямована на створення та об’єктивацію нормативно-правових приписів у джерелах права.

Для характеристики правотворчої діяльності важливе значення має й наукова класифікація. Адже класифікація, яка базується на наукових засадах, не тільки показує картину стану науки чи її фрагментів, але й дозволяє робити обґрунтовані прогнозування стосовно невідомих ще фактів або закономірностей [457, с. 75].

Слід зазначити, що в загальній теорії права використовуються різноманітні критерії класифікації правотворчої діяльності, зокрема: залежно від способів створення норм права правотворчість поділяється на наступні види: санкціонування органами державної влади норм, які склалися, реально існують у вигляді звичаю або у вигляді нормативних положень, які виникли в результаті узагальнення практики діяльності людей чи громадських організацій; прийняття нормативно-правових актів суб’єктами правотворчої діяльності, що знаходить прояв у вигляді нормативно-правових актів, нормативно-правових договорів; надання рішенням органів державної влади загальнообов’язкового значення при розгляді наступних аналогічних справ (судові чи адміністративні прецеденти). Залежно від суб’єктів правотворчість поділяється на: правотворчість народу; правотворчість представницького органу державної влади – парламенту; делеговану правотворчість; правотворчість органів місцевого самоврядування; правотворчість громадських організацій; локальну правотворчість. Залежно від юридичної сили актів, правотворчість поділяється на: законотворчість; підзаконну правотворчість [795, с. 359].

В. Іванов за способами правотворчості виокремлює такі види правотворчої діяльності як законотворчість, підзаконну, прецедентну та договірну правотворчість [254, с. 87-88].

П. Онопенко вважає, що національна правотворчість складається з правотворчості народу і правотворчості державних органів, однак не виокремлює критерій за яким здійснює такий поділ [502, с. 6].

С. Чабур для визначення видів правотворчості застосовує критерій за суб'єктом правотворчості, й виокремлює, зокрема: державну, народну, делеговану, відомчу, локальну, судову, міжнародну правотворчість [872, с. 6].

Окрім зазначених, в юридичній літературі виокремлюють й інші критерії класифікації. Хоча, будь-яка класифікація, в тому числі правотворчої діяльності, має умовний характер, водночас вона дозволяє поглибити знання про неї.

Важливим для цього дослідження є критерій за способом об'єктивації у зовнішній формі права, відповідно до якого можна виокремити, насамперед, законотворчість, підзаконну правотворчість, нормативно-договірну (зокрема й щодо укладення міжнародних договорів України). Цей критерій класифікації правотворчої діяльності також є вагомим для класифікації правотворчих форм реалізації функцій сучасної держави Україна, їх видової характеристики й виявлення особливостей змісту.

Наступною властивістю правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її здійснення уповноваженими на правотворчу діяльність суб'єктами.

В юридичній літературі до суб'єктів правотворчої діяльності відносять, зокрема: державних й недержавних суб'єктів [365, с. 8]; суб'єктів державної влади (компетентні органи держави) [794, с. 26]; громадянське суспільство в особі народу; органи місцевого самоврядування (представницькі органів – ради народних депутатів, виконавчі органи і виборні посадові особи); громадські організації (партії, профспілки й інші їх посадові особи); комерційні організації

(акціонерні товариства відкритого і закритого типу й інші їх посадові особи); трудові колективи [277, с. 360; 746, с. 304; 459, с. 85-88].

До суб'єктів правотворчості В. Сирих відносить, зокрема: органи держави, політичні партії, громадські організації, громадяни й інші члени громадянського суспільства [738, с. 176].

Т. Рябченко суб'єктом правотворчості називає український народ [714, с. 68].

М. Кельман, О. Мурашин, Н. Хома зазначають, що громадяни беруть участь у прямому правотворчому процесі на всіх його стадіях: виявленні ініціативи прийняття правових актів, обговоренні та узгодженні проектів, прийнятті актів [277, с. 326].

Водночас В. Федоренко вважає, що громадяни України не можуть одноособово створити норму права чи нормативно-правовий акт. Якщо ж йдеться про волевиявлення громадян України на всеукраїнському референдумі, то факт участі громадян у референдумі є підставою для розгляду останнього як особливого демократичного виду правотворчості громадянського суспільства. Рішення, ухвалені всеукраїнським референдумом служать правовою підставою правотворчої діяльності державних органів – суб'єктів правотворчості [848, с. 5-10].

Як зазначає Т. Дідич на механізм формування державних і недержавних суб'єктів правотворчості впливає взаємодія держави й громадянського суспільства [197, с. 15].

Разом з тим, визнаючи громадянське суспільство суб'єктом правотворчої діяльності слід звернути увагу на те, що воно та держава є окремими елементами суспільної структури. Тому ці обидва утворення можуть розглядатися як рівноправні партнери [795, с. 115], в процесі правотворення.

У літературі зазначається, що громадянське суспільство є автономним від держави й складається з взаємопов'язаних індивідів, які добровільно об'єдналися для співпраці [944]; саморегулююча, самокерована, структурована недержавна складова. А відтак, керуючись принципом верховенства права, діяльність

державних установ та посадових осіб має контролюватися громадськістю і зцією метою можуть створюватись будь-які асоціації громадян [747, с. 188].

Слід звернути увагу на те, що правотворча діяльність відбувається не лише завдяки правотворчому суб'єкту, а й інших суб'єктів, які впливають на її здійснення.

Отже правотворчість здійснюється як за участі суб'єкта правотворчості, так і за участі інших учасників правотворчої діяльності.

Тож учасниками цієї діяльності можуть бути трудові колективи, представники громадських організацій, політичних партій та інші. Чинні джерела права,зазвичай, забезпечують доступ до правотворчої діяльності як суб'єктів правотворчості, так й інших учасників, визначають повноваження правотворчих суб'єктів, зокрема і в частині реалізації функцій сучасної держави Україна.

Так, згідно зі статтями 75, 85 і 91 Конституції України [304] прийняття законів належить до повноважень Верховної Ради України.

А згідно з ст. 106 Конституції України Президент України також наділений правотворчими повноваженнями, зокрема: на основі та на виконання Конституції і законів України, видає укази й розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України [304]

Наділений правотворчими повноваженнями й Кабінет Міністрів України. Так, згідно зіст. 117 Конституції України та частинами 1, 2 статті 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. №794-VII, Кабінет Міністрів України на основі та на виконання Конституції й законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, видає обов'язкові для виконання акти – постанови й розпорядження. Акти Кабінету Міністрів України нормативного характеру видаються у формі постанов Кабінету Міністрів України [304; 607].

Центральні органи виконавчої влади також наділені правотворчими повноваженнями в сфері видання нормативних актів визначених законами України, актами Президента та Уряду України [684, с. 9].

Так, згідно з ч. 1 ст. 15 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI, правотворчі повноваження мають міністерства, які у їх межах, на основі й на виконання Конституції та законів України, актів Президента України й постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України видають накази, а також Центральний орган виконавчої влади, який у межах своїх повноважень, на основі й на виконання Конституції та законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України та наказів міністерств видає накази організаційно-розпорядчого характеру – ч. 1 ст. 23 [648].

Правотворчі повноваження покладаються й на голів місцевої державної адміністрації та керівників структурних підрозділів згідно з ч. 1 ст. 6. Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV [614]. Відповідно до ст. 144 Конституції України органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території [303].

А за п. 20 ч. 4 ст. 42 та ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, правотворчі повноваження покладені й на сільського, селищного, міського голову та голову районної, обласної, районної у місті ради, які в межах своїх повноважень видають розпорядження [615].

І хоча муніципальні нормотворчі повноваження в Україні переважно здійснюють ради і їх виконавчі органи, при цьому, як зазначається в літературі, участь у муніципальному нормотворчому процесі територіальних громад є надзвичайно ускладненою [522, с. 10].

Щодо повноважень суб'єктів локальної правотворчості, яка здійснюється державними підприємствами й установами, то вони покладаються на посадових осіб чи на спеціально уповноважених суб'єктів [670, с. 118].

Отже, в Україні до правотворчих суб'єктів, насамперед слід віднести: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України,

центральні та місцеві органи державної влади, органи місцевого самоврядування, керівників державних підприємств та установ і їх структурних підрозділів. Втім реалізацію функцій сучасної держави Україна у правотворчій формі можуть здійснювати лише органи держави, керівники її підприємств, установ та їх структурних підрозділів.

Слід зазначити, що в ході децентралізації частину правотворчих повноважень сучасна держава Україна передає й іншим недержавним суб'єктам.

При цьому реалізація функцій держави в правотворчій формі відбувається за особливим процедурним порядком, який закріплюється в чинних джерелах права.

Щодо процедурного порядку, який притаманний правотворчій діяльності,то в юридичній літературі висловлюються різноманітні точки зору, серед яких: правотворча діяльність є процесом пізнання і оцінювання правових потреб суспільства й держави, формування й прийняття нормативних актів уповноваженими суб'єктами в межах відповідних процедур [554, с. 39; 819, с. 33; 188, с. 344; 97, с. 416; 472, с. 35]; цілеспрямованим нормативно-організованим комплексним процесом, початковою стадією якого є вияв правових потреб щодо регулювання певної сфери суспільних відносин, а завершальною стадією – прийняття правової норми [872, с. 3]; вона відбувається шляхом вчинення певних дій, які можуть бути згруповані в етапи, мати вигляд процедур чи стадій, тобто їх здійснення «будується за певними принципами й здійснюється згідно з регламентними процедурами» [837, с. 37].

Під процедурою також розуміється офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь [760, с. 343].

Окрім того, під правотворчою процедурою розуміють систему взаємодоповнюючих процедур (стадій) при ухвалі, зміні як законів, так і підзаконних актів [795]; врегульовану правом послідовність у здійсненні правотворчих дій, операцій, спрямованих на певний правотворчий результат [396].

Слід зазначити, що правотворчий процедурний порядок в Україні може мати різний ступінь нормативної регламентації.

Так, процедурний порядок створення законів закріплений в Законі України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI [636], а щодо створення підзаконних нормативно-правових актів відображений, зокрема в: Указі Президента України Про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України від 15.11.2006 р. № 970/2006; Указі Президента України Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої владивід 03.10.1992 р. № 493/92 [632; 581] та інших.

Втім не всі ці нормативно-правові акти охоплюють необхідний правотворчий процедурний порядок. Насамперед, в них не відображений процес виявлення правотворчого інтересу, який обумовлюється суспільними потребами і має усвідомлюватися відповідними суб'єктами [671, с. 51].

Важливим в контексті виявлення таких потреб є потребовий підхід.

Як зазначає П. Рабінович, застосування потребового підходу для виявлення соціальної сутності об'єктивного юридичного права відчутно полегшується, якщо в самому законодавстві текстуально задекларовується: заради задоволення, власне, чиїх та яких потреб встановлено певні юридичні норми. А основні положення потребового праворозуміння відображають уявлення, згідно з яким тією спільною властивістю субстанційно різних явищ (які, проте, чомусь, відображаються тим самим терміно-поняттям – «право») є те, що всі вони виявляються, так чи інакше, корисними (тобто можуть послужити засобами) для задоволення матеріальних та інших важливих потреб людей, їхніх груп, об'єднань, а в якихось випадках – потреб усього суспільства [658, с. 16, 21].

Процес виявлення правотворчого інтересу щодо реалізації функцій сучасної держави Україна досить складний. Він є безперервним, цілеспрямованим, планомірним процесом визначення об'єктивних потреб держави та формалізації через функції сучасної держави у правових приписах й їх об'єктивації у джерелах права.

В літературі формалізацію розглядають як процес відображення будь-якої змістової галузі у вигляді формальної системи, під якою розуміють знакову модель.

А мова є тією знаковою системою, яка дозволяє здійснювати інформаційний обмін в будь-якій соціальній системі [507, с. 115].

На думку К. Щеколова, формалізація викликана необхідністю раціональним способом врегулювати максимально велику кількість суспільних відносин [912, с. 17].

Р. Радейко вважає, що формалізація передбачає вираз однієї і тієї самої думки одними й тими самими словами, а звідси стереотипність, стандартизація та уніфікація, чітка форма [675, с. 91].

Формалізація права дає можливість зовнішньо закріпити зміст норми права у джерелах права, формально визначити інструменти правового характеру, що можуть ефективно застосовуватися у юридичній практиці, сприяючи виконанню правових обов'язків, забезпеченню та реалізації прав і свобод людини й громадянина, гармонізації інтересів особистості, держави та суспільства [674, с. 85].

На думку Л. Заморської, формальна визначеність права надає певної чіткості, однозначності та зрозумілості формально-правовим приписам, які виражені у законах, указах, постановах розпорядженнях тощо, а отже, і самому праву [239, с. 109].

З огляду на вказане, формалізація дає змогу закріпити державні функції у тексті джерела права, тобто шляхом їх об'єктивації. Під об'єктивацією розуміється втілення чого-небудь у предметних формах, образах [760].

Правотворча форма виступає правовим способом об'єктивації змісту функцій сучасної держави Україна. Тож сучасна держава Україна використовує джерела права як інструмент реалізації своїх функцій, належне здійснення яких залежить від повноти їх відображення. А це покладає на правотворчого суб'єкта обов'язок максимального пізнання змісту функцій сучасної держави Україна спрямованих на розв'язання завдань, що стоять перед нею та його адекватного відтворення у джерелах права. З іншого боку, є гарантією їх ефективної реалізації, оскільки сприяє повному та правильному сприйняттю інформації, що міститься в них.

Як зазначає Л. Заморська, зміст не може бути реалізований поза конкретною формою, остання є дієвою коли наповнена відповідним змістом [239, с. 238, 239].

Сутність правотворчої форми зводиться до вираження правового змісту [23, с. 21].

На думку Д. Манько, формалізація права отримує вираз у зведенні легітимного соціального явища в чітку об'єктивну форму [387, с. 20].

Як зазначає Р. Радейко, від правильного обрання зовнішньої форми може залежати чинність, дія та ефективність нормативно-правового акта, місце кожного з них у системі права загалом, співвідношення з іншими нормативними актами, що регулюють відповідну сферу відносин, вплив нового акта на вже існуючі юридичні акти [674, с. 83].

Джерела права є основною складовою правотворчих актів.

Під правотворчими актами у літературі розуміють, зокрема: акти-документи, які створюються правотворчими суб'єктами, містять норми права та спрямовані на досягнення юридичних наслідків [795, с. 342].

А як вважає О. Дзюбенко, акти правотворчості слід розглядати у широкому значенні як всі джерела права, які є характерними та діючими в інших правових системах сучасності, а також у вузькому – виключно нормативно-правові акти, що є домінуючим джерелом права в країнах романо-германської правової сім'ї [196, с. 15].

Зазвичай, джерелом права вважають зовнішню форму об'єктивації, яка викликає юридичні наслідки. До джерел права в Україні належать закони, підзаконні нормативно-правові акти, нормативно-правові договори, зокрема: міжнародні договори. Разом з тим, дискутуються питання про використання поняття «форма» або «джерела».

Так, А. Дрішлюк, О. Дунас, Н. Пархоменко джерело права розглядають як зовнішню форму об'єктивації правової норми, яка тільки після об'єктивації у певній формі стає загальнообов'язковою, тобто офіційну форму вираження й

закріплення норм права, реалізація якої забезпечується відповідними засобами державного примусу [205, с. 16; 211, с. 8; 513, с. 233].

За словами Р. Луцького «джерело права» – це прийняті у встановленому порядку уповноваженими державними органами або безпосередньо народом (суб'єктами правотворчості) загальнообов'язкові правові акти (закони, підзаконні нормативно-правові акти, правові прецеденти та ін.), спрямовані на регулювання визначених суспільних відносин, в яких виражається характер й умови природного та соціокультурного розвитку відповідного суспільства [378, с. 8].

На думку В. Клабана, зовнішня форма права є підставою утворення таких підсистем, як нормативно-актна (закони і підзаконні нормативно-правові акти України), нормативно-договірна (колективні договори та угоди, міжнародні договори України), звичаєва (доволі обмежена через відсутність потреби власної юридичної форми об'єктивації та належних умов реалізації) [284, с. 26].

Л. Луць зазначає, що, як правило, всі джерела права є формально-обов'язковим волевиявленням компетентних суб'єктів; містять нормативно-правові приписи, за допомогою яких об'єктивуються принципи чи норми права; мають загальнообов'язковий характер; письмову зовнішню форму виразу, визначені межі дії, юридичну силу й спрямовані на врегулювання, охорону та захист суспільних відносин [377, с. 47].

Існує також точка зору щодо розуміння поняття «джерело права» як тотожного до терміна «форма права», це означає – джерело права як таке, що виходить від держави або визнане нею офіційно – документальні форми вираження й закріплення норм права, які надають їм юридичного, загальнообов'язкового значення [324, с. 308].

Водночас А. Скотт зазначає, що цей термін двозначний:

– по-перше, це означає джерело від якого походить закон;

– по-друге – це джерело наших знань про закон його відображення [957, с. 31].

О. Кузембаєв підкреслює, що поняття «джерело права» і поняття «форма права» повинні існувати поряд, бо тільки будучи у взаємозв'язку вони доповнюють

одне одного, та, в цілому, складають уявлення про розуміння цього багатогранного явища, яке загальноприйнятно визначають в науковій літературі одним терміном – «джерело права», або іноді позначають терміном «джерело (форма) права» [338, с. 39].

З точки логіки імен, найбільш прийнятним видається термін зовнішня форма (джерело) права, тому що він містить вказівку на зовнішню форму об'єктивації норми права, а також на можливість виникнення юридичних наслідків в результаті їх застосування. Вони є способом існування, формами життя [401, с. 157].

В Україні до джерел права відносять:

– нормативно-правові акти – Конституцію України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти;

– нормативно-правові договори – міжнародно-правові договори, колективні договори;

– правові звичаї.

В літературі дискутується також питання й щодо наявності такого джерела права як нормативно-правовий судовий прецедент. Втім погодитися з такою позицією складно, оскільки чинні джерела права України жодному суб'єкту не надали повноважень щодо його створення. Та й серед названих джерел права об'єктивація функцій сучасної держави Україна здійснюється через Конституцію України, закони України, підзаконні нормативно-правові акти, міжнародно-правові договори України.

Тому на практиці важливим є правильний вибір джерела права у процесі формалізації та фіксації в ньому функцій сучасної держави Україна.

Так, в Конституції України в ст. 92 визначені функції держави, які мають бути відображені у законах.

Аналіз правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна дав змогу виявити її основні властивості. До них можна віднести, зокрема такі: вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є правотворча діяльність; характеризується видовими особливостями змісту;

здійснюється уповноваженим на правотворчу діяльність суб'єктом; має особливий процедурний порядок, який закріплений у джерелах права; спрямована на об'єктивацію у джерелах права функцій сучасної держави Україна.

Таким чином, правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність правотворчих суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію у джерелах права функцій сучасної держави Україна.

Видові особливості змісту правотворчої діяльності дають змогу виокремити такі різновиди правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна: законотворчу, підзаконну, нормативно-договірну правотворчі форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

2.2. Особливості законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є законотворча форма.

Щодо неї у юридичній літературі висловлюються різноманітні погляди. Так, Л. Наливайко форму реалізації функцій держави трактує як законодавчу діяльність, яка полягає у прийнятті, зміні, призупиненні дії і скасуванні законів та підзаконних нормативно-правових актів законодавчим органом державної влади [455, с. 260].

На думку О. Джураєвої формою здійснення функцій сучасної держави є: законодавча, тобто нормотворча діяльність, яка полягає у виданні представницькими і законодавчими органами законів, обов'язкових для виконання всіма державними органами, громадськими об'єднаннями, органами місцевого самоврядування, посадовими особами і громадянами [195, с. 105].

Основною формою реалізації функцій держави О. Бермічева та Ю. Марченко також називають законодавчу діяльність, яка полягає у в виданні спеціально на це уповноваженими органами законів, обов'язкових для виконання всіма державними

органами, органами місцевого самоврядування, посадовими особами, громадськими об’єднаннями і громадянами [49, с. 12; 397, с. 5].

Серед форм реалізації функції держави щодо забезпечення, захисту прав і свобод людини й громадянина В. Веклич виокремлює законодавчу, яку трактує як нормотворчу діяльність найвищого рівня [91, с. 12].

Отже, зазвичай в юридичній науці законодавча діяльність вважається однією з правових форм реалізації функції держави, при цьому не виокремлюється законотворча форма.

Змістом законотворчої форми реалізації функцій сучаної держави Україна є законотворча діяльність.

В літературі по-різному інтерпретують поняття законотворчої діяльності. А часом для її позначення використовується, як зазначалося вище, термін законодавча діяльність.

Деякі автори під законодавчою діяльністю розуміють таку діяльність, що пов’язана з розробкою, прийняттям закону та введенням його в дію [498, с. 7]; яка зводиться до характеристики законодавчої процедури, тобто законодавчого процесу, який переважною більшістю авторів визначається як суто парламентська процедура, спрямована на запровадження, зміну, прийняття й скасування законів, і розпочинається з моменту офіційної реєстрації законопроекту, охоплює його проходження та прийняття парламентом і завершується підписанням й офіційним оприлюдненням закону [817; 520; 256]; нормотворчу діяльність, яка спрямована на розроблення, прийняття й забезпечення дії законів, здійснюється громадянами, державними органами та посадовими особами, органами місцевого самоврядування, об’єднаннями громадян, науковими установами та іншими суб’єктами в порядку, встановленому Конституцією України, Законом і прийнятими відповідно до них іншими нормативно-правовими актами [585].

Інші вважають, що нормотворча діяльність об’єднує роботу різноманітних соціальних груп суспільства, в тому числі й компетентних суб’єктів законодавчої діяльності. Це надто широке поняття. Законодавча діяльність як правова форма

здійснення функцій держави уособлює собою діяльність з об'єктивації результатів правотворчості у форму законів, які покликані врегульовувати найважливіші суспільні відносини [409, с. 24].

Висловлюються міркування, в яких ототожнюють поняття «законотворча діяльність» і поняття «законодавча діяльність» [923, с. 67-68].

Так, законодавча діяльність визначається як діяльність вищого законодавчого органу в особі народних представників чи безпосередньо самого народу (шляхом референдуму) зі встановлення, зміни чи скасування правових норм, які зовнішньо закріплюються у формі закону, і яка здійснюється в особливому процедурному порядку відповідно до права на законотворчість, що закріплюється в конституції держави [347; 559, с. 25; 482, с. 76-86; 673, с. 74]; процес створення закону в широкому його розумінні [277]; квінтесенція законодавчої діяльності, її, так би мовити, матеріальний субстрат, її змістовну основу [924, с. 23].

У юридичній літературі висловлюються також міркування, що ці поняття є самостійними, оскільки різняться між собою за обсягом і змістом, а також за суб'єктним складом [449, с. 174]. А також зазначається, що законотворчість як провідна частина правотворчості, основна конституційно-правова форма прийняття законів держави є основою законодавчої діяльності [498, с. 7].

Втім виражається думка про те, що законотворчість ширше поняття, бо охоплює діяльність, часом не регульовану правом, і не вичерпується власне створенням закону, а включає оцінку його ефективності та можливе подальше коригування. У цій діяльності беруть участь й такі суб'єкти, які ніякими спеціальними правами в згаданій сфері не володіють («групи тиску», дослідницькі центри тощо) [302, с. 492-493].

Законотворчість розглядається й як складова частина правотворчості або її вид [60]; вид правотворчості, що реалізується у формі специфічної нормотворчої діяльності компетентних уповноважених представницьких органів держави з метою закріплення об'єктивної дійсності в нормативно-правових актах [234, с. 12]; провідна частина правотворчості та основна конституційно-правова форма

прийняття законів державою [63, с. 17-21]; один з видів правотворчої діяльності [226, с. 229-230; 687, с. 82].

Враховуючи ознаки законотворчої діяльності зокрема те, що вона є різновидом правотворчої діяльності; здійснюється органом законодавчої влади, спрямована, є процедурно-процесуальною діяльністю, що складається із послідовних стадій, слід зазначити, що законотворча діяльність є діяльністю органу законодавчої влади, яка спрямована на створення (об'єктивацію), зміну, припинення нормативно-правових приписів зафіксованих в законах.

Важливою особливістю законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є також і її здійснення органом законодавчої влади.

За ст. 75 Конституції України, єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України, на яку покладені повноваження щодо прийняття законів – ст. 85 [304].

Також й відповідно до рішення Конституційного Суду України № 17 від 17.10.2002 р. Верховна Рада України є єдиним органом уповноваженим на прийняття законів. Разом з тим, в рішенні визначаються як законотворчий суб'єкт, так і учасники законотворчості, тобто ті суб'єкти права законодавчої ініціативи, які є визначені в частині першій ст. 93 Конституції України, зокрема: Президент України й Кабінет Міністрів України [689]. Цим рішенням Конституційний Суд України виокремив як суб'єктів законотворчої діяльності, так і її учасників.

Необхідно звернути увагу й на те, що реалізація функцій сучасної держави Україна в законотворчій формі здійснюється в особливому порядку передбаченому в законі.

В юридичній літературі доволі часто розкривається зміст законотворчої діяльності через її процедурно-процесуальні параметри. Зокрема, вона визначається, як сукупність етапів з виявлення потреби в прийнятті закону, підготовки законопроекту до його офіційного внесення до парламенту, лобіювання проекту закону, безпосереднього розгляду й ухвалення законодавчого акта відповідно до чітко прописаних у Конституції України та регламенті правил [343,

с. 250]; діяльність, яка окрім нормативно регламентованої сукупності дій щодо творення закону, передбачає дії, які не закріплені правовими нормами, тобто містить також не регламентований блок створення закону [497, с. 216]; процес діяльності вищих органів державної влади щодо видання законодавчих актів, який складається з шести стадій: прогнозування й планування законодавства; внесення пропозицій про зміну закону; розробки концепції закону й підготовки законопроекту; спеціального та громадського обговорення проекту закону; розгляду і прийняття закону; опублікування закону й набрання ним чинності [821, с. 181]; діяльність, насамперед, держави, а також інших суб'єктів такої діяльностіз виявлення потреби в нормативно-правовому регулюванні суспільних відносин та створення у відповідності з виявленими потребами нових правових норм, заміні та відміні діючих, що закріплюються у законах, а також це діяльність з вивчення правової дії (застосування) прийнятих законів з метою їх подальшого удосконалення; це процес творення закону від законотворчого замислу й до введення його у дію, що включає в себе прогноз, розробку та удосконалення законів [460]; один із найважливіших напрямів діяльності будь-якої держави; специфічна діяльність, яка потребує особливих знань і навичок у різних галузях права, а іноді навіть в інших галузях і видах діяльності, має інтелектуальний характер і пов'язується зі створенням та (або) зміною правових норм, які діють у країні; складний процес, який акумулює політико-державні, соціальні та інші інтереси його учасників, а також індивідуальні суспільно значущі особливості розробників законодавчих актів [234, с. 12].

Висловлюється також думка про те, що процедурно-процесуальний порядок пов'язаний зі створенням, зміною, скасуванням законів можна назвати законодавчим процесом. Його розуміння криється у таких підходах, за якими це процес діяльності вищих органів державної влади щодо видання законодавчих актів, що складається зі стадій прогнозування і планування законодавства, внесення пропозицій про зміну закону, розробки концепції закону і підготовки законопроекту, спеціальне та громадське обговорення проекту закону, розгляд і прийняття закону, опублікування закону й набрання ним чинності [821, с. 181];

регламентований Конституцією, законами й іншими нормативно-правовими актами процес (процедура) внесення на розгляд законодавчого органу, прийняття, опублікування та введення в дію законів [763, с. 56; 235, с. 36; 329, с. 339]; правотворчий процес, який здійснюється на підставі рішення верховної державної влади, заінтересованої у зміні нормативного змісту або форми вираження законів держави шляхом специфічної юридичної діяльності державного апарату законодавчої діяльності, класифікується на такі основні види: конституційний процес, ординарний (звичайний) законодавчий процес і субінститутний законодавчий процес [924, с. 5-8]; офіційна частина законотворчого процесу, суб'єктний склад і стадії якого чітко визначені законодавством [923, с. 83; 302, с. 492-493]; законотворчий процес, який у порівнянні з законодавчим значно розширений процесом пізнання, аналізу, оцінок правоутворювальних факторів, діяльністю органів державної влади зі створення проектів законів, прогнозування, планування законодавства й багатьма іншими аспектами, що закінчуються процесом пізнання та підписання закону [544, с. 11].

В літературі обговорюється і те, що законотворчий процес, як і будь-який юридичний процес, має два значення: а) порядок діяльності (у цьому випадку зі створення закону); б) сама ця діяльність. Вона здійснюється законодавчим органом – парламентом і главою держави при можливій участі уряду, або в рідкісних випадках за допомогою процедури референдуму. Відмежування законотворчого процесу від законодавчого відбувається в такому порядку: а) законодавчий процес охоплює тільки діяльність щодо подання, розгляду законопроектів і прийняття законів тоді, як законотворчий процес включає комплекс дій суб'єктів законотворення, які передують офіційній реєстрації законопроекту в парламенті. Як приклад, це діяльність, пов'язана зі встановленням тих чи інших правовідносин, обговоренням законопроектів громадськістю, оцінкою ефективності чинних законів тощо; б) коло суб'єктів законотворчого процесу є значно ширшим, оскільки до суб'єктів законодавчого процесу не належать громадські організації, які брали участь у розробці проекту до його реєстрації в парламенті; в) ступінь юридичної регламентації законодавчого процесу є високим [361, с. 222].

Також висловлюється думка, що законотворчий процес – це система організаційних дій (стадій), що різняться кількісно, їх результатом є створення і прийняття закону, але не виокремлюється роль повноважних суб'єктів, які своєю діяльністю впливають на процес прийняття законів, втім є лише її учасниками [763, с. 4]. І якщо закон створений у відповідності з якісними стандартами законотворчості, то з більшою обізнаністю буде застосовуватися закон [949, с. 14]. Слід зазначити, що законотворчий процес в Україні здійснюється в порядку передбаченому, насамперед, Конституцією України та Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI.

Так, у п. 21, ст. 92 Конституції України передбачено, що організація й діяльність Верховної Ради України визначаються виключно законом України, а в ст.ст. 84, 91 – визначено загальний порядок щодо ухвалення актів Верховною Радою; ст. 94, ст. 93 – порядок підписання та оприлюднення закону [304].

Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI [636] передбачено в основному організаційні, процедурні питання пов'язані із законотворчою діяльністю. Так, цей Закон визначає законодавчу процедуру, яка починається з внесення до Верховної Ради проектів законів (законопроект – проекти законів, які містять положення нормативного характеру), пропозицій до законопроектів (внесення змін до тексту законопроекту (статей, їх частин, пунктів, речень), зміни порядку розміщення, об'єднання розділів, глав, статей, їх частин і пунктів, а також виокремлення тих чи інших положень в окремі розділи, глави, статті), поправок до законопроектів (внесення виправлень, уточнень, усунення помилок, суперечностей у тексті законопроекту) розгляду в читаннях, підготовки тексту прийнятого закону для підпису Головою Верховної Ради України, Президентом України, повторного розгляду закону із пропозиціями Президента України в разі його повернення та завершується опублікуванням законів. Вказані процедури, в тому числі щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій, поправок до них врегульовано розділом 4 цього Закону. Регламент пропонує структуровану модель процедури, за допомогою якої відбувається об'єктивація функцій сучасної держави Україна в законі, дає

нормативне визначення елементів і стадій такої процедури, встановлює послідовність здійснення операцій, дій, від яких залежить її досконаліть, оптимальність та ефективність. У ході здійснення врегульованих у цьому розділі Регламенту, процедур зі створення законів реалізуються також вимоги узгодженості процедур на різних етапах багатоваріантної законотворчої діяльності з ухвалення законів у режимі першого-третього читань. Зокрема, є можливим прийняття закону відразу в першому читанні та в цілому; прийняття закону за результатами другого читання; прийняття закону за результатами третього читання. Установлені також вимоги щодо можливого проведення повторного першого та другого читань та одноразового відхилення (ad hoc) від процедур з питань законодавчої процедури прийняття рішення, яка допускається лише щодо перенесення розгляду законопроектів, продовження чи скорочення строків внесення альтернативних законопроектів, пропозицій та поправок до законопроектів, скорочення строків надання законопроектів народним депутатам та строків розгляду законопроектів у комітетах [636].

Разом з тим окремі його положення неузгоджені між собою. Зокрема це стосується ч. 1, ч. 2 ст. 92 (законопроект, проект іншого акта, внесений до Верховної Ради, реєструється в Апараті Верховної Ради. Законопроект, внесений з дотриманням вимог ст. ст. 90, 91 цього Регламенту, реєструється в Апараті Верховної Ради в день його внесення. У прийнятті на реєстрацію законопроекту, проекту іншого акта має бути відмовлено у разі, якщо він поданий з порушенням вимог ст. ст. 90, 91цього Регламенту, а також якщо законопроект є альтернативним і вноситься з порушенням строків, визначених цим Регламентом) яка виключає в майбутньому наявність підстав передбачених ч. 2 ст. 94 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI – (підставами для повернення законопроекту, проекту іншого акта без його включення до порядку денного та розгляду на пленарному засіданні є: висновок комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, про те, що внесений законопроект, проект іншого акта оформлений та/або зареєстрований без дотримання вимог закону, цього Регламенту та прийнятих відповідно до них нормативно-правових

актів; відсутність фінансово-економічного обґрунтування законопроекту, проекту іншого акта, якщо головний комітет чи відповідна тимчасова спеціальна комісія не вважають за можливе розглядати його без такого обґрунтування) [636].

У зв'язку з таким, виникають питання й щодо попереднього розгляду законопроектів, проектів інших актів у комітетах, порядок якого викладений в ст. 93 Закону.

Загалом регламентованість процедурного порядку не завжди дозволяє запобігти виникненню окремих проблем, а навпаки може їх породжувати.

Загальні вимоги та правила, зокрема методологія складання законопроекту; визначення структури закону, що відповідає змісту; правила й засоби викладення нормативних положень законопроекту; мова й термінологія законопроекту; правила внесення змін до закону [560, с. 3] якими слід користуватися при підготовці законопроектів; законопроектів про внесення змін до законів; проекту закону про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів; оформлення законопроектів про ратифікацію міжнародних договорів, врегулювання колізій тощо, викладено в практичних посібниках та методичних рекомендаціях [560, с. 3].

В юридичній літературі неодноразово звертається увага на проблемні питання пов'язані з законотворчою процедурою, зокрема акцентується увага на відсутності належної скоординованості в діяльності суб'єктів права законодавчої ініціативи щодо планування своєї законопроектної діяльностіта невідповідності цих планів програмі законодавчої діяльності парламенту [60, с. 56]; поглибленні практики порушень процедур ухвалення рішень, зокрема: відсутності обговорень (або належних обговорень) питань, які розглядалися, ігноруванні точки зору меншості, неврахуванні висновків та пропозицій експертних служб Верховної Ради України, відсутності публічного обговорення важливих законопроектів, і порушення обов'язку особистого голосування тощо [833].

Також слід звернути увагу на те, що попри надання значних законотворчих повноважень комітетам Верховної Ради України, зокрема щодо: розробки проектів

законів; попереднього розгляду та підготовки висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених суб'єктами законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України; доопрацювання за дорученням Верховної Ради України окремих законопроектів за наслідками розгляду їх у першому та наступних читаннях (за винятком прийнятих Верховною Радою України актів у цілому); узагальнення зауважень й пропозицій, що надійшли до законопроектів; внесення пропозицій щодо перспективного планування законопроектної роботи – ст. 12 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР [609], часто їх місія у законотворчій процедурі нівелюється. Така ситуація зумовлена, насамперед, неналежною організацією контролю за виконуваною ними законопроектною роботою, наявністю конфлікту інтересів у комітетах Верховної Ради України, нехтуванням правилами законодавчої техніки при прийнятті законів та інше. Відсутність збалансованої організації законотворчої процедури призводить до безсистемності у законотворчій діяльності, а відтак й до збільшення навантаження на комітети Верховної Ради України, які відповідно до повноважень і предметів відання здійснюють діяльність з підготовки і попереднього розгляду законопроекту.

Не сприяє належній законотворчій діяльності й велика кількість законопроектів. Так, за звітом підготовленим в рамках Програми USAID «РАДА: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво», в перші півтора року діяльності парламенту 8 скликання усіма суб'єктами законодавчої ініціативи було зареєстровано 6755 проектів законодавчих актів, що на 6% більше такого ж періоду попереднього скликання [245]. Але зважаючи на такий їх обсяг значна кількість законопроектів може залишитися неопрацьованими. Хоча слід звернути увагу й на те, що значна їх кількість є неякісними.

Причиною цього постає некомпетентність розробників, зокрема: автори законів виходять з власного розуміння проблеми, що може бути некоректним/хибним; неврахування авторами особливостей зарубіжного досвіду, який відрізняється від українського, без врахування національних реалій; неправильне обґрунтування необхідності розробки нормативно-правових актів;

неврахування можливих соціальних наслідків запропонованої політики або проекту чи нехтування ними, а також незнання, як їх «обрахувати», визначити, передбачити; вибір рішення без збору доказів та без розгляду і врахування альтернатив; політичний компроміс, який не враховує ефективність запропонованої політики або проекту [709, с. 37].

А без використання складного аналізу економічних вигід і витрат кожного запропонованого регулювання чи аналізу наслідків застосування існуючих правових приписів, важко говорити про високу якість законотворчого процесу [946, с. 68].

Копіювання закону для іншої правової системи веде до її розбалансованості та часто має своїм наслідком, якщо не повний провал запозичення, то несправджені очікування щодо його ефективності [709, с. 34].

Відсутність контролю на відповідність параметрам закону під час реєстрації законопроектів дозволяє реєструвати законопроекти, що не відповідають формі. Одним з прикладів є проект Закону України «Про засади національної стратегії збільшення зарплат та пенсій, створення нових робочих місць на 2018 – 2019 роки (Національна стратегія зростання заробітних плат та пенсій, створення нових робочих місць)» (реєстр. № 7352 від 01.12.2017 р.). у висновку щодо нього серед іншого зазначено, що законопроект сформований не як нормативний акт, а як партійний документ, містить публіцистичні оберти на кшталт «олігархи та МВФ проводять політику воєнної, фінансової, гуманітарної окупації нашої землі» та «якщо ми не зупинимо олігархічно-мвфівську гідру» тощо [100].

Про це свідчать і результати дослідження Всеукраїнської громадської організації «Комітет виборців України» про те, що кожен другий зареєстрований в парламенті законопроект отримує негативні висновки експертів Верховної Ради, кожен третій – не має схвалення Міністерства фінансів, лише 12% із законопроектів стають законами [317]. Окрім зазначеного, негативно впливають на законотворчу процедуру і суб’єктивні чинники, зокрема численні дебати, протистояння політичних сил, законотворчий популізм з подальшим голосуванням, зіткнення

інтересів у парламенті й пошук способів їх вирішення, конфлікт інтересівпрактично в кожному з профільних комітетів, рівень дисциплінованості депутатів та участі в пленарних засіданнях та інші, які породжують безрезультатні пленарні засідання, відкрите блокування законопроектів окремими політичними силами тощо.

Разом з тим, у юридичній літературі зазначається, що серед недоліків законотворчої діяльності є й такі як безпідставний поспіх у підготовці проектів найважливіших правових рішень; прийняття нових законів, які не завжди відповідають чинному законодавству, зростання кількості прийнятих законів та інші [305, с. 57].

Важливим є встановлення предмета закону, його змісту (де об'єктивуються реальні відносини, виключна сфера), який має окреслювати не тільки подальший механізм його реалізації, але й бути взаємопов'язаним з іншими, не суперечити їх змісту чи створювати проблеми в їх належній реалізації. Відсутність попереднього вивчення наукової концепції, яку законопроект повинен конкретизувати; не врахування повної оцінки всіх факторів та чинників, що обумовлювали необхідність розробки законопроектів; запозичення законопроектів із законодавства інших країн без врахування наслідків їх дії у місцевих умовах [545, с. 143].

Орган законодавчої влади здійснює діяльність спрямовану на створення законів в яких, зокрема, об'єктивує й функції сучасної держави Україна. Адже закон є одним із нормативно-правових актів, який має вищу юридичну силу.

Як відомо, в юридичній літературі під нормативно-правовим актом розуміють офіційний письмовий документ, який приймається (видається) уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначених законом формі та порядку, встановлює, змінює чи скасовує формально обов'язкові правила поведінки певного (нормативно визначеного) кола неперсоніфікованих суб'єктів, на яких він здійснює прямий (безпосередній) регулятивний вплив, та розрахований на невизначену кількість реалізацій чи застосувань [314, с. 70]; офіційний акт –

документ, ухвалений уповноваженим суб'єктом нормотворчості у визначеній формі й порядку, який встановлює (змінює, доповнює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин [746, с. 364].

Найбільш витребуваним критерієм класифікації нормативно-правових актів у вітчизняній практиці є юридична сила. За юридичною силою вони поділяються на закони і підзаконні нормативно-правові акти.

Під законом розуміють, зокрема: одну із форм вираження (існування) права, яка визначається такими ознаками: чітке нормативне закріплення, вища юридична сила, особливості законодавчої процедури, прийняття прямо або опосередковано (через вищі представницькі органи державної влади) [28, с. 121]; нормативно-правовий акт вищого представницького органу державної влади або самого народу, який регулює найбільш важливі суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов'язкових правил (норм), що приймається із додержанням законодавчої процедури та має вищу юридичну силу [491, с. 6-7]; нормативно-правовий акт, прийнятий в особливому порядку органом законодавчої влади або на референдумі, володіє вищою юридичною силою та регулює найбільш важливі суспільні відносини [795, с. 345]; державний нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найбільш важливі суспільні відносини шляхом визначення юридичного статусу й встановлення загальнообов'язкових правил поведінки суб'єктів цих відносин та юридичної відповідальності за порушення цих правил [585].

Висловлюється також думка, що закон є формально визначеним, і це є гарантією його виконання [715, с. 134].

Втім ніхто з авторів не заперечує того, що закон – це нормативно-правовий акт органу законодавчої влади, який регулює найважливіші суспільні відносини, приймається в особливому порядку й має вищу юридичну силу.

Закони класифікують за різними критеріями.

Так, О. Кириченко за юридичною силою поділяє закони на конституційні, органічні, звичайні та надзвичайні [282, с. 96].

Н. Пархоменко класифікує закони за такими критеріями: а) юридичною силою – Конституція (Основний Закон), конституційні закони, звичайні закони; б) суб'єктами законотворчості – закони, що приймаються представницькими органами державної влади; іншими центральними органами влади, які займаються правотворчістю на основі делегування їм правотворчих повноважень від представницьких органів; уповноваженими громадськими організаціями (муніципальними органами, профспілками тощо); спільно (державними органами та іншими соціальними структурами); народом України, прийняті на референдумі; в) предметом правового регулювання – конституційні, адміністративні, цивільні, кримінальні тощо; г) терміном дії – постійні, надзвичайні; г) структурою – прості, кодифіковані; д) сферою дії – загальнодержавні, окремих адміністративно-територіальних одиниць [795, с. 345-346].

Г. Дутка зазначає про те, що існують два офіційні способи встановлення класифікації законів: конституційний, коли в конституціях закріплюється перелік основних нормативно-правових актів; видання спеціального закону про нормативно-правові акти, який містить їх перелік й нормативні характеристики, статус у системі права [213, с. 28].

М. Марченко вважає найбільш прийнятною ієрархію законів, в якій виділяють конституційні закони; кодекси; поточні закони [396, с.512].

А в проекті закону «Про закони і законодавчу діяльність» пропонують розрізняти такі види законів: Конституцію України; конституційні закони (якими вносяться зміни до тексту Конституції чи припиняється дія її положень); звичайні закони; особливі види законів [585].

Виокремлюючи конституційні закони Г. Дутка і П. Грималюк зазначають, що це закони, які вносять зміни до конституції й є її органічною складовою частиною; мають пріоритет перед звичайними законами; мають ту ж сферу регулювання, що і сама конституція; за змістом і функціональним призначенням вони мають комплексний характер із широкою сферою застосування; їм властива підвищена

стабільність; для них характерний особливий порядок прийняття й набрання чинності [212, с. 21].

У вітчизняній юридичній науці висловлюються міркування й щодо інших різновидів законів, втім пізнавальну та практичну значущість мають, насамперед, такі з них: за юридичною силою – Конституція України, конституційні закони, звичайні закони; за формою зовнішнього виразу – конституція, закон, кодекс. Але в законотворчій практиці України спостерігається й використання основ законодавства. Практичну значущість має також поділ за предметом правового регулювання. За цим критерієм можна виокремити, зокрема конституційні закони, цивільні закони тощо.

Класифікація законів є важливою з точки зору дотримання техніко-технологічних вимог щодо правильного вибору законотворчої форми, яка є найбільш доцільною для об'єктивації функцій сучасної держави Україна.

Найбільш витребовуваними для об'єктивації функцій, завдань сучасної держави Україна є Конституція й закони України.

Як зазначалося в підрозділі 1.3., одним із важливих завдань сучасної держави Україна є здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу, судову (ст. 6 Конституції України). На виконання цього завдання спрямована, зокрема функція формування апарату держави.

Так згідно з ч. 2 ст. 6 Конституції України органи законодавчої, виконавчої, судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України [304]. Такі повноваження органів законодавчої, виконавчої, судової влади закріплені і в розділах IV, V, VI, VIII Конституції України та спрямовані на реалізацію функції формування апарату держави.

В подальшому ця функція конкретизується в законах України.

Зокрема, порядок формування органу законодавчої влади визначається Законом України «Про вибори народних депутатів України» від 17.11.2011 р.

№ 4061-VI, в якому визначено кількісний склад Верховної Ради України – 450 народних депутатів України та порядок їх обрання [573].

А параметри здійснення законотворчої діяльності Верховною Радою України відображено в розділі IV, V Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI [636], Законом України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР [609].

Порядок формування органів виконавчої влади відображений, зокрема в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII, Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI, Законі України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. №586-XIV [607; 648; 614] та інших.

Порядок формування та функціонування органів судової влади визначаються Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [643].

Збалансування цих трьох гілок влади покладається на Президента України, який згідно повноважень визначених п. 7-14, 22 ст. 106 Конституції України [304] впливає на формування органів законодавчої, виконавчої, судової влади.

Об’єктивована в законах України і функція європейської інтеграції, зокрема в Законі України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 р. № 1678-VII [635]. Нині внесені зміни до Конституції України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 р. № 9037 [577].

Об’єктивована в ст. 18 Конституції України й функція міжнародного співробітництва, яка спрямована на забезпечення завдання держави – здійснення зовнішньополітичної діяльності України, яка спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного

співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права [304].

Ці положення конкретизовані в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI [587], Законі України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. № 156-VIII [588], Законі України «Про національну безпеку України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII, де зазначено, що цей Закон відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [618].

Об'єктивація функцій в законах є однією з важливих гарантій їх належної реалізації, але лише за умови відсутності суперечливих положень, які можуть породжувати деформації внутрішньосистемних і позасистемних зв'язків, а відтак блокуватимуть реалізацію функцій сучасної держави Україна.

В тому ж Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. 2469-VII закріплені визначення понять «воєнна безпека», «державна безпека», «національна безпека», які не відповідають як ст. 3 Конституції України, де зазначено, що найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, недоторканість і безпека, так і ч. 1 ст. 3 Закону – державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина – їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій. Зафіксоване в Законі розуміння національної гвардії, як військового формування з правоохоронними функціями, наділеного з-поміж іншого функціями щодо охорони громадського порядку (в тому числі під час мирних зібрань) не узгоджується з ч. 3 ст. 17 Конституції України – військові формування ніким не можуть бути використані

для обмеження прав і свобод громадянина та загалом з ч. 1 ст. 8 Конституції України (закони та підзаконні акти мають прийматися на виконання та у відповідності до Конституції) [304; 618]. Згідно з пп. 17-18 розмежування між силами безпеки і силами оборони України є лише формальним, оскільки правоохоронні та розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, одночасно включені в обидві категорії. Національна поліція України згідно з ч. 2 ст. 12 Закону входить до сектору безпеки і відповідно до п. 17 ст. 1 Закону на неї Конституцією та законами України мають бути покладені функції із забезпечення національної безпеки України. Втім, згідно ст. 2 Закону України «Про національну поліцію» від 02.07.2015 р. №580-VIII на неї покладаються завдання з надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [618; 619].

На жаль такі приклади не є вичерпними.

Отже, аналіз законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив виявити такі її особливості: вона є різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є законотворча діяльність; вона здійснюється органом законодавчої влади; має особливий процедурний порядок передбачений законом; спрямована на об’єктивацію в законах функцій сучасної держави Україна.

Тож, законотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність органу законодавчої влади спрямована на об’єктивацію у законах функцій сучасної держави Україна.

Слід зазначити, що положення законів мають високий ступінь узагальнення та абстрагування, тому вони потребують конкретизації у підзаконних нормативно-правових актах.

2.3. Особливості підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Важливим різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є й підзаконна.

В юридичній науці щодо неї висловлюються різні міркування. Зокрема Ю. Марченко однією з форм реалізації функцій держави називає підзаконну правотворчу діяльність, та трактує її як діяльність, що властива, як правило, державним органам виконавчої влади, а також органам місцевого самоврядування чи іншим недержавним органам, спрямована на виконання й конкретизацію закону, виражається в прийнятті підзаконних нормативних актів [397, с. 136].

На думку Ю. Глущенко правотворча діяльність органів виконавчої влади є підзаконною формою здійснення виконавчої влади, в процесі якої проводиться деталізація й конкретизація норм законів [136, с. 193].

Д. Носіков зазначає, що однією з форм реалізації фіскальної функції держави є нормотворча діяльність, результатом якої є підзаконні акти спрямовані на вирішення питань, що потребують вузькопрофільного регулювання [479, с. 18].

Як вважає В. Дронов, формою реалізації освітньої функції держави є підзаконна діяльність, яка спрямована на прийняття підзаконних актів [206, с. 15].

На жаль, в юридичній літературі не приділяється достатня увага підзаконній правотворчій формі реалізації функцій сучасної держави Україна. Втім, саме на цю форму покладається конкретизація функцій сучасної держави Україна у підзаконних нормативно-правових актах.

Однією з особливостей підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її зміст – підзаконна правотворча діяльність.

В юридичній науці існують різноманітні підходи до розуміння підзаконної правотворчої діяльності.

Так, Ю. Ничка зазначає, що підзаконну правотворчість можна визначити як юридичну діяльність спеціально уповноважених правотворчих суб’єктів, що полягає у створенні, зміні, припиненні та систематизації нормативно-правових

приписів, спрямованих на організацію та забезпечення виконання нормативно-правових приписів, що закріплюються у законах. На думку автора, окрім загальних ознак притаманних правотворчості, їй властиві й спеціальні. До них він відносить: предмет правотворчого підзаконного регулювання, який зумовлюється основними функціями правотворчого суб'єкта та його компетенцією; нормативно-правові приписи, що створюються внаслідок підзаконної правотворчості, спрямовані на конкретизацію або деталізацію законодавчих приписів; процедуру підзаконної правотворчості, яка є простішою та оперативнішою, порівняно з законотворчою; правотворчі процедури, які залежно від різновидів підзаконної правотворчої діяльності є більш диференційованими; способи формування нормативно-правових приписів (нормативно-актний (односторонній), договірний, прецедентний); нормативно-правові приписи, що створюються в процесі підзаконної правотворчості й мають різноманітні форми зовнішнього виразу та юридичну силу [473, с. 47].

Підзаконну правотворчість як діяльність, що полягає у створенні, зміні, припиненні нормативно-правових приписів, яка здійснюється спеціально уповноваженим суб'єктом з метою деталізації приписів закону та створення ефективного механізму реалізації законодавчих положень, визначають й Т. Попович та Я. Стрічик [555, с. 13].

В правовій науці є й інші позиції щодо підзаконної правотворчої діяльності.

Низка авторів, зокрема Н. Зезека, Є. Гетьман та інші, підзаконну правотворчу діяльність називають нормотворчою.

Так, Н. Зезека вважає нормотворчістю діяльність зі створення правових норм на підставах та відповідно до законів [248, с. 168], а Є. Гетьман – видом спеціальної діяльності системи органів виконавчої влади, яка має притаманні їй ознаки, що відображають її специфіку та відрізняють від інших видів діяльності, зокрема: це державна діяльність, яка реалізується через систему органів виконавчої влади; вона здійснюється в порядку і процедурі регламентованих чинним законодавством; її результатом є нові чи удосконалені підзаконні нормативно-правові акти [131, с. 45].

Акцентує увагу на об’єктивній потребі у підзаконній нормотворчості й Я. Романов, зазначаючи, що виконавча влада за відсутності нормотворчих повноважень не може ефективно функціонувати, оскільки законодавець не здатен передбачити і регламентувати всю сукупність різноманітних суспільних відносин, які мають у цьому потребу, а підзаконні акти можуть значно оперативніше, ніж закони реагувати на зміни в об’єкті правового регулювання [710, с. 10].

В загальній теорії права підзаконну правотворчість розуміють як діяльність, змістом якої є видання норм права Президентом, Урядом, міністерствами, відомствами, державними комітетами, місцевими органами державного управління, мерами, главами адміністрацій, керівниками підприємств, установ [795, с. 360; 799]; діяльність, пов’язану з підготовкою і прийняттям підзаконних актів [747].

С. Стременовський та Ю. Ничка пов’язують розуміння підзаконної правотворчої діяльностіз конкретизацією закону в підзаконних актах.

Так, С. Стременовський вважає, що підзаконна правотворчість спрямована на конкретизацію законодавчих вимог; розвантаження дії законодавчих норм; за допомогою підзаконних правотворчих актів органи державної виконавчої влади здійснюють свої функції та реалізують завдання, які стоять перед ними [771, с. 59].

Ю. Ничка зазначає, що мета підзаконної правотворчої діяльності полягає у формуванні єдиної та внутрішньо узгодженої системи нормативно-правових приписів, спрямованих на організацію виконання законів шляхом їхньої деталізації та конкретизації, що об’єктивуються у підзаконних правових актах [473, с. 46].

В юридичній літературі щодо конкретизації висловлюються й інші міркування.

Г. Шмельова пропонує розуміння конкретизації норм права як об’єктивно обумовленої, направленої на підвищення точності, визначеності правового регулювання, закономірної діяльності державних чи інших уповноважених органів з переведення абстрактного змісту юридичних норм на конкретний рівень завдяки операції обмеження понять, результат якої фіксується в правових актах [907, с. 23].

Ф. Якобс, зазначає, що роль загальних принципів права не може бути визначена абстрактно, а лише за допомогою правоконкретизації з посиланням на результати, які досягаються в конкретних справах: для того, щоб отримати практичне значення, вивчення таких принципів має бути здійснене в контексті результатів [958, с. 357].

О. Гордієнко називає правотворчу конкретизацію прийомом юридичної техніки, який здійснюється компетентним органом за допомогою зменшення рівня абстрактності змісту загальної норми (принципу) з ціллю підвищення точності й визначеності правової регламентації суспільних відносин, і результатом якого є встановлення правових норм (принципів). Як вважає автор, внутрішня конкретизація відображає процеси еволюціонування суспільних відносин у тексті основного закону, а зовнішня конкретизація є відображенням змісту конституційної норми в іншому правовому акті, який містить в собі нові елементи деталізації регулювання суспільних відносин, що по суті не виходять за межі встановлені конституційною нормою [149, с. 7-8].

На думку О. Ноздрачова конкретизація – це явище, що має правотворчу природу, родове поняття, що означає встановлення розпоряджень, які пояснюють або розвивають вихідні норми законів і підзаконних актів, та націлені на таку регламентацію суспільних відносин, при якій досягається повнота регулювання, єдність суспільних відносин визначеного виду [478, с. 14].

І. Сєнякін суть конкретизації законодавства зводить до формування правових приписів, що розвивають й уточнюють зміст генеральних положень законодавчих актів, спрямованих на регулювання окремих сторін видових суспільних відносин [727, с. 6, 60-61].

С. Полєніна вважає, що конкретизація, нерідко має багатоступеневий характер, зокрема тоді, коли максимально широка норма (принцип) неодноразово трансформується в відношенні тих чи інших об’єктів, суб’єктів чи ситуацій в законі чи підзаконному акті [550, с. 42].

На думку Л. Горбунової, конкретизацію як функцію підзаконного нормативного регулювання слід пов’язувати із закріпленням в Конституції України

імперативу для органів управління забезпечувати виконання й дію законів України [148].

Зважаючи на зазначене, підзаконна правотворча діяльність спрямована на конкретизацію законів у підзаконних правотворчих актах.

Отже, аналіз підзаконної правотворчої діяльності дозволив уточнити поняття й основні її ознаки зокрема: вона є різновидом правотворчої діяльності, здійснюється уповноваженими на підзаконну правотворчість органами держави, її підприємствами, установами, спрямована на конкретизацію приписів закону, є процедурно-процесуальною діяльністю, що складається із послідовних дій, спрямована на створення підзаконних правотворчих актів.

Відповідно, підзаконна правотворча діяльність – це діяльність правотворчих суб'єктів, що спрямована на конкретизацію законів у підзаконних правотворчих актах.

В юридичній науці існують різноманітні підходи до виокремлення видів підзаконної правотворчої діяльності.

Так, деякі автори, зокрема Х. Кайтаєва та І. Лозинська зазначають, що підзаконна правотворча діяльність містить у собі два принципово різні види: правовстановлювальну підзаконну правотворчість та правозабезпечувальну підзаконну правотворчість. Разом з тим, вони здійснюються винятково до закону й не можуть бути реалізовані, якщо законом не передбачені. До правовстановлювальної підзаконної правотворчості належить: правотворчість глави держави з метою тимчасового оперативного врегулювання суспільних відносин аж до прийняття відповідного закону; делегована правотворчість; правотворчість органів виконавчої влади й місцевого самоврядування з питань і в межах установлених конституцією або законом; правотворчість недержавних організацій та установ із питань внутрішньої організації. Правозабезпечувальною підзаконною правотворчістю є: правотворчість глави держави, спрямована на реалізацію передбачених конституцією власних повноважень й створення організаційно-правового механізму реалізації норм конституції й законів; правотворчість органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, спрямована

на формування організаційних структур і порядку реалізації прав та обов'язків суб'єктами правовідносин заснованих на нормі закону [260, с. 157; 365, с. 12].

Т. Попович та Я. Стрічик за суб'єктами підзаконної правотворчості розрізняють такі її види: підзаконна правотворчість вищих органів державної влади: Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України; підзаконна правотворчість міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (цей різновид називають ще галузевою або відомчою правотворчістю); правотворчість місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; локальна правотворчість, суб'єктами якої виступають керівники (керівні органи) підприємств, установ й організацій [555, с. 13-14].

У вітчизняній практиці найбільш витребуваним є критерій класифікації підзаконної правотворчої діяльності за суб'єктами, що дозволяє виявити особливості відповідних її видів: правотворчість Верховної Ради України, правотворчість Президента України та інших.

Важливою особливістю підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є здійснення її уповноваженими суб'єктами.

Як зазначалося вище, в юридичній літературі до суб'єктів підзаконної правотворчості відносять Верховну Ради України, Президента України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ й організацій [260, с. 157; 365, с. 12; 555, с. 13-14].

При цьому зазначається, що в літературі висловлюються позиції за якими до суб'єктів підзаконної правотворчості відносять різних суб'єктів, або лише уповноважених, чиї повноваження закріплені в джерелах права й визначають межі й способи її здійснення [413, с. 86].

В джерелах права України закріплені підзаконні правотворчі повноваження за такими суб'єктами.

Так, повноваження Верховної Ради України щодо прийняття постанов закріплені в ст. 91 Конституції України та конкретизовані в ст. 138 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», зокрема в ній зазначається, що

постанови спрямовані на вирішення конкретних питань з метою здійснення її установчої, організаційної, контрольної та інших функцій [304; 636].

Наприклад, Постановою Верховної Ради України «Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України» від 13.10.1995 р. № 379/95-ВР визначено правовий статус помічника-консультанта народного депутата України і умови його діяльності [596], а Постановою Верховної Ради України «Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо нападів на Катерину Гандзюк та інших громадських активістів» від 06.11.2018 р. № 2605-VIII визначено мету, завдання й кількісний склад Тимчасової слідчої комісії, а також матеріально-технічне, кадрове, інформаційне та організаційне забезпечення роботи й термін її діяльності [647].

Повноваження щодо прийняття підзаконних актів – указів та розпоряджень надаються згідно з ст. 106 Конституції України й Президентові України [304]. Його повноваження в частині підзаконної правотворчої діяльності поширюються, зокрема на сфери міжнародних відносин, забезпечення національної безпеки та обороноздатності України, порядку вирішення питань громадянства України та інші [184, с. 121].

Згідно з ст.ст. 49, 50, 51, 52, ч. 1 ст. 19 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. №794-VII, уряд здійснює свої повноваження на основі та на виконання Конституції й законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, конкретизує та розвиває діяльність, що спрямована на забезпечення інтересів Українського народу шляхом виконання Конституції та законів України, актів Президента України, а також Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України, стосуються питань державного управління у сфері економіки та фінансів, соціальної політики, праці та зайнятості, охорони здоров’я, освіти, науки, культури, спорту, туризму, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, природокористування, правової політики, законності, забезпечення прав і свобод

людини та громадянина, запобігання й протидії корупції, розв'язання інших завдань внутрішньої й зовнішньої політики, цивільного захисту, національної безпеки та обороноздатності [607].

Наділяються підзаконними правотворчими повноваженнями й міністерства та інші центральні органи виконавчої влади.

Так, в ст. 15 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI зазначено, що Міністерство у межах своїх повноважень, на основі й на виконання Конституції та законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, які є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями всіх форм власності та громадянами. Накази міністерства нормативно-правового змісту підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України та включаються до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів [648].

А згідно з ст. 6 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV, на виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які відповідно до закону забезпечують нормативно-правове регулювання власних і делегованих повноважень, голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видає розпорядження, а керівники структурних підрозділів – накази. Розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, прийняті в межах їх компетенції, є обов'язковими для виконання на відповідній території всіма органами, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами [614].

Підзаконними правотворчими повноваженнями володіють й сільські, селищні, міські голови та голови районних, обласних, районних у місті рад, які в межах своїх повноважень видають розпорядження згідно з ст. 114 Конституції

України та п. 20 ч. 4 ст. 42 та ст. 55 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [304; 615].

Окрім зазначених суб'єктів, правотворчими повноваженнями наділяються й керівники державних підприємств, установ їх структурних підрозділів.

Тож суб'єктами підзаконної правотворчої діяльності, які наділені зокрема й повноваженнями щодо реалізації функцій сучасної держави Україна у підзаконній правотворчій формі є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, голови місцевих державних адміністрацій й керівники структурних підрозділів, керівники державних підприємств, установ їх структурних підрозділів.

Характерною особливістю підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є особливий процедурний порядок її здійснення.

В юридичній літературі є різноманітні точки зору щодо процедури здійснення підзаконної правотворчої діяльності.

Так І. Лозинська, Н. Шмакова, Л. Горбунова розкривають зміст підзаконної правотворчої діяльності через її процедурно-процесуальні характеристики.

Зокрема, І. Лозинська, трактує підзаконну правотворчість як процес, у якому на основі об'єктивних законів суспільного розвитку створюються нормативно-правові акти державного управління [365, с. 131].

Н. Шмакова пов'язує підзаконну правотворчу діяльність з процесом створення підзаконних правотворчих актів [906, с. 160].

Л. Горбунова вважає, що підзаконна нормотворча діяльність є складним розумовим процесом усвідомлення, фіксації, відображення і розвитку в нормативно-правових актах органів управління положень законів тому для її вивчення є актуальним застосування засобів системного наукового пізнання [148, с. 13].

Разом з тим, під процесом створення підзаконних правотворчих актів розуміється діяльність зі створення, зміни та скасування норм права, які розвивають й організовують виконання законів, здійснюється різноманітними

суб'єктами в спрощеному порядку на основі й на виконання законів [906, с. 160, 259; 746; 686, с. 30].

Деякі автори доповнюють розуміння процесу створення підзаконних правотворчих актів такою ознакою як систематизація нормативно-правових приписів [473, с. 47].

Інші вважаютьприйняття підзаконних актів вторинним процесом, який має форму конкретизації, через яку реалізується право виражене в законах [51, с. 3; 818, с. 51].

Також під процесом розуміється сукупність взаємозв'язаних ресурсів і діяльності, яка перетворює вхідні елементи у вихідні. Суттєвим у цьому визначенні є акцент на організації процесу в ході його реалізації [807, с. 221].

Під організацією розуміється процес, спрямований на об'єднання зусиль різних учасників управління й прийняття рішень, що містить розподіл ролей, ресурсів, завдань, відповідальності і повноважень [489].

Тож процес реалізації функцій сучасної держави Україна у підзаконній правотворчій формі показує реальний стан внутрішніх процедур і дій, їх ефективність, збалансованість, достатність. Адже така діяльність – це насамперед, свідома діяльність уповноважених суб'єктів – органів держави, яка має своє призначення, процедурну організацію, часовий перебіг, ступінь складності, результат та інше.

Порядок підготовки й прийняття підзаконних нормативно-правових актів значною мірою регламентований.

Так, зважаючи на значення основних термінів, що використовуються в п. 1, 2 ч. 6 ст. 89 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI, законопроект – це проекти постанов Верховної Ради, які містять положення нормативного характеру; проект іншого акта – це проекти постанов, резолюцій, декларацій, звернень, заяв, що випливають з установчих, організаційних, контрольних та інших функцій Верховної Ради України, порядок підготовки й прийняття постанов Верховної Ради визначено в статтях 90-97, 138 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-

VI де зазначаються вимоги щодо їх оформлення, супровідних документів, реєстрації, попереднього розгляду у комітетах, повернення суб'єкту законотворчості, зняття їх з розгляду, включення до порядку денного сесії та інше, зокрема й порядку прийняття постанов (більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу, крім випадків, визначених Конституцією України з дотриманням процедури, передбаченої для розгляду законопроектів у першому читанні з прийняттям їх у цілому, якщо Верховною Радою не прийнято іншого рішення), їх підписання та оприлюднення Головою Верховної Ради України. Постанови, прийняті Верховною Радою, які містять положення нормативного характеру, набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо ними не передбачено інше [636].

В Положенні про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України затвердженого Указом Президента України від 15.11.2006 р. № 970/2006 [632] визначено вимоги щодо порядку підготовки та внесення на розгляд глави держави проектів актів Президента України – указів і розпоряджень.

При цьому, в зазначеному вище положенні визначені, зокрема: сфери, які регулюються рішеннями Президента України, юридичні форми цих рішень – указ чи розпорядження; суб'єкти, які мають право вносити проекти актів Президента України, а саме: Кабінет Міністрів України, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, Глава Секретаріату Президента України, його перші заступники та заступники, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, радники Президента України, консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби, утворені Президентом України та інші; вимоги щодо самого проекту та супровідних документів до нього (супровідного листа, пояснювальної записки, довідкових й аналітичних матеріалів, довідки про погодження проекту (із зазначенням посадових осіб, з якими погоджено проект акта); вимоги до проектів указів, що за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу (наявність експертного висновку Міністерства юстиції України щодо відповідності проекту acquiscommunautaire чи обґрунтування необхідності видання такого акта без

урахування acquiscommunautaire, визначення строку дії указу); вимоги щодо термінів опрацювання внесеного проекту акта Президента України в Секретаріаті Президента України та візування вже опрацованих актів.

Процедура здійснення підзаконної правотворчої діяльності Кабінетом Міністрів України відображена в Правилах підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 06.09.2005 р. № 870 [629], главах 2, 3, 4, 5, 6, 7 Регламенту Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950-2007-п [602], ст. 50, 51, 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII [607].

В зазначених положеннях містяться вимоги щодо процедури підготовки, подання й розгляду проектів постанов Кабінету Міністрів України, саме: предмета його регулювання (акцентується увага на необхідності вивчення чинних актів Кабінету Міністрів України, практики їх застосування, наукової літератури, матеріалів засобів масової інформації, а також результатів соціологічних та інших досліджень тощо); структури проекту й змісту її елементів; стилю викладу, термінології; організаційного, експертно-аналітичного та інформаційного забезпечення, погодження з усіма заінтересованими органами, а також Міністерством фінансів та Міністерством економічного розвитку з визначенням строків; правової експертизи, в тому числі, антидискримінаційної та гендерно-правової експертизи; суб'єктів внесення проектів актів Кабінету Міністрів України на розгляд Кабінету Міністрів України; супровідних документів (пояснювальної записки, довідки про погодження проекту акта; протоколу узгодження позицій; висновку Міністерства юстиції України та інші); опрацювання проектів актів Кабінету Міністрів у Секретаріаті Кабінету Міністрів та їх розгляду, підписання.

Процедура здійснення підзаконної правотворчої діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади зафіксована в Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI конкретизується в положеннях Указу Президента «Про деякі питання організації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2010 р. № 1199/2010, яким затверджені Положення про міністерство України й Типове

положення про центральний орган виконавчої влади України, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України через відповідного члена Кабінету Міністрів України [582], а також Постанові Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 563-2011-п «Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади» [603].

Особливості процедури здійснення підзаконної правотворчої діяльності місцевими державними адміністраціями відображено в ст. 41 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV, де зазначено, що голови місцевих державних адміністрацій видають розпорядження одноособово і несуть за них відповідальність згідно із законодавством, а проекти розпоряджень нормативно-правового характеру погоджуються з керівниками відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій [614].

Прийняті підзаконні нормативно-правові акти підлягають державній реєстрації. Процедура державної реєстрації нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади, які виступають суб'єктами нормотворення здійснюється відповідно до Указу Президента України від 03.10.1992 р. № 493/92 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади», в якому зазначено, що нормативно-правові акти, які видаються міністерствами, іншими органами виконавчої влади, органами господарського управління та контролю, і які зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, підлягають державній реєстрації. Державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, органів господарського управління та контролю здійснює Міністерство юстиції України; нормативно-правових актів міністерств і республіканських комітетів Автономної Республіки Крим – Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим; нормативно-правових актів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, їх управлінь, відділів, інших підрозділів, а також місцевих органів господарського управління та контролю –

обласні, Київське та Севастопольське міські управління юстиції; нормативно-правових актів районних, районних у містах Києві та Севастополі державних адміністрацій, їх управлінь, відділів, інших підрозділів – районні, районні у містах Києві та Севастополі управління юстиції [581].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положенням про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади» від 28.12.1992 р. № 731 визначено, що державній реєстрації підлягають нормативно-правові акти будь-якого виду (постанови, накази, інструкції тощо), якщо в них є одна або більше норм, що: а) зачіпають соціально-економічні, політичні, особисті та інші права, свободи й законні інтереси громадян, проголошені й гарантовані Конституцією та законами України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколами до неї, міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також з урахуванням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції та права Європейського Союзу (acquis ЄС), практики Європейського суду з прав людини, встановлюють новий або змінюють, доповнюють чи скасовують організаційно-правовий механізм їх реалізації; б) мають міжвідомчий характер, тобто є обов'язковими для інших міністерств, органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що не входять до сфери управління органу, який видав нормативно-правовий акт [593].

Процедура реєстрації підзаконних нормативно-правових актів має бути гарантією їх якості.

Все це свідчить про наявність регламентованих процедурних вимог до перебігу процесу конкретизації об'єктивованих у законі функцій сучасної держави Україна.

Разом з тим, не всі питання порядку прийняття підзаконних нормативно-правових актів врегульовані належним чином.

Так, процедура підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна співвідносно до законотворчої є простішою, окрім вимог, що

стосуються проектування, супровідних документів, узгодження та іншого, відсутній дієвий механізм обговорення, внесення зауважень. Тож з одного боку, це виступає перевагою підзаконної правотворчої форми, а з іншого негативно впливає, зокрема на праворегулювання й реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Проблемні питання породжуються й нечіткою визначеністю стадій підзаконного правотворчого процесу в межах кожного виду підзаконної правотворчості, а також неправильним застосуванням техніко-технологічних вимог до правотворчих підзаконних нормативно-правових актів.

Адже саме в підзаконних нормативно-правових актах конкретизуються об'єктивовані у законах функції сучасної держави Україна. І це є також важливою ознакою підзаконної правотворчої форми їх реалізації.

В юридичній літературі підзаконний нормативно-правовий акт розглядають як акт, який видається лише відповідно до закону, на підставі закону, зокрема для конкретизації законодавчих розпоряджень і приписів та їх трактування або встановлення первинних норм [903, с. 135]; офіційний документ, що приймається в межах компетенції уповноваженого органу та містить норми права, що конкретизують діючий закон, не виходячи за його межі [571, с. 10]; офіційний письмовий документ прийнятий правомочним суб'єктом права (державним органом, органом місцевого самоврядування, керівником міністерства чи відомства, керівником підприємства, установи та організації), що має обов'язковий та владний характер і регулює суспільні відносини [711, с. 6]; акт, що приймається компетентним органом виключно у межах його повноважень, що встановлені законом, та діє на території, на яку поширюється компетенція такого органу [263, с. 54]; як різновид нормативного правового акта, що видається уповноваженим органом публічної влади на основі й на виконання закону для його подальшої конкретизації й деталізації застосування, в тому числі, регламентують порядок введення його в дію, конкретизують механізм дії, який вже визначений в законі, містять вирішення окремих конкретних питань, у тому числі процедурного порядку, одночасно із цим залишаючись в межах тої легітимної мети, для

досягнення якої їх введено [710, с. 6, 10], нормативний акт, який має державно-владний, офіційний характер, юридичну силу відповідно до суб'єкта прийняття та ієрархії у системі нормативно-правових актів; здійснює деталізацію та конкретизацію законодавчих приписів й інших нормативних положень вищого органу державної влади з метою їх реалізації; видається компетентним органом чи за узгодженням декількома такими органами для взаємодії й розмежування функцій у сфері ядерних правовідносин [336, с. 7].

При цьому існують й інші трактування. Так, Л. Горбунова вважає, що підзаконний нормативно-правовий акт – це збірна юридична категорія, яка виражає одну загальну властивість великої, найбільшої за кількісним складом групи нормативно-правових актів, що видаються суб'єктами виконавчо-розпорядчої діяльності в Україні, згідно якої їх зміст повинен ґрунтуватися на положеннях закону і йому не суперечити [148, с. 10].

В той же час відсутнє легалізоване визначення поняття підзаконного нормативно-правового акта.

Як зазначає Є. Гетьман на сьогоднішній день поняття підзаконного акта залишається в Україні на рівні наукової розробки, яка, у свою чергу, потребує конкретизації й обумовлює актуальність їх дослідження. Лише таким чином може бути усунено проблеми застосування та реалізації підзаконних нормативно-правових актів, визначення їх місця в системі нормативно-правових актів, взагалі [533, с. 94].

Все це свідчить про те, що підзаконні нормативно-правові акти приймаються уповноваженими органами на підставі закону, відповідно до закону, для конкретизації його приписів та його виконання. Як і будь-який інший, нормативно-правовий акт містить нормативно-правові приписи, має письмову, юридичну зовнішню форму виразу, юридичну силу, є обов'язковим для адресатів.

Отже підзаконні нормативно-правові акти – є нормативно-правовими актами, що видаються на підставі закону, відповідно до нього, на його конкретизацію та виконання.

Разом з тим, для класифікації підзаконних нормативно-правових актів використовують різні критерії.

Так, В. Кудрявцев виокремлює наступні класифікаційні групи підзаконних нормативно-правових актів: за суб'єктами прийняття (укази та розпорядження Президента України, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України), рішення центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); юридичною силою (залежно від місця в ієрархічній системі нормативно-правових актів); предметом правового регулювання (зокрема, у галузі цивільного, господарського, екологічного, кримінального права); сферою дії (загальної, обмеженої, локальної дії); часом дії (постійні, тимчасові); зовнішньою формою акта (положення, інструкції, накази, ін.); порядком прийняття (одноособові, колегіальні, спільні) [336, с. 7].

Я. Романов, для класифікації підзаконних нормативно-правових актів, окрім зазначених вище критеріїв, використовує й інші, зокрема:

– за кількістю суб'єктів нормотворчості – акти, прийняті одним суб'єктом владних повноважень і спільно двома або більше суб'єктами;

– за характером відомостей, що містяться у нормативному акті, – акти з відкритим доступом і акти з обмеженим доступом;

– за характером повноважень – видані на основі постійних повноважень й на основі тимчасових;

– за нормотворчим призначенням – нормовстановлюючі та нормативно-допоміжні;

– за функціональним призначенням – програмно-цільові, регламентаційні, статутні, правонаділяючі тощо;

– за юридичними властивостями – суто нормативні й змішані [710, с. 11].

Л. Андрусів до підзаконних нормативно-правових актів України відносить:

– постанови Верховної Ради України нормативно-правового змісту;

– укази Президента України;

– постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України;

– накази міністерств;

– накази центральних органів виконавчої влади й інші нормативно-правові акти, що ними приймаються, які торкаються прав та обов'язків людини і громадянина;

– розпорядження голів місцевих державних адміністрацій нормативно-правового змісту;

– рішеннях місцевих референдумів нормативно-правового змісту;

– рішення місцевих рад і їхніх виконавчих органів нормативно-правового змісту;

– розпорядження сільських, селищних, міських голів, голів районних у містах, обласних рад нормативно-правового змісту;

– локальні нормативно-правові акти [16, с. 131].

Попри ці та інші класифікаційні групи підзаконних нормативно-правових актів, слід звернути увагу, що найбільш витребуваним у вітчизняній практиці є критерій – зовнішня форма їх виразу.

До системи підзаконних нормативно-правових актів відносяться:

– постанови Верховної Ради України (ст. 91);

– укази і розпорядження Президента України (ст. 106);

– постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України (ч. 1 ст. 117);

– рішення та постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим (ст. 136) [304].

Втім, слід вказати на пізнавальну й практичну значущість і такого критерію як юридична сила.

В правовій науці юридичну силу нормативно-правових актів розуміють як специфічну їх властивість, яка характеризує співвідношення і взаємозалежність таких актів за формальною обов'язковістю та визначається місцем правотворчого органу в апараті держави [657, с. 66].

Зазначається, що поняття «юридична сила» слід сприймати провідним, організуючим фактором, за допомогою якого, допустимо визначити місце, віднайти певний нормативно-правовий акт у численному й розгалуженому масиві джерел права, встановити ступінь обов'язковості його норм, порядок розв'язання

правових колізій, коли однотипні суспільні відносини врегульовуються неоднозначно чи кількома актами [430, с. 6, 7].

Відповідно до ч. 3 ст. 106, ч. 3 ст. 133 Конституції України всі підзаконні нормативно-правові акти приймаються на основі законів та за своїм змістом не повинні суперечити їм [304].

Деформація ж змістових зв'язків між законами та підзаконними правотворчими актами призводить до перевантаження системи підзаконних нормативно-правових актів, їх системної не впорядкованості, «розбухання» чи дублювання нормативного матеріалу [468, с. 87]; є причиною суперечностей між новими й чинними актами підзаконної форми правотворчої діяльності, законами та підзаконними актами [824].

Адже ефективність функціонування суспільних відносин у формі підзаконних нормативних актів досяжна лише за умови, що вони розвиваються не паралельно, а всередині сфери, окресленої законом [820, с. 232].

На жаль. законодавець визначив лише субординаційні зв'язки між законами і підзаконними актами, але не встановив ієрархію в системі підзаконних нормативно-правових актів України.

У літературі зазначається, що у системі підзаконних нормативно-правових актів, як і системі нормативно-правових актів, доволі часто спостерігається порушення системних зв'язків.

Так, О. Дмитрик вважає, що забезпечення системних зв'язків між нормативно-правовими актами незавжди втілюється реально у життя. Автор підкреслює, що правове регулювання фінансових відносин, а саме, стосовно справляння податків, використання бюджетних коштів, здійснення фінансового контролю тощо, здійснюється без належного врахування об'єктивного, наявного, взаємного зв'язку норм різних правових актів, що складають систему фінансового та інших видів законодавства України. Наслідком такої ситуації є виникнення певних колізій, існування прогалин при упорядкуванні правом відносин у сфері мобілізації, розподілу й витрачання коштів публічних фондів [199, с. 155].

Як зазначають Л. Луць, Н. Пархоменко і Р. Тополевський, цілісність і несуперечливість системи юридичних джерел права вирішальною мірою залежить від кількісних і якісних характеристик системних зв'язків, як всередині неї, так і за її межами з іншими підсистемами правової системи [373; 514; 836].

На думку Ф. Гаджинової, джерела права об'єднані в систему, відрізняються один від одного внутрішньою організацією правового матеріалу, характером норм, що в них містяться тощо [120, с. 17], тому й мають вигляд постанови, указу чи іншого.

Форма підзаконного нормативно-правового акта має відповідати його змісту й меті його створення.

Нині, продовжує зберігатися дисбаланс змістового наповнення актів в сторону політичної доцільності [287, с. 10], що порушує порядок розташування і взаємні зв'язки частин системи [95, с. 592], які мають відносну самостійність та органічну єдність, характеризуються внутрішньою цілісністю та автономністю [501, с. 260].

Адже, саме цілісна система підзаконних нормативно-правових актів, їх належна взаємодія із законами, дозволить досягти найбільш оптимальної конкретизації об'єктивованих у законах функцій сучасної держави Україна.

Так, в підрозділі 2.2. цієї роботи зазначалося, що функція європейської інтеграції об'єктивована в Законі України «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 р. № 1678-VII [635].

А станом на 07.02.2019 р. і в Законі України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 р. № 9037 [577].

Конкретизації та деталізація цієї функції відображена у низці підзаконних нормативно-правових актів, зокрема:

– Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06.05.2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України» від 26.05.2015 р. № 287/2015, в якому зазначено, що Стратегія національної безпеки України спрямована на реалізацію до 2020 року визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII [639];

– Наказі Міністерства економічного розвитку України «Про прийняття європейських та міжнародних нормативних документів як національних стандартів України, змін до національних стандартів України, скасування національних стандартів України та міждержавних стандартів в Україні» від 30.12.2014 р. № 1494, в якому зазначено, що на виконаннястатей 26 і 124 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII, слід прийняти європейські та міжнародні нормативні документи як національні стандарти України методом підтвердження [633] та багато інших.

Конкретизована в підзаконних правотворчих актах й функція соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в країні, зокрема в Наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання» від 15.09.2017 р. № z1150-17.

В цьому наказі зазначено, що відповідно до Закону України «Про ратифікацію Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання», ст. 16 Закону України «Про міжнародні договори», підпункту 83^{-4} пункту 4 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228, та з метою забезпечення виконання в Україні Конвенції про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, вчиненої 23.11.2007 р. у м. Гаазі, наказую: затвердити Інструкцію про виконання в Україні Конвенції про

міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання, що додається; департаменту державної реєстрації та нотаріату (Гайдук В.М.) забезпечити виконання абзацу сьомого підпункту 3 пункту 8 розділу І Інструкції; департаменту міжнародного права (Андрієва Т.В.) подати цей наказ для державної реєстрації відповідно до Указу Президента України від 03.10.1992 р. № 493 «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» [581; 613; 595].

Втім як свідчать реалії, непоодинокими є випадки коли підзаконні нормативно-правові акти неузгоджені з законами, та навіть мають автономний характер і більшу вагу в регулюванні суспільних відносин, ніж закони.

Так, у висновку Головного юридичного управління Верховної Ради України містилося зауваження, що такі питання, як ті, які відображені в статті 16 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» – життя та здоров'я членів виконавчої дирекції Фонду та уповноважених осіб Фонду страхуються Фондом відповідно до законодавства, актів Фонду та договорів страхування, у тому числі й підзаконних, підпадають під регулювання законів, оскільки про таку вимогу йдеться т уп. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, Цивільному кодексі України, Законі України «Про страхування» [99].

До прикладу Конституційний Суд України своїм рішенням дав змогу Кабінету Міністрів України приймати акти з тими ж регуляторними можливостями, що має закон [699]. Така позиція Конституційного Суду України підкреслює втрату авторитету законом, негативно впливає на здійснення функцій сучасної держави Україна. Адже ефективність функціонування суспільних відносин у формі підзаконних нормативних актів досяжна лише за умови, що вони розвиваються не паралельно, а всередині сфери, окресленої законом [820, с. 232]. Тож в реальному часі питання взаємодії систем законів і підзаконних актів є проблемними.

Аналізуючи підзаконну правотворчу форму реалізації функцій сучасної держави Україна слід виокремити такі її особливості: вона є різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є

підзаконна правотворча діяльність; вона здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний порядок; спрямована на конкретизацію в підзаконних нормативно-правових актах об'єктивованих у законах функцій сучасної держави Україна.

Таким чином, підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність правотворчих суб'єктів, що спрямована на конкретизацію в підзаконних нормативно-правових актах об'єктивованих у законах функцій сучасної держави Україна.

Належне функціонування підзаконної форми дозволить створити необхідні умови для реалізації функцій сучасної держави Україна.

2.4. Особливості нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є й нормативно-договірна. Щодо визначення її поняття та розуміння загалом, то підходи різняться. В науковій літературі часто таку форму реалізації функції держави називають «договірною».

Так, Л. Наливайко виокремлюючи договірну форму реалізації функцій держави підкреслює її роль та зазначає, що договір має бути покладений в основу правового регулювання політичних і управлінських відносин, оскільки формування громадянського суспільства, що складається з економічно, політично і юридично самостійних (автономних) суб'єктів, передбачає звуження ролі держави та розширення ролі громадян і їх об'єднань. Автор наголошує також на тому, що в основі сучасної правової держави, демократичної політичної системи лежить взаємна угода (договір), консенсус, який виражається в конституюванні, визнанні і підтримці громадянами державної влади, тому актуальність цієї діяльності пов'язана з тим, що сьогодні державно-владні рішення органів держави все частіше поєднуються з договірною формою, структурами громадянського суспільства й громадянами [455, с. 262].

О. Бермічева під договірною формою реалізації функцій держави розуміє діяльність організуючого, координуючого і регулятивного характеру органів державного управління та громадських організацій у сфері управлінських відносин [49, с. 12]. Такі твердження заслуговують на увагу, але не розкривають змісту такої форми реалізації функцій держави. Поза увагою залишені й інші характеристики, які б дали змогу сформувати уявлення про неї.

В. Сухонос зазначає, що в умовах договірної форми реалізації функцій держави мова йдене лише про удосконалення та поширення дії договорів як юридичної форми господарсько-економічних відносин, а й про те, що договір може і повинен бути покладений в основу правового регулювання як політичних, так і управлінських відносин [784, с.187]. Однак автор не дає визначення поняття цієї форми реалізації функцій держави, не виокремлює й її характерні особливості.

Подібний підхід до розуміння такої форми простежується і в О. Джураєвої, яка вважає, що зростання ролі договірної форми в здійсненні функцій держави обумовлено розвитком економіки і децентралізацією державного керування, оскільки державно-владні рішення органів держави усе більше сполучаються з договірною формою, структурами цивільного суспільства і громадянами [195, с. 106].

Натомість, М. Бухтєрєва договірну форму реалізації функцій держави пов’язує суто з міжнародною, зазначаючи, що реалізація екологічної функції держави полягає в здійсненні міжнародного співробітництва на основі договорів у сфері навколишнього природного середовища, узагальнення і розповсюдження міжнародного досвіду, забезпечення виконання міжнародних договорів [84, с. 158].

Як видається, О. Назаренко також схильний до думки про те, що договірна форма це, насамперед, діяльність з укладання міжнародних договорів. Адже він зазначає, що договірна форма є припустимою і можливою для врегулювання конституційно-правових відносин, оскільки в міжнародних договорах містяться норми, що регулюють частіше конституційно-правові відносини, а саме: закріплюються права і свободи людини й громадянина, гарантії їх захисту, закріплюються права національних меншин, мови національних меншин,

регулюються актуальні питання громадянства, проблеми біженців, апатридів, які неможливо врегулювати виключно національними нормативно-правовими актами, основи місцевого самоврядування й багато іншого [191, с. 380].

Тож наведені вище позиції свідчать про те, що в юридичній науці не акцентується увага на особливостях нормативно-договірної форми, а лише дається загальна характеристика договірної.

При цьому, деякі автори, зокрема Л. Богачова вважають, що договірна форма регулювання суспільних відносин набуває поширення як у національному, так і в європейському праві [61, с. 12-13], а інші пов'язують договірну форму суто з міжнародною.

Тож як видається, міжнародно-договірна форма є різновидом нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Разом з тим, слід зазначити, що змістом нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є нормативно-договірна правотворча діяльність.

Такий вид правотворчої діяльності, незважаючи на актуальність в сучасних умовах розвитку держави, залишається недостатньо дослідженим й до теперішнього часу.

Так, в загальній теорії права, деякими авторами, договірна правотворчість розглядається як один із видів правотворчості, яка спрямована на укладення повноважними суб'єктами нормативно-правових договорів, тобто таких, що містять норми права [231]; діяльність з укладення нормативно-правових договорів компетентними державними органами (або, з дозволу держави – іншими суб'єктами, зокрема трудовими колективами) [796, с. 153]; або тільки згадується, що є такий вид правотворчості як договірна, при цьому відсутні її характеристики. Однак із зазначеного слідує те, що така діяльність є різновидом правотворчої діяльності та здійснюється уповноваженими суб'єктами.

В юридичній науці щодо розуміння нормативно-договірної правотворчості висловлюються різноманітні позиції.

Так, Т. Парфєнова вважає, щодоговірна правотворчість – це вид правотворчості, в результаті якої створюється таке джерело права, як нормативно-правовий договір. Однак, незважаючи на її очевидну значущість в процесі правового регулювання у сфері як міжнародних, так і внутрішньодержавних відносин, вона остаточно не отримала самостійного статусу [512, с. 17].

Водночас, деякі автори стверджують, що нормативно-договірна правотворчістьє найбільш поширеною у міжнародному праві, де одним із основних джерел є міжнародний нормативно-правовий договір [231].

Дещо відмінною є точка зору Т. Стрибко, яка розглядає договірну правотворчість як спосіб правотворчої діяльності заснований на узгодженні відокремлених волевиявлень суб'єктів правотворчості, спрямованих на встановлення правових норм [772, с. 98]. Особливістю цього підходу є те, що автор зосереджується на характеристиці нормативного договору та процедурі його укладання.

Подібною до зазначеної вище є позиція В. Іванова, на думку якого при договірній правотворчості відбувається узгодження волі сторін договору, а в результаті такої правотворчості з'являється нормативно-правовий договірний акт [252, с. 72].

В інших підходах звертається увага на суб'єктів нормативно-договірної правотворчої діяльності.

Як зазначає М. Некрасова низка авторів, зокрема А. Васильєв, С. Бошно, А. Міцкевич, Ю. Тихомиров, А. Піголкін, під договірною правотворчістю розуміють діяльність державних органів щодо укладення нормативних договорів [464].

К. Рагуліна розглядає діяльність зі створення нормативного договору як здатність суб'єктів суспільних відносин до саморегулювання, що повинно бути визначено юридично як один із способів нормативного регулювання. На її думку це зумовлено необхідністю здійснення чіткого й оперативного регулювання суспільних відносин у різних сферах суспільного життя як з боку держави, так й інших суб'єктів, здатністю договору оперативно вносити відповідні зміни щодо

нормативного упорядкування певних життєвих ситуацій, потребою у більш чіткому формулюванні змісту норми права, що стає можливим через особливу форму договору [672, с. 180]. У такий спосіб підкреслюється теоретична й практична актуальність нормативно-договірної правотворчої діяльності, яка простежується у висловлюваннях інших авторів.

Так, за словами М. Марченко, активізація договірної правотворчості пов'язана з розвитком будь-якого суспільства і держави, та безсумнівно, у цілому являє собою прогресивне явище, яке теоретично та практично впливає на обмеження державної монополії у сфері національної правотворчості й включення в цей процес ряду інших, недержавних суб'єктів [395, с. 289]. Однак погодитися повністю з таким не можна, оскільки не розмежовані види договірної правотворчості.

Щодо точки зору Л. Морозової, яка відносить договірну правотворчість до підзаконної правотворчості [442, с. 258], то як зазначалося в попередніх підрозділах підзаконна правотворчість є самостійним видом правотворчої діяльності, як і нормативно-договірна.

Разом з тим, вищевикладені підходи свідчать про різноманітні позиції щодо розуміння нормативно-договірної правотворчої діяльності, яка часто в юридичній літературі позначається як «договірна правотворчість» й пов'язується з її результатом – нормативно-правовим договором. Незважаючи на теоретичну неузгодженість цих позицій, вони мають важливе значення для подолання фрагментарності теоеретичних розробок та формування уявлення про таку діяльність.

Підсумовуючи, слід зазначити, що нормативно-договірній правотворчій діяльності притаманні такі ознаки:

– вона є різновидом правотворчої діяльності;

– здійснюється декількома уповноваженими правотворчими суб'єктами;

– має особливий процедурний порядок, що полягає в узгодженні волевиявлення суб'єктів;

– спрямована на створення нормативно-правових приписів, що об’єктивуються в нормативно-правових договорах.

Тож під нормативно-договірною правотворчою діяльністю слід розуміти діяльність декількох уповноважених суб’єктів, що спрямована на створення нормативно-правових приписів та їх об’єктивацію в нормативно-правових договорах.

В юридичній науці виокремлюються види нормативно-договірної правотворчої діяльності, щодо яких відсутнє однотипне бачення. Як правило, поділ здійснюється на внутрішньодержавну та міжнародну нормативно-договірну правотворчість. Але при цьому не зазначається критерій, за яким він відбувається.

Так, Т. Стрибко виокремлює такі види нормативно-договірної діяльності: міжнародну та вітчизняну, шляхом встановлення класифікаційних груп нормативно-правових договорів [773, с. 9-10].

Разом з тим, практичну значущість для поділу нормативно-договірної правотворчої діяльності має критерій – за просторовими межами діяльності. Він дасть можливість виокремити її види, зокрема міжнародну нормативно-договірну правотворчу діяльність та внутрішньодержавну нормативно-договірну правотворчу діяльність.

В межах внутрішньодержавної, зазвичай, виокремлюється конституційно-договірна, адміністративно-договірна, муніципально-договірна та інші. Але слід зауважити, що в Україні серед цих різновидів використовується лише правотворча діяльність стосовно укладання колективних договорів та угод, яка регламентується Законом України «Про колективні договори і угоди» від 01.07.1993 р. № 3356-XII [608]. Щодо реалізації функцій сучасної держави Україна, то найбільш витребуваною є міжнародна нормативно-договірна правотворча діяльність, яка є змістом міжнародно-договірної правотворчої форми.

В юридичній науці є низка підходів до розуміння міжнародної нормативно-договірної правотворчості.

Так, деякі автори вважають міжнародну правотворчість активною творчою діяльністю суб’єктів міжнародного права щодо формування правової норми через

узгодження державних інтересів чи волі [431, с. 412]. В такому понятті розкриваються змістові характеристики міжнародної нормативно-договірної правотворчості, зокрема щодо її суб'єктів, процедури.

Подібна позиція висловлюється О. Нігреєвою, яка під міжнародною договірною правотворчістю розуміє процес надання міжнародним нормативним приписам юридичної обов'язковості, що базується на принципі вільного волевиявлення сторін договору [474, с. 161].

Натомість, Л. Тарасова зосереджує увагу на результатах, розглядаючи її як діяльність спрямовану на створення норм міжнародного права, результати якої є нормами міжнародного права за змістом, і джерелами міжнародного права – за формою. Тому зміст і форму доцільно розглядати разом, в їх єдності [787, с. 182].

На думку В. Іванова, міжнародна правотворчість залишається погоджувальною, договірною за своєю природою [255, с. 74].

Найважливішою особливістю міжнародної правотворчості (на відміну від внутрішньодержавної), як вважає М. Крилов, є те, що кожна держава має повноваження визнавати або не визнавати в якості юридично обов'язкового узгоджений зміст норми. Таким чином, процес міжнародної правотворчості складається з колективних дій держав на етапі узгодження змісту норми й індивідуальних дій кожної держави на етапі визнання цієї норми як обов'язкової [331, с. 24].

Проведений аналіз міжнародної нормативно-договірної правотворчої діяльності дозволив уточнити її поняття та ознаки, зокрема:

– вона здійснюється суб'єктами міжнародного права, спрямована на створення нормативно-правових приписів, що забезпечують відносини між державами;

– здійснюється за особливою процедурою;

– спрямована на об'єктивацію нормативно-правових приписів у міжнародних нормативно-правових договорах.

Відповідно, міжнародна нормативно-договірна правотворча діяльність – це діяльність суб'єктів міжнародного права, що спрямована на створення та

об’єктивацію нормативно-правових приписів у міжнародних нормативно-правових договорах.

Важливою ознакою нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна також є те, що вона здійснюється уповноваженими суб’єктами.

Втім, як зазначається в юридичній літературі, основна відмінність цієї форми об’єктивації полягає в тому, що вона здійснюється декількома владними суб’єктами й має договірний характер, в той час, коли іншим формам властивий односторонній вияв [412].

Деякі автори зосереджують увагу й на інших особливостях.

Так, на думку Т. Парфєнової, особливість суб’єкта договірної правотворчості полягає в тому, що він повинен бути наділений з боку держави правом створювати такі норми, оскільки ця вимога випливає з державно-вольового характеру права в цілому, і норми права, зокрема. Окрім цього самих суб’єктів має бути не менше двох, і хоча б один з них повинен бути публічним. Цю вимогу обумовлює нормативний (загальний) характер договору, який відрізняє його від договору індивідуального [512, с. 17]. Такий підхід дає змогу сформувати загальну характеристику суб’єктів нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна та простежується і в інших позиціях. Хоча з точки зору Н. Заболотної, нормативно-договірна правотворчість характеризується специфічним суб’єктним складом, оскільки їх суб’єктами хоча б з однієї сторони мають бути особи, які діють як представники публічних інтересів. Проте наявність суб’єкта владних повноважень як сторони нормативно-правового договору не є обов’язковою. А якщо такий суб’єкт і виступає стороною нормативного договору, то він має діяти в межах своїх повноважень, у спосіб, передбачений законом, і не порушувати принципу рівноправності сторін договору [228, с. 6]. При цьому, автор вважає неприпустимою для правової демократичної держави позицію, за якою така діяльність належить винятково суб’єктам владних повноважень. Втім погодитися з такою думкою можна лише за умови коли йдеться про внутрішньодержавну

договірну правотворчість щодо укладання колективних договорів та угод, завдяки якій не здійснюється реалізація функцій сучасної держави Україна.

Реалізація функцій сучасної держави Україна, як правило, відбувається у формі міжнародної нормативно-договірної правотворчості. Тому, виокремлення суб'єктів уповноважених на її здійснення є важливим, з огляду на потребу у формуванні пізнавальної конструкції міжнародної нормативно-договірної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Адже однією з ознак такої форми є її здійснення уповноваженими суб'єктами.

Слід зазначити, що в юридичній літературі стосовно суб'єктів міжнародного права існують різні точки зору, від визнання єдиним його суб'єктом – держави, і до спроби віднести юридичних осіб до суб'єктів міжнародного права [82, с. 44-54; 406, с. 246; 788, с. 204].

Так, Я. Павко зазначає, що держави виступають як суб'єкти чи сторони міжнародних договорів та угод, є носіями конкретних прав і обов'язків та учасниками міжнародного співробітництва, оскільки укладають між собою різноманітні договори й угоди для забезпечення власних економічних, політичних й інших інтересів [509, с. 25].

Натомість, І. Ємець висловлює думку про те, що міжнародні міжурядові організації нині є потужним інструментом створення регіональних договірних міжнародно-правових просторів з надання правової допомоги в цивільних справах [222, с. 10]. При цьому не зосереджується увага на характеристиці діяльності цього суб'єкта.

Дещо по-іншому визначає суб'єктів міжнародно-договірної правотворчості Т. Стрибко. Вона вважає, що однією із сторін міжнародного договору може бути Україна або її орган влади, а з другої – інша держава або її орган влади, або міжнародна організація [773, с. 15].

Все вищезазначене свідчить про те, що суб'єктами міжнародно-договірної правотворчості можуть бути тільки ті, які наділені повноваженнями стосовно її здійснення.

Однак О. Тарасов вважає, що фізична особа має міжнародно-правовий статус у міжнародному гуманітарному праві, міжнародному кримінальному праві, міжнародному праві прав людини, міжнародному економічному праві, що переконливо доводить наявність міжнародної правосуб'єктності людини в сучасному універсальному й регіональному міжнародному праві [789, с. 31]. Такий підхід заслуговує на увагу в широкому розумінні, але не в контексті реалізації функцій сучасної держави Україна. В міжнародному праві, як правило, основним суб'єктом міжнародного права є держави чи інші суб'єкти наділені повноваженнями здійснювати міжнародно-договірну правотворчу діяльність, в тому числі й щодо реалізації функцій держави. Такі повноваження містяться в джерелах права.

У контексті їх розгляду варто зазначити, що питання стосовно суб'єктів міжнародно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна зафіксовані як в міжнародних, так і вітчизняних джерелах права.

Так у Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р., зокрема ст. 6 зазначено, що кожна держава володіє правоздатністю укладати договори [102].

Водночас, відповідно до положень Віденської конвенції про договори між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р., правоздатністю щодо укладання договорів володіє й міжнародна організація. Така правоздатність необхідна їй для виконання функцій і досягнення цілей, визнаючи, щопрактика міжнародних організацій при укладанні договорів з державами або між собою, повинна відповідати їх установчим актам [103].

З огляду на зазначене, суб'єктами міжнародно-договірної правотворчої діяльності можуть бути як держави, так і міжнародні організації, за умови якщо така діяльність є передбачена в їх статуті. Разом з тим, держава може бути членом міжнародної організації.

Так, згідно з Єдиним державним реєстром міжнародних організацій, членом яких є Україна, наша держава має статус повноправного, асоційованого члена чи спостерігача низки міжнародних організацій. Зокрема, вона є повноправним

членом Ради Європи, Організації з безпеки і співробітництва в Європі, Організації Об’єднаних Націй та багато інших. Такі міжнародні організації, членом яких є Україна відповідно до міжнародних договорів, укладених від імені України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади, є міжурядовими міжнародними організаціями.

В чинних джерелах права України, зокрема Законі України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV, дещо по-іншому визначені суб’єкти міжнародної нормативно-договірної правотворчої діяльності.

Так, відповідно до положень ст. 3 зазначеного Закону, міжнародні договори України укладаються: Президентом України або за його дорученням – від імені України; Кабінетом Міністрів України або за його дорученням – від імені Уряду України; міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів [613].

Аналіз змісту законодавства дає можливість виокремити суб’єктів уповноважених на здійснення міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Такими суб’єктами є: Президент України або за його дорученням інші суб’єкти, Кабінет Міністрів України або за його дорученням інші суб’єкти, міністерства, центральні органи виконавчої влади, державні органи. Уповноважені суб’єкти зобов’язані здійснювати міжнародну нормативно-договірну правотворчу форму реалізації функцій сучасної держави Україна виключно на підставі й у межах наданих їм повноважень.

Не менш важливою складовою цілісної концепції нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є й процедурний порядок її здійснення. Адже така правотворча форма є відмінною від інших різновидів, та має свої особливості.

Як зазначає З. Юдін, навіть поверхневий аналіз змісту правотворчого процесу в міжнародному, державному, адміністративному, трудовому праві показує,

наскільки різними бувають правотворчі процедури. Прицьому на специфіку самих форм правотворчості накладається ще і галузева специфіка [913, с. 314].

Незважаючи на це, процедурний порядок здійснення нормативно-договірної правотворчої форми є малодослідженим у вітчизняній юридичній науці. Однак є точки зору, які узагальнено його характеризують.

На думку Т. Парфєнової специфіку договірного правоутворення відображають такі стадії: усвідомлення необхідності укладення договору, визначення договірної стратегії (вибір належного суб'єкта, визначення умов і моделі договору); вибір і повідомлення сторони, з якою суб'єкт, зацікавлений в договорі, має намір вступити в договірні правовідносини; стадія волевиявлень, що припускає розробку початкового тексту проекту і може бути здійснена як однієї зі сторін самостійно, так і сторонами спільно; погоджувальна стадія, для якої можуть бути характерні переговори, обговорення, внесення пропозицій і зауважень до проекту нормативного договору; безпосереднє укладання договору, коли відбувається підписання відповідних документів або обмін відповідними документами, що є вираженням згоди, досягнутої сторонами договору на попередніх стадіях; вступ договору в силу – містить різні процедури (ратифікацію, затвердження, реєстрацію, офіційне опублікування або інші способи доведення змісту нормативного договору до адресатів) [512, с. 17].

З. Юдін виділяє три стадії договірного правотворчого процесу: підготовка та узгодження проекту договору – перша стадія договірної правотворчості. Ініціатива підготовки проекту договору може бути висунута як одним, так і кількома суб'єктами передбачуваного договору;укладання договору відбувається шляхом підписання відповідних документів, що є вираженням згоди, досягнутої сторонами договору. Можливі й інші форми вираження згоди – наприклад, обмін документами, які становлять договір (в міжнародній договірній правотворчості); введення договору в дію – включає різні процедури, що здійснюються з уже укладеними договорами для набуття ними юридичної сили (ратифікація, затвердження, прийняття – для міжнародних договорів; ратифікація, реєстрація – для окремих видів внутрішньодержавних договорів), а також офіційне

опублікування або інші способи доведення змісту його норм до адресатів [913, с. 315].

Аналіз зазначених точок зору свідчить про одноманітне розуміння процедурного порядку нормативно-договірної правотворчої форми. Але, як правило, він висвітлюється в контексті внутрішньодержавної нормативно-договірної правотворчості, яка не пов'язана з реалізацією функцій сучасної держави Україна, оскільки стосується укладання колективних договорів і угод, або міжнародної нормативно-договірної.

Важливою особливістю міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є процедурний порядок її здійснення.

В юридичній літературі стосовно такого процедурного порядку висловлюються різноманітні позиції.

Так, Т. Стрибко вважає, що стадіями договірного процесу щодо укладення міжнародних договорів, в Україні є такі: стадія укладення договору: висунення пропозиції щодо укладення міжнародних договорів, проведення Міністерством юстиції України правової експертизи, прийняття рішення про проведення переговорів і про підписання договорів, а також проведення переговорів та підписання договорів, надання згоди (ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання), набрання чинності, оприлюднення, реєстрація, переклад, зберігання договору; стадія дотримання та виконання договору; стадія припинення та зупинення дії договору [773, с. 15].

В міжнародному праві зазначається, що процес укладення міжнародного договору складається з низки необхідних послідовних дій суб'єктів міжнародного права, які включають в себе, відповідно до ст.ст. 7-16 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.: обмін повноваженнями, прийняття тексту договору, встановлення автентичності тексту і вираження сторонами згоди на обов'язковість договору. Щодо міжнародних договорів міжурядового чи міжвідомчого рівня, то формою визнання їхньої чинності зазвичай є затвердження (конфірмація) з боку уряду або відповідного міністерства [432, с. 277].

Виокремлюють й більш детально усі етапи процедури укладення міжнародного договору, зокрема: призначення уповноважених для ведення переговорів, подання й перевірка, узгодження тексту договору, обговорення та ухвалення проекту договору, аутентифікація, парафування тексту договору, підписання договору, заява застережень, ратифікація договору, обмін ратифікаційними грамотами та їх депонування, опублікування договору, реєстрація договору [652].

Викладене дає підстави зауважити, що процедурний порядок міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна не має однотипного розуміння серед науковців, оскільки останні пов'язують його з різною кількістю стадій. Зазвичай, названі стадії є характерними для нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, але складаються з специфічних особливостей, які властиві лише міжнародній нормативно-договірній.

В джерелах права щодо процедурного порядку укладання міжнародних нормативно-правових договорів містяться деякі положення, що його регламентують.

Так, порядок укладення міжнародних договорів між державами, між державою та міжнародними організаціями, а також між міжнародними організаціями регламентований Віденською конвенцією про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. та Віденською конвенцією про договори між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р. Зокрема, у статтях 10, 11, 20 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. визначено порядок прийняття тексту договору, способи вираження згоди на обов'язковість договору, прийняття застережень і заперечення проти них, навіть зазначено, що текст договору приймається за згодою всіх держав, які беруть участь у його складенні, за винятком випадків, передбачених у пункті або на міжнародній конференції шляхом голосування за нього двох третин держав, які присутні й беруть участь у голосуванні, якщо тією ж більшістю голосів вони не вирішили застосувати інше правило. Згоду держави на обов'язковість для неї договору може бути виражено

підписанням договору, обміном документами, ратифікацією, прийняттям чи затвердженням, приєднанням до нього або будь-яким іншим способом, про який домовились. Прийняття застережень і заперечення проти них. Такі ж положення містяться і в статтях 9, 10, 11 Віденської конвенції про договори між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р. [102; 103].

В Законі України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV під укладенням міжнародного договору України розуміються дії щодо підготовки тексту міжнародного договору, його прийняття, встановлення його автентичності, підписання міжнародного договору та надання згоди на його обов'язковість для України, аж до набрання ним чинності, які деталізовані в II розділі [613], а також в Положенні про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру. Це положення визначає такий процедурний порядок. Пропозиції щодо укладення міжнародних договорів України міжвідомчого характеру подаються до Кабінету Міністрів України міністерствами і іншими центральними органами виконавчої влади за погодженням з Міністерством закордонних справ. У разі потреби вони попередньо погоджуються з іншими заінтересованими міністерствами й іншими центральними органами виконавчої влади. Пропозиції щодо укладення зазначених міжнародних договорів повинні відповідати вимогам Закону України «Про міжнародні договори України». Рішення про проведення переговорів і підписання міжнародних договорів України міжвідомчого характеру приймаються міністерствами й іншими центральними органами виконавчої влади, до компетенції яких входять питання, що регулюються такими договорами, за погодженням із Міністерством закордонних справ і з дозволу Віце-прем'єр-міністра України, згідно з розподілом обов'язків. Ведення переговорів з метою підготовки тексту міжнародного договору України міжвідомчого характеру, прийняття тексту такого договору, встановлення його автентичності та підписання здійснюється лише уповноваженими на те особами. Повноваження на ведення переговорів і підписання зазначених міжнародних договорів надаються відповідним міністерством чи відомством разом

з Міністерством закордонних справ. У разі коли міжнародний договір України міжвідомчого характеру набуває чинності з моменту його підписання, згода на обов'язковий характер його положень висловлюється у формі підписання міжнародного договору уповноваженою на те особою. Затвердження міжнародних договорів України міжвідомчого характеру, які передбачають набуття чинності після затвердження, здійснюється міністерствами і іншими центральними органами виконавчої влади, від імені яких були підписані такі договори [597].

Надання згоди державою на обов'язковість міжнародного договору будь яким способом зазначеним у чинних джерелах права є остаточним актом від якого не можна відмовитися чи обговорювати, окрім випадків передбачених у розділі 2 частини V Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р., а саме: у разі порушення норми внутрішнього права яке має особливо важливе значення, помилка, обман, підкуп чи примус представника держави, примус держави та інші [102].

Незважаючи на визначеність в джерелах права способів надання обов'язковості міжнародним нормативно-правовим договорам, питання пов'язані з ратифікацією, як етапом процедурного порядку їх укладання, неоднаково розглядаються в юридичній науці.

З точки зору В. Шамрай, О. Васильченко, В. Волкова ратифікація є найважливішою стадією укладання міжнародних договорів, оскільки джерелами національного права України є тільки ті міжнародні договори України, які ратифіковані Верховною Радою України. При цьому, якщо ратифікація міжнародного договору не передбачена в самому договорі, то вони не є джерелами права, і не належать до системи національного законодавства України [890, с. 29; 87, с. 133; 109, с. 7].

В деякій мірі подібна позиція висловлюється й іншими авторами. Так, І. Забокрицький вважає, що якби не існувало положення про належність до національного законодавства міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, але було передбачено положення щодо необхідності їх ратифікації Верховною Радою України, то сам факт їх

затвердження законом надавав би їм юридичну силу, аналогічну до інших законів. Згадка про міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України необхідна передусім для надання таким договорам вищої юридичної сили, ніж закони України, що зумовлено необхідністю надати реальний пріоритет міжнародним договорам [649, с. 73].

Натомість,як зазначає Д. Терлецький, форма надання згоди оформлювана шляхом прийняття певним органом державної влади відповідного національно-правового акта, згідно з Конституцією України, перш за все виступає індикатором сприйняття міжнародних договорів у значенні безпосередніх джерел правових норм, які регламентують поведінку суб'єктів національного права, включаючи фізичних і юридичних осіб, а не критерієм визначення ступеня обов'язковості міжнародних договорів для держави України в цілому [809, с. 397].

На думку В. Скоморохи, ставши частиною національного права України, відповідна норма договору не трансформується в нову національну норму України, а реалізується самостійно, в окремих випадках разом із прийнятим внутрішньодержавним правовим актом [750, с. 64]. Інші вважають це, можливістю установлення субординаційних зв'язківміж цими законодавчими актами [728, с. 116; 243, с. 550].

Разом з тим, з найважливіших, з точки зору права міжнародних договорів, джерел універсального характеру, зокрема Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р., Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р., Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо міжнародних договорів 1978 р. випливає наступне. В п. b ч. 1 ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів визначено, що терміни «ратифікація», «прийняття», «затвердження» і «приєднання» означають, залежно від випадку, міжнародний акт, який має таке найменування і за допомогою якого держава виражає в міжнародному плані свою згоду на обов'язковість для неї договору. В ст. 11зафіксовані способи вираження згоди на обов'язковість договору у формпідписання договору, обміну документами, затвердження, приєднання до

нього або будь-яким іншим способом, про який домовились та конкретизовані в інших статтях. За ч. 2 ст. 14 Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р.міжнародні організації як суб´єкти міжнародного права, що мають правоздатність укладати договори, можуть замість ратифікації використовувати акт офіційного підтвердження договору. За ст. 77 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. процедура приєднання до багатостороннього договору здійснюється шляхом здачі депозитарію спеціального акта або підписанням спеціального протоколу, а процедура приєднання до двостороннього договору за зовнішньою формою виглядає одночасно як приєднання й ратифікація міжнародного договору [102; 103].

Положення щодо способів надання згоди на обов'язковість міжнародного договору для України зафіксовані в Законі України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV, де визначено, що терміни ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання залежно від конкретного випадку є формами надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору [613]. Аналіз цих положень дає можливість стверджувати, що чинні джерела права не розрізняють форми вираження згоди на обов'язковість міжнародного договору за юридичною силою. А парламентська у часть в оформленні міжнародних договорів, в підходах правових систем різних держав світу має відмінності й відповідно різницю в процедурному порядку здійснення, яка може стосуватися як процедури прийняття договору, так і процедури прийняття тексту договору.

Все вищезазначене свідчить про відсутність однотипного розуміння на доктринальному рівні етапів процедурного порядку міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема щодо способів надання згоди на обов'язковість для України міжнародних договорів, що обумовлено відсутністю комплексних теоретичних розробок, присвячених цим питанням.

Водночас не менш важливими й такими, що стосуються процедурного порядку є питання створення юридичних і фактичних засобів захисту національних

інтересів при укладенні міжнародних договорів, та забезпечення права сторони договору на застереження щодо дії окремих положень міжнародного нормативно-правового договору. Зазначене створює розуміння як самого процесу укладання міжнародних договорів, так і механізму забезпечення їх дії.

Актуальність цих питань, як зазначає І. Ємець зумовлена тим, що існують випадки виходу державних органів за межі компетенції під час укладання міжнародних договорів [222, с. 8].

В. Ватрас, П. Мартиненко, І. Лукашук вважають, що виконання міжнародно-правових норм є, як правило, набагато більш складним і відповідальним завданням, ніж їх прийняття [88, с. 165; 390, с.7; 405, с. 10].

Чинні джерела визначають лише принцип їх укладання, за яким кожен чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись [102]. Але він не має подальшої конкретизації щодо його забезпечення й скоріше розрахований на високий рівень правосвідомості договірних суб'єктів, оскільки не забезпечує виконання ні умов договору, ні їх непорушність в односторонньому порядку. Як приклад одностороннього порушення міжнародних домовленостей, є передусім Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї підписаного в м. Будапешт, 5 грудня 1994 р. В 1995 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла меморандум як офіційний документ [425].

Проведений аналіз свідчить про наявність особливостей процедурного порядку міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Не менш важливою особливістю нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є об'єктивація функцій сучасної держави Україна у нормативно-правових договорах.

В юридичній літературі висловлюються різні думки щодо розуміння нормативно-правового договору, зокрема як письмового юридичного акта суб'єктів договірної правотворчості, що містить норму чи принцип права

[373, с. 185]; угоди, змістом якої є норми права між суб'єктами публічно-правових відносин, що може бути підставою для виникнення, зміни або припинення цих відносин [515, с. 6; 396, с. 275]; акта договірної правотворчості, який містить нормативно-правові приписи загального характеру, укладається як між рівноправними суб'єктами правотворчості, так і між тими, які знаходяться у відносинах підпорядкування, поширює свою дію не лише на його учасників і спрямований на задоволення, насамперед, публічних інтересів [227, с. 21].

Існують й інші точки зору. Так, Ф. Тарановський, вважав, що договорам нормативного типу, властиві спільна мета сторін встановлення норм права, єдиний мотив розв'язання проблеми шляхом створення норми права, а також спрямованість на створення останньої [786, с. 188].

На думку Ю. Тихомирова нормативному договору властиві такі ознаки: добровільний характер укладення договору (тобто вільне волевиявлення сторін укласти договір); рівність сторін договору як партнерів; узгоджувальний характер договору (договір є угодою сторін з усіх аспектів договору); еквівалентний характер договору; взаємна відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання прийнятих зобов'язань; законодавче забезпечення договору, що надає договорам юридичної сили [820, с.182]. Автор акцентує увагу на відповідальності, законодавчому забезпеченню та механізмі забезпечення дії договору й дотримання сторонами його умов. Такі аспекти виступають обов'язковими вимогами до створення проекту нормативного договору, відображення змісту функцій сучасної держави Україна в ньому.

На важливість нормативного договору як форми права вказують С. Тимченко, Л. Удовика. На їх думку в умовах глобального розвитку й зміцнення взаємозалежності, ринкового високотехнологічного розвитку економіки особливого значення набуває не одноособове примусове, а спільне єднальне добровільне правове регулювання [812, с. 17].

Нормативний договір, тобто договір, який містить норми права, застосовується як джерело права, головним чином, у таких сферах: міжнародне

публічне право, де договори між державами завжди є нормативними, трудове право, до джерел якого відносяться колективні договори й угоди [927, с. 154].

Про те, як вважають Л. Богачова, О. Назаренко, види нормативно-правових договорів, сфера їх застосування та значення в механізмі правового регулювання суттєво відрізняється [61, с. 8].

При цьому К. Рагуліна, О. Назаренко виокремлюють внутрішньодержавні й міжнародні договори.

К. Рагуліна для класифікації нормативно-правових договорів використовує критерій за способом вироблення змісту юридичних норм. За цим критерієм нормативний договір, як джерело права, може бути як внутрішньодержавним, так і міжнародним [672, с.186].

Інші поділяють їх на внутрішньодержавні та міжнародні нормативно-правові договори без застосування критерію, але виявляють відмінності, зокрема:

– по-перше, суб'єкти міжнародного договору є рівними, а суб'єкти внутрішньодержавних договорів можуть бути неоднаковими за своїм статусом, а іноді можуть перебувати у відносинах підпорядкування, що, у свою чергу, не заперечує можливості укладання договору між ними як партнерами;

– по-друге, сторони міжнародних договорів є суб'єктами міжнародного права, а сторони внутрішньодержавних договорів національного;

– по-третє, міжнародний договір являє собою, певною мірою, самообмеження суверенітету держав, які домовляються, що не є характерним для внутрішньодержавних договорів. Важливою відмінністю між міжнародним і внутрішньодержавним договором є також те, що міжнародні договори можуть мати пріоритет над національним законом, в той час, як внутрішньодержавний договір, як правило, є підзаконним за юридичною силою актом [192, с. 384].

Як вважає К. Рагуліна на сьогоднішній день договори як внутрішньодержавне джерело права мають обмежене застосування, насамперед у конституційному (державному), трудовому, а також в адміністративному праві (нормовстановлюючі договори між державними органами, наділеними правотворчими повноваженнями) [672, с. 186].

Так, окрім конституційного нормативного договору, прикладом якого був Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади й місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України, окремі дослідники виокремлюють адміністративний договір. При цьому наводяться все ті ж договори про розмежування повноважень між суб'єктами державно-владних повноважень, угоди про розмежування повноважень за окремими предметами відання між органами публічної адміністрації, міжвідомчі договори й інше [187; 822].

А. Абдурахманов, М. Сидор вважають, що в системі правових зв'язків адміністративний договір займає проміжне місце між адміністративним актом і договором приватноправового характеру, може бути правоустановчим чи правозастосовним [1, с. 86-88; 732, с. 80].

Натомість в теорії права є точка зору, згідно якої адміністративні договори не вважаються джерелом адміністративного права, їх доцільно розглядати як один з інструментів діяльності органів публічної влади, за допомогою якого встановлюються права та обов'язки сторін у сфері адміністративних правовідносин, зокрема при наданні адміністративних послуг [231, с. 160].

В джерелах права, зокрема в Кодексі адміністративного судочинства України міститься визначення адміністративного договору, як спільного правового акта суб'єктів владних повноважень, або правового акта за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері й укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг [291].

Викладене дозволяє констатувати, що запропоновані параметри адміністративного договору не свідчать про його нормативний характер, зокрема не визначено правову природу адміністративного договору, рівень його нормативності, сферу застосування, уповноважених на його укладання суб'єктів та інше.

Щодо колективних договорів і угод, то їх параметри визначаються Законом України «Про колективні договори і угоди» від 01.07.1993 р. № 3356-XII, Рекомендацією щодо колективних договорів № 91 прийнятій від 29.06.1951 р. № 993_231 [608; 683].

Такий договір є найпоширенішим на сьогодні нормативним договором у правовій системі України, але він укладається у галузі трудового права між роботодавцем і трудовим колективом з метою регулювання виробничих, трудових та соціально-економічних відносин [231, с. 159], а відтак не конкретизує зафіксовані в Конституції і законах України функції сучасної держави Україна.

Натомість, в нинішніх умовах найбільш витребуваним джерелом права, завдяки якому реалізуються функції сучасної держави Україна, є міжнародний нормативно-правовий договір, а спрямованість на об'єктивацію у ньому нормативно-правових приписів, зокрема й щодо функцій сучасної держави Україна, є важливою ознакою міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми.

В юридичній літературі, міжнародний нормативно-правовий договір розглядають як добровільну письмову домовленість сторін, згоду на обов'язковість якої Україна надає в установлених законодавством формах, а також у результаті якої вирішуються політичні, територіальні, економічні, військові, культурні й інші питання [773, с. 17]; найпоширеніше джерело права, яке переважно складається з норм, яких домовляються дотримуватися суб'єкти міжнародного права на підставі відповідних договорів, угод, конвенцій тощо [231, с. 159]; регулятор міждержавних відносин і зовнішню форму буття міжнародно-правових норм, основне джерело права [672, с. 186]; самостійне джерело конституційного права, що укладається незалежною державою з іншими суверенними державами [682]; особливу угоду

(домовленість), особливий вид зобов'язання між державами та міжнародними організаціями, певного правоутворювального, нормативного, зобов'язального, багаторазового акта, способу правотворчості й особливого джерела міжнародного та національного права [88, с. 166].

Поняття міжнародного договору закріплено в низці джерел права, зокрема: Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. [102]; Віденській конвенції про договори між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р., з уточненням щодо суб'єктного складу шляхом включення до учасників договору міжнародних організацій [103].

Згідно з Законом України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV міжнародний договір України – це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [613].

Зазначене свідчить про відсутність принципових розбіжностей щодо розуміння міжнародного нормативно-правового договору на доктринальному рівні.

Класифікаційні групи міжнародних нормативно-правових договорів виокремлюються за різними критеріями, як правило це: за об'єктом регулювання (економічні, політичні, з спеціальних питань та інші); залежно від кількості сторін (двосторонні, багатосторонні); за рівнем на якому укладаються договори (міждержавні, міжурядові, міжвідомчі) [811].

В чинних джерелах права України також визначені види таких договорів. Зокрема, в Законі України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р. № 1906-IV, виокремлено такі їх види: міждержавні договори (приймаються від імені України) – політичні, мирні, територіальні і такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України; що стосуються прав, свобод та обов'язків

людини й громадянина; про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки і компенсації; про використання території та природних ресурсів України; яким за згодою сторін надається міждержавний характер; міжурядові (приймаються від імені Уряду України) – міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України; міжвідомчі – міжнародні договори України з питань, що належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [613].

Зазначені види міжнародних нормативно-правових договорів мають як теоретичну, так і практичну значущість, є важливими з точки зору об'єктивації функцій сучасної держави Україна в них.

Так наприклад, функція соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в країні об'єктивована в низці міжнародних нормативно-правових договорів, зокрема Європейській соціальній хартії від 18.10.1061 р. № 994_300, метою якої є сприяння соціальному прогресу шляхом, зокрема, захисту та подальшого здійснення прав і основних свобод людини, підвищення життєвого рівня та поліпшення соціальної забезпеченості як міського, так і сільського населення шляхом використання відповідних установ і здійснення відповідних заходів [220]. Європейській соціальній хартії (переглянутій) від 03.05.1996 р. № 994_062, в якій зазначено, що уряди домовились забезпечити для свого населення визначені у цих документах соціальні права з метою підвищення життєвого рівня та соціального добробуту свого населення [221]. Меморандумі про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України і Міністерством праці та пенсійної системи Республіки Хорватія у сфері праці та соціальної політики від 19.03.2018 р. № 191_001-18, відповідно до якого Сторони

розвиватимуть двостороннє співробітництво у сфері праці та соціальної політики; будуть здійснювати обмін досвідом та інформацією, у тому числі програмними документами, необхідними для виконання спільних цілей у сфері праці та соціальної політики, що включатиме, серед іншого, наступні напрями: імплементація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Глава 21 «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей»); політика ринку праці та питання зайнятості; система соціального захисту та соціального забезпечення (включаючи пенсійне забезпечення);соціальний захист внутрішньо переміщених осіб; безпека та гігієна праці на робочому місці [575] та інших.

Функція забезпечення національної безпеки об'єктивована в багатьох міжнародних нормативно-правових договорах, зокрема: Хартії Європейської безпекивід 19.11.1999 р. № 994_166, мета якої сприяти формуванню загального та неподільного простору безпеки, що наблизить нас до створення регіону ОБСЄ, в якому не буде ліній поділу і зон з різними рівнями безпеки [856]; Договорі про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією ратифікованого від 17.07.1997 р. № 642_003, де в ст. 1 зазначено, що Договірні Сторони базують свої відносини на взаємній довірі, повазі, співробітництві та партнерстві. Договірні Сторони поважатимуть у своїх взаємних відносинах, як і у відносинах з іншими державами, принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй та Гельсінського Заключного Акта: суверенної рівності, незастосування сили та погрози силою, непорушності кордонів, територіальної цілісності держав, мирного врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, поваги до прав людини, рівноправності та права народів розпоряджатися власною долею, співробітництва між державами й сумлінного виконання взятих зобов'язань відповідно до міжнародного права [574]; Угоді між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про заходи зміцнення довіри і безпеки Ратифікованій від 08.04.2015 р. № 642_060, в якій Сторони домовилися про розвиток військового співробітництва

з метою подальшого зміцнення взаємної довіри і безпеки в зонах, що прилягають до українсько-румунського державного кордону [841] та в багатьох інших.

Незважаючи напозитивні наслідки укладених міжнародних нормативно-правовихдоговорів, деякі автори зазначають, що у міжнародно-правовій сфері часто відбувається ігнорування державами їх положень, учасниками яких вони є. Найголовнішими недоліками договору є те, що його тлумачення може відбуватися за кон'юнктурними підставами, а наявність інституту застережень дозволяє договірній стороні визначати випадки дії договірних нормативів [913, с. 318]

Підсумовуючи слід зазначити, що проведений аналіз дозолив виявити особливості нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а також міжнародної нормативно-договірної, й сформулювати на цій основі визначення їх понять.

До особливостей нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна можна віднести такі:

– вона є різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна;

– її змістом є нормативно-договірна правотворчадіяльність;

– вона здійснюється декількома уповноваженими на цю діяльність суб'єктами;

– їй властивий особливий процедурний порядок здійснення;

– вона спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в нормативно-правових договорах.

Відповідно, нормативно-договірна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність декількох уповноважених суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в нормативно-правових договорах.

А міжнародній нормативно-договірній правотворчій формі реалізації функцій сучасної держави Україна характерні наступні особливості:

– вона є різновидом нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна;

– її змістом є міжнародна нормативно-договірна правотворча діяльність;

– здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами;

– має особливий процедурний порядок;

– спрямована на об'єктивацію у міжнародних нормативно-правових договорах функцій сучасної держави Україна.

Отже, міжнародна нормативно-договірна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність уповноважених суб'єктів міжнародного права, що спрямована на об'єктивацію у міжнародних нормативно-правових договорах функцій сучасної держави Україна.

Всі різновиди правотворчої форми мають бути основою належної реалізації функцій сучасної держави Україна.

Висновки до розділу 2

1. В процесі дослідження правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено й охарактеризовано основні її властивості.

Зокрема, встановлено, що вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є правотворча діяльність.

В ході роботи виникла потреба в уточненні поняття і ознак правотворчої діяльності. З'ясовано, що основними її ознаками є такі: вона здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами, є процесуально-процедурною діяльністю, що складається із послідовних стадій, спрямована на створення (зміну, доповнення, скасування) нормативно-правових приписів і їх об'єктивацію у джерелах права. Отже, правотворча діяльність – це діяльність уповноважених суб'єктів, яка спрямована на створення та об'єктивацію нормативно-правових приписів у джерелах права.

За способом об'єктивації нормативно-правових приписів у джерелах права виокремлено такі її види в Україні: законотворчість, підзаконну правотворчість, нормативно-договірну (зокрема й щодо укладення міжнародних договорів України).

Обґрунтовано, що правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється уповноваженим на правотворчу діяльність суб'єктом. Правотворчі повноваження цих суб'єктів закріплені в джерелах права.

З'ясовано, що правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється в процедурному порядку, який, як правило, закріплений у джерелах права і має суттєві видові особливості.

Доведено, що основними юридичними формами об'єктивації у джерелах права функцій сучасної держави Україна є закони, підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні нормативно-правові договори.

На основі виокремлених у роботі ознак сформульовано визначення поняття правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності правотворчих суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію у джерелах права функцій сучасної держави Україна.

За видовими особливостями змісту правотворчої діяльності виокремлено такі різновиди правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна: законотворча, підзаконна, нормативно-договірна правотворча форми.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, зокрема: відсутність методики пізнання змісту функцій держави з точки зору виявлення правотворчого інтересу та їх об'єктивації у правильній формі; чіткості правотворчих повноважень; взаємозв'язку з процедурним порядком й юридичною формою об'єктивації функцій держави та інші.

2. В процесі дослідження законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено її особливості.

Зокрема встановлено, що вона є різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є законотворча діяльність.

В ході роботи виникла потреба в уточненні поняття та ознак законотворчої діяльності, а саме: вона є різновидом правотворчої діяльності й здійснюється органом законодавчої влади, є процесуально-процедурною діяльністю, що

складається із послідовних стадій, спрямована на створення (зміну, доповнення, скасування) нормативно-правових приписів та їх об'єктивацію у законах. Відповідно, законотворча діяльність – це діяльність органу законодавчої влади, яка спрямована на створення та об'єктивацію нормативно-правових приписів у законах.

З'ясовано, що уповноваженим суб'єктом на здійснення законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна є орган законодавчої влади, який діє на підставі повноважень закріплених в Конституції й законах України.

Встановлено, що законотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється в особливому процедурному порядку передбаченому в законі.

Констатовано, що законотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Українав законах.

На підставі виявлених особливостей, законотворчу форму реалізації функцій сучасної держави Україна слід трактувати як діяльність органу законодавчої влади, що спрямована на об'єктивацію у законах функцій сучасної держави Україна.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, зокрема: безсистемність у законотворчій діяльності, яка призводить до створення великої кількості законів, можливості втрати ними авторитету; неузгодженість положень, що закріплюють процедурний порядок; відсутність відповідальності за реєстрацію законопроектів, які не відповідають встановленим вимогам; відсутність вичерпних техніко-технологічних вимог до законотворчої форми й змісту закону та положень про відповідальність уповноважених суб'єктів; низький їх рівень законотворчої техніки та інші.

3. В процесі дослідження підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено її особливості та сформульовано визначення поняття.

Встановлено, що вона є різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є підзаконна правотворча діяльність.

В ході роботи виникла потреба в уточненні її поняття і ознак. До основних її ознак віднесено такі: вона є різновидом правотворчої діяльності й здійснюється уповноваженими на підзаконну правотворчість суб'єктами, є процесуально-процедурною діяльністю, що складається із послідовних дій; спрямована на конкретизацію нормативно-правових приписів закону й створення підзаконних нормативно-правових актів. Отже підзаконна правотворча діяльність – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на конкретизацію законів у підзаконних нормативно-правових актах.

З'ясовано, що підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється широким колом уповноважених на цю діяльність суб'єктів, на підставі повноважень закріплених у джерелах права.

Встановлено, що підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна має особливий процедурний порядок закріплений в підзаконних актах й спрямована на конкретизацію в підзаконних нормативно-правових актах об'єктивованих у законах функцій сучасної держави Україна.

Сформульовано визначення поняття підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності правотворчих суб'єктів, що спрямована на конкретизацію в підзаконних нормативно-правових актах об'єктивованих у законах функцій сучасної держави Україна.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, зокрема: відсутність визначеного кола уповноважених на підзаконну правотворчу діяльність суб'єктів, їх правотворчих повноважень; зв'язку між повноваженнями процедурним порядком й юридичною формою об'єктивації функцій держави; контролю за здійсненням підзаконної правотворчості; наявність спрощеного процедурного порядку; надмірності підзаконних актів; відсутність ієрархії в їх системі та інші.

4. В процесі дослідження нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено її особливості та сформульовано визначення поняття.

Встановлено, що вона є різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є нормативно-договірна правотворча діяльність.

В ході роботи виникла потреба в уточненні поняття та ознак нормативно-договірної правотворчої діяльності. З'ясовано основні з них, зокрема: вона є різновидом правотворчої діяльності й здійснюється декількома уповноваженими правотворчими суб'єктами, має особливий процедурний порядок, що полягає в узгодженні волевиявлення суб'єктів та спрямована на створення нормативно-правових приписів, що об'єктивуються в нормативно-правових договорах. Відповідно, нормативно-договірну правотворчу діяльність слід розуміти як діяльність декількох уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення нормативно-правових приписів та їх об'єктивацію в нормативно-правових договорах.

Виявлено, що серед різновидів нормативно-договірної правотворчої діяльності, в контексті об'єктивації функцій сучасної держави Україна, використовується лише міжнародна нормативно-договірна правотворча діяльність.

З'ясовано, що нормативно-договірна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється декількома уповноваженими на цю діяльність суб'єктами, повноваження яких закріплені в джерелах права, як і її процедурний порядок.

Встановлено, що вона спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в нормативно-правових договорах. Серед джерел права, які використовуються в Україні – це колективні договори, міжнародні нормативно-правові договори. Функції сучасної держави Україна об'єктивуються лише в міжнародних нормативно-правових договорах.

Сформульовано поняття нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності декількох уповноважених суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в нормативно-правових договорах.

Така конструкція дозволила виявити особливості міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, змістом якої єміжнародна нормативно-договірна правотворча діяльність.

В ході роботи виникла потреба в уточненні поняття та ознак міжнародної нормативно-договірної правотворчої діяльності. Зокрема вона характеризується такими ознаками, а саме: здійснюється суб'єктами міжнародного права й спрямована на створення нормативно-правових приписів, що забезпечують відносини між державами; здійснюється за особливою процедурою й спрямована на об'єктивацію нормативно-правових приписів у міжнародних нормативно-правових договорах. Відповідно, міжнародна нормативно-договірна правотворча діяльність – це діяльність суб'єктів міжнародного права, що спрямована на створення та об'єктивацію нормативно-правових приписів у міжнародних нормативно-правових договорах.

Встановлено, що міжнародна нормативно-договірна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами, повноваження яких закріплені в міжнародних та вітчизняних джерелах права, як і її процедурний порядок.

З'ясовано, що міжнародна нормативно-договірна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у міжнародних нормативно-правових договорах.

Сформульовано визначення поняття міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів міжнародного права, що спрямована на об'єктивацію у міжнародних нормативно-правових договорах функцій сучасної держави Україна.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, зокрема: відсутність легалізованого визначення поняття нормативно-договірної діяльності й однотипного процедурного порядку; чіткого визначення видів міжнародних договорів та їх місця у вітчизняній системі джерел

права; закріпленого обов’язку щодо наявності в договорах фактичних і юридичних засобів забезпечення національних інтересів та інше.

РОЗДІЛ 3
ІНТЕРПРЕТАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

3.1. Загальнотеоретична характеристика інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Забезпечення цілісного процесу реалізації функцій сучасної держави Україна не завжди є можливим без інтерпретаційно-правової форми. Вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Щодо інтерпретаційно-правової форми, в контексті реалізації функцій держави, в юридичній літературі висловлюються такі точки зору.

Так, В. Ткаченко під інтерпретаційно-правовою формою розуміє діяльність уповноважених державою суб'єктів з офіційного тлумачення чинних норм права, результатом чого є видання інтерпретаційно-правового акта [823, с. 82-83].

Правоінтерпретаційну форму виокремлює й О. Безпалова, зазначаючи, що вона є важливою для реалізації правоохоронної функції держави, оскільки дає змогу трактувати положення вироблені в ході правотворчості, й не лише окремі правові норми ізольовано одна від одної, а й у їх сукупності, безпосередньому зв'язку [45, с. 407].

О. Надобко до форм здійснення функцій держави також відносить й інтерпретаційно-правову – діяльність з виконання юридично значимих дій з офіційного тлумачення (інтерпретації) правових норм, яка завершується прийняттям актів тлумачення, або інтерпретаційних актів [451, с. 3-5].

В загальній теорії права, деякі автори зазначають, що інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій держави розглядається як сукупність дій з офіційного тлумачення правових актів [801, с. 66]; діяльність компетентних органів і посадових осіб, що полягає у виконанні юридично значущих дій щодо офіційного тлумачення (інтерпретації) правових норм, яка завершується прийняттям актів тлумачення (інтерпретаційних актів) [746]; діяльність уповноважених на те

державою суб'єктів права з офіційного тлумачення чинних норм права, результатом чого є видання спеціального інтерпретаційного акта [232].

Втім, здебільшого автори не виокремлюють таку форму реалізації функцій держави, хоча її актуальність зумовлена різноманітними чинниками.

Так, в юридичній літературі її важливість пов'язують з «відірваністю» юридичних приписів від реальних суспільних відносин (особливо коли йдеться про нормативні акти чи договори, які були прийняті більше ніж 50 років тому); наявністю у нормативно-правових актах спеціальних, багатозначних, оцінних правових понять; нечіткістю, недбалістю, недоглядом правотворчих органів (часом їх воля знаходить своє відображення вельми схематично); необхідністю, яка випливає зі змісту самого нормативного акта (використовуються вирази «інші», «тощо») [89; 350; 511]; недостатнім досвідом у правотворчій роботі; неналежною визначеністю й розмежованістю повноважень між гілками влади, що зумовлює видання надвеликої кількості конкретизуючих підзаконних актів, які часто суперечать чинним нормам права, і ще більше ускладнюють їх розуміння й реалізацію; активним розвитком національної мови; недостатнім рівнем правової свідомості й культури, що призводить до невірного або неповного розуміння змісту норм права і, як наслідок, до порушення законності (в цьому аспекті тлумачення набуває значної актуальності, особливо в плані роз'яснення громадянам та державним службовцям змісту чинних правових норм із метою їх правильної реалізації) [106, с. 12]; усуненням дефектів юридичної практики; встановленням справжнього змісту нормативного припису, забезпеченням стабільності урегульованих правом суспільних відносин [429, с. 3]; необхідністю правильного розуміння норм права, в яких зафіксовані функції держави [410, с. 41] та іншим.

За відсутності такої форми реалізації функцій сучасної держави Україна неможливим видається, у разі потреби, пізнання справжності змісту функцій сучасної держави Україна, зафіксованого у джерелах права.

При цьому тлумачення норм права виступає своєрідною інтелектуальною рушійною силою всього процесу правового регулювання, забезпечує адекватне

розуміння волі законодавця через презумпцію конституційності нормативних актів та інше [383, с.76].

Важливою властивістю інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її зміст – інтерпретаційно-правова діяльність.

В юридичній літературі інтерпретаційно-правова діяльність трактується по-різному, й для її позначення, інколи, використовується термін тлумачення права.

Так, О. Ярмиш, В. Серьогін називають інтерпретаційною – складну, багатогранну діяльність, що пронизує всі основні форми створення й реалізації права, роботу щодо з'ясування і пояснення сенсу й цілей норм права [934].

Л. Матвєєва під діяльністю з встановлення дійсного змісту правового припису, тобто виявлення волі нормотворця в тексті нормативно-правового акта, в якому міститься тлумачна норма права і можливості її застосування в конкретній життєвій ситуації, розуміє правоінтерпретаційну діяльність [399, с. 333].

Інші автори,спеціальну діяльність спрямовану на з'ясування й роз'яснення його змісту розглядають як тлумачення права. При цьому зазначають, що в ході з'ясування права встановлюється справжній сенс його норм на основі способів і прийомів тлумачення, що не виходить за межі свідомості самого інтерпретатора, а при роз'ясненні об'єктивуються результати з'ясування тлумачних норм, й у тій чи іншій формі доводяться до відома інших осіб [277, с. 408; 795, с. 469; 905; 926].

Вживають термін «тлумачення права» також М. Марченко, І. Суходубова, С. Палешник, О. Легка, В. Баранов та інші.

Так, М. Марченко під тлумаченням норм права розуміє діяльність органів держави, посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян, спрямовану на встановлення змісту норм права, на розкриття вираженої у них волі соціальних сил, що перебувають при владі [396, с. 162]. Такий підхід дозволяє охарактеризувати тільки тлумачення-з'ясування змісту норми права суб'єктом, не охоплюючи при цьому тлумачення-роз'яснення.

І. Суходубова,С. Палешник, О. Легка зазначають, що сутність тлумачення полягає в тому, що суб'єкт інтерпретаційної діяльності адаптує правовий акт до тих змін, які відбуваються в суспільних відносинах, адже тлумачення норми права не

може постійно і назавжди зберігати лише той зміст, який був їй наданий у момент її прийняття [782, с. 266; 511; 350].

В юридичній літературі висловлюється думка й про те, що тлумачення норм права схоже на правову експертизу, під час якої відбувається дослідження проектів нормативно-правових актів на предмет їх відповідності актам вищої юридичної сили й техніко-юридичним вимогам. Тут експерт повинен також усвідомити сенс пропонованих норм права, зрозуміти нові юридичні приписи, точне й однакове розуміння вже прийнятих нормативних положень, основним завданням правової експертизи є виявлення розбіжностей і помилок, допущених під час конструювання тексту проекту нормативно-правового акта, щоб усунути їх і тим самим «вберегти» суб'єкта тлумачення від труднощів у роз'ясненні, а правозастосувача від дій щодо застосування помилкових нормативних приписів [918, с. 256].

На думку Жан-Луї Бержеля скрізь тлумачення відіграє роль засобу роз'яснення й упорядкування права, засобу систематичного викладу юридичної системи і тих рішень, які вона узаконює й повинна в міру можливостей в цю систему вводити [46, с. 131].

В юридичній літературі є позиції, відповідно до яких термін тлумачення розглядається як такий, що відображає два процеси – з'ясування, роз'яснення [101, с. 42; 146, с. 260;181, с. 532; 749, с. 421; 824, с. 6], а також як роз'яснення змісту і мети правових норм, яке сформульоване в спеціальному акті уповноваженим органом у рамках його компетенції і має юридично обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються [373, с. 294; 746, с. 445; 756, с. 100; 799, с. 357; 830, с. 409; 907, с. 21].

Визначають тлумачення як викладену в письмовій формі наукову думку, що має вирішальний вплив при прийнятті рішення по якомусь питанню [951].

Зазначається, що в літературі склалися різні позиції щодо розуміння тлумачення загалом, що зумовлено законодавчою невизначеністю поняття [414, с. 175].

Нечітким є і зміст терміну тлумачення права, який зафіксований у джерелах права.

Так, ще в Законі України «Про Конституційний Суд України» (втратив чинність в 2017 р.) зазначалося, що офіційне тлумачення Конституції України зумовлене практичною необхідністю у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України. Законодавець використовував термін «офіційне тлумачення» для позначення таких різних за змістом дій як з'ясування, роз'яснення, офіційна інтерпретація, не пояснюючи відмінності між ними. Також в законопроекті «Про нормативно-правові акти», зокрема в ст. 72, зазначалося, що з метою однакового застосування нормативно-правового акта чи його окремих норм здійснюється: офіційне тлумачення; офіційне роз'яснення. Офіційне тлумачення нормативно-правового акта, чи його окремих норм, здійснюється Конституційним Судом України у випадках і формі, визначених Конституцією України. Офіційне роз'яснення нормативно-правового акта, чи його окремих норм, крім норм Конституції України та законів України, здійснюється суб'єктом нормотворення щодо власних нормативно-правових актів, а в разі правонаступництва нормотворчих повноважень відповідним суб'єктом нормотворення шляхом прийняття відповідного рішення [620; 621]. Законопроект був відхилений, а Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України висловило багато зауважень, зокрема й щодо здійснення інтерпретаційно-правової діяльності.

Хоча у свій час, Верховна Рада України та Президент України здійснювали інтерпретаційно-правову діяльність стосовно своїх нормативно-правових актів.

Повноваженя Верховної Ради України щодо офіційного тлумачення надавалися п. 1 ст. 17 Конституційного Договору від 08.06.1995 р. [303].

Президент України також здійснював тлумачення окремих положень Указу Президента України від 18.06.1998 р. № 651/98 «Про списання та реструктуризацію податкової заборгованості платників податків сільськогосподарських підприємств і цукрових заводів (комбінатів) за станом на 01.01.1998 р.» в Указі Президента України від 27.01.1999 р. №71/99 «Про тлумачення окремих положень Указу Президента України від 18.06.1998 р. № 651» [646].

В Конституції України та чинному Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII, використовується термін «офіційне тлумачення», але не розкривається його зміст, так само як і в Регламенті Конституційного Суду України [637; 610].

Все це свідчить про те, що є потреба у з'ясуванні змісту термінів інтерпретація, тлумачення, роз'яснення, з'ясування, які використовуються для позначення інтерпретаційно-правової діяльності.

Так у мовних словниках термін «інтерпретація» – це тлумачення, витлумачення чого-небудь, пояснення, роз'яснення; розкриття змісту чого-небудь [760, с. 39].

При цьому значення слова «роз'яснювати» означає: робити що-небудь ясним, зрозумілим; пояснювати; вносити ясність у що-небудь, сприяти з'ясуванню чогось [760, с. 872]; «з'ясовувати» – досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь; визначати, встановлювати що-небудь на підставі певних відомостей, ознак; пояснювати що-небудь [760, с. 743]; «тлумачити» – визначати зміст, роз'ясняти, з'ясовувати суть чого-небудь; давати якесь пояснення; це текст, який містить пояснення, трактування чого-небудь; осягнення цілісного сенсу художнього твору, його ідеї, концепції [849].

Словосполучення «офіційна правоінтерпретаційна діяльність» трактується як елемент механізму державно-юридичного регулювання і наступний після законотворчості етап здійснення правової політики, об'єктом якого є текст права [785, с. 143].

Висловлюється також позиція, що інтерпретація та тлумачення є синонімами [756, с. 89].

В соціальній психології, зокрема С. Павовяном зазначається, що правильна, об'єктивна інтерпретація дає змогу зіставляти та порівнювати наукові концепції з описуваними ними фрагментами реального світу, породжувати практичні рекомендації, докладати оптимальних способів дій, оскільки інтерпретація ґрунтується на вихідних даних [510].

В юридичній літературі також є точка зору, згідно з якою термін «інтерпретація» вживається у буквальному розумінні як тлумачення (наприклад, інтерпретація закону адвокатом або суддею це «переведення» «спеціальних» виразів, в яких сформульована та або інша стаття кодексу, на загальновживану мову, а також рекомендації по її вживанню) [830].

Інтерпретаційно-правова діяльність спрямована на з'ясування та роз'яснення нормативно-правових приписів в нормах права при цьому не підміняє законотворчу діяльність, шляхом створення правових норм у процесі тлумачення, з метою заповнення прогалин у законодавстві. Так, в рішенні Конституційного Суду України від 25.03.1998 р. № 3-рп/98 зазначено, що заповнення прогалин у законах не належить до повноважень Конституційного Суду України. Вирішення цих питань є прерогативою органу законодавчої влади – Верховної Ради України [688].

За правовою позицією Конституційного Суду України, сформульованою в Ухвалі від 31.03.2010 р. № 15-у/2010, офіційним тлумаченням вважається діяльність компетентного органу державної влади щодо з'ясування і роз'яснення волі законодавця, матеріалізованої в нормі права (усвідомлення та роз'яснення смислу норм права з метою найбільш правильної їх реалізації) [843].

Все це свідчить про те, що в юридичній науці відсутнє одноманітне розуміння інтерпретаційно-правової діяльності, що обумовлює потребу в уточненні її ознак та поняття з метою проведення належного аналізу інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Інтерпретаційно-правова діяльність характеризується такими ознаками: вона є різновидом правової діяльності; здійснюється уповноваженим на цю діяльність суб'єктом; спрямована на формування правил-роз'яснень змісту норм та принципів права; має особливий процедурний порядок; її результатом є правила-роз'яснення, які об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах.

Тож, інтерпретаційно-правова діяльність – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування правил-роз'яснень щодо змісту норм та принципів права, які об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах.

Разом з тим, в юридичній науці вирізняють і різноманітні види тлумачення.

Так, В. Галунько виокремлює професійно-правове тлумачення права, під яким розуміє послідовний інтелектуально-вольовий процес діяльності юристів, спрямований на усунення неясностей при застосуванні правових норм шляхом з'ясування й роз'яснення дійсного змісту та сутності норм права, який складається із аналізу змісту джерел права (нормативно-правових актів) та виявлення сутнісних ознак норм права [125, с. 153].

Таке тлумачення не має загальнообов'язкового значення й може використовуватися будь-якими суб'єктами в межах їх правової діяльності.

Окрім зазначеного виокремлюється й нормативне тлумачення. Зазвичай, його визначають як діяльність уповноважених суб'єктів спрямовану на роз'яснення змісту норми права, яке є загальнообов'язковим для всіх осіб і органів, що є в підпорядкуванні органу тлумачення [440, с. 10; 795, с. 476; 805, с. 320; 319, с. 60].

Однак, Б. Морозов вважає, що нормативне тлумачення є різновидом правозастосовного тлумачення [441, с. 128].

В юридичній літературі використовуючи критерій за суб'єктами, нормативне тлумачення поділяють на автентичне і легальне [563, с. 71-72; 738, с. 233; 877, с. 283]. М. Молибога, легальне тлумачення поділяє на відомче (здійснюється керівництвом центральної установи будь-якого відомства і його сила обмежується сферою дії цієї установи) й офіціозне (міжвідомче з сферою розповсюдження на інші відомства) [440, с. 10].

Щодо автентичного тлумачення, то автори, в тому числі й Я. Колоколов, таке тлумачення розуміють як форму конкретизації норми права; вид юридичної діяльності, який здійснюється правотворчим органом та полягає у з'ясуванні й роз'ясненні власних нормативних правових актів з метою усунення неясності, неточності, досягнення однакового розуміння та застосування цієї юридичної норми [295, с. 38]. При цьому не враховуються правові реалії сьогодення та розуміння категорії «нормативність», яка як зазначав Є. Бурлай характеризує цільове авторитетне встановлення, що містить у собі припис належної поведінки [83, с. 20].

В. Нерсесянц, вважає неприпустимим використання автентичного тлумачення, оскільки воно суперечить основним засадам права та правової державності [465, с. 501-502].

Конституція України окреслює організацію сучасної держави Україна, в тому числі й повноваження суб'єктів, зокрема й щодо тлумачення, ставить вимогу стосовно їх діяльності, яка має здійснюватися тільки у межах повноважень і в спосіб визначений Конституцією й законами України. Законодавець в окремих нормативних актах, надаючи право здійснювати роз'яснення щодо застосування положень законів України визначає характер тлумачення. До прикладу, згідно з ч. 3 ст. 21 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР, комітети з питань, віднесених до предметів їх відання, мають право надавати роз'яснення щодо застосування положень законів України. Такі роз'яснення не мають статусу офіційного тлумачення [609].

В юридичній літературі вирізняють й офіційне тлумачення, яке здебільшого пов'язують з діяльністю спеціально уповноважених суб'єктів. Такий підхід підтримується вітчизняною й зарубіжною наукою і є сталим [830, с. 409; 799, с. 357; 373, с. 294; 746, с. 445; 907, с. 21]. За О. Черданцевим – це офіційна, державно-владна діяльність, результати й акти якої мають обов'язкове юридичне значення для адресатів. Обов'язковість роз'яснень зумовлена компетенцією інтерпретатора, правильністю, законністю й обґрунтованістю даного ним роз'яснення, характером акта, який тлумачиться [878, с.293].

І. Сліденко, характеризуючи офіційне тлумачення, зазначає, що це діяльність уповноваженого органу держави з роз'яснення змісту норм Основного Закону України шляхом усунення неточностей в їх розумінні, з'ясування сенсу, з метою реалізації Конституції України та пристосування її норм до потреб держави й суспільства, що постійно змінюються [756, с. 100]. Позитивним в такому підході є те, що автором прямо вказується на необхідність правотлумачних повноважень суб'єкта. Разом з тим, в процесі офіційного тлумачення Конституції України відбувається конкретизація її норм, в яких зафіксовані функції держави та пристосування до соціальних реалій.

Натомість, В. Скомороха під офіційним тлумаченням розуміє діяльність уповноваженого конституцією органу, що полягає в з'ясуванні та роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень, понять, формулювань Конституції та законів, а також результат цієї діяльності, викладений в акті тлумачення [749, с. 421]. Таке розуміння офіційного тлумачення відповідало положенням законодавства про Конституційний Суд України, яке було чинним до 2017 року.

За Конституцією та профільним законом, Конституційний Суд України має право здійснювати офіційне тлумачення тільки Конституції України. Всі інші повноваження цього суб'єкта, що містяться у ст. 150 Конституції України, зокрема: вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та деталізовані у ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII – надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених ст. 111 і ст. 151 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 і ст. 158 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-

правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з ч. 2 ст. 137 Конституції України; вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України [304; 610], пов'язані з конституційно-правовою перевіркою чинних джерел права на відповідність Конституції України.

Тож в межах цього дослідження, важливим видом інтерпретаційно-правової діяльності є офіційне тлумачення Конституційного Суду України.

Разом з тим, в юридичній літературі для виокремлення видів тлумачення використовуються різноманітні критерії, зокрема: предмет тлумачення; суб'єкти тлумачення; характер правотлумачної компетенції; ініціатива здійснення тлумачення та інші. Основна відмінність різних видів тлумачення полягає в їх юридичних наслідках. Безпосередній вплив на обов'язковість прийнятих в ході тлумачення рішень здійснюють повноваження суб'єкта інтерпретації [118, с. 83; 136].

Ще однією з важливих властивостей інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її здійснення уповноваженими суб'єктами.

В юридичній літературі висловлюються різні думки з приводу таких суб'єктів.

Так, Л. Луць та Г. Шмельова вважають, що таким є уповноважений суб'єкт, який здійснює тлумачення й водночас повинен діяти у межах своєї компетенції [373, с. 294; 907, с. 21].

К. Данічева зазначає, що інтерпретаційну діяльність здійснює Кабінет Міністрів України [176, с. 124-129]. Але автор не розкриває її змісту. Не визначено повноважень Кабінету Міністрів України щодо інтерпретаційно-правової діяльності і в Законі України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII. Проте, зі змісту деяких постанов Кабінету Міністрів України, зокрема, Постанови Кабінету Міністрів України від 26.04.2017 р. № 295 «Деякі питання

реалізації статті 259 Кодексу законів про працю України та статті 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», випливає його праворозʼяснювальна діяльність [618; 190].

На думку М. Плотнікової суб'єктом інтерпретаційної діяльності є Національний банк України, оскільки він здійснює діяльність, яка спрямована на видання правових актів, у яких роз'яснюються зміст й порядок застосування встановлених в нормативно-правових актах Національного банку України правових норм [542, с. 19].

В. Малента вважає, що суб'єктами інтерпретаційної діяльності можуть бути спеціалісти – працівники Державної податкової адміністрації України, які надають роз'яснення правового характеру,консультації щодо сплати податків чи інших зборів підприємцями [382, с. 10].

Наведені позиції свідчать про дискусійність питання щодо визначення суб'єктів інтерпретаційно-правової діяльності, які уповноважені на створення правил-роз'яснень, в тому числі й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна.

Разом з тим, в ст. 19 Конституції України встановлені певні обмеження й вимоги, за якими органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [304]. Тож аналіз чинних джерел права дав змогу виявити наступне.

Відповідно до п. 13 ч. 2ст. 64 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IV виконавча дирекція Пенсійного фонду зобов'язана надавати безоплатно страхувальникам і застрахованим особам в усній та письмовій формі, а також через засоби масової інформації консультації з питань застосування законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, роз'яснювати їхні права, обов'язки й відповідальність, порядок сплати страхових внесків, заповнення звітності та інші питання відповідно до цього Закону [584].

Відповідно до п.п. 32 п. 3 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228 одним із завдань Мін'юсту України є надання роз'яснення з питань, пов'язаних з діяльністю Мін'юсту, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства, а також стосовно актів, які ним видаються [595].

Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР, також передбачає право на отримання роз'яснень законодавства громадянами України, відповідно до ст. 1 [606].

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI, визначає основні завдання міністерства як органа, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах. Одним із завдань міністерства є інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики [648].

Як уже зазначалося, комітети Верховної Ради України з питань, віднесених до предметів їх відання, мають право надавати роз'яснення щодо застосування положень законів України [609].

Відповідні положення містяться також і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VII. Так в п. 10^{-2} ч. 2 ст. 46, де зазначено про те, що Пленум Верховного Суду за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики надає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ [643].

Згідно з положеннями ст. 147, ст. 150 Конституції України та п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «ПроКонституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136- VIII, правом здійснювати офіційне тлумачення Конституції України наділений лише Конституційний Суд України [304; 610].

Деякі автори вважають, що таке підтверджує значущість Конституційного Суду України, його виняткову прерогативу в цій сфері, і ніякий інший орган державної влади не має право брати на себе цю функцію [810, с. 138-139].

Таким чином, відповідно до положень чинних джерел права, лише Конституційний Суд України має право створювати формально-обов'язкові правила-роз'яснення змісту норм Конституції України чи принципів права, й фіксувати їх в інтерпретаційно-правових актах. Всі інші суб'єкти, в межах своїх повноважень, можуть надавати роз'яснення рекомендаційного характеру, чи фіксувати їх в актах, які не мають формально-обов'язкового характеру для всіх суб'єктів.

Тож, єдиним суб'єктом уповноваженим створювати правила-роз'яснення формально-обов'язкового характеру, зокрема й щодо функцій сучасної держави Україна, є Конституційний Суд України.

Характерною властивістю для інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна є й особливий процедурний порядок її здійснення.

В юридичній літературі зазначається, що інтерпретаційна діяльність здійснюється у відповідності з визначеними стадіями.

Так О. Капліна вважає, що кожна стадія процесу тлумачення має свої риси, специфічні характеристики, мету, зміст, форму й методи реалізації. З'ясування є першим елементом тлумачення й забезпечує розуміння правової норми в процесі правотворчості, застосування норм права, систематизації нормативних актів. З'ясування – це внутрішній розумовий процес, що не виходить за межі свідомості інтерпретатора, воно характеризує гносеологічну природу тлумачення, його інтелектуальний бік, спрямованість на пізнання й пояснення смислу правових явищ. У процесі з'ясування, здійснюючи логічні операції, використовуючи різні способи тлумачення, суб'єкт пізнання розкриває зміст норми права «для себе». Результат же цієї діяльності повинен знайти своє втілення в якій-небудь зовнішній формі [265, с.11].

Тлумачення норм права проходить дві стадії; перша – це з'ясування змісту норми права, друга – це роз'яснення з'ясованого змісту норми права іншим особам [567, с. 189].

В Регламенті Конституційного Суду України затвердженого Постановою Конституційного Суду України «Про Регламент Конституційного Суду України» від 12.09.2018 р. № v0001710-18, зафіксовані всі питання, що стосуються конституційного провадження та деталізовані стадії щодо прийняття звернень, відкриття конституційного провадження, розгляду справи у Суді до прийняття актів Судом, їх оприлюднення, але не відмежовані ті, що стосуються офіційного тлумачення норм Конституції України [637].

В Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII, визначено форми звернень, зокрема й щодо офіційного тлумачення – конституційне подання, зміст конституційного подання та перелік документів і матеріалів, що додаються, суб'єктів права на конституційне подання (Президент України, щонайменше сорок п'ять народних депутатів України, Верховний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим) та процедурні питання щодо здійснення відкриття конституційного провадження, розгляду справи у Суді до прийняття актів Судом, в тому числі й офіційного тлумачення [610].

При цьому не визначається технологія здійснення інтерпретаційно-правової діяльності, зокрема щодо застосування різноманітних способів тлумачення. У рішеннях Конституційного Суду України, стосовно офіційного тлумачення Конституції України, зазвичай відсутні окремі посилання на способи тлумачення права, які були ним застосовані.

В юридичній літературі зазначається, що на сьогодні правова доктрина не виробила однозначного підходу до характеристики способів тлумачення, що застосовуються Конституційним Судом. Зокрема, йдеться про буквальне, розширене та обмежене тлумачення, використання граматичного, логічного, системного, історико-політичного та телеологічного способів тлумачення [322, с. 62].

Відсутність формально закріпленої технології застосування основних способів тлумачення можуть спричинити появу інтерпретаційно-правових помилок.

Досвід інших держав у цій сфері є таким. Деякі автори зазначають, що англійська доктрина тлумачення складається з правил презумпції, лінгвістичних максим, законів про інтерпретацію, прецедентів, допоміжних засобів та підходів [511, с. 54].

У США виокремлюють механістичну та конструктивну концепції тлумачення права, відповідно до яких, у разі виявлення недоліку закону його усунення можливе лише шляхом внесення змін в порядку правотворчої діяльності, а якщо недоліків немає, то в самому законі мають міститися ресурси розкриття змісту норми; за іншою концепцією текст закону є лише відправною точкою для подальших логічних побудов [349, с. 89].

На характер тлумачення впливають й соціально-економічні, політичні чинники, які зумовлюють орієнтацію діяльності Верховного суду США. Конгрес США має право бути обізнаним про правовий ефект прийнятих законів, у зв'язку з чим має специфічні законодавчі інструменти. З цієї причини Верховний суд США, здійснюючи тлумачення, пов'язаний основними правилами й звичаями та презюмує, що Конгрес США при здійсненні законотворчої діяльності обізнаний про базові принципи й методи тлумачення, які застосовуються ним [511, с. 3].

За цих умов, Верховний суд США намагається уникати використання таких методів тлумачення, які будуть породжувати серйозні сумніви в конституційності інтерпретованого акту, оскільки в подібній ситуації Конгрес має досить значні повноваження стосовно подолання такого тлумачення за допомогою ординарної правотворчості [511, с. 5]. При тлумаченні Конституції США використовуються п'ять основних способів, що засновані на тексті, намірах «батьків-засновників», конституційній теорії («новий текстуалізм»), судовому прецеденті, а також на ціннісних або моральних аргументах [895, с. 250-251].

В контексті проблеми, що досліджується важливим є досвід й інших держав.

Так, в рамках розгляду справи Конституційним судом Латвійської Республіки про громадянство, він прийшов до висновку про те, що формально-юридичний підхід до тлумачення закону про громадянство незручний, у зв'язку з чим суд змушений був вдатися до історичного тлумачення [697].

В правовій вітчизняній науці спостерігаються різноманітні погляди щодо методики (сукупність способів і прийомів доцільного проведення будь-якої діяльності) інтерпретаційно-правової форми, суть якої полягає в обґрунтуванні та доведенні смислу шляхом нерозривного звертання до аналізу правил мови, системних зв'язків, закономірностей функціонування й історичного походження. Здебільшого визнаються такі способи тлумачення норм права, як мовний, логічний, системний, історичний [106, с. 15], які доповнюються телеологічним [232; 562, с. 10-16; 832, с. 52] чи іншими.

Аналіз зарубіжної й вітчизняної літератури засвідчує неоднозначність щодо формування конкретних вимог і технології інтерпретаційно-правової діяльності.

Важливою властивістю інтерпретаційно-правової форми є її спрямованість на формування правил-роз'яснень та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах, зокрема й щодо функцій сучасної держави Україна.

О. Дашковська вважає, що до інтерпретаційних актів у класичному розумінні належать лише рішення КСУ щодо офіційного тлумачення, яке надається у межах спеціальної процедури, тому що саме тлумачення положень Конституції та законів України виступає єдиною метою їх прийняття. Зміст цих актів становлять виключно правотлумачні положення, що мають нормативний характер, так звані норми-роз'яснення. Усі інші акти органу конституційної юрисдикції, що містять тлумачення законодавчих актів, не можуть вважатися інтерпретаційними актами, оскільки їх метою є здійснення конституційного контролю [177, с. 32].

Натомість, С. Шевчук зазначає, що правоінтерпретаційні акти слід відносити до актів, які фактично містять норми права і є формальним джерелом права [896, с. 105].

На думку Л. Кривецької, інтерпретаційно-правовий акт (акт офіційного тлумачення норм права) – це акт-документ, який містить роз'яснення змісту й порядку застосування правової норми, сформульоване уповноваженим органом у рамках його компетенції, і має обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються [330, с. 26].

В загальній теорії права, деякі автори вважають, що інтерпретаційні акти (акти офіційного тлумачення) – це правові акти, видані компетентними державними органами й містять роз'яснення норм права або порядку їх застосування [328, с. 402].

Тож як свідчить проведений аналіз, в науковій літературі спостерігаються різні позиції щодо розуміння інтерпретаційно-правових актів та їх видів. Часто під інтерпретаційно-правовим актом розуміється акт-документ Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення правових норм Конституції України.

Інтерпретаційно-правові акти Конституційного Суду України є важливими для об'єктивації функцій сучасної держави Україна.

Зважаючи на вищезазначене, можна виокремити основні ознаки інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна. До них відносяться:

– вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна;

– її змістом є інтерпретаційно-правова діяльність, яка спрямована на створення правил-роз'яснень змісту норм та принципів права формально-обов'язкового характеру;

– вона здійснюється уповноваженими суб'єктами;

– їй властивий особливий процедурний порядок;

– спрямована на формування правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах.

Таким чином інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах.

Для належного здійснення інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна важливими є, насамперед, інтерпретаційно-правові позиції Конституційного Суду України, які містяться в рішеннях офіційного тлумачення.

3.2. Роль інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України в створені належних умов реалізації функцій сучасної держави Україна

В юридичній літературі питання стосовно поняття «правові позиції» були й залишаються дискусійними до теперішнього часу.

Деякими авторами, зокрема С. Алєксєєвим, В. Зорькіним, Б. Малишевим та іншими, вживалося поняття «правоположення», яке фактично використовувалося як поняття «правова позиція».

Так, на думку Б. Малишева правоположення є розпорядженням загального характеру, сформульованим в процесі застосування судами гранично абстрактних норм права або в зв'язку з подоланням прогалин у праві. Тому і фіксуватися воно повинно в мотивувальній частині судового рішення [384, с. 22-26].

С. Алєксєєв, В. Зорькін вважають, що правоположення і правова норма є рівнозначними категоріями [5, с. 59; 249, с. 4].

В сучасний період поняття «правові позиції» є доволі витребуваним, як в юридичній теорії, так і в практиці.

Як зазначає П. Ткачук, під правовими позиціями треба розуміти певні правові погляди, певне розуміння правової ситуації [827, с.10].

Дещо по-іншому визначає термін «правові позиції» А. Гриньова. Вона зазначає, що їх слід розуміти як оцінку правової реальності, систему правових аргументів, що лежать в основі законотворчої, судової та іншої правозастосовної діяльності. У будь-якому випадку це логіко-мовні конструкції, що виражають відношення суб'єкта до правових явищ і процесів [163, с. 9].

На думку Ю. Тихомирова, правова позиція – це оцінка актів і дій в одній колізійній ситуації, стійко повторювана в аналогічних ситуаціях, діях і актах [817, с. 73].

В. Степанков пропонує наступне визначення: правова позиція – це усвідомлена, мотивована і публічно виражена (продемонстрована) переконаність суб'єкта (суб'єктів) в істинності свого розуміння проблем правової дійсності, їх

окремих форм і проявів, шляхів ефективного вирішення. Правова позиція постає як специфічний соціальний орієнтир, який вказує вектор провідних тенденцій в юридичній сфері [770, с. 8].

В. Карташов зазначає, що під правовою позицією слід розуміти відповідним чином усвідомлене, мотивоване і зовні виражене положення щодо дозволу того чиїншого юридичного питання, ситуації й іншого [267, с. 234].

Л. Луць вживає термін «судово-правові позиції», який розглядає як частину судового рішення, що складається з системи аргументів. При цьому зауважує, що правові позиції самі по собі не є джерелом права, а судові рішення, в яких вони зафіксовані, об'єктивують нормативно-правові або праворозяснювальні приписи або ж приписи, встановлюють критерії однакового правозастосування. З метою обґрунтування таких приписів використовуються в основному правові аргументи, що істотно звужує коло прийомів, які встановлюють істинність тезових положень й обґрунтованість доцільності таких приписів, доказ їх важливості у відповідних життєвих ситуаціях, перевагу впорівнянні з іншими положеннями [372, с. 22].

Б. Бляхман пропонує своє визначення поняття «правова позиція», згідно якого це результат оцінки фактів станівз боку суб'єктів правовідносин на основі їх внутрішнього переконання. Він вважає, що правова позиція – поняття загальної теорії права й, насамперед, продукт розумової діяльності людини, першза все, професіонала. Основу цього поняття становить принцип, ідея, на базі якої вибудовується пропозиція (версія, гіпотеза, рекомендація і інше), що забезпечує рішення будь-якої юридичної проблеми. Переконаність суб'єкта єйого внутрішнім психічниим станом, який виражається у мотивованому відношенню до правильності, істинності прийнятого рішення в процесі оцінки об'єкта (ситуації, дії, акту) [58, с. 74-81].

Деякі автори наводять низку ознак цього явища, але найважливішою ознакою, її стрижнем, вважають структурованість змісту думки на основі правової ідеї. В її основі лежить наступна логіка: певні фактичнідані, які виявляють необхідність правового регулювання, пропонується відрегулювати відповідно до

будь-якого принципу, якщо відносини вже регулюються юридичними нормами, нерідко пропонується більш досконале юридичне опосередкування [104, с. 25-26].

Все це свідчить про дискусійність розуміння поняття «правові позиції» в юридичній науці.

Разом з тим, аналіз цього явища дав змогу уточнити основні його характеристики. Насамперед, слід зазначити, що правові позиції є:

– частиною правового акта;

– вони формуються уповноваженими на правотворчу, інтерпретаційно-правову чи правозастосовну діяльність суб'єктами;

– створюються завдяки системі об'єктивних правових аргументів;

– є основою для формування нормативно-правових, інтерпретаційно-правових та індивідуально-правових приписів, що мають формально-обов'язковий характер;

– об'єктивуються в правотворчих, інтерпретаційно-правових, правозастосовних актах.

Відповідно, правові позиції – це об'єктивно аргументовані нормативно-, інтерпретаційно- та індивідуально-правові приписи, що об'єктивуються у відповідних правових актах.

В юридичній літературі ще донедавна це явище в інтерпретаційно-правовій діяльності Конституційного Суду України позначалося терміном «правові позиції», в широкому його розумінні.

Вони розглядалися як такі, що вироблені в ході інтерпретаційно-правової діяльності Конституційного Суду України і є результатом розкриття змісту норм права, мають нормативну силу [893, с. 39]; результат інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду в формі висновків, роз'яснень, правоположень, доктрин, в яких міститься тлумачення неявного смислу закону, правова оцінка або правове визначення, сукупність правових уявлень і знань щодо вирішення конкретної ситуації, які є обов'язковими для всіх суб'єктів правовідносин [827, с. 10]; результат системного тлумачення Конституційним Судом України законів та Конституції України, який у концентрованому вигляді виражає не тільки «букву»,

а й «дух» відповідних законодавчих положень, має загальнообов'язковий, нормативний характер і міститься в усіх видах його актів, окрім внутрішньо організаційних, може коригуватися органом конституційного контролюза умови істотних змін у законодавстві та правовій системі, загалом, зумовлених соціально-політичними перетвореннями в державі [863, с. 14; 862, с. 54].

Висловлювалися також міркування, що правові позиції можуть застосовуватися на практиці разом чи окремо від положення Конституції або закону України, яке було ним витлумачено, оскільки закріплені в його актах положення мають правове значення для регулювання суспільних відносин [778, с. 135-195]; вони відображають «регулятивну», а точніше, функцію корегування, яку здійснює Суд щодо законів, указів Президента України та постанов уряду, коли закон, норма або навіть нормативний акт, у цілому, вилучається з правової системи. З огляду на зміст правових позицій вони можуть бути наявні як у мотивувальній, так і в резолютивній частинах рішення [721, с. 50].

Наведені вище підходи свідчать про дискусійність наукових поглядів. Втім сучасне законодавство вже не використовує термін правові позиції. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII ввів в обіг термін «юридична позиція» і надав Конституційному Суду України повноваження щодо офіційного тлумачення тільки Конституції України.

А це все викликає потребу в з'ясуванні співвідношення понять «правові позиції» та «юридичні позиції».

Насамперед, потрібно виявити етимологічну сутність термінів юридичний, правовий. В мовних словниках розуміння терміну «юридичний» зводиться до такого значення: це пов'язаний із законодавством, правовими нормами і практичним їх застосуванням [760, с. 615]; такий, що відповідає законам, праву, вимогам законодавства; такий, що має офіційне право на що-небудь; такий, що відноситься до роботи юриста, юристів [67, с. 1529].

А термін «правовий», в мовних словниках, розуміється як той, що стосується права [760, с. 507].

Слід звернути увагу й на рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) де серед іншого вказано, що «…право не обмежується лише законодавством як однією з його форм…» [690].

В літературі «право» (позитивне право), зазвичай, розуміється як система встановлених, або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки [760, с. 506]. А, позиція, як точка зору, ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки [760].

Втім ці терміни використовуються як словосполучення: правові позиції, юридичні позиції, що позначають близькі за змістом, але самостійні явища.

В юридичній літературі більш вживаним є поняття правові позиції. Втім висловлюються погляди й про те, що ці поняття є аналогічні за змістом, відображають ідентичні за своєю правовою природою рішення органу конституційної юрисдикції, а тому їх можна вважати синонімами [858, с. 167].

Хоча поняття «правові позиції» є ширшим, ніж поняття «юридичні позиції». А тому вживаний законодавцем термін юридичні позиції звужує його зміст, зокрема в частині застосування лише юридичних аргументів, на підставі яких вони формуються.

Інтерпретаційно-правова практика ж інших держав, свідчить про використання правових аргументів (зокрема і соціальних) в широкому їх розумінні.

У вітчизняній практиці також наголошується на важливості використання правових аргументів.

Як зазначається в окремій думці судді Мельника М.І. (Висновок Конституційного Суду України № 3-в/2018) значення акту органу конституційної юрисдикції полягає не лише в його резолютивній частині, а й у тій аргументації, яку суд наводить для її обґрунтування, і яка засвідчує рівень (належність) здійсненого ним конституційного контролю. Повноцінна аргументація

(переконлива, повна та зрозуміла), на відміну від набору прописних формальностей, збільшує юридичну вагомість і суспільну цінність акту Суду [494].

Видається, що використання поняття правові позиції є більш доцільним, зокрема і в межах цього дослідження.

Важливим є і аналіз правових позицій Конституційного Суду України, щодо яких в юридичній літературі висловлюються різні позиції.

Так, Х. Приходько вважає, що правові позиції, зокрема, Конституційного Суду України, можна визначити як систему концептуальних послідовних, взаємоузгоджених висновків, правоположень, умовиводів, аргументів і заперечень Конституційного Суду України, сформульованих на підставі Конституції та законів України та з урахуванням загальновизнаних правових цінностей, конституційних принципів і міжнародних стандартів, у межах законодавчо визначених повноважень і в порядку конституційного провадження [568, с. 44].

На думку І. Шевчук, правові позиції Конституційного Суду України є результатом офіційного тлумачення правових норм й характеризуються правовим змістом, загальнообов'язковістю, нормативністю. Правові позиції містяться у рішеннях, висновках і ухвалах Конституційного Суду України [891, с. 1064].

Натомість В. Овчаренко, А. Головін висловлюють протилежні думки.

Так, А. Головін зазначає, що не можна погодитися з досить поширеною в наукових колах думкою про те, що правові позиції Конституційного Суду України можуть бути сформульовані в будь-якому його акті, в тому числі у процесуальних ухвалах і навіть в окремій думці судді [144, с. 216].

В. Овчаренко вважає довільним зрівняння юридичної сили процесуальних ухвал та сформульованих у них правових позицій з правовими позиціями, викладеними у рішеннях/висновках Конституційного Суду України, оскільки вони за своєю юридичною силою суттєво відрізняються. Зокрема, рішення/висновок приймається на пленарному засіданні, що є повноважним за умови участі не менше 12 суддів, за умови, що його підтримала кваліфікована більшість конституційного складу Конституційного Суду України (не менше 10 суддів). Натомість процесуальні ухвали мають проміжний характер, тобто є результатом завершення

певної стадії провадження і, як правило, приймаються простою більшістю від присутніх на засіданні суддів Конституційного Суду України, і тому роз'яснення, поняття, доктрини або дефініції, що містяться в цих актах, не можуть відображати колективну думку органу конституційної юрисдикції. Правові позиції Конституційного Суду України де-факто ототожнюються з його офіційною думкою (сукупним продуктом окремих думок щодо правових питань, які відіграють роль групового правового світогляду), то такий статус можуть мати лише ті роз'яснення, догми, концепції, поняття чи дефініції, що схвалені встановленою законом більшістю від конституційного складу Конституційного Суду України [490, с. 62-63].

І. Домбровський, В. Гергелійник під правовими позиціями пропонують розуміти конкретні правові положення, вироблені органом конституційної юрисдикції, якими зобов'язані керуватися всі суб'єкти правових відносин України. І наголошують на невизначеності, зокрема поняття «правова позиція Конституційного Суду України»; юридична (правова) сила правової позиції Суду; процедурно-процесуальний порядок формулювання та перегляду правових позицій Суду [204, с. 140].

Аналіз такого явища як інтерпретаційно-правові позиції Конституційного Суду України дав змогу уточнити його основні ознаки. Насамперед, вони є частиною (мотивувальною чи/та резолютивною) рішення Конституційного Суду України; формуються уповноваженим на інтерпретаційно-правову діяльність КСУ; створюються завдяки системі правових аргументів; є основою для формування інтерпретаційно-правового припису, що має формально-обов'язковий характер; забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України; об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах КСУ.

Під інтерпретаційно-правовими позиціями Конституційного Суду України слід розуміти об'єктивно аргументовані інтерпретаційно-правові приписи, що мають формально-обов'язковий характер і забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України.

Звуження інтерпретаційно-правової діяльності Конституційного Суду України щодо тлумачення лише норм Конституції України не створює належних умов для офіційного тлумачення функцій сучасної держави Україна, які, як вже зазначалося, фіксуються не лише в Конституції але і в законах України. А загальний, абстрактний характер їх норм вимагає інтерпретації.

На думку деяких авторів необхідність тлумачення норми – це наслідок неоднозначності положень Конституції [270, с. 31]; чим більш узагальнено закон формулює правову норму або правовий принцип, тим більше проявляється самостійність Суду під час її тлумачення та формулювання більш конкретного змісту відповідних правових положень [204, с. 140].

Офіційне тлумачення Конституційного Суду України спрямовується на формування інтерпретаційно-правових приписів, в яких міститься однотипне розуміння змісту норм щодо функцій сучасної держави Україна, що забезпечувало їх належну реалізацію.

Так, загальний характер конституційних положень щодо функції забезпечення національної безпеки України змусив звернутися до Конституційного Суду України за офіційним тлумаченням ч. 1 ст. 103 Конституції України в контексті ст. 5, ст. 156 та ч. 2-4 ст. 5 Конституції України, про що йдеться в рішенні Конституційного Суду України від 05.10.2005 р. № 6-рп/2005. В його резолютивній частині сформовані правила-роз’яснення щодо розуміння положень, зокрема: ч. 2 ст. 5 Конституції України «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ» треба розуміти так, що в Україні вся влада належить народові. Влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та законів України; а ч. 3 ст. 5 слід розуміти як «право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами» – тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму

визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII; ч. 4 ст. 5 – «ніхто не може узурпувати державну владу» – як заборону захоплення державної влади шляхом насилля або в інший неконституційний чи незаконний спосіб органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями [692]. Така інтерпретаційно-правова позиція Конституційного Суду України дозволила належно реалізувати функцію забезпечення національної безпеки України.

Прикладом інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України є й офіційне тлумачення норм Конституції України і Кодексу України про адміністративні правопорушення, яке сприяло належному здійсненню функції встановлення та реалізації правових засобів впорядкування суспільних відносин. Ця функція закріплена в Конституції та законах України. Втім недостатня чіткість деяких законодавчих положень, зокрема ч. 2 ст. 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення потребувала офіційного тлумачення у взаємозв'язку з п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України. В Рішенні від 31.03.2015 р. № 2-рп/2015, Конституційний Суд України сформував позицію щодо оскарження в апеляційному порядку постанови судді у справі про адміністративне правопорушення в аспекті конституційного звернення, яке необхідно розуміти так, що в апеляційному порядку може бути оскаржена лише та постанова судді у справі про адміністративне правопорушення, ухвалення якої передбачене ч. 1 ст. 284 цього кодексу, а саме: про накладення адміністративного стягнення, про застосування заходів впливу, встановлених у ст. 241 цього кодексу, про закриття справи [705]. Окрім того потребували офіційного тлумачення й ч. 1 ст. 59 Конституції України, ч. 1 ст. 44 Господарського процесуального кодексу України, у зв'язку з чим Конституційним Судом України сформовано правову позицію щодо відшкодування витрат на юридичні послуги у господарському судочинстві [703].

Слід зазначити, що відповідно до прийняття нового Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII [610] формування

таких інтерпретаційно-правових позицій входило в повноваження КСУ. На теперішній час у Конституційного Суду України відсутні повноваження щодо офіційного тлумачення законів, що як вже зазначалося, звужує його можливості в контексті однотипного розуміння норм законів, а відтак створення умов для належної реалізації функцій сучасної держави Україна.

Потребують інтерпретації норми Конституції й законів України, в яких закріплена функція формування апарату держави, оскільки вони мають загальний характер. Як зазначалося в Рішенні Конституційного Суду України від 29.05.2013 р. № 2-рп/2013, істотне значення для функціонування демократичної держави, гарантування її республіканських засад має встановлений Основним Законом України порядок формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема періодичність проведення виборів до них та їх призначення [702]. В цьому контексті потребували роз'яснення ч. 1, ч. 5 ст. 103 Конституції України, і ч. 8 ст. 83 Конституції України у системному зв'язку з положеннями ч. 6, ч. 7 ст. 83, п. 9 ч. 1 ст. 106, ч. 3, ч. 4 ст. 114 Конституції України. В рішеннях Конституційного Суду України від 15.05.2014 р. № 5-рп/2014, а також від 28.04.2009 р. № 8-рп/2009 сформовано позиції щодо розуміння зазначених конституційних положень, зокрема: Президент України обирається громадянами України на позачергових, як і на чергових, виборах строком на п'ять років [694]; внесення пропозицій відповідно до Конституції України Президенту України щодо кандидатури Прем'єр-міністра України та щодо кандидатур до складу Кабінету Міністрів України належить виключно до повноважень коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, сформованої згідно з ч. 6, ч. 7 ст. 83 Конституції України [704].

Вагому роль для реалізації функції фіксування і забезпечення прав і свобод людини і громадянина, юридичної захищеності особи відіграє інтерпретаційно-правова діяльність Конституційного Суду України, зокрема і стосовно формування інтерпретаційно-правових позицій щодо їх розуміння в контексті сучасних реалій. Це зумовлено стрімким суспільним розвитком, впливом глобалізаційних та

інтеграційних процесів, становленням інформаційного суспільства в Україні та іншим.

Зокрема потребували офіційного тлумачення конституційні норми, які закріплювали конституційні права: право на правову допомогу; право на не втручання в особисте і сімейне життя; право на вільне збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір; право громадяни на рівні конституційні права і свободи та рівність перед законом; право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб та інші.

Так, в рішенні Конституційного Суду України від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009 надано офіційне розуміння положенняч. 1 ст. 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу», які треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує [695]. А в рішенні від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012 у системному зв'язку визначено, що положення ч. 1, ч. 2 ст. 32, ч. 2, ч. 3 ст. 34 Конституції України слід розуміти так: інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною; збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [698]. В Рішенні Конституційного Суду України від 12.04.2012 р. № 9-

рп/2012 (справа про рівність сторін судового процесу) витлумачення положення ст. 24 Конституції України у взаємозв'язку з положеннями ч. 1 ст. 55, п. 2 ч. 3 ст. 129 [700].

Інтерпретаційно-правові позиції Конституційного Суду України є важливими в реалізації й інших функцій – гарантування розвитку і захисту всіх форм власності, функції соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в державі, функції створення умов для формування громадянського суспільства і взаємодії з ним та інших. Щодо них в процесі офіційного тлумачення Конституційним Судом України було сформовано розуміння значної частини норм Конституції і законів України.

Так, в Рішенні Конституційного Суду України від 05.02.2013 р. № 1-рп/2013 надано офіційне роз'яснення норм ч. 4 ст. 58 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576–XII з наступними змінами, згідно з яким «учасники мають кількість голосів, пропорційну розміру їх часток у статутному капіталі», у системному зв'язку з положеннями ч. 3 ст. 13, ч. 2, ч. 4, ч. 7 ст. 41, ч. 1 ст. 68 Конституції України [701].

А, в Рішенні Конституційного Суду України від 13.05.2015 р. № 4-рп/2015 розкрито механізм реалізації права на соціальний захист: громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, у старості та в інших випадках, передбачених законом (ч. 1 ст. 46 Конституції України). В Україні на конституційному рівні гарантовано право громадян на соціальний захист, для забезпечення якого необхідне здійснення комплексу державно-правових заходів, одним із яких є законодавче визначення основ соціального захисту, форм і видів пенсійного забезпечення (п. 6 ч. 1 ст. 92 Конституції України). Конституційний Суд України зазначив, що Основний Закон України закріплює основоположні засади права громадян на соціальний захист і відносить до законодавчого регулювання механізм реалізації цього права (аб. 7 п. 2 мотивувальної частини Рішення від 20.06.2001 р. №10-рп/2001). За Конституцією України Кабінет Міністрів України забезпечує виконання Конституції та законів України, в тому числі у сфері

соціального захисту (п. 1, 3 ст. 116). Загальні умови, порядок нарахування та розмір пенсій визначаються, зокрема, законами України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. № 1788-XII, «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. № 1058-IУ [706].

У рішенні від 16.10.2007 р. № 9-рп/2007 Конституційний Суд України закріпив не тільки правильне розуміння порядку утворення та реєстрації партійних організацій, а саме ч. 6 ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» в системному зв'язку з іншими його нормами, але дійшов висновку про те, що питання стосовно кількості партійних організацій районного рівня, які повинна утворити кожна зареєстрована політична партія у шестимісячний термін, не унормовано належним чином ні ч. 6 ст. 11 Закону, ні іншими його положеннями. Створення структури партійних організацій політичних партій належить до основоположних засад їх діяльності. Відповідно до п. 11 ч.1 ст. 92 Конституції України засади утворення і діяльності політичних партій визначаються виключно законами України. Питання стосовно визначення кількості партійних організацій районного рівня, які необхідно утворити політичним партіям, є компетенцією Верховної Ради України. Тому положення ч. 6 ст. 11 Закону України «Про політичні партії в Україні» треба розуміти як обов'язок кожної політичної партії забезпечити утворення та реєстрацію своїх обласних і прирівняних до них партійних організацій не менш як у чотирнадцяти адміністративно-територіальних одиницях України з перелічених у ч. 2 ст. 133 Конституції України [693].

Ці та інші інтерпретаційно-правові позиції КСУ забезпечили в свій час належні умови для реалізації функцій сучасної держави Україна.

Та й у юридичній літературі констатується, що рішення Конституційного Суду України мають суттєвий вплив на процес дотримання правового порядку в державі, вони поширюють свою дію на необмежене коло суспільних відносин, а викладені в них правові позиції стають частиною мотивації відповідних судових рішень [143, с. 85]. А часто вони стають важливими аргументами при прийнятті рішень судами загальної юрисдикції.

Незважаючи на вагомість інтерпретаційно-правової діяльності Конституційного Суду України, після прийняття нового Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII, спостерігається відсутність рішень з офіційного тлумачення Конституції України.

Хоча така потреба є витребуваною для реалізації стратегічного курсу держави.

Про потребу офіційного тлумачення преамбули Конституції України, що мав би передувати наданню висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України в частині стратегічного курсу держави йдеться в окремій думці судді Гультая М.М. щодо Висновку Конституційного Суду України № 3-в/2018 [492].

Втім висловлені інтерпретаційно-правові позиції КСУ зі збігом часу можуть потребувати розвитку в зв'язку з суттєвими суспільними змінами.

У юридичній літературі з цього приводу висловлюються різноманітні погляди.

Так, деякі автори, зокрема С. Калинюк, висловлюють потребу перегляду певних позицій через зміну соціально-політичного устрою держави та часткову політичну заангажованість Суду у попередні роки його діяльності [264, с. 195].

На думку О. Шостенко, підставою для перегляду правових позицій органу конституційної юрисдикції може бути зміна домінуючого правового уявлення національної юридичної еліти з того чи іншого питання, тобто необхідність враховувати фактор прогресивної зміни пануючих теоретично-правових уявлень юридичної еліти, що, наприклад, може відбуватися під впливом зміни внутрішніх форм права у різних його сферах [908, с. 802].

П. Рабінович, В. Гончаров вважають, що перегляд правових позицій є адекватним відображенням соціальних змін, до пізнання яких має вдаватися орган конституційної юрисдикції [656, с. 151].

В ч. 2. ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII закріплено можливість Конституційного Суду розвивати і конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати

юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду [610].

Легалізація можливості розвитку вже сформованої інтерпретаційно-правової позиції КСУ є позитивною, і як свідчить аналіз зарубіжної літератури використовується в інших державах, зокрема Литовській республіці, Сполучених Штатах Америки, Федеративній республіці Німеччини [959, с. 62; 937, с. 149; 961, с. 521].

Втім в юридичній теорії й практиці висловлюються різні погляди щодо обов'язковості і чинності змінених інтерпретаційно-правових позицій органу конституційної юрисдикції.

Так, на думку П. Ткачук, вироблена Конституційним Судом України правова позиція, як складова його рішення, не може бути відмінена або скасована. Вона має діяти доти, поки будуть чинними норми Конституції та законів України, на яких вона базується [827, с. 21].

Як зазначає В. Овчаренко перегляд правової позиції не означає перегляду рішення, у якому її було сформульовано, тому слід відрізняти рішення конституційного суду від його правових позицій, які в певному сенсі співвідносяться як форма і зміст. Тому окремі правові позиції, сформульовані, наприклад, у процесі дослідження положень Конституції України, що втратили чинність у зв'язку з визнанням неконституційним законів про внесення змін до Конституції України не були переглянуті або скасовані, вони просто втратили актуальність та мають лише історичне значення [490, с. 64, 66].

Все це свідчить про потребу унормування положень щодо питань пов'язаних зі змінами чи відхиленням від сформованих раніше інтерпретаційно-правових позицій Конституційним Судом України, що є необхідним і з точки зору реалізації функцій сучасної держави Україна.

Висновки до розділу 3

1. В процесі дослідження інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено й охарактеризовано основні її властивості.

Встановлено, що вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є інтерпретаційно-правова діяльність.

В ході роботи виникла потреба в уточненні поняття й ознак інтерпретаційно-правової діяльності. До основних її ознак віднесено такі: вона є різновидом правової діяльності; здійснюється уповноваженим на цю діяльність суб'єктом; спрямована на формування правил-роз'яснень змісту норм та принципів права; має особливий процедурний порядок; її результатом є правила-роз'яснення, які об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах.

Відповідно, інтерпретаційно-правова діяльність – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування правил-роз'яснень щодо змісту норм та принципів права, які об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах.

Встановлено, що інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється суб'єктами, повноваження яких закріплені в джерелах права. Такі повноваження в Україні покладені на Конституційний Суд України щодо офіційного тлумачення норм Конституції України.

З'ясовано, що інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється в особливому процедурному порядку, який закріплений в джерелах права.

Встановлено, що інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на формування правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах.

На цій основі сформульовано визначення поняття інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, зокрема: відсутність легалізованого визначення поняття інтерпретаційно-правової діяльності; технології з офіційного тлумачення; розмежованості конституційного провадження; чітких повноважень суб'єктів уповноважених на цю діяльність; наявність формального порядку конкурсного відбору суддів КСУ та інші.

2. Офіційне тлумачення Конституційного Суду України спрямовується на формування інтерпретаційно-правових приписів, в яких міститься однотипне розуміння змісту норм Конституції України й щодо функцій сучасної держави Україна, що створює умови для їх належної реалізації. Важливими для поглибленого розуміння змісту норм є, зокрема його інтерпретаційно-правові позиції.

В ході дослідження виявлено потребу в уточненні загальнотеоретичного поняття та ознак такого явища як правові позиції. Їх характеризують такі основні ознаки: вони є частиною правового акту; формуються уповноваженими на правотворчу, інтерпретаційно-правову чи правозастосовну діяльність суб'єктами; створюються завдяки системі об'єктивних правових аргументів; є основою для формування нормативно-правових, інтерпретаційно-правових та індивідуально-правових приписів; об'єктивуються в правотворчих, інтерпретаційно-правових, правозастосовних актах.

Відповідно, правові позиції – це об'єктивно аргументовані нормативно-, інтерпретаційно- та індивідуально-правові приписи, що об'єктивуються у відповідних правових актах.

Таке поняття є важливим і для з'ясування особливостей інтерпретаційно-правових позицій, що формуються в процесі здійснення інтерпретаційно-правової діяльності.

Обґрунтовано доцільністьв межах інтерпретаційно-правової діяльності формування інтерпретаційно-правових позицій. Наголошено, що введений національним законодавством в обіг термін «юридична позиція» звужує його

можливості, зокрема в частині застосування лише юридичних аргументів, на підставі яких вона формується. Інтерпретаційно-правова ж практика інших держав, свідчить про використання правових аргументів, в широкому їх розумінні.

Уточнено поняття інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України, і їх основних ознак. З'ясовано, що правові позиції є частиною (мотивувальною чи/та резолютивною) рішення Конституційного Суду України; формуються уповноваженим на інтерпретаційно-правову діяльність Конституційним Судом України; створюються завдяки системі правових аргументів; є основою для формування інтерпретаційно-правового припису, що має формально-обов'язковий характер; забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України; об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах Конституційного Суду України.

Відповідно під інтерпретаційно-правовою позицією Конституційного Суду України слід розуміти об'єктивно аргументовані інтерпретаційно-правові приписи, що мають формально-обов'язковий характер і забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України.

Виявлено проблемні питання, зокрема відсутність легалізованих понять (інтерпретаційно-правового припису, правових позицій); порядку застосування тих позицій, які були розвинуті чи конкретизовані, змінені в наступних актах Суду, тощо.

РОЗДІЛ 4
ПРАВОЗАСТОСОВНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

4.1. Загальнотеоретична характеристика правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Важливу роль в забезпеченні цілісного процесу реалізації функцій сучасної держави Україна відіграє правозастосовна форма. Вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Щодо правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна в юридичній літературі висловлюються різноманітні позиції.

Л. Наливайко визначає правозастосовну форму як нормативно регламентовану діяльність уповноважених державних органів, їх посадових осіб та інших уповноважених суб'єктів з виконання законів і підзаконних нормативних актів шляхом видання актів застосування права [455, с. 261].

О. Джураєва до правових форм реалізації функцій держави відносить правозастосовну діяльність – діяльність державних органів з виконання законів і підзаконних нормативних актів шляхом видання актів застосування права [195, с. 107].

Ю. Марченко виокремлює правозастосовну форму реалізації державних функцій й розуміє її як правозастосовну діяльність органів державної влади, що заснована на нормах права і спрямована на їх втілення в життя, державно-владну діяльність повноважних органів і посадових осіб, в рамках передбачених законом процедур, з винесення індивідуальних правових актів, що наділяють учасників суспільних відносин конкретними суб'єктивними правами і (або) обов'язками [397, с. 157-158].

На думку М. Бухтєрєвої правозастосовна форма реалізації державних функцій – це діяльність державних органів щодо виконання законів і підзаконних нормативних актів шляхом видання застосовних актів [84, с. 45].

О. Яременко зазначає, що важливою формою здійснення функцій держави в інформаційній сфері є правозастосувальна діяльність – це спрямована на реалізацію норм права і здійснювана в спеціально встановлених формах державно-владна, творчо-організуюча діяльність державних органів щодо прийняття індивідуально-конкретних правових приписів з метою вирішення конкретної справи. В деяких випадках правозастосовну діяльність в інформаційній сфері можуть здійснювати і організації, які не є державними органами [931, с. 35-36].

О. Безпалова називає правозастосування специфічною формою реалізації правоохоронної функції держави, яка існує в рамках правореалізації. На її думку, зміст правозастосування як форми реалізації правоохоронної функцій держави, полягає у застосуванні основних норм права під час ухвалення рішень у конкретних справах [45, с. 406].

На думку В. Веклич, однією з форм реалізації функції держави щодо забезпечення, захисту прав та свобод людини і громадянина є правозастосовна діяльність. Адже їх забезпечення та захист мають ґрунтуватися на правових приписах, які, у свою чергу, об’єктивуються у правозастосовній діяльності відповідних державних органів. Право, що відіграє роль регулятора суспільних відносин, повинно також узгоджуватися з умовами, за яких здійснюється його застосування [91, с. 10-13].

В загальній теорії права, деякі автори, до правових форм реалізації функцій держави відносять правозастосовну, під якою розуміють сукупність дій з ухвалення індивідуально-правових актів, які є засобом застосування правових норм відповідно до конкретних життєвих ситуацій [801, с. 66]; діяльність компетентних органів і посадових осіб, що полягає у виконанні юридично значущих дій щодо розгляду й вирішення індивідуальних юридичних справ, наділення одних суб’єктів правами, покладання на інших обов’язків, укладання угод тощо, які завершуються прийняттям правозастосовного акта, що має індивідуальний характер (призначення пенсії, притягнення до адміністративної відповідальності та інші); суб’єкти правозастосовної діяльності – державні органи і посадові особи [746]; діяльність компетентних державних органів із виконання законів і підзаконних нормативних-

правових актів шляхом прийняття правозастосовного акта, від якої залежить не тільки ступінь реалізації правових вимог, але й рівень здійснення самих функцій держави [796, с. 68].

Важливою властивістю правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її зміст – правозастосовна діяльність.

Правозастосовна діяльність це складне правове явище, що позначається значною кількістю різноманітних термінів, які часто ототожнюються. Зважаючи на зазначене, й для належного дослідження правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна необхідно уточнити як поняття, так і ознаки правозастосовної діяльності.

В науковій літературі використовується низка понять – «правозастосування», «застосування норм права», «правозастосовна діяльність», «правозастосовний процес», які вживають як синоніми, тобто взаємозамінні [153, с. 23; 915]; такі, що відображають загальні й особливі специфічні риси та властивості, які притаманні державно-владній реалізації права [864, с. 13]; в зіставленні як загальне й окреме, частина й ціле [76, с. 15; 844, с. 8-9].

Під правозастосуванням розуміється специфічна форма правореалізації, яка пов’язана зі здійсненням владної компетенції, правозастосовна діяльність як послідовне застосування норм права та поетапно вчинювані в рамках акта застосування правові дії, а застосування норм права – це реалізація в повному обсязі норми актом її застосування [844, с. 8-9]. Застосування права виражає сутність виду реалізації права, правозастосовна діяльність – його зміст, а правозастосовний процес – форму [297, с. 8].

В юридичній науці, в свій час, поняття «правозастосовна діяльність» (правозастосування) трактувалося як специфічна діяльність, владна діяльність органів держави (чи інших уповноважених державою органів), які, використовуючи свої спеціальні повноваження, видавали акти індивідуального значення на основі норм права, вирішуючи, по суті, ті чи інші конкретні питання багатогранного життя суспільства [8, с. 25-33; 153, с. 21-28; 532, с. 37; 876, с. 27].

В сучасний період таке розуміння правозастосовної діяльності підтримується низкою дослідників [232, с. 361; 274, с. 12; 670, с. 68; 746, с. 321;806, с. 452].

Інші автори правозастосовну діяльність розглядають як піднормативну діяльність компетентних суб'єктів із видання конкретизованих й індивідуалізованих владних приписів (індивідуальної регламентації) та забезпечення їх видання й фактичної реалізації (правозабезпечення), здійснювану на засадах доцільності, справедливості й обґрунтованості [76, с. 15]; таку, що здійснюється спеціально уповноваженими державою органами в межах наданої компетенції; має державно-владний характер; протікає в особливих, встановлених нормативними актами формах і з дотриманням певних процедур; втілюється на основі та на виконання правових норм; повинна здійснюватися з дотриманням основних принципів правозастосування; результатом діяльності із застосування права є винесення і виконання індивідуально-конкретних приписів (правозастосовного акта) або підзаконних нормативно-правових актів [9, с. 145; 392, с. 6]; в поєднанні з видовими або родовими ознаками, серед яких владний (державно-владний) творчий характер, який зумовлює імперативність і варіативність її результатів; підкреслюється її здійснення на засадах законності, ефективності, доцільності й обґрунтованості (доказовості); зосереджується увага на нормативній регламентованості меж власного розсуду правозастосувача, а також порядку й видах її здійснення [59, с. 13; 77, с. 35; 208, с. 14].

Висловлюється також позиція, що державно-владний характер правозастосування свідчить про односторонність волевиявлення органу наділеного владними повноваженнями, адже, для застосування права не обов'язкова двостороння угода, а зміст ухваленого рішення не залежить від бажання осіб, яким воно адресується; категоричність передбаченого цим актом веління; обов'язковість владних рішень для виконавців, підкорення їх волі; забезпеченість та охорона таких рішень силою морального, громадського впливу й силою державного примусу [138, с. 47].

Деякі автори передбачають можливість здійснення правозастосування паралельно з дотриманням, виконанням і використанням; у деяких випадках є

необхідною організаційною передумовою реалізації норм права; творчий характер [139, с. 95-102]; її активний характер [790, с. 159].

Як зазначає С. Барандич, незважаючи на дискусійність окремих особливостей правозастосування, в теорії права все ж таки домінує точка зору, згідно з якою основні з них такі: здійснюється компетентними, спеціально уповноваженими державою суб'єктами; є опосередкованою формою реалізації права; має владний, організаційно-управлінський, індивідуально-конкретний характер; є складною формою реалізації права, оскільки відбувається у поєднанні з такими її формами, як виконання, дотримання, використання і їх взаємопроникненні одна в одну; здійснюється відповідно до визначеного в законі порядку (саме ця ознака дає можливість виявити зв'язок між правозастосуванням і правозастосовною процедурою, що його регламентує); завершується прийняттям правозастосовних актів, у яких фіксуються індивідуально-конкретні приписи [40, с. 6].

Розкрити зміст правозастосовної діяльності намагався й Конституційний Суд України. Так, в Ухвалі Конституційного Суду Українивід 31.03.2010 р. № 15-у/2010 зазначено, що правозастосовна діяльність це діяльність, яка полягає в індивідуалізації правових норм щодо конкретних суб'єктів і конкретних випадків, тобто в установленні фактичних обставин справи і підборі правових норм, які відповідають цим обставинам. Пошук та аналіз таких норм з метою їх застосування до конкретного випадку є складовою правозастосування [843].

При цьому, на теперішній час відсутнє легалізоване поняття правозастосовної діяльності.

Аналіз правозастосовної діяльності дозволив уточнити її поняття та основні ознаки, зокрема:

– вона є різновидом правової діяльності;

– має змістові видові особливості;

– є способом індивідуалізації, конкретизації нормативно-правових приписів;

– здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами;

– має встановлений особливий процедурний порядок;

– спрямована на створення індивідуально-правових приписів та їх об’єктивацію у правозастосовних актах.

Відповідно, правозастосовна діяльність – це діяльність уповноважених суб’єктів, що спрямована на індивідуалізацію нормативно-правових приписів та їх об’єктивацію у правозастосовних актах, з метою створення передумов для їх реалізації.

В юридичній науці існують різні підходи щодо виокремлення видів правозастосовної діяльності.

Зазвичай, автори поділяють правозастосовну діяльність на два види: оперативно-виконавчу та правоохоронну, але не називають критерію такого поділу [795, с. 348].

Існують й інші підходи щодо класифікації правозастосовної діяльності, зокрема її поділяють на оперативно-виконавчу й правоохоронну; регулятивну та правоохоронну [362, с. 21; 347, с. 129]; оперативно-виконавчу (регулятивну) та юрисдикційну правозастосовчу діяльність [920, с. 69]; виконавчо-дозвільну (регулятивно-констатуючу і правоохоронну), заохочувальну та юрисдикційну [112, с. 28]; позитивну і юрисдикційну; виконавчо-розпорядчу та правоохоронну [273, с. 399]; судову, управлінську й адміністративну [877, с. 259]; оперативно-виконавчу та правоохоронну [805, с. 309]; оперативно-виконавчу, правоохоронну і правосуддя [232, с. 365; 277, с. 430].

Доповнення класифікаційних груп таким видом як правосуддя, здійснюється на основі посилання на Указ Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006, яким було схвалено Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (юридичний план реформаційних дій у сфері судоустрою та здійснення судами ефективної правозастосовної діяльності) [611].

Д. Лилак вважає, що правозастосування, як особлива форма реалізації права та його правила, повинні покладатися в основу правозастосовної діяльності, зокрема, судів [493, с.4].

Деякі автори зазначають, що діяльність «... обумовлена особливостями повноважень суб'єктів права і специфікою юридичної процедури, у вигляді якої протікає сама правозастосовна діяльність» [113, с. 82].

Н. Обушенко вважає, що використання критерію за формою, правозастосовну діяльність можна поділити на два види – правовиконавчу та правоохоронну. А, на підставі критерію за виявленням волі – виділити правозастосування з ініціативи того, стосовно кого воно здійснюється – у власних трудових правовідносинах чи у правовідносинах, у яких вони не є стороною. Залежно від часу правозастосування, він поділяє на одноразове та триваюче. При цьому автор зазначає, що розподіл правозастосування на ті чи інші види має досить умовний характер [486, с. 46-49].

Разом з тим, значимою для подальшого дослідження правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є така ознака правозастосовної діяльності – змістові видові особливості, яка може бути важливим критерієм класифікації.

В словниках термін «зміст» визначається як внутрішня особливість чого-небудь; розумна основа, мета, призначення чого-небудь [829, с. 624]; те, про що йдеться, розповідається де-небудь, те, що описується, зображується; сутність, внутрішня особливість чого-небудь; певні властивості, характерні риси, які відрізняють явище, предмет від подібних явищ, предметів й інше [828].

Тож за видовими особливостями змісту в правозастосовній діяльності можна виокремити такі її різновиди: виконавчо-регулятивну, правоохоронну, судову та контрольну. Вони мають як пізнавальну, так і практичну значущість. З одного боку, всі вони спрямовані на реалізацію функцій сучасної держави Україна, а з іншого, вони мають різний зміст діяльності, відмінний інструментарій, та особливі процедури. Хоча в цілому, вони покликані забезпечувати цілісність правозастосовного процесу щодо реалізації функцій сучасної держави Україна.

Важливою властивістю правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її здійснення уповноваженими суб'єктами.

В юридичній літературі щодо таких суб'єктів та їх повноважень висловлюються різні погляди.

В теперішній час, у загальній теорії права містяться деякі позиції, за якими застосування права є типовим для суб'єктів публічного права (здійснення влади, управління, правосуддя). Окремі державні органи, приміром суди, існують лише для правозастосування [651, с. 388-389; 801].

У разі, якщо державний орган передає частину повноважень окремим фізичним особам, то вони виступають як його представники. Суб'єкт правозастосування організовує певні суспільні відносини через ухвалення індивідуальних формально обов'язкових рішень щодо персоніфікованих суб'єктів [745, с. 415].

Доволі часто в юридичній літературі простежується акцентування на таких ознаках правозастосовної діяльності: особливе коло суб'єктів (державні органи та деякі недержавні організації, їх посадові особи) [392, с. 10; 670, с. 143]; притаманність тільки компетентним державним органам або їх посадовим особам, і ніяким чином не може здійснюватися громадянами чи недержавними організаціями [98, с. 501; 216, с. 190; 77, с. 23]; наявність суб'єкта правозастосовної діяльності – особи наділеної державно-владними повноваженнями щодо застосування норм права; особи, яка на професійних началах виконує службову функцію щодо управління, має спеціальний правовий статус, здійснює державно-владну діяльність, що має офіційний юридичний характер і спрямована на реалізацію права за допомогою видання правозастосовних актів-документів, що містять передбачені повноваженнями суб'єктів обов'язкові персоніфіковані правові приписи, адресовані конкретним суб'єктам [393, с. 31].

Суб'єктами правозастосовної діяльності є компетентні органи, організації, посадові особи, наділені в законодавчому порядку владними повноваженнями, спеціальною правосуб'єктністю, до компетенції яких входить вирішення юридичної справи зі створенням правозастосовчого акту [754, с. 23-24; 519, с. 140-141].

А. Перепелюк для характеристики суб'єкта правозастосовної діяльності визначає особу, що уповноважена на виконання функцій держави. На думку автора, це будь-яка посадова особа органу державної виконавчої влади, або така, яка має

внаслідок свого службового чи іншого наданого їй державою (тимчасово або одноразово) становища право здійснювати юридично значущі дії від імені держави. А недержавні (приватні) суб'єкти здійснюють правозастосовну діяльність у суворо визначених категоріях питань на підставі делегованих повноважень [519, с. 130-131].

Л. Кельман вважає, що в сучасний період через правозастосовну діяльність функціонують нові соціально-політичні інститути, в тому числі й приватного спрямування, яким делеговано владні повноваження від органів держави, таким чином, відбувається децентралізація системи виконавчої влади держави [274, с. 15].

На думку Д. Манько доцільним є розмежування правозастосування на приватно-правове та публічно-правове, відповідно перше це таке, що здійснюється іншими уповноваженими суб'єктами, які не володіють державно-владними повноваженнями, а друге –здійснюється суб'єктом наділеним державно-владними повноваженнями [388, с. 130-135].

С. Гусаров вважає, що правозастосовна діяльність об'єднань громадян будується, в цілому, на тих самих принципових засадах, що і правозастосовна діяльність державних органів, звісно, з урахуванням специфіки громадських об'єднань в цілому й окремих їх видів. Правозастосування – один із засобів реалізації завдань і функцій громадських об'єднань, закріплених їх статутами. Це сфера діяльності, в якій проявляється взаємодія держави і громадськості, державного та громадського регулювання. Держава наділяє громадські організації певними юридичними правами і покладає на них певні юридичні обов'язки в правозастосуванні. Вся діяльність громадських організацій в цій галузі будується на основі правових норм у поєднанні з статутними положеннями цих організацій [171, с. 73].

Все це свідчить про те, що в юридичній науці відсутні чіткі позиції щодо розмежування публічних, зокрема державних суб'єктів, та непублічних. А такий поділ є важливим, з точки зору надання повноважень суб'єктам правозастосовної діяльності й визначення їх взаємодії, особливо, за умов передачі повноважень органами держави недержавним суб'єктам.

Як зазначає Є. Додін, саме державно-владне уповноваження є тим чинником, який перетворює суб'єкта управлінських відносин на суб'єкта правозастосування і виражається в наданні йому визначеної правозастосовної компетенції. Лише такий носій спроможний здійснити акт соціального управління – реалізацію загальних державних настанов у конкретних обставинах [201, с. 37-39].

В юридичній літературі висловлюються міркування і щодо класифікації суб'єктів правозастосовної діяльності.

Так, А. Перепелюк виокремлює декілька критеріїв, зокрема: за правовими формами діяльності, за джерелом отримання ними правозастосовних повноважень, залежно від виду правовідносин, в яких беруть участь правозастосовники. За першим критерієм він виокремлює органи управління (Кабінет Міністрі України, міністерства, місцеві державні адміністрації тощо), правоохоронні (Міністерство внутрішніх справ, суди), контрольно-наглядові (Генеральна Прокуратура України). За другим – у зв'язку зі здійсненням управлінської діяльності (міністр, начальник податкової інспекції та інші) або зі здійсненням юрисдикційної діяльності (суддя, слідчий, дільничний інспектор міліції та інші); за третім – регулятивні (позитивні), які існують для опосередкування (регулювання) правових зв'язків, зокрема тут присутні суб'єкти, які провадять управлінську функцію (видають акти правомірного характеру), можуть бути реєстраційно-засвідчувальні та правонадільні; охоронні, які виникають з метою захисту порушених прав, тут діють правоохоронні суб'єкти (застосовують заходи державного примусу) [519, с. 142-143].

С. Гусаров називає основними суб'єктами правозастосовної діяльності Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Конституційний Суд України [172, с. 41]. При цьому автор обґрунтовує їх виокремлення через аналіз актів.

Разом з тим, для належної класифікації суб'єктів правозастосовної діяльності важливе значення мають їх повноваження, зокрема й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна, які фіксуються в джерелах права України.

Так, відповідно до ст. 91 Конституції України та ст. 138 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», Верховна Рада України має повноваження щодо прийняття постанов з конкретних питань з метою здійснення її установчої, організаційної, контрольної та інших функцій, в тому числі ненормативного характеру, й інших актів (резолюцій, декларацій, звернень, заяв) [304; 636].

Згідно з ст. 106 Конституції України та ч. 4 Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України, низка рішень Президента України оформляються у формі указів, в тому числі й правозастосовного характеру, а також розпоряджень [304; 632].

Правозастосовними повноваженнями володіє й відповідно до ч. 3 ст. 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. №794-VII Кабінет Міністрів України, який з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань видає акти у формі розпоряджень [607], а також згідно з Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади здійснюють правозастосовну діяльність щодо надання адміністративних послуг, здійснення державного нагляду (контролю), управління об’єктами державної власності та іншу, яка об’єктивується в оперативно-розпорядчих чи рекомендаційних актах [648]. А правозастосовні повноваження місцевих державних адміністрацій визначені Законом України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV [614].

Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від02.06.2016 р. № 1402-VIII судам надано повноваження щодо здійснення правосуддя [643].

Відповідні повноваження щодо здійснення правозастосовної діяльності надаються, зокрема й Службі безпеки України, Прокуратурі України та іншим.

Важливою властивістю правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є і особливий процедурний порядок, який, як правило, закріплений в чинних джерелах права.

Щодо цього у юридичній літературі висловлюються різноманітні точки зору.

Деякі автори вважають, що правовий зміст правозастосовної діяльності виражається завжди в процесуально-процедурних формах її здійснення, із застосуванням спеціальних поцесуальних правових засобів і юридичних процедур, носить формалізований характер [754, с. 22; 919, с. 344].

В загальній теорії права є різні точки зору, за якими правозастосування це сукупність процедурних дій, які утворюють стадії – встановлення фактичних обставин справи, встановлення юридичних обставин справи, ухвалення рішення у справі [801, с. 267-268]; воно уособлює комплекси правових норм, що визначають порядок, процедуру реалізації й охорону матеріально-правових норм; в межах правозастосовного процесу як найбільш формалізованого способу реалізації права є стадії правореалізації, прийоми тлумачення правових норм, типові способи вирішення юридичних ситуацій – те, що (в згорнутому вигляді) властиве будь-якій формі реалізації права [651, с. 388-389].

М. Гнатюк розглядає правозастосовний процес як явище правової реальності, яке належить до сфери юридичного процесу та являє собою сукупність послідовних, упорядкованих дій суб'єктів, наділених державно-владними повноваженнями, що включає в себе процедури відповідного характеру, які забезпечують належне застосування права [140, с. 10].

Н. Николина вважає, що зміст поняття процедура правозастосування являє собою систему чітко визначених послідовних конкретних юридично значущих дій суб'єктів правозастосування, що мають владний, організований та індивідуальний характер й спрямовані на поширення положень норм права на конретну життєву ситуацію й конкретних осіб в результаті прийняття правозастосовного акта. Такі дії складають три етапи – встановлення та дослідження фактичних обставин справи, юридична кваліфікація, винесення рішення уповноваженим суб'єктом правозастосування [471, с. 68].

В. Ортинський зазначає, що правозастосовна процедура має відбуватися при мінімумі формальностей, насамперед коли йдеться про захист порушеного права (що вже безпосередньо випливає з принципу доступності правового захисту), а транспарентність, окрім іншого, передбачає готовність надати необхідну їм

інформацію в максимально простому порядку, відкритість правозастосовних органів для громадян [505, с. 7].

Висловлюються й інші міркування щодо стадій процедурного порядку, зокрема доповнюються діями стосовно кваліфікації й вирішення конкретних життєвих випадків [392, с. 10; 519, с. 110; 720, с. 135; 795, с. 263].

Зважаючи на загальний процедурний порядок правозастосовної діяльності, слід звертати увагу і на процедурні особливості конкретних видів цієї діяльності.

Так, С. Барандич зазначає, що специфіку правозастосовної процедури, можна визначити на підставі з'ясування її змісту й визначення загальних ознак такої процедури. А ефективність конкретної правозастосовної процедури залежить від фактично досягнутих результатів відповідно до поставленої мети [40, с. 6]. Подібну позицію висловлює також Є. Мамай [385, с. 55-58].

Як зазначалося, процедурний порядок правозастосовної діяльності зафіксований в джерелах права, зокрема процесуальних кодексах, а також інших правових актах. Процедурні особливості кожного виду правозастосовної діяльності, зокрема і видові їх особливості, формалізовані в джерелах права.

Однією з важливих властивостей правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є й об'єктивація функцій сучасної держави Україна у правозастосовних актах.

У юридичній літературі висловлюються різноманітні позиції щодо поняття правозастосовних актів.

Так, П. Рабінович визначає акти застосування правової норми як спосіб зовнішнього прояву формально-обов'язкового правила поведінки індивідуального характеру, яке підтверджує, встановлює, змінює або скасовує юридичні права та обов'язки персоніфікованих суб'єктів у конкретній життєвій ситуації [670, с. 143].

На думку А. Перепелюк, акт правозастосування – це піднормативний, індивідуально-визначений, державно-владний припис, що приймається виключно спеціально-уповноваженими, компетентними суб'єктами, який встановлює, змінює чи скасовує юридичні права та обов'язки персоніфікованих суб'єктів, є офіційним оформленням по конкретній юридичній справі [519, с. 115].

Уподібненим є й визначення поняття правозастосовного акту, що надається Л. Пригарою [561, с. 49].

Дещо по-іншому визначає правозастосовний акт Я. Берназюк. Він вважає, що такий акт стосується конкретного суб'єкта або групи суб'єктів та, фіксуючи певний юридичний факт, вважається реалізованим у момент його видання (прикладом є акти, щодо кадрових питань або нагородження) [50, с. 11].

Висловлюється позиція, що правозастосовна форма являє собою діяльність з реалізації нормативних приписів шляхом видання наказів індивідуального правонаділяючого або правоохоронного характеру, доручень організаційно-розпорядчого характеру, надання спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення певного виду діяльності фізичним і юридичним особам, реєстрації актів, прав, об'єктів тощо [204, с. 58].

Слід звернути увагу і на класифікацію правозастосовних актів.

Так, Л. Пригара виокремлює такі класифікаційні групи: за формою зовнішнього вираження (письмові, усні, конклюдентні); за юридичною формою актів правозастосування вони поділяються на: укази, вироки, рішення, накази; за суб'єктами, які видають акти правозастосування (глави держави, парламенту, судових органів, органів прокуратури, органів місцевого самоврядування); за функціями права (регулятивні, охоронні); за предметом правового регулювання (кримінально-правові, адміністративно-правові та цивільно-правові акти тощо); за характером приписів (уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі, процесуальні та розпорядчі) [561, с. 57].

У загальній теорії права, деякі автори виокремлюють такі види правозастосовних актів:

– за суб'єктом прийняття – акти органів законодавчої, виконавчої та судової влади, глави держави, органів місцевого самоврядування й ін.;

– за формою акта – укази, постанови, розпорядження, накази, ухвали, подання, вироки, рішення та ін.;

– за характером правового впливу – регулятивні й охоронні;

– за юридичним значенням – акти, що містять остаточне рішення в юридичній справі (вирок суду, указ про нагородження), та акти, що забезпечують прийняття основних актів (ухвала суду про відкладення розгляду справи);

– за характером юридичних наслідків – акти, що встановлюють, змінюють, припиняють, констатують, відновлюють суб'єктивні права й обов'язки та інші [231, с. 240].

С. Гусаров аналізуючи повноваження органів державної влади на основі чинних джерел права, відносить до правозастосовних актів ненормативні акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади. Зокрема автор зазначає, що за допомогою ненормативних постанов Верховна Рада України вирішує низку важливих питань внутрішнього організаційного характеру (затвердження персонального складу, переліку комітетів парламенту тощо, тобто ненормативні (індивідуальні) постанови Верховної Ради України являють собою акти правозастосування даного органу як результат її правозастосовної діяльності. Ненормативні укази Президента України мають індивідуальне значення (правозастосовний характер), акти Кабінету Міністрів України з оперативних, організаційно-розпорядчих та інших питань, які не мають нормативного характеру – у формі розпоряджень. Правозастосовні акти міністерств та інших центральних органів виконавчої влади є оперативно-розпорядчими рекомендаційними актами (якими доводяться до відома підприємств, установ і організацій рішення вищих органів, акти, які спрямовані на організацію виконання рішень вищестоящих органів і власних рішень міністерств, інших органів виконавчої влади, органів господарського управління та контролю і не містять нових правових норм, акти нормативно-технічного характеру (державні стандарти, будівельні норми і правила, тарифно-кваліфікаційні довідники, форми звітності тощо)) [172, с. 39-40].

А. Внукова класифікує індивідуальні правові акти за такими підставами, зокрема:

1) за суб'єктами, які займаються правозастосовною діяльністю і уповноважені видавати такі акти, розрізняють: акти органів законодавчої,

виконавчої та судової влади, органів місцевого самоврядування, контрольно-наглядових органів, адміністрації підприємств та установ тощо;

2) за способом організації суспільних відносин, які підлягають регулюванню: регулятивні та охоронні акти;

3) за формою: усні (вербальні), письмові (літеральні) та конклюдентні (акт дії) акти тощо [107].

Водночас у чинних джерелах права використовуються критерії, зокрема за суб'єктами уповноваженими на здійснення правозастосовної діяльності та юридичною формою правозастосовних актів.

Так, в ст. 138 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» зазначено, що Верховна Рада України може приймати постанови з конкретних питань з метою здійснення її установчої, організаційної, контрольної та інших функцій, в тому числі ненормативного характеру, й інших актів (резолюцій, декларацій, звернень, заяв) [636].

А в ч. 4 Положень про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України від 15.11.2006 р. № 970/2006 зазначено, що розпорядженнями Президента України оформляються прийняті Президентом України на основі та на виконання Конституції і законів України рішення про: надання доручень, рекомендацій щодо здійснення заходів, розгляду, вирішення інших питань, проведення переговорів, надання повноважень на ведення переговорів, на підписання міжнародних договорів України, відповідних директив делегації чи представникові України; оперативні, організаційні і кадрові питання та інші [632].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положенням про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади» від 28.12.1992 р. № 7315, визначено акти ненормативного характеру – персонального характеру (про склад комісій, призначення на посаду і звільнення з неї, заохочення працівників тощо); дія яких вичерпується одноразовим застосуванням, крім актів про затвердження положень, інструкцій та інших, що містять правові норми; оперативно-розпорядчого характеру (разові доручення); якими доводяться до відома підприємств, установ і організацій рішення

вищестоящих органів; спрямовані на організацію виконання рішень вищестоящих органів і власних рішень міністерств, інших органів виконавчої влади, що не мають нових правових норм; рекомендаційного, роз'яснювального та інформаційного характеру (методичні рекомендації, роз'яснення, у тому числі податкові, тощо), нормативно-технічні документи (національні та регіональні стандарти, технічні умови, будівельні норми і правила, тарифно-кваліфікаційні довідники, кодекси усталеної практики, форми звітності, у тому числі щодо державних статистичних спостережень, адміністративних даних та інші) [593].

Згідно з Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р.№ 1402-VIII актами суду є судові рішення [643].

Отже, аналіз правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив виявити й охарактеризувати такі основні її властивості:

– вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна;

– її змістом є правозастосовна діяльність;

– вона здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами;

– має особливий процедурний порядок;

– спрямована на індивідуалізацію та об'єктивацію в правозастосовних актах функцій сучасної держави Україна.

Відповідно, правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення актів застосування права, в яких конкретизуються нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна.

Призначенням цієї діяльності є створення належних умов для ефективної реалізації функцій сучасної держави Україна. Втім формування таких умов є специфічним для кожного виду правозастосовної діяльності. За видовими особливостями змісту правозастосовної діяльності можна виокремити такі різновиди правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна: виконавчо-регулятивну, правоохоронну, судову та контрольну.

4.2. Особливості виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є виконавчо-регулятивна форма.

Наукові позиції щодо цієї форми реалізації функцій держави змінюються в ході розвитку держави, і це пов'язано зі зміною змісту правової діяльності.

Так, Ю. Марченко зазначає, що формою реалізації функцій держави є оперативно-виконавча діяльність, як вид правозастосовної діяльності, під якою розуміє організацію виконання приписів правових норм державними органами (посадовими особами) в установленому процесуальному порядку з дотриманням визначеної в нормативному акті процедури, шляхом створення, зміни або припинення правовідносин; позитивне регулювання за допомогою індивідуальних актів. Автор вважає, що потреба в такій формі реалізації функцій держави виникає у випадках коли правовідносини можуть і повинні створюватися лише в централізованому порядку за рішенням органу, уповноваженого на те державою (призов на строкову військову службу, призначення пенсії та інші); коли виникнення правовідносин має пройти контроль з боку держави, чи її повноважних органів, з метою перевірки його правильності й законності (реєстрація кандидата в депутати, постановка на облік транспортних засобів та інше); коли для виникнення правовідносини потрібне офіційне встановлення наявності або відсутності конкретних фактів, де потрібно формально закріпити ті чи інші дії, оформити їх в якості юридично значимих фактів з одночасною перевіркою їх правильності й законності (реєстрація народження, шлюбу та інше); де виникають правовідносини, які мають юридичне значення чи суперечка з приводу будь-якого факту або відносин, а самі сторони не можуть прийти до узгодження рішень (оскарження постанови у справі про адміністративне правопорушення до вищестоящого органу) [397, с. 140-142].

В. Карташов вважає, що оперативно-виконавча форма – це правонаділяюча, реєстраційно-посвідчувальна, заохочувальна діяльність [268, с. 96].

О. Джураєва в межах правозастосовної форми реалізації функцій держави також виокремлює оперативно-виконавчу діяльність, яка на думку автора, являє собою зв'язану з повсякденним дозволом щодо різнобічних питань керування справами суспільства, владну виконавчо-розпорядницьку роботу державних органів зі здійснення функцій держави шляхом видання актів застосування норм права [195, с. 108].

По-іншому називає таку правозастосовну форму Л. Наливайко. Автор виокремлює правовиконавчу форму й розглядає її як нормативно регламентовану, владну, управлінську діяльність уповноважених державних органів та їх посадових осіб щодо вирішення питань управління справами суспільства шляхом оперативного застосування правових норм у процесі здійснення державних функцій [455, с. 261].

Однією з особливостей виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її зміст – виконавчо-регулятивна правозастосовна діяльність.

В юридичній літературі такий вид правозастосовної діяльності називають по-різному: виконавчою [98, с. 18], управлінсько-виконавчою (управлінською) [877, с. 259; 503, с. 6; 433, с. 15; 469, с. 6], оперативно-виконавчою [362, с. 21; 347, с. 129; 920, с. 69; 805, с. 309; 232, с. 365; 277, с. 430], виконавчо-дозвільною (виконавчо-розпорядчою) [112, с. 28], установчо-розпорядчою [208, с. 16].

Під виконавчою діяльністю розуміють вид опосередкованої форми реалізації права, процес здійснення владної діяльності органами держави і посадовими особами щодо втілення в життя норм права, результатом якої є акт застосування права [98, с. 18]; владну оперативну діяльність державних органів із реалізації приписів норм права шляхом створення, зміни чи припинення конкретних правовідносин на основі цих норм із безпосередньою метою їх реалізації, тобто позитивне правозастосування [321, с. 146].

Управлінсько-виконавча діяльність розглядається як заснована на законах оперативна, повсякденна реалізація органами виконавчої влади функцій держави в сферах розвитку економіки та культури, соціального забезпечення та охорони

здоров'я, транспорту і зв'язку, охорони громадського порядку й оборони країни тощо [433, с. 15]; діяльність держави, що здійснюється виконавчо-розпорядчими органами шляхом повсякденного керівництва економічними, соціально-культурними й адміністративно-політичними процесами [503, с. 6]; підзаконна діяльність органів виконавчої влади, що спрямована на практичну організацію нормального життя суспільства і забезпечення особистої безпеки громадян, створення умов для їх матеріального, культурного й духовного розвитку; позитивна, організаційна та творча діяльність органів виконавчої влади, що здійснює господарське, соціокультурне й державно-політичне керівництво [469, с. 6].

Як вважає низка авторів, оперативно-виконавча правозастосовна діяльність спрямована на вирішення питань, пов'язаних з правомірною поведінкою суб'єктів. Її суть зводиться до застосування диспозиції норми права, яка містить позитивний зміст [920, с. 77]; має регулятивний характер і припускає вирішення різнобічних питань, що виникають у процесі управління суспільством, владна творча діяльність державних органів і посадовців щодо здійснення заходів, які є об'єктом тієї або іншої функції сучасної української держави [391, с. 60]; діяльність спрямована на установче провадження, провадження зі здійснення оперативної діяльності органів управління, реєстраційні дії, розгляд справ і прийняття рішень, пов'язаних з реалізацією суб'єктивних прав громадян [209, с. 60].

Тож як вважається, основне призначення оперативно-виконавчої правозастосовної діяльності, полягає в прийнятті правових актів індивідуального характеру, завдяки яким щоденно організовується фактична діяльність органів державного управління.

Установчо-розпорядчою називають владну оперативну діяльність державних органів, посадових осіб та організацій в межах їх повноважень з реалізації правових норм шляхом створення, зміни та припинення правовідносин на підставі відповідних норм і з безпосередньою метою їх реалізації [208, с. 7].

А, виконавчо-дозвільною (виконавчо-розпорядчою) – форму застосування права, яка здійснюється в повсякденній роботі органів влади й управління всіх

рівнів по вирішенню, в межах їх компетенції, юридичних питань управління в сфері економіки, побуту, культури, освіти та інше (рішення компетентних органів про відведення земельної ділянки для будівництва, призначення громадянину пенсії, видачу ордера на квартиру й інше) [774, с. 222].

На думку В. Сиринько у широкому значенні – це прийняття органами виконавчої влади на підставі норм закону, підзаконних нормативно-правових актів, що визначають механізм реалізації конкретних законодавчих приписів, що розмежовують повноваження відповідних виконавчо-розпорядчих структур [742, с. 5].

Разом з тим, зважаючи на зміни, які відбуваються у сучасній державі Україна, слідуточнити поняття та ознаки виконавчо-регулятивної діяльності, що відповідатимуть реаліям.

Ще донедавна в юридичній літературі деякими авторами поняття виконавча влада і державне управління розглядалися як своєрідні сторони (статика і динаміка) єдиного явища, яке зазвичай відображало управлінську (адміністративну) сферу діяльності держави [3, с.4-6].

Висловлювалася й інша точка зору, зокрема про те, що навряд чи можливо розглядати виконавчу владу і державне управління сторонами єдиної категорії «виконавча влада», з одної сторони, і «державне управління», як другу сторону, оскільки поняття «виконавча влада» набагато ширше за своїм змістом ніж державне управління [854, с. 72].

Так, автори під управлінською діяльністю держави розглядали одну з форм діяльності держави, що здійснюється виконавчо-розпорядчими органами шляхом повсякденного керівництва економічними, соціально-культурними й адміністративно-політичними процесами [504, с. 6]; діяльність держави (органів держави), спрямовану на створення умов для реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами [124, с. 4]. Аналізуючи ці позиції можна сказати, що низка авторів практично вважає державне управління способом реалізації виконавчої влади.

В Стратегії реформування державного управління України на 2016-2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р, зазначено, що дієва система державного управління є одним з основних чинників конкурентоспроможності країни. Зниження адміністративного навантаження державного регулювання, покращення якості надання адміністративних послуг, забезпечення законності та передбачуваності адміністративних дій покращує позиції держави у світових рейтингах конкурентоспроможності [189]. Законодавець вживає термін державне управління як однозначне з терміном державне регулювання.

В сучасній літературі поняття «державне управління» часом використовується як однопорядковий з поняттям «публічне управління», «публічне адміністрування» або «державне регулювання», під яким розуміється діяльність державних органів виконавчої влади, яка полягає в організації виконання законів, здійсненні розпорядження ресурсами загальнодержавної власності з метою комплексного соціально-економічного розвитку, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах життя.

За цих умов управління виступає синонімом поняття «влада», що здебільшого визначається як спосіб (можливість) одностороннього впливу суб'єкта влади на об'єкт влади з метою примушення останнього до певної поведінки або утримання від вчинення дій [92, с. 116]. Проте таке розуміння сутності управління є лише одним з можливих варіантів.

В літературі з цього приводу висловлюється наступне. Управління передбачає імперативність у процесі його впровадження безумовність виконання, та, як наслідок, прийняття управлінських рішень, обмеження прав у певних випадках меншої частини суспільства. Адміністрування ж, слід розуміти як форму надання управлінської послуги, при якій враховуються інтереси всіх верств суспільства. Адміністрування має фундамент діалогічності, гнучкості у питаннях формування як конкретних управлінських рішень, так і стратегії розвитку держави або регіону в цілому. У рафінованому вигляді, в адмініструванні чиновник

виступає лише найманим слугою, який задовольняє потреби суспільства залишаючись при цьому не заангажованим, однією з сторін [654, с. 22].

Публічне адміністрування, у свою чергу, передбачає управління та реалізацію різних урядових заходів, що пов'язані з виконанням законів, постанов та рішень уряду. У широкому сенсі, під публічним адмініструванням розуміють усю систему адміністративних інститутів із ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень спускається зверху до низу. Тобто публічне адміністрування – це скоординовані групові дії з питань державних справ [370, с. 235].

Поняття виконавча влада асоціюється з принципом поділу влади, закріпленим в ст. 6 Конституції України [304] й замінило собою поняття державне управління, сутність, принципи, завдання, якого розглядалися виключно крізь призму примусу, підпорядкування, що подекуди зустрічається і в сучасних працях [185, с. 243; 186, с. 15].

Натомість, основне суспільно-політичне чи функціональне призначення виконавчої влади полягає в організації виконання законів, хоча цим її сутність не вичерпується [74, с. 344].

Метою діяльності виконавчої влади є забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, яка вимагає чіткого визначення виконавчих повноважень, що притаманні лише органам виконавчої влади [854, с. 74], визначає зміст діяльності виконавчої влади, її сутність [47, с.15-16; 880, с. 24].

Демократичні зміни вплинули на сутність діяльності виконавчої влади, яка в теперішній час більше нагадує координацію, спрямовану на впорядкування життя суспільства.

Як зазначає О. Циганов у сучасних умовах домінуючими стають не державно-управлінські, а публічно-сервісні відносини, які на відміну від управлінських відносин мають несубординаційний характер й формуються під час діяльності органів публічної адміністрації з надання адміністративних послуг особам приватного права. В основі відносин щодо надання адміністративних послуг перебуває режим реординаційних зв'язків, який являє собою режим відносин за

участю органів публічної влади та осіб приватного права, за якого останні відіграють активну роль й мають можливість за власною ініціативою звертатися до органів публічної влади як для забезпечення належних умов щодо реалізації й захисту своїх прав та інтересів, так і для співпраці із зазначеними органами влади, впливаючи на їх управлінську діяльність [869, с. 5].

Регулятивна спрямованість виконавчої влади виявляється в створенні умов, для забезпечення виконання законів (впорядкуванні, налагодженні, визначенні напрямів розвитку, підкоренні певному порядку, встановленні чіткої взаємодії, створенні умов нормальної роботи) й має форму державного регулювання, яке не тотожне державному управлінню і реалізується виключно органами виконавчої влади [822, с. 110-113].

У теорії управління під державним регулюванням розуміється сукупність інструментів, за допомогою яких відповідні органи держави на базі законодавства та в межах своєї компетенції здійснюють вплив на процес функціонування тієї чи іншої сфери суспільного життя [326, с. 324]; спонукально-практична діяльність регуляторного характеру, направлена на досягнення чітко визначених цілей загальнодержавного значення [761, с. 3].

Необхідність у застосуванні закону в формі регулятивної діяльності виникає у випадках, коли реалізація правових норм, що встановлюють суб'єктивні права і юридичні обов'язки громадян, неможлива без винесення компетентними органами відповідних владних рішень. Означене підтримується й іншими авторами [383, с. 13].

Для позначення цієї діяльності використовуються різні терміни. В словниках терміни «виконавча», «оперативна», «дозвільна», «розпорядча», «установча», вживаються у співвідношенні з терміном «діяльність». Термін «діяльність» визначається як застосування своєї праці до чого-небудь [760]; «виконавча» – виконання рішень, постанов, директив, здійснюють керівництво чимось [758, с. 63]; «оперативна» – безпосередньо здійснює що-небудь, виконує якесь завдання; правильно і швидко виконує ті чи інші практичні завдання; «дозвільна» – містить дозвіл на здійснення чого-небудь; «розпорядча» – давати розпорядження,

наказ; «установча» – має завданням організацію чого-небудь, призначений заснувати що-небудь [760].

Термін «регулятивна» означає: спрямування, впорядкування; упорядкування, приведення чогось у відповідність з чимось; впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі [760, с. 481].

Тож виконавчо-регулятивна правозастосовна діяльність є діяльністю, яка пов’язана із виконанням нормативно-правових приписів шляхом їх індивідуалізації в правозастосовних актів.

Сутність виконавчо-регулятивної діяльності відображає діяльність спеціально уповноважених на її здійснення органів, яка полягає в організації виконання нормативно-правових приписів, в тому числі й щодо функцій держави (здійснення повсякденної фактичної діяльності реєстраційного характеру, розпорядження ресурсами загальнодержавної власності з метою комплексного соціально-економічного розвитку та інше) шляхом створення правозастосовних актів (ненормативного характеру) для вирішення конкретної справи у відповідних правовідносинах.

Її особливість полягає у створенні умов необхідних для впорядкування суспільних відносин шляхом виконання нормативно-правого припису завдяки його індивідуалізації. В сучасних умовах ця діяльність зводиться в основному до надання публічних послуг відповідним суб’єктам за наявності підстав, визначених у чинних джерелах права.

Таким чином, аналіз виконавчо-регулятивної діяльності дозволив уточнити її поняття та ознаки, а саме:

– вона є різновидом правозастосовної діяльності;

– спрямована на створення умов необхідних для впорядкування суспільних відносин шляхом виконання нормативно-правових приписів через їх індивідуалізацію;

– здійснюється уповноваженим на цю діяльність суб’єктом;

– має особливий процедурний порядок;

– спрямована на об’єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах.

Зазначені ознаки дають змогу сформулювати поняття виконавчо-регулятивної правозастосовної діяльності як діяльності уповноважених суб’єктів, що спрямована на створення умов необхідних для впорядкування суспільних відносин шляхом виконання нормативно-правових приписів через їх індивідуалізацію в правозастосовних актах.

Важливою особливістю виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її здійснення уповноваженими суб’єктами.

В загальнотеоретичній юридичній науці питанням суб’єктів виконавчо-регулятивної правозастосовної діяльності не приділяється достатньої уваги.

Разом з тим, деякі автори висловлюють погляди про належність до суб’єктів правозастосування й недержавних організацій [208; 295].

Інші вважають, що нині відбувається суттєва зміна технологій здійснення функцій держави, за якої стратегічні функції залишаються за державним апаратом, тоді як інші функції, пов’язані з обслуговуванням, які раніше здійснювалися державою, покладаються на неурядові структури [415, с. 38].

Так, О. Запотоцька зазначає, що Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів і захисту споживачів має право видавати документи дозвільного характеру застосовуючи нормативно-правові приписи Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [240, с. 112].

О. Пефтієв вважає дозвільну діяльність на автомобільному транспорті правозастосовною, яка полягає у проведенні конкретних дій, що мають юридичне значення, з метою ухвалення індивідуального акта, тобто дозволу (ліцензії) на здійснення конкретного виду діяльності [525, с. 2].

Зміни в управлінській сфері, в тому числі оптимізація звичних публічних структур й поява нових, обумовили пріоритети їх діяльності, що відобразилися не тільки в переорієнтації їх суто адміністративно-розпорядчої діяльності на

діяльність й щодо надання публічних послуг, але і в завданнях органів державної влади. Тому з метою об'єктивної характеристики суб'єктів уповноважених на здійснення такої діяльності, слід звернутися до чинних джерел права на предмет виявлення їх виконавчо-регулятивних правозастосовних повноважень.

Насамперед, мова йде про органи виконавчої влади, які забезпечують виконання законів та інших нормативно-правових актів. Задля цієї мети в апараті держави Україна створено ієрархічну структуру органів виконавчої влади.

Розділ 6 Конституції України обґрунтовано об'єднує усі ієрархічні рівні органів виконавчої влади: вищий орган в системі виконавчої влади – Кабінет Міністрів України ст. 113; організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України ст. 120; місцеві державні адміністрації здійснюють виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі ст. 118 [304].

Так, згідно з Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. №794-VII, Кабінет Міністрів України здійснює виконавчо-регулятивну правозастосовну діяльність з питань організаційної і поточної роботи, а також щоденної роботи з виконання законодавства і вирішення різних питань управлінського характеру в сфері економіки та фінансів; соціальної політики, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, спорту, туризму, охорони навколишнього природного середовища та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина; зовнішньої політики; національної безпеки та обороноздатності; вдосконалення державного управління та державної служби [607].

В Типовому положенні про територіальні органи міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади визначено завдання територіальних органів – є реалізація повноважень міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Територіальні органи відповідно до покладених на них завдань: надають

адміністративні послуги; управляють об’єктами державної власності в межах, визначених законодавством [603].

Повноваження щодо виконавчо-регулятивної діяльності мають й центральні органи виконавчої влади, зокрема служби та агенції. Законом України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI встановлено, що центральні органи виконавчої влади утворюються для виконання окремих функцій з реалізації державної політики як служби, агентства, інспекції. Їх основними завданнями є: надання адміністративних послуг; здійснення державного нагляду (контролю); управління об’єктами державної власності; внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність; здійснення інших завдань, визначених законами України. Однак центральні органи виконавчої влади можуть здійснювати одне або кілька визначених частиною першою цієї статті завдань.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, центральний орган виконавчої влади утворюється як служба.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з управління об’єктами державної власності, що належать до сфери його управління, центральний орган виконавчої влади утворюється як агентство.

У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольно-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, центральний орган виконавчої влади утворюється як інспекція [648].

Створення органів виконавчої влади у певній формі, яка узгоджується з функціональним розмежуванням повноважень є доцільною з огляду на їх кількість, та дає змогу зорієнтуватися в покладених завданнях. Однак аналіз окремих нормативних актів, наприклад Положення про Управління Держпродспоживслужби в місті, районі [551] на перший погляд вказує, що

оскільки орган утворено як служба то більшість його функцій складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам. Насправді, його завданнями згідно з положенням є контроль (нагляд), захисту галузі ветеринарної медицини та безпечності харчових продуктів, і тільки у мізерній кількості, зумовлені завданнями, реєстраційні та дозвільні функції.

Голова місцевої держадміністрації на виконання актів законодавства, доручень Прем'єр-міністра України, за власною ініціативою видає одноособово в межах повноважень місцевої держадміністрації розпорядження ненормативного характеру, а керівники структурних підрозділів місцевої держадміністрації здійснюють правозастосовну діяльність під час виконання покладених на них завдань об'єктивуючи індивідуально-правові приписи в наказах [604].

Повноваження щодо здійснення правозастосовної діяльності у виконавчо-регуляторній формі має й Президент України. Така діяльність стосується кадрових призначень, організаційних та оперативних питань й відображається в правозастосовних актах, які містять індивідуально-правові приписи й мають форму розпоряджень.

Слід зазначити, що суб'єктами виконавчо-регулятивної правозастосовної діяльності можуть бути не тільки публічні, але й приватні суб'єкти, які наділені державою владними повноваженнями щодо здійснення такої діяльності. До таких можна віднести нотаріат – систему органів і посадових осіб, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси), на які покладено обов'язок вчинення нотаріальних дій в Україні посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом. Така діяльність регулюються державою шляхом встановлення вимоги до допуску щодо здійснення нотаріальної діяльності й контролюється Міністерством юстиції України, головними управліннями юстиції в областях, містах Києві та Севастополі [622].

Це є свідченням того, що держава передає частину своїх повноважень іншим суб'єктам, але залишає за собою деякі функції, зокрема й контролю щодо

правомірності такої діяльності. Разом з тим реалізація функцій сучасної держави Україна здійснюється публічними суб'єктами – органами державної влади, її підприємствами, установами.

Для виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є притаманним й особливий процедурний порядок.

На жаль в юридичній літературі питання щодо процедурного порядку виконавчо-регулятивної діяльності, висвітлюються лише в контексті характеристики повноважень суб'єктів чи відповідних положень закріплених в джерелах права. При цьому відсутні узагальнюючі позиції щодо процедурного порядку виконавчо-регулятивної діяльності, в цілому.

Так, О. Кузьменко пропонує під дозвільним провадженням розуміти регламентовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність публічної адміністрації, під час дії якої вирішуються питання про забезпечення реалізації прав фізичних та юридичних осіб на виконання певних дій або займання певними видами діяльності шляхом надання їм відповідного дозволу. На думку автора, зміст дозвільного провадження розкривається через такі стадії: порушення дозвільного провадження (підставами порушення є подача заяви зацікавленою в одержанні дозволу особою); безпосереднє вивчення компетентним органом публічної адміністрації, документів або обстеження приміщень, речей на предмет відповідності їх вимогам дозвільної системи; прийняття рішення; оскарження прийнятого рішення; виконання прийнятого рішення (видання дозволу) [339, с. 127].

О. Запотоцька вважає, що провадження щодо отримання експлуатаційних дозволів складається зі стадій, зокрема: порушення дозвільного провадження (підставами порушення є подача заяви особою, зацікавленою в одержанні дозволу); безпосереднє вивчення компетентним органом публічної адміністрації (органів Держпродспоживслужби), поданих документів або обстеження приміщень, речей на предмет їхньої відповідності вимогам дозвільної системи, проведення інспекцій потужностей; прийняття рішення про видання дозволу; оскарження прийнятого рішення (позасудове та судове оскарження); видання дозволу [241, с. 41].

Однак як зазначає Є. Мамай, специфікою правозастосовної процедури є сукупність послідовно здійснюваних, юридично значимих дій, що реалізуються уповноваженим державою суб'єктом відповідно до визначеного нормативно-правовою моделлю порядку і спрямовані на вирішення індивідуально-правової ситуації з метою забезпечення дотримання, виконання й використання іншими учасниками суспільних відносин належних їм прав і обов'язків [385, с. 58].

Деякі автори характеризують специфіку процедурного порядку виконавчо-регулятивної діяльності уподібнюючи її зі специфікою правозастосовної процедури.

Так, С. Барандич зазначає, що нормативна модель процедури передбачена правотворчим органом як сукупність норм права, згідно з якими визначається певний порядок, послідовність дій державно-владного суб'єкта у конкретній ситуації [40, с. 5].

Зазвичай, процедурний порядок здійснення виконавчо-регулятивної діяльності, в тому числі й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна, визначений в інструкціях, порядках та інших правових актах.

Так, в Порядку державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи затвердженого наказом Міністерства юстиції Українивід 09.02.2016 р. № 359/5 визначено процедуру проведення відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи та підстави її здійснення [631].

Відповідно до цього Порядку, державна реєстрація проводиться за заявою заявника шляхом звернення до суб'єкта державної реєстрації, нотаріуса. Ця процедура складається з таких етапів: подання заяви заявником та її реєстрація у Єдиному державному реєстрі; формування справи шляхом виготовлення електронних копій доданих до заяви документів, які долучаються до заяви; перевірка зареєстрованих в Єдиному державному реєстрі документів на наявність

підстав для зупинення їх розгляду та на наявність підстав для відмови в державній реєстрації; прийняття рішення та проведення реєстраційної дії; формування правозастосовного акта – виписки, яка розміщується на порталі електронних сервісів у день проведення державної реєстрації чи надається у паперовій формі з проставленням підпису та печатки.

Уподібненим до вищезазначеного є процедурний порядок реєстрації актів цивільного стану громадян, який здійснюється у відповідності до Інструкції з ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян від 24.07.2008 р. № z0691-08 [590].

Щодо процедурного порядку з надання дозволів встановлено загальні стадії властиві й іншим. Однак такі стадії складаються з специфічних дій, які й відображають різноманітність процедурного порядку, в залежності від підстав їх здійснення.

Так, відповідно до Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами від 30.05.2011 р. № 615-2011-п, дозволи надаються Держгеонадрами переможцям аукціонів з їх продажу та без проведення аукціонів. Процедура надання дозволу без проведення аукціону складається з таких стадій, зокрема: подання заяви до органу разом з визначеними документами; реєстрація заяви та формування справи; погодження видачі дозволу з відповідними радами; сплата збору за надання спеціального дозволу; формування та видача правозастосовного акта у формі дозволу [599].

Процедура виконавчо-регулятивної діяльності місцевих державних адміністрацій, в тому числі й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна, визначена в Типовому регламенті місцевої державної адміністрації від 11.12.1999 р. № 2263, де зафіксований порядок підготовки правозастосовних актів – розпоряджень, які стосуються кадрових, організаційних (внутрішніх) питань діяльності місцевої держадміністрації. Розпорядження голови місцевої держадміністрації ненормативного характеру набирають чинності з моменту їх видання, якщо самими розпорядженнями не встановлено більш пізній строк набрання чинності [604].

Слід зазначити, що важливою ознакою виконавчо-регулятивної форми є її спрямованість на індивідуалізацію та об’єктивацію функцій сучасної держави Україна в правозастосовних актах.

Питанням виконавчо-регулятивних правозастосовних актів у юридичній науці приділяється недостатня увага. Зазвичай вони досліджуються в контексті загальної характеристики правозастосовних актів.

Втім як зазначає О. Пунько, акти застосування права повинні й можуть вивчатися в різних аспектах: як самостійна правова категорія; юридичний засіб державного управління суспільством; одна з правових форм здійснення функцій держави; організаційна форма діяльності державних органів і окремих громадських організацій; найважливіший засіб реалізації юридичних норм; індивідуально-визначені юридичні акти; спеціальний юридичний факт тощо [655, с. 36].

В юридичній галузевій літературі щодо розуміння виконавчо-регулятивного правозастосовного акта є фрагментарні позиції, зокрема зазначається, що правозастосовними актами Президента України є розпорядження, які мають індивідуально-владний внутрішньо-організаційний характер й приймаються з питань кадрового та іншого забезпечення. Розпорядженнями Президента України оформляються: рішення з кадрових, оперативних та організаційних питань Адміністрації Президента України; призначення уповноважених Президента України для представництва інтересів глави держави у відповідних державних органах, установах, організаціях; доручення Кабінету Міністрів України, міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади;призначення представників від України для участі у роботі міжнародних форумів та переговорів із делегаціями закордонних держав [301].

Ю. Битяк вважає, що укази, постанови, розпорядження, рішення, накази можуть бути нормативними та індивідуальними. А інструкції завжди є нормативними [57].

В науково-практичному коментарі до ст. 171 Кодексу адміністративного судочинства України визначено, що індивідуальні акти – це рішення, ненормативного характеру, які приймаються стосовно конкретних випадків.

Здебільшого вони є персоніфікованими (звернені до визначеного суб'єкта) і передбачають разове застосування. В основному індивідуальні правові акти приймаються на виконання вимог правових норм. Типовими прикладами індивідуальних правових актів є розпорядження та вказівки, рішення про накладення стягнень, застосування заохочень, припинення дії правових актів (їх положень), створення і ліквідацію органів (установ, організацій, підприємств) та окремих посад, проведення масових заходів, перейменування географічних об'єктів тощо [291].

Разом з тим, висловлюються думка про відсутність чіткого визначення індивідуально-конкретного припису в законодавстві, що призводить до різного тлумачення, під час розгляду адміністративних спорів,актів державних органів на предмет їх індивідуально-конкретногочи нормативного характеру [838].

О. Кравчук зазначає, що у сфері управління державною власністю найважливіше місце мають акти застосування – конкретизуючі, дозвільні, установчі, акти про визнання, реєстраційні, заборонні та інші. До конкретизуючих (регламентуючих) правозастосовних актів належать, наприклад, акти закріплення майна за державними підприємствами, організаціями, установами [325, с. 105]. При цьому автор не зупиняється на їх характеристиці та критеріях виокремлення.

Зазначене свідчить про наявність низки проблемних питань пов'язаних з виконавчо-регулятивними правозастосовними актами. На доктринальному рівні нині не сформовані чіткі ідентифікаційні параметри таких актів, не виявлені їх особливості та критерії поділу, відсутні нормативні техніко-технологічні вимоги до створення такого виду актів, а часто не конкретизована й зовнішня форма фіксації змісту індивідуально-правових приписів.

В чинних джерелах права України визначено лише види актів органів державної влади, які підлягають державній реєстрації.

Згідно з ст. 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р. № 794-VII, актами Кабінету Міністрів України з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань є розпорядження Кабінету Міністрів України [607].

Територіальні органи міністерств та іншого центрального органу виконавчої влади у межах своїх повноважень видають накази організаційно-розпорядчого характеру [603].

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI центральний орган виконавчої влади у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України та наказів міністерств видає накази організаційно-розпорядчого характеру, організовує та контролює їх виконання [648].

Але при цьому, наприклад територіальні органи Держпродспоживслужби відповідно до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» видають експлуатаційні дозволи у нормативно визначеній процедурі й формі згідно з Порядком видачі експлуатаційного дозволу від 11.11.2015 р. № 930-2015-п [598].

Дослідження виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна вимагає уточнення поняття та ознак виконавчо-регулятивного правозастосовного акта. До його основних ознак відносяться такі: є різновидом правозастосовного акта; результатом виконавчо-регулятивної діяльності; видається суб’єктом уповноваженим на здійснення цієї діяльності; спрямований на виконання нормативно-правових приписів; містить індивідуально-правові приписи необхідні для створення умов для належного впорядкування суспільних відносин; має відповідати нормативним техніко-технологічним вимогам.

Таким чином виконавчо-регулятивний правозастосовний акт – це акт-документ уповноваженого на виконавчо-регулятивну діяльність суб’єкта, що спрямований на створення умов для належного впорядкування суспільних відносин шляхом виконання нормативно-правого припису через його індивідуалізацію.

Саме на ці акти покладаються значні завдання щодо забезпечення цілісності процесу безпосередньої реалізації функцій сучасної держави Україна. Тому важливим є й питання щодо виокремлення їх різновидів.

В загальній теорії права приділяється певна увага й виокремленню деяких видів виконавчо-регулятивних правозастосовних актів. Для цього, як правило, використовують різноманітні критерії, зокрема: за суб'єктом прийняття; за характером юридичних наслідків; за формою зовнішнього вираження; за юридичною формою та інші.

З точки зору реалізації функцій сучасної держави Україна практичну значущість повинні мати такі критерії: за суб'єктом прийняття та юридичною формою виразу.

Так, для конкретизації функції сучасної держави Україна, про яку йдеться в підрозділі 2.2. – формування апарату держави, що зафіксована в Конституції та законах України використовується низка виконавчо-регулятивних правозастосовних актів, які визначають порядок формування органів законодавчої влади.

Наприклад, в Постанові Центральної виборчої комісії «Про реєстрацію народного депутата України Куренного В.К., обраного на позачергових виборах народних депутатів України 26.10.2014 р. в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі» від 29.11.2018 р. № 231, постановляється зареєструвати народного депутата України, обраного на позачергових виборах народних депутатів України 26.10.2014 р.в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі:Куренной Володимир Костянтинович, 1967 року народження, проживає в селі Нещерів Обухівського району Київської області, безпартійний, включений до виборчого списку ПАРТІЇ «БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА» під № 86. Видати зареєстрованому народному депутату України тимчасове посвідчення встановленого зразка [638]; Постанові Центральної виборчої комісії Про тимчасове закриття спеціальної виборчої дільниці, яка існує на постійній основі від 04.12.2018 р. № 240, якою постановлено тимчасово закрити спеціальні виборчі дільниці, утворені на постійній основі постановою Центральної виборчої комісії

від 12.04.2012 р. № 66 «Про утворення звичайних та спеціальних виборчих дільниць на постійній основі» (із змінами): № 121011 – до 31.05.2019 р.; № 121161 – до 01.09.2019 р. [645].

Ця ж функція щодо формування виконавчих органів влади конкретизована в таких виконавчо-регулятивних правозастосовних актах, зокрема: в розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади Голови Державної служби геології та надр» від 06.02.2019 р. № 46-р, в якому зазначено, що відповідно до частини другої ст. 23 Закону України «Про державну службу» оголосити конкурс на зайняття вакантної посади Голови Державної служби геології та надр з визначенням умов проведення конкурсу згідно з додатком [623]; розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади заступника Державного секретаря Кабінету Міністрів України» від 06.02.2019 р. № 44-р, в якому зазначено, що відповідно доч. 2ст. 23 Закону України «Про державну службу» оголосити конкурс на зайняття вакантної посади заступника Державного секретаря Кабінету Міністрів України з визначеннямумов проведення конкурс узгідно з додатком [624].

Отже, аналіз виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна дав змогу виокремити її особливості:

– вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна;

– її змістом є виконавчо-регулятивна правозастосовна діяльність, яка спрямована на створення належних умов для впорядкування суспільних відносин шляхом виконання нормативно-правових приписів, завдяки їх індивідуалізації;

– здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб’єктами;

– має особливий процедурний порядок;

– спрямована на об’єктивацію функцій сучасної держави Україна в правозастосовних актах.

На цій підставі сформульовано визначення поняття виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб’єктів, що спрямована на виконання нормативно-правових приписів, в яких

закріплені функції сучасної держави Україна, шляхом їх індивідуалізації у правозастосовних актах з метою створення належних умов для упорядкування суспільних відносин

Така конструкція дозволить в подальшому поглибити знання про виконавчо-регулятивну правозастосовну форму й матиме практичну значимість в частині реалізації функцій сучасної держави Україна.

4.3. Особливості правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Правоохоронна правозастосовна форма є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

В юридичній літературі висловлюються деякі точки зору щодо такої правової форми.

Так, Л. Наливайко до правових форм реалізації функцій держави відносить й правоохоронну форму. Автором сформульовано визначення її поняття як нормативно регламентованої, владної, оперативної діяльності уповноважених державних органів та їх посадових осіб з охорони правових норм від порушень, захисту суб'єктивних прав громадян і забезпеченню виконання покладених на них юридичних обов'язків [455, с. 261].

О. Джураєва формою здійснення функцій держави називає правоохоронну діяльність, й зазначає, що це владна оперативна робота державних органів з охорони норм права від порушень, захисту наданих громадянам суб'єктивних прав і забезпечення виконання покладених на них юридичних обов'язків [195, с. 108]. Такі визначення є близькими. При цьому, автори не акцентують уваги на змістових аспектах зазначеної правової форми реалізації функцій держави.

П. Онопенко правоохоронну діяльність розглядає як форму реалізації правоохоронних функцій держави, яка полягає у впливі на неправомірну поведінку суб'єктів права у сфері здійснення функцій держави на підставі охоронних норм права [502, с. 13].

М. Бухтєрєва під правоохоронною формою реалізації функцій держави розуміє діяльність, яка здійснюється за допомогою владної оперативної роботи державних органів з охорони норм права від порушень, захисту прав і свобод громадян і їх об'єднань, забезпеченню виконання покладених на них обов'язків, охороні законності й правопорядку. Як вважає автор, вона включає вжиття заходів з попередження правопорушень, розслідування всіх обставин справи і вияснення істини в кожному випадку правопорушення, вирішенню в установленому законом порядку конкретних справ про порушення правових норм, а також можливих правових колізій та суперечок, застосування правових санкцій щодо правопорушників й забезпечення реалізації їх юридичної відповідальності, а також відновлення порушеного права [84, с. 53].

Ю. Марченко правоохоронну діяльність розглядає як правову форму реалізації функцій держави, здійснювану уповноваженими державними органами, з охорони конституційного ладу, прав і свобод людини й громадянина, всіх форм власності та громадського порядку від злочинних посягань й інших правопорушень, а також попередження (профілактики) злочинів і правопорушень властивими державним органам способами, формами і методами, адекватними цілям і завданням правоохоронної діяльності з використанням відповідних юридичних заходів впливу щодо порушників у суворій відповідності з законом і передбаченими ним процедурами [397, с. 150].

В загальній теорії права, деякими авторами правоохоронна правова форма здійснення функцій держави розглядається як сукупність дій, спрямованих на захист інтересів особи, держави й суспільства від протиправних посягань [801, с. 67]; правозастосовна діяльність, що полягає у виконанні правозначущих дій, спрямованих на охорону суспільних відносин урегульованих правом, на запобігання правопорушенням, усунення конфліктів, розв'язання спорів [746, с. 137]; діяльність спеціальних державних органів, яка включає в себе застосування засобів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, профілактики правопорушень, притягнення осіб, винних у скоєнні правопорушень до юридичної відповідальності [309, с. 156]; форма реалізації

функцій держави шляхом оперативної роботи державних органів з охорони правових норм [298, с. 40].

Наведені підходи до розуміння правоохоронної форми реалізації функцій держави свідчать про наявність проблемних питань й відсутність уваги до тих, які пов'язані з її змістовими характеристиками, суб'єктами здійснення, процедурою та її результатами. Не менш важливою є потреба врахування трансформаційних змін зумовлених державотворчими процесами, які торкнулися всіх правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, в тому числі й правоохоронної.

Тож цілісне пізнання цієї форми реалізації функцій сучасної держави Україна, як відносно самостійного правового явища, можливе через розкриття її змісту – правоохоронну діяльність.

В юридичній літературі щодо правоохоронної діяльності висловлюються різноманітні точки зору.

У свій час, деякі автори розглядали її як правову форму здійснення функцій держави, яка реалізується за допомогою владної оперативної діяльності органів держави з охорони норм права від порушень, захисту наданих громадянам суб'єктивних прав і забезпечення виконання покладених на них юридичних обов'язків. Її зміст, зазвичай, пов'язувався з заходами запобігання правопорушень, розслідуванням всіх обставин справи та з'ясуванням істини в кожному випадку правопорушення, вирішенням в установленому законом порядку конкретних справ про порушення правових норм, а також можливих правових колізій і суперечок, застосуванням правових санкцій відносно правопорушників і забезпеченням реалізації їх юридичної відповідальності [35, с. 259].

Наведене її розуміння використовується у сучасний період, хоча й вважається дещо ідеологізованим [541]. Таку державоцентричну модель правоохоронної діяльності, яка орієнтована на декларативне служіння суспільству, мабуть не слід беззастережно вводити в сучасний науковий обіг.

Разом з тим, проблематика правоохоронної діяльності є багатогранною й має міжгалузевий характер. Однак в низці праць [159; 151; 207; 229; 341; 346; 502; 534; 847] висвітлюються лише її окремі теоретичні (сутність, функції, юридичні факти)

чи прикладні аспекти, у контексті діяльності правоохоронних органів, реалізації правоохоронних функцій певних органів державної влади, забезпечення принципів правової держави та іншого.

Також правоохоронна діяльність розглядається авторами за різними підходами, зокрема: через гносеологічну сутність (тобто систематичну роботу з охорони правопорядку, здійснювану у певних формах і видах, які є нормативно визначеними та регламентованими); класову сутність (охорона інтересів певної частини суспільства (соціального класу) за допомогою різноманітних, у тому числі силових засобів); релігійну сутність (засіб забезпечення правового панування ідей правлячої релігії, поєднання релігійних постулатів і політичних положень); національну сутність (спосіб забезпечення національного розвитку, національної єдності та охорони національних інтересів, самобутності панівного національного соціуму); загальносоціальну сутність (засіб гарантування рівних можливостей суб'єктів права та охорони загальнолюдських цінностей) [207, с. 2]; в контексті видів правоохоронних органів [558; 557]; через низку функцій, з якими вона пов'язана [852; 914].

В юридичній науці правоохоронну діяльність розуміють як основний напрям діяльності органів державної влади, в межах якого реалізується правоохоронна функція держави; зважаючи на те, що один із важливих принципів діяльності державних органів є принцип законності, а суб'єкти правоохоронної діяльності є органами, на які покладаються завдання організації та виконання приписів чинних законів, то правоохоронна діяльність має розглядатися як діяльність управлінська й через адміністративно-правову призму [311, с. 34-36]; правозастосовну діяльність з охорони права спеціально уповноважених на те органів, за встановленою в законі процедурою, що полягає в розгляді юридично значущих справ, виявленні правопорушень й обвинуваченні осіб, винних у їх вчиненні, у застосуванні до правопорушників примусових заходів, регламентованих законом, а також у представництві й захисті прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб [90, с. 111]; сукупність юридично значущих дій правоохоронних органів держави, посадових осіб зі створення індивідуально-правових приписів, які є засобом

застосування правових норм відповідно до конкретних життєвих ситуацій, пов'язаних з охороною і захистом прав і свобод фізичних та юридичних осіб [209, с. 65]; діяльність, що полягає у виконанні юридично значущих дій, спрямованих на охорону суспільних відносин, урегульованих правом, на захист індивіда від правопорушень і притягненні винних до відповідальності. Будь-які органи держави тією чи іншою мірою здійснюють правоохоронну діяльність, тому її ще можна вважати одним із видів правозастосовної діяльності. Правоохоронна діяльність здійснюється не лише державними органами, але й недержавними організаціями [451, с. 3-5]; активну форму поведінки уповноважених суб'єктів із можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, що націлена на охорону та захист (відновлення, профілактику порушень) прав, свобод, законних інтересів осіб і реалізує правоохоронну функцію держави [207, с. 2]; державну діяльність, що здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в суворій відповідності з законом і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку [174, с. 35]; гаранта права, яка здійснюється державними органами і деякими недержавними організаціями, у межах та формах, визначених чинним законодавством, й спрямована на охорону законності й правопорядку, захист прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями, забезпечення гармонізації й рівноваги всієї сукупності суперечливих інтересів суспільства й має на меті створення оптимального суспільного порядку в державі, а відтак й ефективного здійснення її функцій [416, с. 152].

Все це свідчить про дискусійність питань пов'язаних з правоохоронною діяльністю, зокрема й щодо використання термінів охорона та захист в її розумінні.

Деякі автори їх розмежовують з огляду на зміст діяльності – захист здебільшого ними пов'язується з відновленням порушеного суб'єктивного права, а охорона – з профілактикою [345, с. 199-203].

Хоча лексичне значення цих термінів зводиться до такого розуміння: охорона – оберігання кого / чого-небудь, вартування, сторожування; захист – заступництво, охорона, підтримка [96]; охорона – захист, забезпечення сприятливих умов; захист

– судова сукупність процесуальних дій, спрямованих на спростування обвинувачення чи пом'якшення відповідальності обвинуваченого (підсудного) [80]; охорона – захист, забезпечення; захист – забезпечення, охорона [915].

В чинних джерелах права використовуються терміни «правоохоронні органи», «правоохоронна діяльність», «правозахисна діяльність» без роз'яснення їх змісту. Як правило розрізнення термінів і понять відбувається не за змістом діяльності. Втім це не єдині дискусійні аспекти.

Деякі автори звертають увагу на те, що правоохоронна діяльність часто не відрізняється від судової чи правозахисної. При цьому зазначають, що правозахисна діяльність полягає у правовій допомозі юридичним особам, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства у спірних питання з охорони права, захисті фізичних осіб від обвинувачення та у державному гарантуванні охорони прав громадян правозахисними органами. Тоді як правоохоронна діяльність – це діяльність, за якої спеціально уповноважені суб'єкти забезпечують охорону права від посягань, реалізацію політики держави у цій сфері. Незважаючи на множинність її суб'єктів, така діяльність має єдиний, цілісний характер, є різновидом застосування права за часом, простором і колом осіб, у законі встановлено порядок застосування норм, стадії, процедури, наслідки його невиконання [53, с. 8].

Інші зазначають, що суди не належать до правоохоронних органів, позаяк виконують специфічну функцію із відправлення правосуддя, що не властиво жодним іншим правоохоронним органам [534].

У більшості країн світу правоохоронні органи діють у взаємодії з прокуратурою і судами, які є окремими інститутами, на них поняття правоохоронної діяльності не розповсюджується [960, с. 24]. Разом з тим, зміст правоохоронної правозастосовної діяльності полягає у забезпеченні захисту й охорони життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства і держави, що не тільки пов'язано з припиненням правопорушення, але й таким напрямом в її межах як превентивний.

Сенс концепції правоохоронної діяльності в Сполучених Штатах Америки полягає в неухильному виконанні законів й дотриманні правил і процедур правоохоронними органами. Вона базується на букві закону [956].

Деякі автори виокремлюють основні ознаки правоохоронної діяльності, до яких відносять такі: вона є владною, творчою правоохоронною діяльністю державних органів щодо реалізації функцій держави; пов'язана з реалізацією охоронної функції права; у процесі її реалізації відбувається втілення в життя охоронних норм права; здійснюється в процесі охоронних правовідносин; носієм суб'єктивного права в охоронних правовідносинах виступає потерпілий, а носієм юридичних обов'язків – правопорушник, третьою стороною є суб'єкт – орган держави, що наділений повноваженням застосовувати санкцію щодо правопорушника; здійснюється шляхом видання охоронних правозастосовних актів із приводу реалізації конкретних охоронних норм права (одержаний під час юридичної кваліфікації висновок знаходить свій вираз у вигляді правозастосовного акта та виступає кінцевим результатом правоохоронної форми правозастосовної діяльності); пов'язана з повсякденним вирішенням різнопланових питань охорони правопорядку; проявляється і в попереджувальній охороні встановлених законом прав і свобод членів суспільства; у процесі її здійснення уповноважений орган позбавлений права діяти інакше, ніж на основі закону або виходити за межі наданих йому повноважень; у процесі правоохоронної правозастосовної діяльності можуть бути використані лише офіційні та правомірні засоби впливу на юридичну або фізичну особу; здебільшого невіддільною складовою правоохоронної правозастосовної діяльності є правовий примус; у деяких випадках може здійснюватись і за допомогою добровільних заходів (можливе добровільне відшкодування працівником збитку, що був завданий ним підприємству, установі чи організації); має чіткі вимоги щодо процесуального оформлення правоохоронної правозастосовної діяльності; виступає одним із засобів надійності та ефективності функціонування правоохоронного механізму в цілому [781, с. 5]; спрямована на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; реалізується на підставі та згідно із

законом і переважно у відповідній процесуальній формі; при її здійсненні застосовуються, як правило, правові засоби; здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі [345, с. 202].

На відміну зазначеному, А. Білас характеризує нинішню модель правоохоронної діяльності України як таку, що має ієрархічну побудову, централізований підхід, імперативні форми і методи правозастосування, і є спадком попередньої моделі правоохоронної діяльності. На думку автора, такі недоліки сучасного стану правоохоронної діяльності в Україні й системи правоохоронних органів, не дивлячись на реформування та євроінтеграційне спрямування, потребують критичного осмислення для продовження реформ, гармонізації правоохоронної діяльності з існуючими стандартами у цій сфері [53, с. 10].

Попри це, слід звернути увагу на те, що в окремих законах, зокрема Законі України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII [619] закріплені положення, в тому числі й щодо призначення цього органу – служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, та його завдань, які відображають новий зміст відносин між державою та особою в цілому.

Як зазначає О. Циганов у рамках здійснення правоохоронної діяльності в сучасних умовах більш чітко виокремлюється новий напрям такої діяльності – публічно-сервісний, який полягає у наданні послуг суспільству та окремим його членам [869, с. 3].

Таким чином, сучасна теорія правоохоронної діяльності відображає різноманітні підходи до її розуміння, в тому числі у вузькому та широкому значеннях. Ці позиції не видаються переконливими з огляду на трансформаційні зміни всіх без перебільшення сфер суспільства, хоча без заперечення є вартісними для уточнення поняття та ознак правоохоронної правозастосовної діяльності, яка є змістом правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Сучасна демократична модель правоохоронної правозастосовної діяльності – це децентралізована, демілітаризована сервісна система засобів легітимних публічних уповноважених на її здійснення суб'єктів, захищена від кон'юнктурних політичних та інших впливів, орієнтована на права людини.

Правова природа такої діяльності обумовлена правом і об'єктивною необхідністю його впливу на суспільні відносини, в тому числі й процес реалізації всіх функцій сучасної держави Україна, з метою забезпечення їх відповідності змісту, що зафіксований в чинних джерелах права України.

До її основних ознак можна віднести такі:

– вона є різновидом правозастосовної діяльності;

– спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці та захисту інтересів учасників суспільних відносин;

– здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами;

– має особливий процедурний порядок, специфіка якого відображена в джерелах права;

– спрямована на об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах.

Таким чином, правоохоронна правозастосовна діяльність – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці та захисту інтересів учасників суспільних відносин через їх індивідуалізацію в правозастосовних актах.

Важливою особливістю правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є суб'єкти її здійснення.

Дискусійними й до нині залишаються питання правового статусу суб'єктів цієї діяльності та їх повноважень.

Низка авторів вважають, що суб'єктами правоохоронної діяльності можуть бути державні органи та недержавні організації [352; 283; 181]; будь-які органи держави, які тією чи іншою мірою здійснюють правоохоронну діяльність та недержавні організації [479, с. 3-5]; до системи правоохоронних органів входять не тільки державні органи, але й громадські організації (наприклад, професійні спілки,

правові інспекції) [359, с. 74-76]. При цьому, вони не розкривають підстав віднесення «всіх державних органів, та недержавних організацій» до таких, що мають повноваження у цій сфері. Однак їх слід розмежовувати на суб'єктів правоохоронної діяльності та її учасників, які залучаються до виконання окремих завдань у цій сфері.

В юридичній літературі є позиції за якими суб'єктами правоохоронної правозастосовної діяльності називають правоохоронні органи [209, с. 65]; під правоохоронними органами розуміють органи, які наділені державою повноваженнями щодо охорони громадських відносин, урегульованих правом [916, с. 513].

На думку Р. Шай, А. Янчук, система правоохоронних органів не має традиційної організаційної побудови, а системоутворювальним чинником правоохоронних органів є правоохоронна діяльність, для здійснення якої держава і створює правоохоронні органи [888, с. 507]; правоохоронні органи не об'єднані в єдину систему, їх статус, завдання, функції не збалансовані, залежать від різного ступеня врегулювання законом суспільних відносин у відповідній сфері [930, с. 111].

В державах загального права, розрізняють дві групи суб'єктів, що здійснюють правоохоронну діяльність: правоохоронні органи та правоохоронні організації. Поняття правоохоронних організацій включає до себе, крім правоохоронних органів, ще й об'єднання, діяльність яких пов'язана з правоохоронними інтересами [935, с. 239].

П. Хамула називає такі ознаки правоохоронних органів: правоохоронний орган є органом державної влади (державно-владний характер діяльності правоохоронного органу); наявність повноваження на застосування засобів державного примусу; виконання спеціальних повноважень із реалізації правоохоронної функції держави як мета і основний напрямок діяльності, що здійснюється на професійній основі; необхідність спеціального матеріально-технічного та кадрового забезпечення діяльності (зброя, спецзасоби, криміналістична техніка тощо); спеціальні вимоги та обмеження щодо кадрового

складу, особливий порядок добору і проходження служби, відповідальність, додаткові гарантії діяльності). Відповідно, правоохоронний орган – це орган державної влади, метою утворення, та основним напрямком діяльності якого є виконання на професійній основі повноважень із реалізації правоохоронної функції держави згідно із чинним матеріальним і процесуальним законодавством [855, с. 47].

У чинних джерелах права України до правоохоронної діяльності відносять різних суб'єктів.

З огляду на ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. № 3781-XII до правоохоронних органів належать органи прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [580].

Разом з тим, в законах, які визначають статус названих органів, не всі з них віднесені до правоохоронних органів. А в деяких визначені лише їх правоохоронні функції.

Так, в Законі України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII тільки зазначено, що Служба безпеки України – державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України (ст. 1), до завдань якого входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру та безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України (ст. 2) [641].

У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII зазначається, що Національна поліція – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і

свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [619].

Військова служба правопорядку в Збройних Силах України є спеціальним правоохоронним формуванням у складі Збройних Сил України [576].

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру», прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому цим Законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [634].

Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII встановлено статус національного антикорупційного бюро України як державного правоохоронного органу, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Його завданням є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [617].

В Законі України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [578].

Проаналізувавши низку законів можна дійти такого висновку. В чинних джерелах права спостерігається ситуація, за якої закон, з одного боку, чітко визначає суб’єктів правоохоронної діяльності, при цьому застерігає, що до них можуть відноситися й органи, які здійснюють інші правозастосовні, зокрема правоохоронні функції. Визначаючи деякі органи як правоохоронні (прокуратуру, фіскальну службу) законодавець не бере до уваги те, що напрями їх діяльності більшою мірою є контрольні чи наглядові.

В законодавстві також зазначається, що деякі органи, які здійснюють правоохоронну діяльність є центральними органами виконавчої влади. Такі та інші питання потребують належного нормативного впорядкування.

Так, за змістом положень ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, забезпечення державної безпеки та захисту державного кордону України є найважливішими функціями держави, виконання яких покладається, в тому числі, й на правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [304].

Ці положення, не повною мірою зафіксовані у джерелах права й конкретизовані у повноваженнях суб'єктів, діяльність яких є правоохоронною; не скорегований і перелік правоохоронних органів з чіткими повноваженнями, в тому числі й щодо реалізації функції сучасної держави Україна у правоохоронній правозастосовній формі.

На думку В. Гриценко, І. Бондаренко, законодавча невизначеність щодо діяльності правоохоронних органів України тягне за собою негативні наслідки, що спричиняють неузгодженість: у відсутності злагодженого механізму втілення нормативно-правових гарантій правової захищеності правоохоронних органів: нечітке формулювання функціональних обов'язків, результатом чого є неефективне використання професійних умінь; заплутана система завдань та принципів діяльності правоохоронних відомств [165, с. 6]; не сприяє встановленню параметрів як системи правоохоронних органів України в цілому, так і окремого органу зокрема, а також ефективній реалізації положень законів України та підзаконних нормативно-правових актів [71, с. 20].

Низка авторів вважають, що застосування терміну правоохоронні органи є неефективним та не відповідає сучасним вимогам правозастосовної діяльності [33; 208, с. 27; 62, с. 40; 189, с. 67].

При цьому слід звертати увагу на те, що правоохоронними функціями наділені не лише органи, а й інші суб'єкти.

Так, проект закону передбачає наділення такими функціями й муніципальну варту, під якою розуміється виконавчий орган в системі місцевого самоврядування, що створюється у порядку, визначеному законом, з метою забезпечення охорони публічного порядку, законності, прав, свобод і законних інтересів громадян на території, що перебуває під юрисдикцією рад міста обласного та/або республіканського Автономної Республіки Крим значення, міст Києва, Севастополя, а також юрисдикцією сільської, селищної, міської ради територіальної громади, утвореної внаслідок добровільного об'єднання, та утримується за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету [616].

Разом з тим, слід підкреслити що суб'єктами реалізації функцій сучасної держави Україна у правоохоронній правозастосовній формі можуть бути лише уповноважені на її здійснення органи держави.

Окрім зазначеного, важливою ознакою правоохоронної правозастосовної форми є особливий процедурний порядок, що визначений в чинних джерелах права.

В юридичній літературі зазначається, що процедурна діяльність – це система правових відносин, утворюваних у певній послідовності та спрямованих на досягнення правового результату, який може виражатись у формуванні юридичних норм або припиненні певних правовідносин (головних для процедури), запобіганні правопорушенням [10, с. 19], а процедурна особливість проявляється через способи провадження правоохоронної діяльності, які складаються зі спеціально встановлених юридичних процедур, порушення яких є істотним порушенням процесуального законодавства [776, с. 11-12].

Н. Железняк пов'язує процедуру з юридично значущими діями під якими розуміє чітко встановлені законом дії в певному порядку, відбуваються в межах правової діяльності. Вони визначаються природою суб'єкта державної влади та його повноваженнями [224, с. 30].

В. Юсупов процедурні основи діяльності правоохоронних органів розглядає як сукупність законодавчо визначених дій правоохоронних органів, що реалізуються в чітко регламентованій послідовності та процедурній формі з метою

досягнення найбільш ефективного юридично значущого результату, спрямованого на забезпечення охорони прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Автор до основних ознак процедурної діяльності правоохоронних органів відносить, зокрема: має послідовний характер і визначає спрямованість правоохоронних органів; здійснюється за допомогою реалізації завдань і повноважень, покладених на уповноважені органи; має зовнішню форму закріплення у вигляді відповідних процесуальних документів; спрямована на забезпечення охорони прав, свободі законних інтересів людини і громадянина [921, с. 154, 158].

В юридичній літературі констатується, що способи здійснення правоохоронної діяльності складаються із спеціально встановлених юридичних процедур, які є формально визначеними й мають протокольну форму. Будь-яка процесуальна дія (допит, обшук, затримання підозрілого тощо) має протоколюватися, й здійснюватися у терміни, які чітко визначені в процесуальних кодексах [556, с. 690].

Зважаючи на зазначене, процедурний порядок правоохоронної діяльності має бути чітко регламентованим в джерелах права, доцільним, раціональним, співвідносним з легітимними повноваженнями суб’єктів, в тому числі й уповноважених на виконання функцій сучасної держави Україна у правоохоронній правозастосовній формі, в межах нормативно визначеного вільного розсуду, захищений від кон’юнктурних політичних та інших впливів, орієнтований на права людини.

Так, наприклад, згідно з ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 р. № 794-VIII, Державне бюро розслідувань та його уповноважені посадові особи з метою виконання покладених на них завдань: здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові, слідчі та негласні слідчі дії з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань; проводять фотографування, аудіо- і відеозйомку,

дактилоскопію осіб, затриманих за підозрою у вчиненні злочину, взятих під варту та інше [578].

Зазначене має специфічні процедури, кожна з яких є особливою у здійсненні. Разом з тим, загальний порядок їх проведення суб'єктами правоохоронної діяльності є чітко регламентованим Кримінальним процесуальним кодексом України від 13.04.2012 р. № 4651-VI та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-XII, який визначає оперативні підрозділи суб'єктів правоохоронної діяльності, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, їх права та обов'язки, підстави для її проведення, порядок заведення оперативно-розшукової справи та інше [625; 332].

Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI визначає порядок та стадії кримінального провадження (досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність) на території України, розумні строки виконання кожної процесуальної дії [332].

Метою Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.1012 р. № v0114900-12 є врегулювання загальних процедур організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, що забезпечують додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, інших осіб, швидке, повне та неупереджене розслідування злочинів, захисту особи, суспільства і держави [591].

Вона встановлює вимоги до процедурного порядку здійснення правоохоронної діяльності, в тому числі й щодо функцій сучасної держави Україна.

Слід зазначити, що процедури здійснення правоохоронної діяльності є визначеними у джерелах права; співвідносні з поноваженнями суб'єктів правоохоронної діяльності; є правовими, специфічними й диференційованими за напрямами; демілітаризовані, позбавлені політичного та іншого впливу, орієнтовані на захист прав, свобод людини і громадянина, інтересів держави;

здійснюються в режимі законності; об’єктивуються в правозастосовних актах, які містять індивідально-правові приписи, форма і зміст яких є регламентованою.

Ще однією з ознак правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є об’єктивація індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Правозастосовний акт – є результатом правоохоронної правозастосовної діяльності, в тому числі й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна.

Як зазначає В. Дума такий акт, як підсумок здійснення інтелектуально-вольових дій – від аналізу юридичних і фактичних основ юридичної справи до викладення сутності правозастосовних рішень, які відображають найбільш важливі етапи кінцевого розв’зання юридичної справи, яка пов’язана з правопорушенням. Він підбиває підсумок правозастосовного рішення про застосування до конкретної особи примусових заходів у межах санкції окремої правової норми [210, с. 5].

В теорії права зазначається, що результатом правоохоронної діяльності є акти застосування норм права (постанови слідчих, протести і представлення прокурорів, вироки і рішення судів і таке інше). Специфіка цих актів у тім, що вони створюються з метою профілактики злочинів й інших правопорушень, відновлення порушеного права, реалізації юридичної відповідальності особи, що скоїла правопорушення, а отже, у всіх випадках, – охороні прав особистості, захисту інтересів громадян і суспільства в цілому [487, с. 351-352].

Зазвичай, в джерелах права України визначені форми актів та вимоги до їх створення. Так, ч. 3 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 р. № 2135-XII зафіксовані вимоги до створення оперативно-розшукової справи, а також до постанови, яка містить підстави та мету заведення оперативно-розшукової справи [625].

В п. 1.9. Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.1012 р. № v0114900-12 зазначено, що процесуальними документами щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій є постанови, клопотання,

доручення, протоколи уповноваженого співробітника (працівника) оперативного підрозділу, слідчого, прокурора, а також ухвали слідчого судді. А в п. 2.2. визначено вимоги до клопотання слідчого, прокурора слідчому судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії – повинне відповідати вимогам, зазначеним у ст. 248 Кримінального процесуального кодексу України (найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб тощо) [591].

В ст. 251Кримінального процесуального кодексу України зафіксовані вимоги до постанови слідчого, прокурора про проведення негласних слідчих (розшукових) дій [332].

Регламентація щодо форм та змісту актів правоохоронної діяльності є важливою для процесу реалізації функцій сучасної держави Україна. Адже у такий спосіб забезпечується цілісність цього процесу, нівелюється його порушення конкретними особами.

Слід зазначити, що належна реалізація функцій сучасної держави Україна, що здійснюється завдяки правоохоронним правозастосовним актам, має суттєві особливості. Вони пов'язані із спрямованістю правоохоронних актів на протидію неправомірній поведінці, яка є перешкодою в належній реалізації функцій сучасної держави

Наприклад, функція забезпечення національної безпеки держави спрямована на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства й держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Для забезпечення належної реалізації цієї функцій за результатом правоохоронної діяльності слідчими Служби безпеки України та прокурорами Військової прокуратури Південного регіону України сформовано акт – повідомлення про підозру за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 437 (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни) [757].

Цей акт спрямований на протидію неправомірній поведінці, й тим самим забезпечує належну реалізацію цієї функції.

А за результатами правоохоронної діяльності Національного антикорупційного бюро України було сформовано низку обвинуальних актів, в тому числі й щодо учасників «бурштинової справи» та інших [81].

Такі приклади є непоодинокими, але саме правоохоронні правозастосовні акти спрямовані на протидію неправомірній поведінці, і в такий спосіб забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Тож аналіз правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив сформулювати визначення її поняття та виокремити особливості, зокрема:

– вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна;

– її змістом є правоохоронна діяльність, яка спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці та захисту інтересів учасників суспільних відносин;

– здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами;

– має особливий процедурний порядок здійснення;

– спрямована на об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Правоохоронна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці через

об’єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, які забезпечують здійснення функцій сучасної держави Україна.

Така форма хоча і є специфічною по відношенню до інших форм але також є важливою для забезпечення реалізації функцій сучасної держави Україна.

4.4. Особливості судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна

В системі правових форм судова правозастосовна займає важливе місце. В правовому житті суспільства вона є вагомим інструментом соціального розвитку й суттєво впливає на цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна.

Судова правозастосовна форма є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Щодо неї в юридичній науці існують різні точки зору. Разом з тим, як правило, автори називають її судовою діяльністю, або не виокремлюють серед правових форм реалізації функцій держави.

Так, О. Джураєва зазначає, що судова діяльність охоплює реалізацію функцій держави шляхом здійснення правосуддя всіма ланками судової системи країни – Конституційним Судом України, судами загальної юрисдикції, Верховним Судом України, Вищим Господарським Судом України і піднаглядними йому господарськими судами [195, с. 105].

Подібну думку висловлює й Л. Наливайко. Вона судову діяльність трактує як форму реалізації функцій держави шляхом здійснення правосуддя [455, с. 260].

Дещо по-іншому визначають судову діяльність як форму реалізації функцій держави Ю. Марченко та М. Бухтєрєва.

Так, за словами Ю. Марченко судова діяльність є формою реалізації функцій держави; це діяльність, що пов’язана з вирішенням різних суперечок про порушення норм права, і є одним з найважливіших регуляторів суспільних відносин [397, с. 95].

З позиції М. Бухтєрєвої судова форма здійснюється судами, в тому числі статутними, загальними арбітражними і уособлюється в розгляді справ у судовому порядку, вирішенні спорів та конфліктів в економічної сфері [98, с. 105].

Натомість В. Веклич судову правову форму реалізації функцій держави розглядає як створення на державному рівні умов, а також їх повноцінне функціонування щодо забезпечення та захисту прав і свобод людини й громадянина у вигляді спорів, а також додаткового механізму задля здійснення контролю самих нормативно-правових актів [91, с. 10-13].

Вищевикладені точки зору не дають в повному обсязі сутнісного уявлення про судову правозастосовну форму реалізації функцій сучсної держави Україна, як самостійного правового явища. Такій формі, як свідчить проведений аналіз, недостатньо приділяється увага загалом, і в сучасних трансформаційних умовах, зокрема.

Для належного дослідження судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна слід здійснити й аналіз теоретичних підходів щодо її змісту, яким є судова діяльність.

І. Припхан зазначає, що судова діяльність є класичною формою застосування права і водночас виступає критерієм цивілізованості й морального здоров'я суспільства [564, с. 46].

М. Горбань розглядає судову діяльність як правозастосування професійного судді, яке спрямоване на здійснення правосуддя шляхом розгляду та вирішення справи по суті, індивідуалізації нормативно-правового припису щодо учасників судового процесу [147, с. 21].

Разом з тим, в юридичній літературі більш вживаним є поняття судове правозастосування, яке на сучасному етапі розвитку правової науки розглядається в дослідженнях І. Андронова, Є. Бобрешова, В. Бринцева, П. Куфтирєва, Л. Москвич, С. Штогуна, С. Якимчук [15; 59; 79; 344; 444; 910; 929] та інших. До того ж існують різноманітні концептуальні підходи до його розуміння.

Так, Р. Рафіков вважає, що судове правозастосування є специфічним типом правозастосування, сенсом якого є правосуддя, здійснюване судом як найбільш

повним виразником судової влади, однією з гілок державної влади з метою розв'язання відповідних справ у встановлених законом процесуальних формах і відповідно до певних принципів та цінностей. А його суттєвою особливістю є те, що воно ґрунтується на конституційному праві на судовий захист [681, с. 16-17]. Уподібненим до наведеного, є розуміння судового правозастосування Р. Гаібовим [121, с. 18].

На думку О. Авєріна судове правозастосування постає як специфічна форма реалізації права компетентним органом – судом, здійснювана у встановленому законом порядку, направленому на реалізацію правових приписів, безпосереднім результатом якої є вирішення правового конфлікту за допомогою видання акта судового правозастосування з конкретної юридичної справи [2, с. 94].

Існують й інші підходи до розуміння судового правозастосування. О. Волкова вважає, що судове правозастосування – це самостійний вид державної діяльності, що являє собою правомірну активну діяльність судів як компетентних органів державної влади, покликаних самостійно й незалежно здійснювати правосуддя в правовій державі, яка пов'язана з організацією здійснення вимог диспозицій і санкцій правових норм (регулятивних й охоронних норм права) у правовідносинах. Воно є специфічною організаційно-правовою формою впливу на суб'єктів правовідносин з метою забезпечення ефективного використання ними прав і свобод та виконання обов'язків, а також для здійснення державного контролю за точністю їх реалізації [111, с. 8].

На думку В. Новіцкого, судове правозастосування – це здійснювана в установленому законом порядку діяльність суду та інших учасників судового процесу із дотримання вимог закону, використання суб'єктивних прав, виконання обов'язків під час розгляду та вирішення судових справ [477, с. 232]. Таке визначення широко характеризує судове правозастосування, при цьому автором не виокремлюється статус самих суб'єктів.

Р. Рафіков узагальнив розуміння судового правозастосування в літературі та виокремив основні з них, зокрема: судове правозастосування додаток до закону; судове правозастосування ненормативна діяльність, а проходження думки й волі

законодавця; судове правозастосування не просто логічний додаток норми до фактів, а ще й нормотворчість; судове правозастосування засіб соціального управління; суд не видає закони й не управляє, а застосовує право [681, с. 12].

Такі підходи мають місце у працях Л. Лічман, В. Нєрсєсянця, Є. Сємьянова, Н. Стецик, Ю. Тіхомірова, О. Чєрданцева та інших.

Так, Ю. Тіхоміров розглядає судове правозастосування як додаток до закону на основі поняття застосування закону, тобто процесу його практичного виконання за допомогою різних засобів і способів регулювання поведінки юридичних та фізичних осіб [816, с. 61].

На думку Р. Рафікова, розуміння судового правозастосування як ненормативної діяльності, а проходження думки і волі законодавця отримало свій розвиток в умовах панування доктрини юридичного позитивізму [681, с. 17]. Як зазначає Л. Лічман юридичний позитивізм розглядає правову систему як закінчене, ціле, а законодавство без прогалин і готове до застосування, достатньо лише використовувати логічні прийоми, судове рішення повинно опиратися на норму позитивного права [363, с. 143].

Є. Сємьянов, Н. Стецик, О. Чєрданцев під судовим правозастосуванням розуміють особливу процедурну діяльність спеціально уповноважених судових органів, що спрямована на встановлення нормативно-правових приписів, які закріплюються у судових правотворчих актах; не просто логічний додаток норми до фактів, але й нормотворчість; суд здійснює діяльність щодо застосування, тлумачення та подекуди правотворчості, що пов’язано з реалізацією функцій судової влади. Правова норма, створювана в процесі судової правотворчості, за своєю природою більш конкретна, а її зміст обумовлюється категорією справ [725; 769, с. 10; 878].

На думку А. Боннер, К. Комісарова у судів відсутні нормотворчі повноваження й можливість конкретизації правових норм [72, с. 34-42; 300, с. 49-56].

М. Бару, Л. Явич зазначають, що в процесі конкретизації правових норм правозастосовними органами не відбувається наближення правотворчості та

правозастосування [42, с. 95], а створені правові позиції, є лише прообразами, моделями гіпотетичних правових норм, що складають фактичне, загальносоціальне право, на відміну від законодавчого, легістського права [925, с. 137].

Тенденції розвитку континентального права у Європі в останні десятиріччя свідчать про рецепцію прецедентного права, доцільність і корисність судової правотворчості, оскільки норми права для ефективного регулювання суспільних відносин обов'язково припускають певну «абстрактність», їх зміст потребує суддівської конкретизації та оцінки [897, с. 46].

В. Горшеньов, І. Дюрягін розглядали судове правозастосування як елемент соціального управління, окреслювали його зростаюче значення завдяки суб'єктивним та об'єктивним факторам (розвиток правотворчої та правозастосовної діяльності, активна діяльність судів та інші) [154; 215; 236].

Як зазначає Р. Рафіков є й інший підхід до розуміння судового правозастосування, який відображає погляди В. Нєрсєсянця. Тобто суть правосуддя та судової діяльності зводиться до застосування права – юридичної кваліфікації певного факту; суд не видає закони й не управляє, а застосовує право [681].

Не применшуючи значення наведених концепцій, найбільш прийнятною для дослідження судової правозастосовної форми в контексті реалізації функцій сучасної держави Україна є «суд не видає закони й не управляє, а застосовує право».

В сучасній юридичній науці містяться й інші позиції до розуміння судового правозастосування.

На думку В. Капустинського, І. Волкової судове правозастосування являє собою специфічний різновид юридичної діяльності, є складним, багатоплановим, поліфункціональним, має часові та просторові характеристики, офіційний, публічний характер і здійснюється в певних процесуальних та організаційних формах спеціально уповноваженими суб'єктами права – судами [266, с. 91].

В. Курносова вважає, що судове правозастосування є самостійною, особливою формою застосування права, головне призначення якої вирішення

правових конфліктів за допомогою правосуддя. Сутнісна специфіка цієї форми правозастосування полягає в особливостях, які пов'язані з стадіями й актами судової правозастосовної діяльності, похідними від особливостей судочинства в цілому, специфіки компетенції й повноважень судів і процесуальних форм [342, с. 69].

У юридичній літературі виокремлюються й ознаки судового правозастосування: здійснюється судом, що володіє самостійністю і незалежністю; має публічний, державно-владний характер; здійснюється в особливій процесуальній формі, диференційованій за видами судочинства; його метою є вирішення правового конфлікту шляхом винесення правомірного, обґрунтованого і справедливого рішення з конкретної справи; судові рішення є обов'язковими для виконання [111, с. 10]; є специфічним різновидом юридичної діяльності; має часові та просторові характеристики; спрямована на здійснення правосуддя [681, с. 19].

Таким чином, проведений аналіз судової правозастосовної діяльності дозволив уточнити її поняття та основні ознаки, зокрема:

– вона є різновидом правозастосовної діяльності;

– спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду та вирішення справи по суті;

– здійснюється уповноваженими суб'єктами (суддями);

– має особливий процедурний порядок передбачений процесуальним законодавством;

– спрямована на створення та об'єктивацію індивідуально-правових приписів в правозастосовних актах – судових рішеннях.

Відповідно, судова правозастосовна діяльність – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду і вирішення справи по суті, та створення і об'єктивацію індивідуально-правових приписів в судових рішеннях.

Запропонований підхід до розуміння судової правозастосовної діяльності є необхідним для дослідження особливостей судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Разом з тим, не менш важливою для характеристики судової правозастосовної діяльності є і її класифікація. В юридичній літературі сформовані різномантні підходи до виокремлення класифікаційних груп цієї діяльності.

Є. Бобрешов класифікує судове правозастосування наступним чином: залежно від галузей права та законодавства на судове правозастосування конституційної юрисдикції, кримінальної юрисдикції, юрисдикції з розгляду справ про адміністративні правопорушення, адміністративної юрисдикції, цивільної юрисдикції, господарської юрисдикції; за суб'єктом – вирізняє одноособове та колегіальне судове правозастосування [59, с. 153].

В. Капустинський, І. Волкова поділяє судове правозастосування за галузевою ознакою на: судове застосування норм адміністративного, цивільного, кримінального, трудового права тощо. А судове правозастосування на публічней непублічне, відкритей закрите, а за ступенем відповідності праву й закону – належне і деформоване [266, с. 89].

Вищезазначені класифікації заслуговують на увагу. При цьому слід відмітити, що в основу класифікації судової діяльності можуть бути покладені різні критерії, за допомогою яких буде виокремлена доцільна класифікаційна група. Належний рівень пізнавальних можливостей для всебічного дослідження такої діяльності можуть забезпечити наступні критерії: за предметною юрисдикцією, за формою судочинства. Відповідно до першого критерію можна виокремити предметну судову діяльність – господарське судочинство, цивільне, адміністративне, у сфері адміністративних правопорушень, інтелектуальної власності, антикорупційне,кримінальне (кримінальне провадження щодо неповнолітніх).

При цьому, як зазначається в юридичній літературі судовий розгляд справ щодо неповнолітніх має здійснюватися спеціалізованим у справах неповнолітніх складом суддів, оскільки Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), передбачають спеціалізацію здійснення правосуддя щодо неповнолітніх. А також використання рекомендацій сучасної психологічної науки з метою

формування у підлітка довіри до суду, встановлення психологічного контакту з неповнолітнім підсудним через точне дотримання судом прав і законних інтересів неповнолітнього підсудного, його законного представника і захисника, та інших учасників процесу [857, с. 376].

За другим критерієм – наказне провадження, позовне, спрощене. Якщо перший критерій дозволяє вирізнити предметні особливості судової діяльності, то другий спрямований на розкриття її внутрішньої специфіки.

Такі класифікаційні групи судової правозастосовної діяльності мають не тільки пізнавальне, але і практичне значення для процесу реалізації функцій сучасної держави Україна.

Важливою особливістю судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є її здійснення уповноваженим суб'єктом.

Як зазначає С. Смородинський, для судової влади є характерною можливість уособлення конкретною посадовою особою (суддею) всієї судової влади в державі (персоніфікація влади) [762, с. 11].

Разом з тим в юридичній літературі є й інші підходи до визначення суб'єкта судового правозастосування.

Є. Бобрешов суб'єктом судового правозастосування називає суд, який у відповідності до процесуального закону може відправляти правосуддя одноособово або колегіально, що дає нагоду відрізняти одноособове та колегіальне судове правозастосування [59, с. 152]

Так, В. Капустинський, І. Волкова вважають, що суб'єктом судового правозастосування є суд як державний орган (орган правосуддя), який може здійснювати правосуддя одноосібно або колегіально [266, с. 89].

І. Марочкін зазначає, що суд – це значимий для зацікавлених сторін державний публічно-правовий інститут, який під час вирішення спору ухвалює загальнообов'язкове рішення як неупереджений посередник, що забезпечує виконання взаємних для громадян та держави зобов'язань на основі норм права [389, с. 192-200].

Отже, в юридичній літературі й вітчизняних джерелах права суб'єктом уповноваженим на здійснення судової діяльності визнається суд.

Так, відповідно до ст. 5 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Особи, які привласнили функції суду, несуть відповідальність, установлену законом. Народ бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. А згідно з ч. 2 ст. 15 цього Закону, суддя, який розглядає справу одноособово, діє як суд [643].

За п. 4 ч. 1 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV, суд – це суддя адміністративного суду, який розглядає і вирішує адміністративну справу одноособово, колегія суддів, інший визначений цим Кодексом склад адміністративного суду [291].

Подібні положення містяться в ст. 30-31 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI де зазначено, що у кримінальному провадженні правосуддя здійснюється лише судом та визначеним складом суду в залежності від категорії справ [332];

Разом з тим Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV, Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. №1798-XII містять положення, які визначають, що суддя діє від імені суду та визначається склад суду під час розгляду справ [868; 155].

Розуміння судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна потребує дослідження процедурного порядку її здійснення.

В юридичній літературі висловлюються думки про складність та диференційованість такого процедурного порядку. А деякі автори характеризують його через загальні ознаки правозастосовної процедури, не враховуючи особливості, форм судочинства та іншого.

Так, В. Курносова зазначає, що судова правозастосовна діяльність має такі стадії: встановлення судом фактичних обставин справи; вибір і аналіз судом норм

права, що застосовується в даній справі; винесення судом рішення, його документальне оформлення та доведення до адресатів; контроль за виконанням прийнятого рішення і сприяння в його реалізації (дана стадія на відміну від перших трьох стадій, обов'язково присутніх в судовому правозастосовній процесі, носить факультативний характер, має місце у випадках прямої вказівки закону, а також з урахуванням необхідності забезпечити реалізацію права). Зазначені стадії наповнюються конкретним змістом, з урахуванням виду судового органу, його правового статусу та предметної юрисдикції, вони мають істотну специфіку в рамках конституційного судочинства [342, с. 62].

Такий підхід не розкриває специфіки процедурного порядку судової діяльності.

За словами В. Капустинського, І. Волкової судове правозастосування не вкладається в загальноприйняті структурні рамки абстрактної моделі правозастосовного процесу, який складається зі встановлення фактичних обставин у справі; встановлення юридичної основи справи; ухвалення рішення та його документального оформлення [266, с. 89].

Натомість Ю. Марченко веде мову про те, що судова діяльність здійснюється в особливій процесуальній формі і полягає в порушенні різних категорій справ, їх підготовці до судового розгляду, дослідженні судом обставин кримінальних, цивільних та інших справ, у владному вирішенні судом цих справ, і в застосуванні судом в разі необхідності правових санкцій до порушників законодавства. Відмінні риси процесуальної форми судової діяльності полягають у тому що: підготовка справ до судового розгляду, розгляд і вирішення віднесених до компетенції суду справ, застосування правових санкцій до порушників законодавства здійснюється судом в судових засіданнях; порядок порушення, підготовки до судового розгляду, розгляд і вирішення справ в судових засіданнях найсуворішим чином регламентований законом; за особами зацікавленими в результаті справи визнається право тією чи іншою мірою безпосередньо брати участь в розгляді справи судом; особам які беруть участь у судовому розгляді, законом надаються й гарантуються процесуальні права, що дають їм можливість захищати свої інтереси

в суді; постанови (рішення, вироки) суду, які виносяться в ході розгляду і вирішення справи повинні бути засновані на фактах, з'ясованих і встановленних судом в порядку і засобами зазначеними законом [397, с. 93-94].

В інших позиціях щодо процедурного порядку авторами звертається увага на дотримання в ході судової діяльності концепції належної правової процедури.

Так, С. Шевчук вважає, що концепція «належної правової процедури» має важливе значення й означає – суд стає єдиним місцем остаточної перевірки правильності дотримання процедур та останнім арбітром у конкретній справі для вирішення суперечки між державою та індивідом, у вузькому сенсі цій концепції відповідає частина процесуального права країн, яка забезпечує реалізацію та захист прав індивіда [894, с. 36].

В зарубіжній літературі належну правову процедуру визначають як таку, що забороняє державі діяти свавільно та позбавляти будь-яку особу певних аспектів життя, свободи або власності, незалежно від того, чи дотримано процесуальні гарантії [955, с. 204]; передбачає певні вимоги: як матеріальні, так і процесуальні за своєю природою [945, с. 8].

О. Ткачук належну правову процедуру розглядає як конституційний стандарт правосуддя, який відтворює конвенційні гарантії права на справедливий судовий розгляд прямо пов'язані із протидією зловживанню процесуальними правами з метою гарантування кожному права на судовий захист та забезпечення ефективного відправлення правосуддя [826, с. 310].

К. Николина розглядає належну правову процедуру через дослідження більш широкого поняття правової (юридичної) процедури та визначення її ознак, відповідно до чого належна правова процедура розуміється як юридична процедура, що відповідає комплексу чітко визначених вимог і принципів, які є обов'язковими для дотримання у процесі вчинення тих чи тих юридично значимих дій [470, с. 46].

Все це свідчить про те, що змістом та метою такого процедурного порядку має бути повнота правосуддя (досягнення справедливості). Всі дії в межах

процедури здійснення судового правозастосування мають відповідати вимогам допустимості, належності, повноти, достовірності та іншим.

Разом з тим, параметри процедурного порядку зафіксовані в джерелах права.

Так, стадії процедурного порядку судової діяльності закріплені в п. 24 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI, зокрема підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами [332].

В низці процесуальних законів, зокрема в Цивільному процесуальному кодексі України від 18.03.2004 р. № 1618-IV, Кодексі адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV, Господарському процесуальному кодексі України від 06.11.1991 р. № 1798-XII, також закріплений процедурний порядок: стадії та дії за формами судочинства, процедурні питання, що пов’язані з рухом справи в суді першої інстанції, відкладенням розгляду справи, оголошенням перерви, зупиненням або закриттям провадження у справі, залишенням заяви без розгляду, переглядом судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, за нововиявленими обставинами [868; 291; 155].

Слід зазначити, що в процесуальних законах звертається увага і на особливості процедурного порядку, які пов’язані з формами судочинства.

Так, в ч. 1-3 ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV визначено такі форми адміністративного судочинства як спрощене позовне провадження, яке призначене для розгляду справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи; загальне позовне провадження – призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні [291].

За ст. 12 Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991 р. № 1798-XII господарське судочинство може здійснюватися у формі наказного провадження; позовного провадження (загального або спрощеного) [155].

Зміст положень ст. 7, ч. 2-5 ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV свідчить про те, що процедура судового правозастосування може бути відкритою і закритою, а також різнитися в залежності від форми провадження, зокрема: наказного провадження; позовного провадження (загального або спрощеного); окремого провадження [868].

Процедурний порядок судової діяльності охоплює й такий етап як прийняття, ухвалення акта судового правозастосування, який залежить від різних чинників, що можуть здійснювати вплив на внутрішнє переконання судді чи дозволяти реалізацію ним суддівського розсуду, щодо якого висловлюються різні погляди.

Так, в зарубіжній літературі розсуд суддів розглядається як правове явище, пов'язане з питаннями юриспруденції щодо меж правил, типом обґрунтування, необхідного суддям при прийнятті рішень у судових спорах, а також міркуваннями щодо розв'язання конфлікту (юридичними і поза межами формального закону), критичними припущеннями щодо обмеження формального застосування правил. Водночас він має опиратися на формальні правила, соціальну справедливість [938, с. 221].

В інших позиціях розкриваються внутрішні його характеристики й зазначається, що судді є нейтральною третьою стороною, уповноваженою державою, яка приймає рішення на основі законних прав, і визначає фактичні розбіжності між сторонами на основі доказів, закону та процедурних обмежень. Вони повинні збалансувати юридичні та фактичні аргументи, які представлені сторонами, і, розглядаючи їх за шкалою розуму, застосовувати правильний принцип, який визначає, хто є правильним. Коли вони пишуть свої рішення, їх аргументація повинна базуватися на існуючих правових нормах, представляючи факти в нейтральному режимі, балансуючи існуючі докази і правові аргументи, забезпечуючи точне формальне застосування фактів і права [943, с. 883].

Деякі автори, зокрема Р. Дворкін вважають, що будь-яка правова проблема має законне лише одне вирішення; право це закрита система, яка не залишає місця для суддівського розсуду [179, с. 383].

Натомість В. Куфтирєв обґрунтовує його необхідність у судовому правозастосуванні зазначаючи, що компетенція суду на реалізацію розсуду є однією з визначальних умов формування громадянського суспільства та самодостатньої суддівської влади, яка б відповідала демократичному принципу верховенства права [344, с. 5].

Як зазначає Л. Москвич, судовий розсуд може породжувати суперечливість судової практики [445, с. 29].

А на думку О. Кораблини, в такий спосіб забезпечуються цінності права на етапі правозастосування [308, с. 5].

Ще однією особливістю процедурного порядку судової діяльності є таємниця наради суддів, яка передбачена в процесуальних законах.

Як зазначає О. Ігнатюк, забезпечення таємниці наради суддів свідчить про відсутність будь-якого стороннього впливу, спонукання або тиск з будь-чийого боку, в тому числі представників органів державної влади, посадових осіб і окремих громадян на суддів при ухваленні судового рішення, гарантія реалізації засад незалежності суддів і підкорення їх лише закону. Разом з тим, закон не встановлює спеціальних вимог до облаштування приміщення нарадчої кімнати [258, с. 184].

Процедурний порядок забезпечує належну судову правозастосовну діяльність, яка завершується прийняттям судових рішень, що об’єктивують індивідуально-правові приписи, зокрема й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна.

В юридичній науці наявні різноманітні позиції до характеристики судових правозастосовних актів.

Так, М. Горбань вважає, що результат судової діяльності об’єктивується в актах застосування права – рішеннях суду, до яких належать не лише ті, що ухвалені судом першої інстанції за результатами розгляду справи по суті, а й вищими судовими інстанціями [147, с. 21].

Д. Сємікін розглядає судові акти в широкому та вузькому розумінні. Відповідно до судових актів в широкому розумінні, на думку автора, належать не

тільки процесуальні по суті – спрямовані на вирішення справи рішення і ухвали судових органів, а й такі, що фіксують питання організаційно-функціонального характеру судові документи, як судова повістка, повідомлення, протокол, запити, і інші. У вузькому значенні судовий акт – це правовий акт, прийнятий судом в установленому законом процесуальному порядку, що містить державно-владне судження з приводу розгляду та вирішення справи, а також подолання правової невизначеності [724, с. 56].

В. Курносова зазначає, що акт судової правозастосовної діяльності є збірним поняттям і об'єднує винесені в установленому законом процесуальному порядку, спрямовані на вирішення справи рішення і ухвали судових органів, а також різноманітні, здатні фіксувати питання організаційно-функціонального характеру, судові документи. До специфічних ознак правозастосовних актів судів відносяться: винесення їх в порядку встановленому процесуальним законом; деталізація в процесуальному законі вимог до їх форми і змісту; особливий, обумовлений судовою процедурою, порядок їх перевірки та скасування; певні процесуальним законодавством, а також нормами міжнародного права, особливості їх дії, порядку виконання (в тому числі, можливість екстериторіального дії і виконання) [342, с. 70].

На думку В. Капустинського, І. Волкової результатом судового правозастосування є акти судового правозастосування: рішення, вироки, постанови, ухвали тощо. Оскільки акти судового правозастосування, як і всі інші акти правозастосування, мають офіційний характер, то їх оформлення відбувається за відповідною формою. Так, обов'язковими елементами актів судового правозастосування є назва, наявність зображення малого Державного Герба України, для судових рішень, якими закінчується розгляд справи в суді, обов'язковим є заголовок «Іменем України», дата та місце, де акт був прийнятий, назва суду та зазначення прізвищ суддів (складу суду), підписи суддів та інші, передбачені процесуальним законодавством елементи. Рішення суду, як й інші правозастосовні акти, мають чітку структуру: вступна частина, мотивувальна частина і резолютивна частина. В умовах відкритого доступу до судових рішень та

з метою сприяння обізнаності громадськості про позицію судів із тих чи інших питань судові рішення повинні не тільки відповідати вимогам, встановленим процесуальними законами, а й писатися якомога простішою, зрозумілішою мовою [266, с. 90].

В чинних джерелах права України закріплені положення, які стосуються видів судових правозастосовних актів, вимог до їх форми і змісту.

Зокрема в положеннях ч. 2 ст. 110, ст. 369, ст. 370-374 Кримінального процесуального кодексу України від 13.04.2012 р. № 4651-VI зафіксовані не тільки види судових рішень, щовикладаються у формі вироку, ували чи постанови, але і положення щодо законності, обґрунтованості і вмотивованості судового рішення, змістових частин рішення, в тому числі вступної, мотивувальної, резолютивної [332].

В положеннях інших процесуальних законів також закріплені вимоги до форми та змісту різних видів судових правозастосовних актів, їх законності, обґрунтованості, а саме в п. 12-15 ч. 1 ст. 4, ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV [313], главі 9, ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [291; 868], ст. 155, ст. 232, ст. 234, ст. 236, ст. 238 Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991 р. № 1798-XII [155].

Водночас в наведених позиціях відсутня вимога щодо вмотивованості таких актів, що потребує нормативного її закріплення.

Відсутність вмотивованості чи її дефект, в юридичній науці, розглядається як ігнорування чи спотворення позиції сторін, внаслідок чого рішення стає неправосудним. Вмотивованість рішення є важливою вимогою до його справедливості, з погляду Європейського суду з прав людини [680, с. 435].

Важливими властивостями актів судового правозастосування є обов’язковість їх виконання. Такі положення закріплені в низці процесуальних законів.

Так, в ч. 2 ст. 14 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV зазначено, що судові рішення, що набрали законної сили,

є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України [291].

Подібні положення містяться в ч. 1 ст. 18 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV – судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, – і за її межами [868]; ч. 1 ст. 18 Господарського процесуального кодексу України від від 06.11.1991 р. № 1798-XII [155]. Разом з тим, регламентованість не завжди є гарантією їх виконання.

Повноту дослідження актів судового правозастосування забезпечують й пізнавальні можливості класифікаційних груп, які виокремлюються за різними критеріями.

Так, С. Шевчук класифікує акти судової влади за такими критеріями: за змістом; за функціональним призначенням у правовому регулюванні; за видами судочинства та за юрисдикцією суду; за інстанційністю; за суб'єктами, що їх приймають; за адміністративно-територіальним поділом; за складом суду; за характером застосування норм права; за реалізацією функцій судової влади; за формою зовнішнього об'єктивування результатів; за ступенем обов'язковості; за юридичними властивостями та залежно від обставин справи [893, с. 7].

Л. Макарова зазначає, що згідно з ч. 1 ст. 129 Конституції України суддя здійснюючи правосуддя є незалежним і керується верховенством права. Це положення, як вважає автор, може бути критерієм класифікації актів органів судової влади, за яким акти можна поділити на: правові акти судової влади, ухвалені з дотриманням принципу верховенства права; правові акти ухвалені з порушенням принципу верховенства права [380, с. 17].

В юридичній науці існують й інші класифікаційні групи актів судового правозастосування, які практично відображають тією чи іншою мірою вищенаведені.

В судових правозастосовних актах здійснюється конкретизація та індивідуалізація нормативно-правових приписів, зокрема і щодо функцій сучасної держави Україна. Втім їх реалізація через судові правозастосовні акти має свої особливості, які пов'язані із змістовою спрямованістю судової правозастосовної діяльності на здійснення правосуддя шляхом розгляду та вирішення справи по суті.

Як зазначалося в інших підрозділах, реалізація функції формування апарату держави відбувається за допомогою її об'єктивації в Конституції і законах України, а також конкретизації в підзаконних нормативно-правових та інтепретаційно-правових актах.

Разом з тим її безпосередня реалізація здійснюється виконавчо-регулятивними правозастосовними актами, зокрема коли йде мова про складання Центральною виборчою комісією протоколу про результати повторного голосування з виборів Президента України. Неналежність такого акту створювала об'єктивні перешкоди для реалізації цієї функції сучасної держави Україна. Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України у Рішенні Верховного Суду України стосовно результатів другого туру виборів Президента від 03.12.2004 р. [691] визнала дії Центральної виборчої комісії по встановленню результатів повторного голосування з виборів Президента України та складанню протоколу про результати повторного голосування з виборів Президента України від 24.11.2004 р. неправомірними та скасувала відповідні правозастосовні акти, Зазначений судовий правозастосовний акт створив умови для належної реалізації функції формування апарату держави.

Як свідчить аналіз судової практики завдяки судовим правозастосовним актам відбуається належна реалізація й інших функцій сучасної держави Україна, зокрема: функції соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в країні. Така функція об'єктивована в низці нормативно-правових актів, в тому числі міжнародних нормативно-договірних. Втім часто перешкодою

в її безпосередній реалізації є правозастосовні акти суб'єктів виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Мета судових правозастосовних актів створити належні умови для реалізації державних функцій шляхом вирішення юридичних спорів.

Так, рішенням Харківського окружного адміністративного суду 07.11.2018 р. № 2040/6446/18, яке прийнято за правилами спрощеного позовного провадження (процедурного порядку) у письмовому провадженні, створено належні умови для безпосередньої реалізації вищезазначеної функції, шляхом визнання протиправними дії Ізюмського об'єднаного управління Пенсійного фонду України Харківської області щодо прийняття рішення про припинення виплати пенсії позивачу, та покладенням обов'язку на відповідача відновити позивачу виплату пенсії [707].

Тож судові правозастосовні акти є важливими як з точки зору створення умов для належної реалізації функцій сучасної держави Україна, так і фіксації в них недоліків реалізації функцій сучасної держави Україна в інших правових формах.

Отже, аналіз особливостей судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив виявити її основні ознаки:

– вона є різновидом правозастосовної формиреалізації функцій сучасної держави Україна;

– її змістом є судова діяльність, яка спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду та вирішення справи по суті;

– здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктом – суддями;

– має особливий процедурний порядок здійснення;

– спрямована на створення й об'єктивацію індивідуально-правових приписів в судових рішеннях, що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

На підставі цих ознак сформульовано визначення поняття судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на здійснення правосуддя шляхом

розгляду і вирішення справи по суті, індивідуалізацію та об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в судових рішеннях.

Ця форма вирізняється змістовими особливостями та практичними можливостями, але як й інші форми спрямована на забезпечення цілісності процесу реалізації функцій сучасної держави Україна.

4.5. Особливості контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна

Важливою є й контрольна правозастосовна форма, яка в силу свого напряму забезпечує у правовий спосіб цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна і є різновидом правозастосовної форми.

Разом з тим, лише деякі автори висловлюють погляди щодо її розуміння. Так, Ю. Марченко контрольно-наглядову діяльність називає одним із видів правових форм реалізації функцій держави, яка на її думку, в державно-правовій сфері – є найважливішим регулятором адміністративної діяльності, покликаним забезпечити її законність, ефективність і відповідність суспільно значущим цілям. Автор зазначає, що різні форми контролю та нагляду сприяють сучасному реагуванню публічної адміністрації практично на всі наявні й назріваючі проблеми, створюють умови для їх адекватного вирішення та усунення деструктивних конфліктів між владними та підлеглими структурами [397, с. 120].

О. Джураєва під контрольно-наглядовою діяльністю розуміє виконання функцій держави за допомогою дії всіх різновидів державного нагляду і контролю за законністю [195, с. 105].

В. Веклич зазначає, що серед форм реалізації функцій держави можна виділити також контрольно-наглядову, оскільки останніми роками світова практика акцентує увагу багатьох держав на потребі делегування деяких їхніх повноважень міжнародним організаціям та спеціальним органам. Ця форма подекуди набуває інтегративних рис, оскільки під час її реалізації можуть застосовуватися методи, що властиві наведеним вище формам [91, с. 10-13].

На думку В. Ткаченка контрольно-наглядова форма – це здійснення дій з нагляду за відповідністю закону змісту правових актів, їх приписів, а також додержанням, виконанням та застосуванням норм права суб'єктами суспільних відносин [823, с. 82].

В загальній теорії права, деякі автори, під контрольною формою розуміють сукупність дій зі встановлення відповідності праву дій та рішень суб'єктів [801, с. 66]; діяльність, що полягає у виконанні юридично значущих дій щодо спостереження (перевірки) за додержанням підконтрольними суб'єктами правових норм і припинення правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами [746, с.138-139]; виконання функцій держави за допомогою дії всіх органів державного нагляду та контролю за законністю [321, с. 46]; діяльність контрольно-наглядових органів держави (органи конституційного контролю, прокуратура, органи галузевого нагляду), які спостерігають за точним та однаковим виконанням і застосуванням законів [328, с. 98]; діяльність уповноважених державою органів і посадових осіб щодо контролю виконання всіма суб'єктами, які перебувають у сфері юрисдикції держави, вимог чинного законодавства та покладених на них функцій [800, с. 58-59].

В сучасних працях пов'язаних з дослідженням функцій держави, така діяльність переважно розглядається в контексті діяльності прокуратури [888, с. 496-508; 901, с. 16].

Аналіз вищезазначеного не дає можливості сформувати цілісне уявлення про таку форму. На сучасному етапі відбуваються суттєві зміни в усіх сферах суспільного розвитку, в тому числі й парадигмі самої правової діяльності. Тому виникає потреба їх врахування й відповідно в уточненні змісту контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна – контрольної правозастосовної діяльності.

В юридичній літературі контрольна, контрольно-наглядова діяльність, в різні періоди розвитку держави, розглядалися з галузевих позицій, як правило, з управлінської.

Вона досліджувалася в контексті діяльності міліції, прокуратури, державної фіскальної служби, аграрно-правового аспекту, конституційного контролю, парламентського контролю Ю. Басовою, О. Бондарем, М. Івчуком, М. Косютою, В. Риндою, О. Синєоким, П. Синицьким, Х. Ярмакі та іншими [43; 69; 202; 257, с. 14; 320; 685; 734; 735; 743; 933].

В юридичній науці, деякі автори висловлювали ідею виокремлення конституційного контролю в самостійну гілку влади, у зв'язку з чим пропонувалося включити до Основного Закону спеціальний розділ під назвою «Захист (або охорона) конституційного ладу» [320; 791, с. 35-42; 865, с. 31]; виокремити систему контрольно-наглядової влади, до якої можуть належати Конституційний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, оскільки усіх їх об'єднує функціональна єдність, мета забезпечення верховенства Конституції України в нормотворчій і правозастосовній діяльності, вони реалізують контрольно-наглядову функцію в державному механізмі, і ця їх діяльність є основною [830, с. 458; 320, с. 18] використовуючи такі критерії, зокрема: а) універсальність контрольної функції державної влади; б) наявність органів чи системи однорідних органів, для яких контрольна діяльність є основоположною [881, с. 16; 899, с. 55; 182, с. 9]. Свою позицію автори аргументували тим, що поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки за своїм змістом не заперечує можливості створення системи державного контролю та нагляду в особі владних повноважних суб'єктів, які діють в різних сферах життєдіяльності держави. Такі ідеї пов'язувалися з діяльністю прокуратури, яка до 2016 року здійснювала загальний нагляд, була органом контрольно-наглядового призначення, що використовував зазвичай метод примусу, опосередковував каральну форму діяльності властиву органам державної влади в умовах жорсткої централізації. Саме такий зміст вкладався колись у розуміння контрольно-наглядової діяльності, і він «працював» на той час. Нині, подібне розуміння ідеологічно не співмірне з моделлю сучасної держави Україна, змінами внесеними до Конституції України, не узгоджується з європейськими демократичними принципами, цінностями.

В сучасний період низка авторів, зокрема Т. Письменна, А. Марущак зазначають, що нові політико-правові реалії змінили ідеологію контролю, як такого [531; 394]. На разі до побудови системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні застосовується підхід, який базується на позитивному досвіді країн Європейського Союзу [531], що в загальному впливає на зміст контрольної діяльності. Також зазначається про те, що нині контрольна правозастосовна форма набуває інших відмінних рис, що пов'язано, насамперед, з утвердженням розуміння сучасної держави Україна як держави сервісного характеру [411, с. 3].

В той же час, в юридичній науці містяться й інші позиції щодо контрольної діяльності. Але, як правило, автори називають її контрольно-наглядовою діяльністю. При цьому в працях Г. Бистрик, О. Бондар, В. Думи, та інших її сутність визначається по-різному.

Так, на думку Г. Бистрик, це одна з основних правових форм діяльності держави, яка здійснюється державою шляхом видання контрольно-правових актів або рішень, що приймаються відповідними органами державної влади у межах передбачених Конституцією та законами України повноважень, і має на меті забезпечення перевірки відповідності дій суб'єктів та об'єктів правового регулювання чинному законодавству, сприяння утвердженню режиму законності й правопорядку [54, с. 119].

О. Бондар під контрольно-наглядовою діяльністю розуміє діяльність щодо забезпечення законності й правопорядку в різних сферах суспільного життя, однорідну діяльність уповноважених державних органів зі своєчасного виявлення проблем, створення умов для їх вирішення та усунення конфліктів між владними й підлеглими структурами, що здійснюється за допомогою спеціальних правових засобів. Основними її ознаками він вважає, зокрема: державно-владний характер; цілеспрямований характер; організаційний характер, що забезпечується за допомогою правових засобів; зміст складають окремі дії уповноважених суб'єктів для здійснення контролю і нагляду за підлеглими структурами; пронизує правовим впливом усі сфери суспільного життя, які підлягають правовому регулюванню, забезпечуючи його ефективність [70, с. 253-254].

В. Дума зазначає, що особливість контрольно-наглядової діяльності полягає в повноваженнях і формах діяльності органів, уповноважених на здійснення функцій контролю і нагляду. Її основне призначення – це запобігання можливих правопорушень визначеними заходами, якіспрямовані на усунення умов здійснення їх правопорушень, а у випадках виявлення неправомірної поведінки, приведення в дію відповідних правоохоронних засобів [208, с. 6]. В такому простежується важливість формування апарату держави на основі принципу повноважень, внаслідок чого принцип поділу влади є вагомим, але не основним у цьому процесі. При цьому автор її пов'язує з такими явищами як контроль і нагляд, які є самостійними.

З цього приводу в юридичній науці сформувалося декілька підходів.

Так, низка авторів не розмежовують терміни контроль і нагляд, а розглядають їх як єдине системне явище – контрольно-наглядову діяльність та виокремлюють їх спільні риси, зокрема: об'єктом нагляду і контролю є законність у діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, комерційних і некомерційних організацій; спостереження і контроль полягають у постійному і систематичному спостереженні за діяльністю піднаглядних і підконтрольних організацій; органи контролю та органи нагляду застосовують у межах своєї компетенції певні заходи примусу; мета нагляду й контролю – утвердження в суспільстві та державі законності й правопорядку [62, с. 82-85; 157, с. 237; 259, с. 40-44; 881, с. 10-18; 932, с. 7]; вважають їх відповідно функцією й підфункцією державного управління [775, с. 38; 183]; зазначають, що вони є основними адміністративними засобами превенції, виявлення й припинення порушень законодавства, факторами, які дисциплінують поведінку державних службовців і приватних суб'єктів як у сфері управління, так і в суспільстві загалом [82, с. 82, 85].

Натомість, інші автори вважають безперспективним зазначений вище підхід, з огляду на те, що правові явища «контроль» і «нагляд» мають самостійне значення, хоча й виконують спільне завдання [52, с. 31-42; 129, с. 354; 164, с. 34-38; 78; 281; 288; 290, с. 19; 320; 735; 815, с. 510; 556, с. 482].

При цьому зазначається, що сутність контролю полягає у перевірці відповідності результатів заданим параметрам, його цілям, а також у тому, що уповноважені органи та особи з'ясовують, чи відповідає діяльність підконтрольних об'єктів нормативним приписам і нормативним правовим актам, поставленим перед ними завданням, і безпосередньо вживають заходів щодо усунення «відхилень» [52, с. 31-42; 129, с. 354; 290, с. 19; 815, с. 510].

О. Андрійко вважає, що контрольна діяльність передбачає використання контрольними суб'єктами певних способів, засобів чи прийомів. Зовнішнім виразом контрольної діяльності є відповідні форми контролю [14, с. 25].

У зарубіжній літературі під контрольною діяльністю розуміються процедури, методи та механізми, які допомагають забезпечити реагування керівництва на зменшення ризиків, виявлених під час процесу оцінки ризику. Іншими словами, контрольною діяльністю є дії, вжиті для мінімізації ризику. Потреба в контрольній діяльності встановлюється в процесі оцінки ризику. Коли оцінка визначає значний ризик для досягнення мети агенції, визначається та здійснюється відповідна контрольна діяльність. Мета контролю – це конкретна мета, за допомогою якої можна оцінити ефективність контролю. Цілі контролю вирішують ризики, які спрямовані на пом'якшення контролю. Цілі контролю повинні бути індивідуально пристосовані до діяльності, що виконується сервісною організацією. Контролем є діяльність, що виконується для досягнення мети контролю, з метою зменшення ризиків для тверджень фінансових звітів суб'єктів господарювання. Кожна контрольна діяльність повинна конкретно стосуватися мети контролю [942].

Контроль – це діяльність, що здійснюється спеціалізованими державними органамий передбачає здійснення державою контролюючої діяльності за допомогою ряду установ, для кількох цілей. Зобов'язання щодо контролю на державному рівні, представлені його інституціями, передбачають прозорість і коректність по відношенню до громадянського суспільства, є необхідними для ефективного управління будь-якою діяльністю [947].

Вітчизняні дослідники висловлюють різноманітні погляди щодо контролю як правової діяльності.

Так, М. Якимчук тлумачить форму контролю як зовнішньо виявлену дію волевиявлення посадової особи, здійснене в межах законності та її компетенції для досягнення визначеної управлінської мети [928, с. 229-230].

На думку І. Залюбовської, В. Шестак формами здійснення контролю є заслуховування звітів, інформацій та повідомлень, перевірка, аудит, обстеження, економічний аналіз, інвентаризація, ревізія, судово-бухгалтерська експертиза, нагляд за діяльністю підконтрольного, координацію діяльності підконтрольних, розгляд скарг, заяв тощо [262, с. 13; 902, с. 11-12].

В. Мурза до форм контролю відносить: перевірку, інспектування, ревізію, експертизу, моніторинг. У всіх названих форм контролю є свої особливості, які проявляються під час проведення різних контрольних заходів [450, с. 111].

Н. Рубан називає аудит адміністративної діяльності формою контролю, за допомогою якої вивчають процедури прийняття і виконання управлінських рішень для досягнення цілей [712].

В Стандартах міжнародної професійної організації вищих органів фінансового контролю країн членів Організації Об’єднаних Націй контроль визначається як будь-яка дія, виконана керівництвом, правлінням та іншими учасниками, щодо управління ризиком і збільшення вірогідності, що встановлені цілі та завдання будуть досягнуті. Керівництво планує, організовує й направляє виконання дій, достатніх для забезпечення раціональної гарантії, що завдання й цілі будуть досягнуті та відповідно контрольної діяльності. А під аудитом розуміється аналіз діяльності та дій органу для отримання впевненості, що вони виконуються відповідно до цілей, бюджету, правил і стандартів. Мета цього аналізу виявлення на регулярній основі відхилень, які можуть вимагати коригувальних дій [135]. Тож аудит це своєрідна перевірка об’єкта на предмет відповідності тим чи іншим вимогам, яка здійснюється за встановленими правилами і в певних межах.

Щодо терміну «нагляд», то в словниках він трактується як група осіб чи органи влади (збірне), що наглядають за ким, чим-небудь [828]; наглядати – пильнувати, слідкувати за ким, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку [760].

В юридичній енциклопедії державний нагляд визначається як вид державного контролю щодо забезпечення законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов'язкових правил, що містяться у законах та підзаконних актах [915].

У вітчизняній та зарубіжній літературі існують наступні позиції.

Так, А. Денисова, зазначає, що нагляд здійснюється з метою: отримання об'єктивної та правдивої інформації про стан справ на піднаглядному об'єкті чи у певній сфері суспільних відносин; застосування заходів запобігання правопорушень (в деяких випадках з правом прямого втручання в діяльність об'єкта нагляду); надання допомоги піднаглядному об'єкту у поновленні законності й дисципліни; встановлення причин і умов, які сприяють порушенню вимог правових норм; вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до юридичної відповідальності [183, с. 36].

В. Бєляєв, Ю. Козлов вважають, що сутність нагляду полягає у забезпеченні законності й правопорядку шляхом виявлення та усунення допущених порушень закону, а також у їх попередженні. Зміст нагляду складає заснована на законі діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, спрямовується на попередження, виявлення й припинення порушень закону з метою забезпечення верховенства закону, забезпечення конституційних прав і свобод громадян й охоронюваних законом інтересів суспільства і держави [52, с. 31-42]. Автори іншими словами, на перший план висувають прогноз, попередження, припинення, щоб не допустити настання шкоди.

В чинних джерелах права України використовуються терміни нагляд, моніторинг, аудит, які слід розуміти як контроль чи його види, зокрема такі положення містяться в Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V [627], Законі України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» 01.12.1994 р. № 264/94-ВР [572], Наказі Міністерства освіти і науки України «Про координацію заходів щодо здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів» [612] та інших.

Так, згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V заходами державного нагляду (контролю) є планові та позапланові заходи, які здійснюються у формі перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та в інших формах, визначених законом [627].

Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р. № 2939-XII державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі [628].

В Лімській декларації керівних принципів контролю зазначено, що контроль це невіддільна частина системи регулювання, метою якої є віднайдення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів, законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії з тим, щоб мати можливість прийняти корегувальні заходи, в окремих випадках, залучити винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяний збиток або здійснити заходи щодо запобігання або скорочення таких порушень в майбутньому [360].

Зазначене дає змогу зробити висновок, що контрольна правозастосовна діяльність може мати різний вираз, зміст. Її мета полягає в спостереженні та забезпеченні відповідності діяльності суб’єктів, й насамперед владних, з встановленими законом правилами і межами у режимі законності, тобто у виявленні та усуненні недоліків, відхилень у діяльності апарату держави, які можуть бути перешкодами у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна. Як правило такій діяльності властивий інформаційно-аналітичний, рекомендаційний характер.

Проведений аналіз дозволив уточнити ознаки контрольної правозастосовної діяльності. До них можна віднести такі:

– вона є різновидом правозастосовної діяльності;

– спрямована на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам;

– здійснюється уповноваженим суб'єктом;

– має особливий процедурний порядок закріплений в джерелах права;

– спрямована на формування та об'єктивацію індивідуально-правових приписів рекомендаційного характеру в правозастосовних актах.

Зазначені ознаки дають змогу сформулювати поняття контрольної правозастосовної діяльності як діяльності суб'єктів уповноважених на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам та формування й об'єктивацію індивідуально-правових приписів в правозастосовних актах.

Як зазначає А. Присяжнюк юридичній теорії та практиці прийнято класифікувати контрольну діяльність за видами. Підхід до вирішення цього питання залежить від вибору критерію, на підставі якого здійснюється класифікація. Вибір критерію багато в чому зумовлений потребами практики [566, с. 335].

О. Андрійко зазначає, що в основу класифікації видів контролю можуть бути покладені різні критерії – природа суб'єктів контролю, їх завдання, зміст контрольної діяльності, характер контрольних повноважень, характер взаємовідносин суб'єкта контролю з підконтрольним об'єктом, стадії управління, на яких здійснюється контроль, юридичні наслідки контролю тощо. Однак всі види контролю мають свою специфіку, характерні відмінності, що визначаються у завданнях, способах, формах здійснення контролю. Вони тісно пов'язані між собою, можуть накладатися, доповнювати один одного, здійснюватися у різному обсязі, з різних позицій та у різних формах [13, с 14].

С. Братель класифікує контроль таким чином: залежно від призначення контролю виділяється загальний (всесторонньо охоплює діяльність суб'єкта, що контролюється) і спеціалізований (контроль окремого напрямку роботи); залежно від суб'єкта виділяється державний (здійснюється органами державного управління) та недержавний контроль (здійснюється недержавним структурами);

за сферою діяльності, яка підлягає контролю, контроль поділяється на внутрішньовідомчий (контроль у межах одного відомства), міжвідомчий (застосовується стосовно об'єктів, які організаційно підпорядковані органові виконавчої влади) і позавідомчий (застосовується стосовно об'єктів, які організаційно не підпорядковані органові виконавчої влади); залежно від мети та часу, в який здійснюється контроль, розрізняються попередній (спрямований на прогнозування проблем і запобігання їм у майбутньому), поточний (призначений для підтримки установленої схеми взаємодії суб'єктів) та підсумковий контроль (який застосовується для покращення роботи всієї системи); залежно від частоти проведення та передбачуваності контроль може бути систематичним, тобто таким, що здійснюється періодично, та одиничним (позаплановим), який здійснюється в разі необхідності; за предметною ознакою виділяються такі види контролю: фінансовий, експортний, антидемпінговий тощо; за формами здійснення розрізняють такі види контролю: аналіз, аудит, моніторинг, нагляд, облік, оцінка, перевірка, ревізія, спостереження [78, с. 220].

В зарубіжній літературі зазначається, що в даний час існують кілька форм і критеріїв класифікації контрольної діяльності в залежності від її цілей, характеру та змісту повноважень державних установ [947].

Слід зазначити, що в юридичній науці зазвичай використовуються, в тому чи іншому обсязі, всі перераховані класифікаційні критерії. Кожен із них дозволяє виокремити різноманітні види контрольної діяльності, тим самим поглиблює пізнання цього явища. Разом з тим практичну значимість для процесу реалізації функцій сучасної держави Україна матиме класифікаційний критерій за суб'єктами. Він дасть змогу виявити як державних, так і недержавних суб'єктів. Так, до державної контрольної діяльності можна віднести парламентську, контрольну діяльність Кабінету Міністрів України та інших органів виконавчої влади, Конституційного Суду України, тощо. А до недержавної контрольної діяльності – громадську.

Важливою особливістю контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна є і її здійснення уповноваженими суб'єктами.

В юридичній науці щодо суб'єктів контрольної форми реалізації функцій держави висловлюються різні позиції.

Зокрема, в загальній теорії праваиокремлювалися такі контрольні структури України: Президент, Кабінет Міністрів, Конституційний Суд, Уповноважений з прав людини, Рахункова палата законодавчого органу, прокуратура, аудиторські структури Центрального банку України, податкова адміністрація та інші. Контрольну діяльність здійснюють органи законодавчої, виконавчої і судової влади – у різному обсязі, з різних питань і сфер правового регулювання [746, с. 138-139]; особливе місце в системі цих органів займає прокурорський нагляд за точним та однаковим виконанням діючих на території держави Україна законів, здійснюваний Генеральним прокурором України і підлеглими йому прокурорами [321, с. 46].

В юридичній літературі до таких суб'єктів відносять різні органи.

І. Залюбовська вважає, що в Україні існує розгалужена система суб'єктів парламентського контролю – це Верховна Рада України в цілому, постійні комітети, тимчасові слідчі комісії, народні депутати України та спеціально створені органи – Рахункова палата і Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Але, на жаль, ефективність вже діючих суб'єктів не дуже висока. Причин тут багато. Серед них і ті, що пов'язані з власними проблемами контролю, до яких в першу чергу слід віднести лише початок формування контрольної функції парламенту, напрацьованої практики контрольної діяльності в нових соціально-економічних та політичних умовах. З іншого боку – це проблеми законодавчої регламентації цієї діяльності [238, с. 2].

На думку А. Присяжнюка, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, їх відділи та управління у процесі повсякденної діяльності систематично здійснюють відомчий контроль, який поширюється на підлеглі їм об'єкти відомчої належності [566, с. 336].

В зарубіжній літературі зазначається, що контрольна діяльність здійснюється державними установами, є фактором, що сприяє збереженню нормальності будь-якої діяльності, компетентному вирішенню проблем, пов'язаних з розвитком та

оптимізацією діяльності будь-якого суб'єкта, а також контролює діяльність суб'єктів господарювання за критеріями ефективності та прибутковості [947].

Разом з тим, суб'єктами уповноваженими на реалізацію функцій сучасної держави Україна у контрольній правозастосовній формі є суб'єкти, обсяг та характер повноважень яких щодо контрольної діяльності закріплені в чинних джерелах права України.

Так, згідно з ч. 4, ч. 13, ч. 14, ч. 33 ст. 85 Конституції України Верховна Рада України здійснює контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання (контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням здійснює Рахункова палата, ст. 98); за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до Конституції та закону; контроль за використанням позик одержаних Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, не передбачених Державним бюджетом України; парламентський контроль у межах, визначених Конституцією та законом (парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, ст. 101) [304].

Відповідно до ст. 107 Конституції України Рада національної безпеки і оборони України контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони [304].

Згідно зі ст. 129^{-1} Конституції України, Суд здійснює контроль за виконанням судового рішення. За положеннями ст. 131^{-1}прокуратура здійснює нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку [304].

Кабінет Міністрів України згідно з профільним законом здійснює контроль: за роботою міністерств, інших органів виконавчої влади (п. 9 ч. 1 ст. 2); за виконанням органами виконавчої влади Конституції України та інших актів законодавства України, вживає заходів щодо усунення недоліків у роботі зазначених органів (ч. 2 ст. 19); за додержанням законодавства органами виконавчої влади, їх посадовими особами, а також органами місцевого

самоврядування з питань виконання ними делегованих повноважень органів виконавчої влади, за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції (п. 3 ч. 1 ст. 20) [607].

Одним із завдань центральних органів виконавчої влади є здійснення державного нагляду (контролю), п. 2 ч. 1 ст. 17 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI. Якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольно-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, центральний орган виконавчої влади утворюється як інспекція [648].

В ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р. № 2939-XII визначено орган державного фінансового контролю в Україні – центральний орган виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю забезпечує здійснення державного фінансового контролю [628].

В ч. 4 ст. 2 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V визначено суб’єктів контролю у сфері господарської діяльності, зокрема: органи Державної фіскальної служби (крім митного контролю на кордоні), державного нагляду за дотриманням вимог ядерної та радіаційної безпеки (крім здійснення державного нагляду за провадженням діяльності з джерелами іонізуючого випромінювання, діяльність з використання яких не підлягає ліцензуванню), державного архітектурно-будівельного контролю (нагляду), державного нагляду у сфері господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім діяльності з переказу коштів, фінансових послуг з ринку цінних паперів, похідних цінних паперів (деривативів) та ринку банківських послуг), державного нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю та зайнятість населення у встановленому Законом порядку з урахуванням особливостей, визначених законами у відповідних сферах та міжнародними договорами, зокрема державного нагляду (контролю) в

галузі цивільної авіації – з урахуванням особливостей, встановлених Повітряним кодексом України, нормативно-правовими актами, прийнятими на його виконання (Авіаційними правилами України), та міжнародними договорами у сфері цивільної авіації [627].

Повноваження на здійснення контрольної діяльності покладені й на місцеві державні адміністрації, які згідно з ст. 16 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 р. № 586-XIV здійснюють на відповідних територіях державний контроль за: збереженням і раціональним використанням державного майна; станом фінансової дисципліни, обліку та звітності, виконанням державних контрактів і зобов'язань перед бюджетом, належним і своєчасним відшкодуванням шкоди, заподіяної державі; використанням та охороною земель, лісів, надр, води, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та інших природних ресурсів; охороною пам'яток історії та культури, збереженням житлового фонду; додержанням виробниками продукції стандартів, технічних умов та інших вимог, пов'язаних з її якістю та сертифікацією; додержанням санітарних і ветеринарних правил, збиранням, утилізацією і захороненням промислових, побутових та інших відходів, додержанням правил благоустрою; додержанням правил торгівлі, побутового, транспортного, комунального обслуговування, законодавства про захист прав споживачів; додержанням законодавства з питань науки, мови, реклами, освіти, культури, охорони здоров'я, материнства та дитинства, сім'ї, молоді та дітей, соціального захисту населення, фізичної культури і спорту; охороною праці та своєчасною і не нижче визначеного державою мінімального розміру оплатою праці; додержанням громадського порядку, правил технічної експлуатації транспорту та дорожнього руху; додержанням законодавства про державну таємницю та інформацію; додержанням законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи; за дотриманням договірних зобов'язань забудовниками, діяльність яких пов'язана із залученням коштів фізичних осіб у будівництво багатоквартирних житлових будинків; виконанням інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) під час будівництва будинків, споруд, розміщення інших господарських об'єктів, інженерних та

транспортних комунікацій; станом захисних споруд цивільного захисту (цивільної оборони) [614].

В ч. 1 ст. 4 Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII визначено систему цивільного контролю, яка складається з контролю, що здійснюється Президентом України; контролю, що здійснюється Верховною Радою України; контролю, що здійснюється Радою національної безпеки і оборони України; контролю, що здійснюється Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування; судового контролю; громадського контролю. За положеннями ст. 10 громадський контроль здійснюється шляхом участі громадяни України у здійсненні цивільного контролю через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад, особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини або до державних органів у порядку, встановленому Конституцією України, Законом України «Про громадські об'єднання» та іншими законами України [618].

Окрім зазначених, є суб'єкти, для яких контрольна діяльність не є основною, але вони здійснюють її згідно з повноваженнями тільки щодо внутрішнього контролю. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII, директор Національного бюро контролює діяльність його центрального та територіальних управлінь [617]. А центральне управління Служби безпеки України контролює діяльність інших органів Служби безпеки України згідно з ст. 10 Закону України «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р. № 2229-XII [641].

Проведений аналіз повноважень суб'єктів щодо здійснення контрольної діяльності свідчить про деякі недоліки. Зокрема йдеться про те, що часто органи державної влади наділені сукупністю повноважень (управлінськими, регуляторними і дозвільними, контрольними), відсутня чітка регламентація координації і взаємодії національних контрольних органів як між собою, так і з міжнародними контрольними органами та громадськими об'єднаннями. Зазначені недоліки створюють умови для зловживань.

Формування цілісної пізнавальної конструкції контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна зумовлює необхідність дослідження її процедурного порядку.

Як зазначає Ю. І. Мельникова, терміни «процес» і «процедура» є рівнозначними й визначають порядок діяльності із застосування норм матеріального права, тому важливим є не ізольоване розуміння процесу та процедури, а той зміст, який вкладається у ці поняття. Саме порядок діяльності із застосування норм матеріального права і є тією обставиною, яка споріднює поняття «юридичний процес» та «юридична процедура». Тому будь-яка процедура здійснення юридично значущих дій має визнаватись юридичним процесом перш за все на тій підставі, що вона є юридичною формою опосередкування суспільних відносин з реалізації матеріальних прав та відносин [422, с. 14].

На думку В. Бєляєва, процесуальна форма є необхідною умовою, що забезпечує строго регламентований порядок вирішення юридичних справ із контролю і нагляду відповідно до закону; контрольно-наглядовий процес це частина юридичного процесу загалом. Тому подальша процесуалізація контрольно-наглядової форми юридичної діяльності необхідна з метою реальної гарантії дотримання прав юридичних осіб і громадян [48, с. 37].

А. Луцик під правовою процедурою розглядає як законодавчо встановлені засоби реалізації норм права, які спрямовані на досягнення цілей правового регулювання тією чи іншою сферою суспільних відносин. Правовий характер правової процедури пов’язаний із необхідністю правового закріплення суспільних відносин у вигляді норм права, реалізація і дотримання яких є обов’язковою умовою їх подальшої реалізації [371, с. 16].

В юридичній літературі до стадій контрольної діяльності, як правило, відносять наступні.

На думку В. Гаращука, стадіями організації процесу контролю, зокрема є: підготовча; центральна (або аналітична); підсумкова (заключна), до якої належать такі дії: прийняття рішень за підсумками контролю; доведення його до адресата (а в необхідних випадках і до відома громадськості, правоохоронних органів, інших

осіб, зацікавлених у результатах контролю); надання допомоги підконтрольній структурі в наведенні порядку на об'єкті; наступний контроль за виконанням рішень, що прийняті за підсумками контролю [128, с. 87,88].

А. Присяжнюк, О. Хольченков, стадіями контрольного провадження визначають: інформаційну стадію (фактовстановлюючу); аналітичну стадію; регулятивну стадію; стадію оскарження (у якості факультативної) [565, с. 24; 859, с. 14].

О. Шевчук доповнює зазначені стадії зокрема такими: прийняття за результатом й оформлення відповідного рішення; видання правозастосовного акта; контроль за виконанням прийнятого рішення [892, с. 20].

В зарубіжній літературі зазначається, що процедура контрольної діяльності задля своєї ефективності має враховувати цілі, які спрямовані відповідним суб'єктом, цілі співпрацюючих третіх сторін і, нарешті, інтереси держави. Контрольна процедура складається з таких кроків: визначення ідеальної ситуації, визначення дозволених допусків, визначення фактичної ситуації в даний момент часу, порівняння двох ситуацій (ідеального і реального) з метою встановлення відхилень, відмінностей, формулювання висновків (інтерпретація відхилень, визначення їх значущості, пропозиція або прийняття заходів) [947].

В деяких чинних джерелах права міститься визначення поняття процедури державного нагляду (контролю).

Так, згідно з п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V процедура здійснення державного нагляду (контролю) – це спосіб здійснення державного нагляду (контролю) визначений законом [627]. Окрім зазначеного, цей Закон закріплює вимоги щодо проведення процедури контролю.

Процедурний порядок зафіксований і в інших джерелах права, наприклад, Порядку проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах [600] та інших.

Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р. № 2939-XII також визначено процедури

здійснення таких форм контролю як інспектування – шляхом ревізії; державного фінансового аудиту – перевірки та аналізу органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю; контролю за дотриманням законодавства у сфері закупівель – моніторингу закупівлі, перевірки закупівель [628].

Відповідно до п. 5 Порядкупроведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту Пенсійного фонду України, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування від 27.12.2018 р. № 1147-2018-п, аудит проводиться такими етапами: 1) планування та організація аудиту (попереднє дослідження діяльності об'єкта аудиту, розроблення плану, складення та затвердження програми аудиту); 2) проведення аудиту (проведення аудиторських процедур, формування і оформлення аудиторських доказів, підготовка аудиторських висновків, пропозицій та рекомендацій); 3) звітування за результатами аудиту шляхом формування та узгодження проекту звіту про результати аудиту, підписання протоколу узгодження, формування, підписання та подання звіту об'єкту аудиту; 4) моніторинг виконання поданих за результатами аудиту пропозицій та рекомендацій і результатів їх впровадження [601].

В п. 30-31 Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг від 07.11.2018 р. № 992-2018-п визначено етапи проведення перевірки, зокрема: процес перевірки; оформлення результатів перевірки. Підготовка до проведення перевірки здійснюється шляхом: опрацювання матеріалів попередньої перевірки з метою подальшого контролю за тими напрямами роботи, за якими раніше були виявлені порушення; аналізу інформації, визначеної Порядком; вивчення регламенту роботи надавача, центрального засвідчувального органу або засвідчувального центру [589].

Все це свідчить, що процедурний порядок контрольної діяльності, в тому числі й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна закріплений в чинних джерелах права України і, в основному, організаційно збалансований, дозволяє охопити різноманітні сфери, визначає процедури здійснення заходів, які спрямовані на дотримання вимог законодавства у конкретизованій сфері.

Разом з тим, є і явні недоліки. Так, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 25.01.2008 р. № 34 Порядок здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів [612], визначає процедуру і періодичність проведення державного контролю, повноваження, права і обов'язки суб'єктів і об'єктів контролю, але він не приведений у відповідність вимогам Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V зі змінами і доповненнями [627]. Також відсутні прозорі й зрозумілі процедури здійснення контрольної правозастосовної діяльності, науково обґрунтовані методики здійснення контрольних заходів та інше.

Разом з тим процедурний порядок спрямований на здійснення контрольної діяльності, результатом якої є прийняття правозастосовного акта, в якому об'єктивуються індивідуально-правові приписи.

Об'єктивація індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах є важливою ознакою контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Юридична наука містить різноманітні позиції щодо таких актів.

О. Скакун, зазначає, що контрольно-правовий акт – рішення-констатація, рішення-попередження, рішення-санкція є результатом контрольної діяльності [746, с. 138-139].

В ст. 3, ст. 4, ст. 5 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р. № 2939-XII визначено форми викладання результатів контролю, зокрема: результати державного фінансового аудиту та їх оцінка – у звіті; результати ревізії – в акті; результати перевірки закупівель – в акті перевірки закупівель [628].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження методик розроблення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), а також уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю)» від 10.05.2018 р. № 342-2018-п затверджено Методику розроблення уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю) на основі Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. № 877-V [592; 627].

В таких актах, зокрема конкретизуються й функції сучасної держави Україна.

Функція соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в державі конкретизується в правозастосовних актах, які містять індивідуально-правові приписи. Так, за результатами Державного фінансового аудиту проведеного на виконання пункту 2.21 Плану проведення заходів державного фінансового контролю Державної аудиторської служби України на ІІІ квартал 2018 р., затвердженого наказом Держаудитслужби від 23.08.2018 р. № 184, та відповідно до порядку проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.08.2004 р. № 1017 складено аудиторський звіт державного фінансового аудиту виконання Міністерством соціальної політики України бюджетної програми «Заходи із соціальної, трудової та професійної реабілітації інвалідів» за період з 01.01.2015 р. по 01.10.2018 р. У його висновках зазначено, що аудитом встановлено низку проблемних питань під час використання коштів, передбачених у державному бюджеті на заходи із соціальної, трудової та професійної реабілітації осіб з інвалідністю за напрямами, які досліджувалися, зокрема й щодо відсутності дієвих систем контролю за діяльністю центрів комплексної реабілітації дітей та осіб з інвалідністю та багато інших. Надані пропозиції щодо підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів, та

вжиття заходів для стягнення та повернення до державного бюджету коштів за невиконання умов договорів [24].

Як зазначалося в попередніх підрозділах, функція формування апарату держави об'єктивована в різних джерелах права з метою створення належних умов для її реалізації. Змістом контрольної правозастосовної форми реалізації функції сучасної держави Україна є виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам, в тому числі й щодо використання бюджетних коштів в процесі реалізації зазначеної функції держави.

З цією метою Рахунковою палатою було проведено аудит ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Національному агентству України з питань державної служби на керівництво та функціональне управління у сфері державної служби, результати якого відобразилися у звіті. Рахунковою палатою прийнято рішення від 26.02.2019 р. № 4-2 щодо затвердження Звіту про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Національному агентству України з питань державної служби на керівництво та функціональне управління у сфері державної служби. В Рішенні також міститься низка рекомендацій та пропозицій щодо розробки відповідних методик, проведення експертиз, забезпечення внутрішнього контролю за плануванням та ефективним використанням бюджетних коштів, посилення контролю за належним веденням бухгалтерського обліку, інформування Рахункової палати про стан виконання наданих за результатами аудиту рекомендацій та контролю за виконанням рішення [640].

Така об'єктивація індивідуально-правових приписів рекомендаційного характеру у правозастосовних актах забезпечує належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Отже, проведений аналіз контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив виявити основні її особливості:

– вона є різновидом правозастосовної формиреалізації функцій сучасної держави Україна;

– її змістом є контрольна правозастосовна діяльність, яка спрямована на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам;

– здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами;

– має особливий процедурний порядок здійснення;

– спрямована на формування та об'єктивацію індивідуально-правових приписів рекомендаційного характеру у правозастосовних актах, що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Відповідно, контрольна правозастосовна форма реалізації функції сучасної держави Україна – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам через об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, які забезпечують належне здійснення функцій сучасної держави Україна.

Така форма реалізації функцій сучасної держави Україна є важливою, оскільки пов'язана з питаннями виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам, недотримання яких є загрозою для реалізації державних функцій.

Висновки до розділу 4

1. В процесі дослідження правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено й охарактеризовано основні її властивості. Зокрема, встановлено, що вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є правозастосовна діяльність.

Виявлено потребу в уточненні поняття і ознак правозастосовної діяльності, а саме: вона є різновидом правової діяльності; має змістовні видові особливості; є способом індивідуалізації, конкретизації нормативно-правових приписів; здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має встановлений особливий процедурний порядок; спрямована на створення індивідуально-

правових приписів та їх об’єктивацію у правозастосовних актах. На підставі цих ознак сформульовано визначення поняття правозастосовної діяльності як діяльності уповноважених суб’єктів, що спрямована на індивідуалізацію нормативно-правових приписів та їх об’єктивацію у правозастосовних актах, з метою створення передумов для їх реалізації.

За видовими особливостями змісту були виокремлені такі види правозастосовної діяльності: виконавчо-регулятивну, правоохоронну, судову та контрольну.

Обґрунтовано, що правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється широким колом суб’єктів, повноваження яких закріплені у джерелах права.

З’ясовано, що правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється в процедурному порядку, який, як правило, закріплений у джерелах права і має суттєві видові особливості.

Встановлено, що правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на індивідуалізацію та об’єктивацію функцій сучасної держави Україна в правозастосовних актах.

На основі виокремлених у роботі властивостей сформульовано визначення поняття правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб’єктів, що спрямована на створення актів застосування права, в яких конкретизуються нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна. За видовими особливостями змісту правозастосовної діяльності виокремлені такі різновиди правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна: виконавчо-регулятивну, правоохоронну, судову, контрольну.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, зокрема: відсутність легалізованого поняття правозастосовної діяльності; типової її класифікації; визначеного кола суб’єктів, в тому числі й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна; чітких і вичерпних повноважень;

розуміння індивідуально-правового правозастосовного припису, його структури та інші.

2. В результаті дослідження виконавчо-регулятивноїправозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна було виявлено основні її особливості.

Зокрема встановлено, що вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є виконавчо-регулятивнаправозастосовна діяльність, яка потребує уточнення поняття і ознак.

В ході аналізу потребувало уточнення поняття та ознак виконавчо-регулятивної правозастосовної діяльності. Зокрема, виокремлено основні її ознаки, а саме: вона є різновидом правозастосовної діяльності; спрямована на створення умов необхідних для впорядкування суспільних відносин шляхом виконання нормативно-правових приписів через його індивідуалізацію; здійснюється уповноваженим на цю діяльність суб'єктом; має особливий процедурний порядок; спрямована на об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах. Відповідно виконавчо-регулятивна правозастосовна діяльність – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення умов необхідних для впорядкування суспільних відносин шляхом виконання нормативно-правових приписів через їх індивідуалізацію в правозастосовних актах.

Встановлено, що виконавчо-регулятивна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється широким колом уповноважених на цю діяльність суб'єктів. Такі їх повноваження передбачені в джерелах права, як і особливий процедурний порядок. Процедурний порядок має свої особливості, які притаманні кожному підвиду виконавчо-регулятивної правозастосовної діяльності.

Констатовано спрямованість виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна на індивідуалізацію та об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в правозастосовних актах.

На підставі виокремлених ознак сформульовано визначення поняття виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на виконання нормативно-правових приписів, в яких закріплені функції сучасної держави Україна, шляхом їх

індивідуалізації у правозастосовних актах з метою створення належних умов для упорядкування суспільних відносин

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, зокрема: відсутність легалізованих ідентифікаційних ознак і поняття виконавчо-регулятивної діяльності; розмежованості сфер реалізації функцій сучасної держави Україна між державними та недержавними суб'єктами; визначеного кола суб'єктів уповноважених на реалізацію функцій держави та їх чітких вичерпних повноважень; персональної відповідальності за невиконання повноважень та інші.

3. Дослідження правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна дозволило виявити основні її особливості.

Так, встановлено, що вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є правоохоронна правозастосовна діяльність.

В ході дослідження виникла потреба в уточненні поняття та ознак правоохоронної правозастосовної діяльності. Виокремлено характерні їй ознаки, а саме: вона є різновидом правозастосовної діяльності; спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці та захисту інтересів учасників суспільних відносин; здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний порядок, специфіка якого відображена в джерелах права; спрямована на об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах.

Відповідно, правоохоронна правозастосовна діяльність – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці та захисту інтересів учасників суспільних відносин через їх індивідуалізацію в правозастосовних актах.

З'ясовано, що правоохоронна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами, повноваження яких закріплені закріплені в джерелах права

Встановлено, що процедурний порядок правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна має свої особливості, які притаманні кожному її підвиду і, як правило є регламентованим.

Доведено, що правоохоронна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Відповідно до виявлених особливостей, правоохоронна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці через об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, які забезпечують здійснення функцій сучасної держави Україна.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, зокрема: відсутність конструкції правоохоронної правозастосовної діяльності; чіткого розмежування повноважень суб'єктів; взаємозв'язаності повноважень з процедурним порядком і об'єктивацією в правозастосовних актів; належної процедури притягнення до відповідальності за невиконання повноважень та інші.

4. В процесі дослідження судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено основні її особливості та сформульовано визначення поняття.

Зокрема встановлено, що вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є судова правозастосовна діяльність.

В ході дослідження виникла потреба в уточненні поняття та ознак судової правозастосовної діяльності, до яких було віднесено основні з них, а саме: вона є різновидом правозастосовної діяльності; спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду та вирішення справи по суті; здійснюється уповноваженими

суб'єктами (суддями); має особливий процедурний порядок передбачений процесуальним законодавством; спрямована на створення та об'єктивацію індивідуально-правових приписів в правозастосовних актах – судових рішеннях. Відповідно під судовою правозастосовною діяльністю слід розуміти діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду і вирішення справи по суті, та створення й об'єктивацію індивідуально-правових приписів у судових рішеннях.

Встановлено, що судова правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами – суддями, які діють на підставі повноважень закріплених в Конституції й законах України.

З'ясовано, що процедурний порядок судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна закріплений в процесуальних законах. Цей порядок має свої особливості, які притаманні кожному підвиду судової правозастосовної діяльності.

Констатовано, що судова правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на створення й об'єктивацію індивідуально-правових приписів в судових рішеннях, що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

На підставі зазначених ознак сформульовано визначення поняття судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду і вирішення справи по суті, індивідуалізацію та об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в судових рішеннях.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, а саме відсутність легалізованого її поняття та ознак; недостатня визначеність повноважень судді, в тому числі й щодо формування, вмотивованості судових рішень; застосування вузького кола засобів юридичної аргументації та інше.

5. В ході дослідження контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено основні її особливості та сформульовано визначення поняття.

Встановлено, що вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а її змістом є контрольна правозастосовна діяльність.

В процесі дослідження виникла в уточненні поняття та ознак контрольної правозастосовноїдіяльності. В ході її аналізу виокремлено основні з них, а саме: вона є різновидом правозастосовної діяльності; спрямована на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам; здійснюється уповноваженим суб'єктом; має особливий процедурний порядок закріплений в джерелах права; спрямована на формування та об'єктивацію індивідуально-правових приписів рекомендаційного характеру в правозастосовних актах.

Відповідно, контрольною правозастосовною діяльністю є діяльність суб'єктів уповноважених на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам та формування й об'єктивацію індивідуально-правових приписів в правозастосовних актах.

Встановлено, що контрольна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється суб'єктами уповноваженими на цю діяльність. Повноваження таких суб'єктів закріплені в джерелах права, як і процедурний порядок. Цей порядок має свої особливості, які притаманні кожному підвиду контрольної правозастосовної діяльності.

З'ясовано, що контрольна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на формування та об'єктивацію індивідуально-правових приписів рекомендаційного характеру у правозастосовних актах, що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Відповідно до зазначених ознак сформульовано визначення поняття контрольної правозастосовної форми реалізації функції сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, що спрямована на виявлення відповідності

діяльності підконтрольного суб’єкта визначеним у джерелах права параметрам через об’єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, які забезпечують належне здійснення функцій сучасної держави Україна.

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження дозволило виявити низку проблемних питань, які стосуються як форми, так і реалізації державних функцій, а саме: відсутність переліку суб’єктів з чіткими повноваженнями; прозорих процедур здійснення контролю; взаємодії і координації, як між собою, так і з міжнародними суб’єктами; методики здійснення контрольної діяльності та інше.

РОЗДІЛ 5
ОСНОВНІ ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

5.1. Моніторинг правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна

Застосування пізнавальної конструкції в процесі дослідження правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна дозволило виявити низку проблемних питань, які висвітлені в попередніх розділах та узагальнені у висновках до них. В цьому сприяло також застосування моніторингових програм.

Моніторингові програми дали змогу акумулювати необхідну для оцінювання інформацію й сприяли належному формуванню висновків стосовно правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Варто зазначити, що питання моніторингу, зокрема і правового, не обділені науковою увагою. Водночас в юридичній літературі висловлюються різноманітні точки зору щодо його розуміння.

Тож, насамперед, слід з’ясувати зміст терміну моніторинг, під яким розуміється безперервне стеження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичним ситуаціям [94, с. 687].

Цей термін використовується й щодо спостереження та аналізу за правовими явищами.

Так, Я. Наконечний зазначає, що моніторинг нормативних актів це науково і методично обґрунтована система комплексної оцінки змісту й форми нормативних актів, що здійснюється на плановій основі шляхом отримання різних видів інформації, спостереження, аналізу, контролю й прогнозу здійснюваних із метою створення якісної та ефективної системи нормативних актів [453, с. 6].

Втім для позначення цієї діяльності в юридичній літературі, як правило використовується термін «правовий моніторинг».

Ю. Градова вважає, що правовий моніторинг є необхідною умовою для оптимізації нормотворчого процесу, подолання прогалин і колізій, підвищення рівня ефективності нормативних правових актів [158, с. 90].

На думку Ю. Арзамасова правовий моніторинг – це різновид юридичної діяльності, процес, який здійснюється у декілька етапів. Моніторингова діяльність, яка охоплює організаційну, аналітичну, і різні функції правової роботи, повинна охоплювати всі етапи правотворчого процесуй правозастосовної практики [20, с. 48].

Інші автори під правовим моніторингом розуміють діяльність, яка містить збір, спостереження, вивчення, аналіз, контроль актів законодавства та підзаконних актів, матеріалів наукових досліджень, позитивної й негативної практики застосування чинних актів, інших аналітичних, статистичних, службових матеріалів, соціологічних досліджень про стан законодавства [105, с. 75].

Н. Толмачова визначає правовий моніторинг, як метод здійснення державного контролю планованого (прогнозованого), поточного й перспективного стану, практики застосування закону і прийнятих на виконання цього закону правових актів, що полягає в системному й постійному зборі та аналізі інформації про стан об’єкта спостереження з метою запобігання й/або усунення небажаних наслідків його застосування [834, с. 4-5].

Методом визнає правовий моніторинг й І. Онищук. Автор доходить висновку про те, що за його допомогою перевіряється якість та ефективність механізму правового регулювання, виявляються правотворчі помилки відповідного нормативно-правового матеріалу, здійснюється прогнозування йдіагностування «больових точок» правової системи і своєчасна реакція. Його складовими є правове прогнозування взаємопов’язане з функцією проектування, програмування та планування. Правовий моніторинг відіграє роль «каналу зворотного зв’язку» між правотворчістю та юридичною практикою [499, с. 416, 412, 410].

П. Кузнецов зазначає, що сутність правового моніторингу виявляється в його характерних ознаках: він є діяльністю з спостереження, оцінки та вдосконалення нормативної правової інформації та практики її використання (застосування), а суб'єктом правового моніторингу є спеціально уповноважені державні органи, оскільки правовий моніторинг є офіційною діяльністю держави зі спостереження за правотворчим процесом і реалізацією нормативного правового масиву [340].

Ця позиція видається дискусійною, оскільки моніторингову діяльність в сучасних умовах можуть здійснювати як публічні, так й інші суб'єкти, зокрема громадські організації.

В джерелах права спостерігається й спроба закріплення поняття моніторингу в різних сферах. Зокрема, в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14.10.2014 р. № 1702-VII п. 11 ч. 1 ст. 1 державний фінансовий моніторинг трактується як сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу зазначеним органом інформації про фінансові операції, що подається суб'єктами ... а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом тощо [586].

В проекті Закону України «Про державне стратегічне планування», зокрема в п. 7 ст. 1 зазначено, що моніторинг документів державного стратегічного планування – це комплекс взаємопов'язаних організаційно управлінських процедур, які передбачають збір, систематизацію та узагальнення інформації про хід виконання завдань й заходів, визначених у документах державного стратегічного планування, для забезпечення їх належного контролю [579].

Втім, в експертному висновку Української асоціації оцінювання «Посилення децентралізації в Україні» від 15.12.2017 р. щодо цього законопроекту міститься низка зауважень, зокрема й стосовно п. 7 ст. 1, який пропонується викласти в такій редакції: моніторинг виконання державних стратегічних планів – комплекс

взаємопов’язаних організаційно управлінських процедур, що передбачає збір, систематизацію й узагальнення інформації про виконання завдань і досягнення показників, визначених документами державного стратегічного планування з метою оцінки результативності та ефективності їх виконання [218].

Все це свідчить про практичну значущість правового моніторингу, а також про намагання вітчизняного законодавця зафіксувати поняття моніторингу, незважаючи на відсутність його типового легалізованого поняття. Втім це часто призводить до різнобою розуміння таких понять.

Поняття моніторингу широко застосовується як в практиці зарубіжних держав, так і міжнародних організацій.

Так, в ЄС поширеним є моніторинг імплементації державами-членами Директив, мета якого є оцінка правильності й ефективності їх транспозиції, яка відображається в Таблиці кореляції (тобто як кожне положення Директиви ЄС впроваджується в національне законодавство). Програми таких досліджень фіксуються в документах. Наприклад, дослідження щодо транспозиції екологічної директиви ЄС «Екологічна інформація», передбачено в Регламенті 1367/20016 про застосування положень Оргуської конвенції про доступ до інформації, участь у прийнятті рішень та доступ до правосуддя в екологічних питаннях до інституцій Співтовариства та органів, OJ 2006, L 264 [948, с. 33; 954, с. 13; 953, с. 18].

А в методичних рекомендаціях Міністерства юстиції Республіки Казахстан під правовим моніторингом розуміється механізм постійної оцінки, аналізу, прогнозу стану, динаміки законодавства і практики його застосування для виявлення їх відповідності планованому результату правового регулювання, а також очікуванням учасників законодавчого процесу, посадових осіб виконавчих, судових та інших органів і рівнів влади, інститутів громадянського суспільства і, в кінцевому рахунку, спрямованого саме на визначення ступеня ефективності національного законодавства. Його мета полягає в отриманні необхідної інформації для комплексного аналізу стану системи законодавства, оцінки ефективності функціонування правової системи, вироблення на підставі результатів моніторингу пропозицій щодо вдосконалення законодавства, з одного

боку, і підвищення правової культури в діяльності організацій і громадян, з іншого боку [435].

В Інструкції про порядок проведення правового моніторингу (Республіка Білорусь) зазначається, що він проводиться з метою систематичного аналізу й оцінки якості законодавства, практики правозастосування, ефективності правового регулювання суспільних відносин. Його завданнями є: оцінка ефективності норм законодавства; виявлення та аналіз недоліків правового регулювання суспільних відносин, їх причин, а також наслідків, які виникли в процесі застосування нормативно-правового акта; вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства і практики правозастосування, вжиття заходів щодо належної реалізації нормативних правових актів. Об'єктом є прийнятий (виданий) і вступив в силу нормативно-правовий акт (його окремі положення), за винятком технічних нормативних правових актів у галузі технічного нормування та стандартизації, постанов (Наказів) про їх затвердження, про внесення змін до технічних нормативних правових актів в галузі технічного нормування та стандартизації, тлумаченні таких актів, призупинення їх дії, скасування або визнання такими, що втратили силу [480].

Разом з тим, в науковій зарубіжній літературі висловлюються погляди щодо важливості питання про те, чи є державний і комерційний моніторинг самостійними явищами, чи це складові єдиного явища, а також про помилковість ідеї «балансу» між «конфіденційністю» і «безпекою» та інше [952, с. 244].

А у вітчизняній юридичній літературі зазначається, що сучасний стан правового моніторингу в Україні характеризується переважно одноактними заходами, й у його проведенні відсутній складник, що координує та узагальнює результати [25, с. 28].

Намагання охарактеризувати моніторинг, зокрема правовий, закріпити його поняття в джерелах права, здійснити певні моніторингові дії, є свідченням об'єктивних потреб нашого суспільства у впровадженні моніторингових програм та їх реалізації з метою вдосконалення суспільного розвитку в Україні.

На підставі викладеного можна зазначити, що в юридичній літературі під моніторингом зазвичай розуміють: систему дій спрямованих на збір інформації, її обробку та оцінку; діяльність уповноважених суб'єктів щодо спостереження за етапами діяльності, зокрема і загалом, збору інформації про неї, та її оцінювання, планування, прогнозування в процесі формування висновку; а його метою є оцінка результативності й ефективності об'єкта (виявлення предметних недоліків, оцінювання стану об'єкта) та формування планово-прогнозних висновків. А під правовим моніторингом в юридичній літературі розуміється діяльність зі спостереження за правовим явищем, спрямованим на визначення ступеня ефективності його функціонування.

Також варто зауважити, що серед питань правового моніторингу найбільше увага приділяється тим, які пов'язані з моніторингом нормативно-правових актів.

Результати цих досліджень відображені в працях в Ю. Арзамасова, Т. Барабаш, Ю. Градової, В. Косовича, І. Онищука та інших, де зазначається, що: моніторинг нормативно-правових актів дозволяє більш детально планувати основні напрями правотворчої роботи, визначати ті сфери суспільних відносин, які повинні ввійти у сферу правового регулювання, відіграє важливу роль у процесі систематизації нормативно-правових актів [20, с. 104-105]; правовий моніторинг є необхідною умовою для оптимізації нормотворчого процесу, подолання прогалин та колізій, підвищення рівня ефективності нормативних правових актів [158, с. 90]; що система існуючих правових норм регулювання суспільних відносин потребує моніторингу (відстежування) їх дієвості в нових умовах, а також узгодження з новими соціальними відносинами, зокрема щодо виявлення проблем в цих відносинах з науковим обґрунтуванням їх вирішення [39, с. 7]; а акцент має робитися на нормотворчому моніторингу [313, с. 35]; окрім того, правовий моніторинг поділяється на: загальний (аналіз інформації про застосування НПА у цілому); галузевий (аналіз інформації про практику застосування НПА у певній сфері правового регулювання); точковий (оцінювання дії конкретного НПА чи певних його норм); перспективний (попередній аналіз НПА з метою визначення їхніх можливих значень у майбутньому, оцінювання очікуваного результату);

ретроспективний (контроль за реалізацією та об’єктивне оцінювання результативності НПА); оперативний (використовується для виявлення недоліків НПА, визначення їх впливу на правове регулювання та усунення небажаних наслідків) [499, с. 181-182].

Разом з тим, в юридичній літературі звертається увага на необхідність створення моніторингової програми, яка визначатиме стратегію чи тактику моніторингу, в цілому.

Констатується, що моніторингова програма має містити: показники, за якими здійснюється моніторинг, чітку процедуру здійснення, тобто механізм реалізації тих чи інших засобів спостереження, аналізу, оцінювання; уповноваженого суб’єкта; визначення періодичності проведення та порядок відображення результатів в інформаційних висновках. А також підкреслюється, що інформація здобута й оброблена суб’єктами державного моніторингу є офіційною.

Звертається також увага на необхідність проведення спеціальних наукових досліджень щодо моніторингових засобів.

В соціології зазначається, що за допомогою засобів спостереження, як правило отримують первинну інформацію. Спостереження у соціології –це реєстрація соціальних процесів, явищ або їх окремих елементів. Спостереження (аналіз документів, реальної практики тощо) як джерело інформації має свої специфічні особливості, й допомагає конкретизувати і поглибити уявлення процесів і явищ, відтворюваних на основі інших джерел інформації [808]. А під оцінюванням в літературі розуміють практичний інструмент, за допомогою якого можна отримати відповідь чи відповідає явище очікуванням, стандартам тощо [85]; що передбачає чітке формулювання запитань, вибір схеми побудови досліджень, методу та аналізу даних, критеріїв і джерел інформації, попередній прогноз корисності досягнутих результатів з оцінювання, за умови послідовного їх впровадження у програмах, політиках, проектах тощо [11, с. 7].

В літературі зазначається й про потребу використання аналітичного інструментарію.

Як зазначає О. Костенко, не існує єдиної спільної думки щодо найобґрунтованішого аналітичного інструменту, оскільки застосування відповідних способів залежить від мети і глибини аналізу показників, технічних можливостей виконання аналітичних розрахунків та інших обмежувачів. Проте, кожний прийом та спосіб має власні переваги й недоліки стосовно характеристики рівня відповідних індикаторів і їх можна по-різному комбінувати, при цьому, деякі з них виявляться не ефективними, відтак, виникне потреба в заміні їх новими (прогресивнішими). Тому на практиці, для пошуку найоптимальніших рішень, необхідно формувати систему з широкого діапазону методів і обирати ті конкретні інструменти, які найбільше підходять для визначеної проблеми в діяльності [315, с. 27].

Слід зазначити, що деякі методики моніторингу вже використовуються в Україні. Зокрема, індикативний моніторинг і оцінка управлінської діяльності органів місцевої влади. Він ґрунтується на принципі індикативного вимірювання управлінських процесів і результатів, встановлених вимогами чинного законодавства для цілого комплексу сфер (питань компетенції). Індикатори, закладені в механізмі розробленої методики, характеризуються двома головними ознаками: мають чітке нормативно-правове підґрунтя (передбачають обов’язковість їх наявності, встановлену вимогами конкретних нормативно-правових актів (законів і підзаконних актів) для органів і посадових осіб місцевої виконавчої влади і місцевого самоврядування); містять кількісні та якісні характеристики необхідного, з правової точки зору, управлінського результату або процесу в різних сферах діяльності місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, досягти (виконати) якого зобов’язані їхні посадові особи відповідно до вимог чинного законодавства [427, с. 7].

Окрім цього, в юридичній літературі зазначається, що сучасні держави все більше переходять на цифрові способи управління, а розвиток технологій збору й аналізу даних, обміну ними, управління виробничими процесами здійснюється на основі впровадження когнітивних технологій, їх конвергенції з нано- і біотехнологій [246, с. 37].

Щодо суб’єктів здійснення моніторингу, то висловлюється позиція, що надання повноважень для здійснення моніторингу суб’єкту який покликаний виконувати функції сучасної держави в котрійсь із правових форм є неефективним, з огляду на суб’єктивний фактор впливу. Суб’єктами здійснення моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави мають бути незалежні інституції з чіткими завданнями та повноваженнями, з достатнім нормативним, науково-методичним, матеріально-технічним забезпеченням, які мають нести адекватну юридичну відповідальність за виявлені недоліки у своїй діяльності (бездіяльності) [420, с. 31]

Результати моніторингового дослідження (аналітична інформація, виявлені проблемні питання та пропозиції щодо їх розв’язання з прогностичним елементом) формуються та фіксуються у різноманітних документах, зокрема у звітах.

Отже, для правового моніторингу характерними є такі основні складові, а саме: мета моніторингу (виявлення реального стану правових явищ та процесів і їх вдосконалення), яка конкретизуються в завданнях; об’єкт (правові явища і процеси); уповноважений суб’єкт (публічний чи/та інший суб’єкт); моніторингова діяльність (етапи, дії тощо); система засобів спостереження, аналізу, оцінки; формування та документування результатів. Не менш вагомими для проведення правового моніторингу й отримання належних результатів є встановлення чітких його показників.

Відповідно, під правовим моніторингом слід розуміти діяльність уповноважених суб’єктів, що здійснюється за допомогою засобів спостереження, аналізу, оцінки і спрямована на виявлення реального стану правових явищ та процесів, а також їх вдосконалення.

В юридичній літературі виокремлюють різні види правового моніторингу.

Так Ю. Арзамасов, Я. Наконечний правовий моніторинг поділяють на комплексний і галузевий; а також пропонують такі критерії класифікації: за суб’єктним складом; за рівнем та видами нормотворчої діяльності; за юридичною силою нормативних правових актів, що є об’єктом моніторингу; за спрямованістю результатів моніторингу; за характером реалізації результатів моніторингу; за

часом дії нормативних правових актів, що підлягають моніторингу; за ступенем участі суб'єктів у нормотворчому процесі; за тривалістю проведення моніторингу. За видами аналізованих документів у нормотворчому процесі правовий моніторинг поділяють на: моніторинг концепцій нормативних правових актів; моніторинг проектів нормативних правових актів; моніторинг нормативних правових актів; моніторинг супровідних документів проектів нормативних правових актів; моніторинг суспільних відносин [21, с. 1-3].

В. Томин поділяє правовий моніторинг за стадіями проведення: на процесуальний моніторинг – контроль забезпечення і закріплення важливих елементів підготовки, створення, прийняття і введення в дію нормативних правових актів; коригуючий моніторинг – здійснення контролю внесення доповнень, змін і припинення діючого нормативного правового акта; системно-структурний моніторинг – виявлення зв'язків контрольованого нормативного акта з уже діючими нормами з ідентичних суспільних відносин; контекстний моніторинг – зміна результатів в механізмі регулювання відносин на користь нормативного законодавства [835, с. 38].

В юридичній літературі пропонуються й інші критерії для виокремлення класифікаційних груп правового моніторингу.

Використовуючи такий критерій як форми реалізації функцій сучасної держави Україна можна виокремити моніторинг правових та неправових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

В межах же цього дослідження найбільш доцільною є характеристика моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна

При цьому, слід зауважити, що з метою уникнення надлишковості у використані однокореневих слів у реченні, надалі, замість терміну «правовий моніторинг» буде використовуватися термін «моніторинг», а саме: моніторинг правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, моніторинг правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, моніторинг інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна, моніторинг правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Метою моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна має бути встановлення їх реального стану, забезпеченості цілісності процесу та створення умов для реалізації функцій сучасної держави Україна.

Завданнями цього моніторингу мають бути такі: встановлення їх відповідності ідентифікаційним ознакам цих форм; забезпеченості цілісності процесу та створення умов для реалізації функцій сучасної держави Україна; виявлення проблем у цій сфері; формування пропозицій щодо їх розв'язання і шляхів удосконалення правових формреалізації функцій сучасної держави Україна.

Об'єктом такого моніторингу мають бути правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Суб'єктом моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна можуть бути уповноважені – державні чи/та недержавні суб'єкти.

Моніторингова діяльність повинна здійснюватися відповідно до чіткого процедурного порядку, з використанням системи відповідних засобів, які можуть мати особливості пов'язані видами правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Результати моніторингового дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна мають формуватися у письмових та електронних документах, форма яких має визначатися в регламентарних актах.

Таким чином, під моніторингом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна слід розуміти діяльність уповноважених суб'єктів, яка здійснюється за допомогою засобів спостереження, аналізу, оцінки і спрямована на виявлення реального їх стану та вдосконалення.

Для поглибленого пізнання моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, використовуючи критерій за особливостями змісту правової діяльності, можна виокремити моніторинг правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної її форм. Кожен з цих видів буде мати власну специфіку.

Так, метою моніторингу правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна має бути встановлення реального стану об'єктивації функцій сучасної держави Україна у джерелах права. Така мета буде конкретизуватися в

його завданнях: встановлення відповідності правотворчої діяльності та її результатів техніко-технологічним вимогам; врахування пізнавальної конструкції щодо функцій сучасної держави Україна при формуванні правотворчого інтересу; виявлення проблем правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна; формування пропозицій щодо способів їх розв'язання й шляхів удосконалення.

Об'єктом такого моніторингу має бути правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна.

Суб'єктами моніторингу правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна можуть бути державні суб'єкти, які вже наділені моніторинговими повноваженнями. Втім як вже зазначалося, таку діяльність можуть здійснювати й інші суб'єкти, зокрема недержавні. Обов'язковою вимогою для всіх суб'єктів має бути високий рівень професіоналізму в правотворчій діяльності, зокрема володіння спеціальними знаннями і навичками нормотворчої техніки і технології.

Разом з тим, в юридичній літературі висловлюються міркування, що повноваження на здійснення моніторингу нормативно-правових актів можна надати Міністерству юстиції України, Інституту законодавства Верховної Ради України (створення на його основі єдиного центру правового моніторингу в Україні) та суб'єктам, які за своїм потенціалом спроможні здійснювати оцінку поточного й перспективного законодавства, а також недержавним формуванням, починаючи з об'єднань громадян і завершуючи правосвідомими громадянами [313, с. 39]; а повноваження з правового моніторингу нормотворчості й правозастосовної практики діючим органам держави – Міністерству юстиції України, а також іншим органам за предметом відання [523, с. 29].

Слід також зазначити, що повноваженнями здійснювати організацію моніторингу ефективності чинного законодавства України та прогнозування наслідків його застосування вже наділений Інститут законодавства Верховної Ради України, відповідно до п. 2.5 Положення Про Інститут законодавства Верховної Ради України [594].

Свого роду моніторингову діяльність щодо законопроектів здійснює й Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України, а Мінстерство юстиції України – правову експертизу нормативно-правових актів. Комітети Верховної Ради України здійснюють збір та аналіз інформації з питань, що належать до повноважень комітетів, організації слухань із цих питань, у тому числі на засіданнях Верховної Ради України; аналіз практики застосування законодавчих актів у діяльності державних органів, їх посадових осіб з питань, віднесених до предметів відання комітетів, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України [609].

Разом з тим, доцільно більш чітко визначити моніторингові повноваження цих суб'єктів, завдання моніторингу у цій сфері, а також створити Моніторинговий центр, який може бути наділений повноваженнями щодо моніторингу як правотворчої, так й інших правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Важливим для моніторингової діяльності, мають бути етапи, процедури, за якими вона буде здійснюватися. Не менш важливим є і збалансований набір інструментарію для проведення моніторингу правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, та постійний його характер. А також наявність показників, за якими буде здійснюватися моніторинг (ідентифікаційні ознаки правотворчої діяльності та її підвидів, техніко-технологічні вимоги як до діяльності, так і до її результатів, а також чітко визначені функції сучасної держави Україна), які можуть бути конкретизовані в процесі здійснення моніторингу законотворчої, підзаконної чи нормативно-договірної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Результати такого моніторингу дозволять виявити проблемні питання чи спрогнозувати їх появу, що забезпечить попередження чи корегування правотворчих деформацій.

Як зазначалося, результати моніторингу документуються, насамперед, у формі звіту. Втім з цією метою можуть бути використанні й інші форми документів, які передбачаються відповідними регламентарними актами.

Певну специфіку має й моніторинг інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Метою такого моніторингу повинно бути встановлення значимості інтерпретаційно-правового припису та правильності формування правила-роз'яснення змісту норми права, що є необхідним для належної реалізації функцій сучасної держави Україна.

Завданнями моніторингу інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна мають бути, зокрема: встановлення відповідності техніко-технологічним вимогам; визначення ступеню дотримання технології інтерпретаційно-правової діяльності; виявлення проблем інтерпретаційно-правової форми в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна; формування пропозицій щодо способів їх розв'язання й шляхів удосконалення.

Об'єктом такого моніторингу має бути інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна.

Суб'єктами моніторингу можуть бути як державні, так і недержавні. Разом з тим, основною вимогою до таких суб'єктів є володіння спеціальними знаннями й навичками здійснення інтерпретаційно-правової діяльності.

Моніторингова діяльність у цій сфері передбачає наявність чіткого процедурного порядку, який повинен мати збалансовану й доцільну структуру, на кожному етапі якого буде використовуватися належна система засобів збору інформації, її обробки та формування висновкового матеріалу. При створені програми слід зважати на специфіку інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна та потреби в легалізації технології здійснення інтерпретаційно-правової діяльності.

Не менш важливим має бути використання цифрових засобів здійснення моніторингу інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Документування, як зазначалося вище, може здійснюватися, зокрема і в звіті.

Для забезпечення належного процесу реалізації функцій сучасної держави Україна важливим є і моніторинг правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Метою такого моніторингу має бути встановлення

реального стану індивідуалізації функцій сучасної держави Україна з метою створення належних умов для їх реалізації.

До завдань цього виду моніторингу слід віднести такі: встановлення відповідності правозастосовної діяльності та її результатів техніко-технологічним вимогам; виявлення проблем правозастосовної форми в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна; формування пропозицій щодо способів їх розв'язання й шляхів удосконалення.

Правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна має бути об'єктом такого моніторингу.

Щодо суб'єктів такого виду моніторингу, то в літературі висловлюються різні міркування.

Як зазначається, найбільш значний досвід у сфері здійснення моніторингу мають органи судової влади. Саме діяльність судових інституцій з узагальнення практики застосування нормативно-правових актів найбільшою мірою має аналітичний характер [500, с. 163].

Разом з тим, суб'єктами моніторингу правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна можуть бути й інші уповноважені на правозастосовну та/чи моніторингову діяльність суб'єкти.

Моніторингова діяльність має бути плановою, здійснюватися безперервно й на основі визначених критеріїв для отримання інформації про співвідношення фактичних результатів дії нормативних актів і тих соціальних цілей і завдань, заради яких вони були створені. В результаті це дасть змогу забезпечити взаємозв'язок між суб'єктами правозастосування й правотворчості, виявити стан реалізації функцій сучасної держави Україна.

Як зазначається в літературі, моніторинг правозастосування, на відміну від моніторингу законодавства, полягає в проведенні аналізу законодавства безпосередньо у взаємозв'язку з правозастосовною практикою (тобто з урахуванням думки органів державної влади, судів та інших) [553].

В межах цього моніторингу процедури і комплекс засобів можуть бути специфічними в залежності від виду правозастосовної форми, а саме виконавчо-

регулятивної, правоохоронної, судової, контрольної. Документування такого моніторингу, як зазначалося, може здійснюватися у формі звіту.

Моніторинг правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна в цілому, є необхідним засобом для забезпечення цілісності процесу реалізації функцій сучасної держави Україна, їх вдосконалення.

Використання авторського поняття правового моніторингу та його складу, як вже зазначалося, дозволило в процесі даного дослідження виявити проблеми правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна, що дозволить у наступному підрозділі запропонувати деякі способи їх розв'язання, а також шляхи реформування та вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

5.2. Реформування правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна

Виявлені в попередніх розділах проблеми правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна потребують розв'язання.

В процесі реформування, що здійснюється в сучасних умовах, хоча й досягнуто відповідних результатів, про те низка питань потребує подальших змін.

Разом з тим, в юридичній літературі й до тепер дискусійними залишаються питання щодо поняття правової реформи, а також реформаційних засобів. При цьому зазначається, що якісне оновлення та вдосконалення законодавства, практики його застосування, підвищення ролі й значення судової влади, суду, правоохоронних органів, досягнення необхідного рівня правової культури, що мають кінцевою метою створення основ правової держави, можна досягти за допомогою правової реформи [152, с. 4]; правове реформування є формою проведення модернізації правової системи держави [549, с. 19]; процес оновлення сучасної системи джерел права України, удосконалення вітчизняного комплексу нормативноправової регламентації, що спрямований на забезпечення належного правового регулювання відбувається за допомогою реформування [861, с. 151].

Отже виникає потреба у з’ясуванні змісту поняття «правове реформування».

В мовних та енциклопедичних словниках термін «реформування» означає дію за значенням терміну «реформувати» – змінювати що-небудь шляхом реформи (реформ); перетворювати, перебудовувати [760, с. 520]. Термін «реформа» має таке значення: перетворення, зміна, нововведення, яке не знищує основи існуючої структури [760, с. 519]; перетворення, зміна, перебудова якої-небудь сторони громадського життя; це нововведення будь-якого змісту [66, с. 1014]; спосіб зміни суспільного строю, соціального інституту або окремого, значущого для суспільства явища, яка здійснюється управлінською (владною) структурою з чітким усвідомленням мети перетворення [850, с. 491].

В. Бойченко під «реформуванням» пропонує розуміти процес зміни соціально-економічного, політико-правового або іншого явища, який зберігає незмінним його форму або зміст, та метою якого є перетворення цього явища на більш прогресивне, досконале, ефективне та таке, яке вимагає сучасність. Поняття «реформування» містить найбільший рівень суттєвості, оскільки воно передбачає осмислений цілеспрямований процес, до якого певний суб’єкт докладає зусиль, аби досягти запланованих результатів [64, с. 30-31].

В юридичній літературі висловлюють погляди як щодо правової реформи, так і до правового реформування.

В. Шакун і А. Колодій правову реформу розглядають як всеохоплюючу й системну програму заходів, які спрямовані на створення й забезпечення ефективного функціонування правової системи, а державно-правову реформу як соціальну системну діяльність, спрямовану на реформування процесів правоутворення, правореалізації та охорони права, яка має стосуватися реформування державно- і недержавно-правових інститутів, системи й структури права і законодавства, процесу його виникнення, дії й охорони, суспільної оцінки й відношення до нього [889, с. 124].

При цьому, як зазначає О. Ющик, правова реформа має сенс лише як державно-правова реформа, що передбачає, одночасно із зміною, так би мовити, правової матерії відповідні перетворення державних структур і способу їх

функціонування... таким чином, правова реформа (державно-правова реформа) виступає як зміна державним апаратом законодавчих, адміністративних і правоохоронних державних інститутів, умов і порядку їх функціонування, тобто зміна відповідних загальних функцій державного управління [922, с. 71].

Я. Ленгер вважає, що правова реформа має свої особливості та зміст, вона відображає, визначає правовий розвиток країни. Тому її невизнання, як напрямку державної діяльності, дорівнює запереченню ідеї побудови правової держави, необхідності покращення ефективності правового регулювання, правосуддя, прокурорського нагляду тощо. Правова реформа є самостійним явищем, але право може оформлювати і закріплювати й інші види державної реформи [353, с. 15].

Деякі автори, до основних ознак правового реформування відносять те, що воно є процесом змін правових явищ, який спрямований на оновлення, удосконалення певного явища, а не на його руйнацію; зміни відбуваються в деяких властивостях, у структурних частинах, формах об'єктивації шляхом коригування основних показників. На їх думку, правове реформування є процесом оновлення правового явища, який спрямований на його зміну, удосконалення, чи бути її передумовою (але не завжди), оскільки не передбачає перетворення природи, структури, форми відповідного правового явища системи, її засадничих основ [861, с. 136, 155].

Все це свідчить, що правове реформування є самостійним явищем, яке, зазвичай, спрямоване на удосконалення відповідних параметрів об'єкта реформування. При цьому залишається незмінною його основа.

Процес реформування правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна в цілому, спрямований на зміну деяких їх властивостей, які не потребують повного їх перетворення. Разом з тим, правове реформування має бути обґрунтованим, послідовним й закінченим процесом, а правова реформа – цілісною.

Враховуючи науковий доробок щодо поняття правового реформування, під ним слід розуміти системний процес спрямований на зміну, удосконалення правового явища.

Разом з тим, правове реформування за змістом є сукупністю інструментів (засобів), які забезпечують зміни, удосконалення правових явищ, зокрема й правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, шляхом розв'язання проблемних питань.

В мовному словнику значення терміну інструмент зводиться до його розуміння як знаряддя для праці [760, с. 34].

Зокрема, в банківській енциклопедії використовується словосполучення «фінансові інструменти» – це засоби, що застосовуються для виконання завдань, передбачених фінансовою політикою [38, с. 456-457].

Відповідно до глосарію термінів Європейського Союзу, правові інструменти Спільноти – це юридичні засоби (постанови, директиви, рішення), якими, згідно з Договором про заснування Європейської Спільноти, можуть користуватися інституції Спільноти для виконання своїх обов'язків, дотримуючись принципу субсидіарності [134].

В літературі стосовно інструментарію проведення реформ висловлюються різні погляди.

Так, В. Король зазначає, що основним інструментом проведення адміністративної реформи є функційне обстеження органів виконавчої влади та розробка рекомендацій і пропозицій щодо приведення їх системи й структури у відповідність з функціями, які на них покладено [312, с. 293].

Д. Гайдаш вважає, що впровадження інновацій є інструментом реформування системи охорони здоров'я України – це ресурсозабезпечення (фінансове, матеріальне, кадрове, інформаційне) [123, с. 151].

Як зазначає Г. Зубко, першим вагомим інструментом втілення реформи став ухвалений у лютому 2015 року закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [166].

В Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року до інструментів реформування віднесено, зокрема й стратегічне планування, нормативно-правову базу, методики та державну політику, в цілому, й інше [189].

На думку С. Сидоренко, будь-яка реформа має три складові: організаційна – що ми хочемо отримати, яку організаційну структуру, систему управління нею; правова – законодавче та інше підзаконне забезпечення організаційної структури та її управління; технологічна – які інноваційні технології та техніки використовуватиме структура та її персонал при завершенні реформування [733].

Л. Удовика, О. Ганзенко вважають, що поняття «правові засоби» і «правові інструменти» є фактично синонімами. Цей методологічний підхід до вивчення та сприйняття права дозволяє бачити у будь-якому правовому явищі сукупність реальних та дієвих інструментів досягнення приватної чи публічної мети. Правові засоби залежно від ступеня складності розрізняють: прості (суб'єктивні права та юридичні обов'язки; заохочення і покарання; пільги й заборони) та складні (норма; інститут) [842, с. 202].

Такий правовий інструментарій мав би бути основою для вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, як в цілому, так і їх різновидів, зокрема.

Слід зазначити, що в процесі реформування правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна були задіяні значні реформаційні засоби.

Зокрема, було створено низку програмних документів та джерел права, а саме Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, методичні рекомендації щодо нормопроектної діяльності міністерств, Положення про Міністерство юстиції України, Рекомендації щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України та інші.

Так, Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу передбачала створення та забезпечення єдиних підходів до нормопроектування, обов'язкового врахування вимог законодавства Європейського Союзу під час нормопроектування, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроектного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України [583].

Відповідно до цієї програми розроблені методичні рекомендації щодо нормопроектної діяльності міністерств тощо, а Міністерство юстиції України уповноважене на виконання функцій з планування законопроектної роботи та роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, координацію нормотворчої діяльності органів виконавчої влади та контролю за цією діяльністю, а також наділене повноваженнями й щодо здійснення правової експертизи проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд Кабінету Міністрів України, та проектів законів, які подаються на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи; державної реєстрації нормативно-правових актів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а також інших органів; ведення їх обліку; систематизації законодавства й інше [595].

Рекомендації щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України спрямовані на посилення законодавчої спроможності й схвалення цілісної концепції законодавчого процесу, яка базуватиметься на значно посиленій координації між суб'єктами права законодавчої ініціативи в законотворчому процесі;упорядкування законодавчого процесу; встановлення діалогу у Верховній Раді України; дотримання етичних норм і стандартів поведінки у Верховній Раді України; політичний нагляд за виконавчою гілкою влади тощо [605].

Ці та інші інструменти правового реформування спрямовані на розв'язання проблемних питань, в тому числі й тих, які виявлені в процесі дослідження.

В теперішній час, у цій сфері спостерігаються: удосконалення процедурного порядку законотворчої форми в частині впровадження скороченої процедури обговорення питань на пленарному засіданні Верховної Ради, зокрема щодо обмеження участі в обговоренні питань на пленарному засіданні Верховної Ради у зв'язку з конфліктом інтересів, за якими народний депутат бере участь на пленарних засіданнях в обговоренні питань, стосовно яких у нього наявний конфлікт інтересів, за умови публічного оголошення про це під час пленарного засідання Верховної Ради, на якому розглядається відповідне питання; і щодо стадії

голосування – депутат бере участь у голосуванні з питань, щодо яких у нього наявний конфлікт інтересів, за умови публічного оголошення про це під час пленарного засідання Верховної Ради, на якому розглядається відповідне питання [636] та інші.

Разом з тим, потребують посилення гарантованості положення закріплені в п. 4 Рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, де зазначається, що Апарат Верховної Ради України повинен проводити ґрунтовний аналіз кожного запропонованого законопроекту на предмет уникнення дублювання (або суперечності) з чинним національним законодавством. У реєстрації повинно бути відмовлено у разі невідповідності законопроекту формі та вимогам, встановленим статтями 90 та 91 Регламенту Верховної Ради України [605].

Адже й далі продовжується реєстрація законопроектів, які не відповідають закріпленим вимогам, наприклад законопроект № 7352 від 01.12.2017 р. [100], а окремі з них, які містять суперечливі положення продовжують набувати статусу закону, про що йдеться в підрозділі 2.2 цієї роботи.

Разом з тим про відсутність належного результату процесу реформування зазначалося, ще в Рішенні національної безпеки і оборони України «Про стан злочинності у державі та координацію діяльності органів державної влади у протидії злочинним проявам та корупції» від 11.09.2009 р. (яке втратило чинність 30.06.2014 р.) зокрема, що реформаційні заходи, які здійснювалися в різних суспільних сферах, мали незавершений чи безсистемний характер. А деякі автори безсистемність у законотворчій діяльності пов’язують з відсутністю чіткого уявлення про правову врегульованість тих чи інших суспільних відносин [874, с. 173]; цілісної програми соціальних і правових реформ, чітко визначеного правового підґрунтя тощо [358].

При цьому, в ході аналізу програмних реформаційних документів і низки джерел права створених на їх виконання, з’ясувалося, що в них відсутні чіткі положення щодо повноважень відповідних суб’єктів й процедури притягнення їх до відповідальності.

Тож важливим є внесення відповідних положень у джерела права, зокрема, в частині фіксації правотворчих повноважень, які повинні узгоджуватися з чітко визначеним збалансованим процедурним порядком й юридичною формою об'єктивації функцій сучасної держави Україна та запровадження відповідальності за їх невиконання чи неналежне виконання.

А можливість досягнення якісного результату мало би забезпечуватися інноваційними засобами ІТ-технологій.

Особливо вагомими такі заходи є в процесі реформування законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Зокрема, потребують редагування окремі положення Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI, щодо підстав повернення законопроекту, проекту іншого акта без його включення до порядку денного та розгляду на пленарному засіданні, а саме п. 2., п. 3 ч. 2 ст. 94 висновок комітету, до предмета відання якого належать питання регламенту, про те, що внесений законопроект, проект іншого акта оформлений та/або зареєстрований без дотримання вимог закону, цього Регламенту та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів; відсутність фінансово-економічного обґрунтування законопроекту, проекту іншого акта, якщо головний комітет чи відповідна тимчасова спеціальна комісія не вважають за можливе розглядати його без такого обґрунтування.

Наведені підстави суперечать положенням ч. 2 ст. 92, де зазначається про те, що у прийнятті на реєстрацію законопроекту, проекту іншого акта має бути відмовлено у разі, якщо він поданий з порушенням вимог статей 90, 91 цього Регламенту, а також якщо законопроект є альтернативним і вноситься з порушенням строків, визначених цим Регламентом [636].

Також варто посилити контроль за плануванням законопроектних робіт та відповідальність суб'єктів за реєстрацію законопроектів, які не відповідають встановленим вимогам. Необхідно розробити вичерпні техніко-технологічні вимоги до законотворчої діяльності та її результатів і закріпити їх у Регламенті. Не менш важливим є й питання набуття знань та навичок законотворення в процесі

здійснення суб'єктами законотворчої діяльності. Програму підготовки слід покласти на Інститут законодавства Верховної Ради України.

Найбільшої уваги в процесі реформування потребує підзаконна правотворча форма реалізації функції сучасної держави Україна.

Як зазначається в юридичній літературі одним з реформаційних засобів є систематизація. На думку Л. Могілевського, вона має сприяти виявленню тісних взаємозв'язків, основних ліній розвитку й адекватності зв'язків, усталених в межах окремих юридичних інститутів, відповідних сфер регулювання [439, с. 80]. Це забезпечить доступність до нормативних актів підзаконного характеру, підвищить їх якість, ефективність, усуне суперечності та неузгодженості.

Можливо, на сучасному етапі, ці та інші питання можна було би врегулювати завдяки закону про джерела права в Україні. Цей закон, мав би містити положення щодо понять, ідентифікаційних ознак всіх джерел права в Україні, взаємозв'язків між ними, місця у національній системі, повноважень правотворчих суб'єктів, які їх створюють, формальних та змістових видових техніко-технологічних вимог, процедури їх прийняття, контроль за здійсненням цієї діяльності та інші.

В цих положеннях мають бути відображені й вимоги до нормативно-договірної правотворчості, зокрема міжнародної, та її результатів, а саме в частині об'єктивації функцій сучасної держави Україна.

У зв'язку з цим слід внести доповнення до Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004р. № 1906-IV, зокрема положення, які легалізують поняття міжнародної нормативно-договірної діяльності та покладають обов'язки на суб'єктів міжнародної нормативно-договірної правотворчості формувати й фіксувати у міжнародних нормативно-правових договорах юридичні засоби забезпечення національних інтересів.

Рівень правотворчої діяльності в значній мірі залежить від знань і навичок суб'єктів уповноважених на її здійснення. У зв'язку з цим, важливим є створення цілісної програми їх навчання Міністерством юстиції України. Окрім того не менш вагомими є і розробка кваліфікаційних вимог до таких суб'єктів. А з точки зору забезпечення ефективності правотворчої форми реалізації функцій сучасної

держави Україна є формування методики виявлення правотворчого інтересу в контексті функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивації у відповідних джерелах права. Основою цієї методики має бути пізнавальна конструкція створена в розділі першому, а саме модель обумовлює мету сучасної держави Україна; для досягнення мети утворюється система органів держави, які повинні здійснювати обумовлені метою завдання в процесі реалізації функцій держави за допомогою системи правових засобів; реалізація функцій покладається на уповноважених суб'єктів та у визначених державою правових формах: правотворчій, інтерпретаційно-правовій, правозастосовній.

Кожній з цих форм притаманною є видова специфіка, яку слід враховувати в процесі правотворення.

Реформуванням в певній мірі охоплена й інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна.

Так, було прийнято новий Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII, яким встановлено конкурсні засади відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду, що мало би забезпечити високий професійний та моральний рівень суддів, їх незалежність, надано повноваження щодо офіційного тлумачення лише норм Конституції України, зафіксований процедурний порядок конституційного провадження тощо.

Разом з тим, важливою є легалізація таких понять як інтерпретаційно-правова діяльність та інтерпретаційно-правовий припис (правило-роз'яснення), а в Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII – поняття «інтерпретаційно-правова діяльність Конституційного Суду України», що дозволить уникнути різнобою в розумінні їх змісту. Також слід розширити коло суб'єктів інтерпретаційно-правова діяльність, зокрема надати інтерпретаційно-правові повноваження Верховному Суду щодо тлумачення законів, чітко визначити повноваження інших суб'єктів правотлумачення та процедуру цієї діяльності; ідентифікаційні ознаки інтерпретаційно-правових актів, їх місце в системі правових актів та юридичні наслідки. Не менш важливим є і вдосконалення положень щодо процедури відбору та вимог до кандидатів на посаду судді КСУ, а

саме: вимоги щодо знань і вмінь, зокрема і в сфері конституційного права й процесу; володіння способами й засобами юридичної техніки, зокрема й правотлумачної; технологію здійснення інтерпретаційно-правової діяльності тощо. Технологія інтерпретаційно-правової діяльності має фіксуватися в Регламенті КСУ й містити такі складові.

На етапі тлумачення-з'ясування суддя повинен встановити обставини, які зумовили правотлумачення; виявити найбільш доцільний спосіб тлумачення чи їх сукупність й аргументувати такий вибір; з'ясувати зміст норми чи принципу права завдяки обраному способу тлумачення; встановити зміст волі законодавця, відповідність вимогам логіки, мови, зв'язаності з іншими нормами в межах чинної системи, необхідні для врегулювання суспільних відносин правові засоби. На етапі тлумачення-роз'яснення має сформувати інтерпретаційно-правовий припис (правило-роз'яснення змісту норми права); встановити його відповідність чинній системі права; об'єктивувати в інтерпретаційно-правових актах.

Така технологія є необхідною і для формування правових позицій. Потребує заміни термін «юридична позиція» на «інтерпретаційно-правова позиція Конституційного Суду України» у ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. Це дозволить розширити систему правових аргументів, які використовуються в процесі її формування.

Окрім того, в цій статті слід легалізувати поняття інтерпретаційно-правової позиції Конституційного Суду України як об'єктивно аргументованих інтерпретаційно-правових приписів, що мають формально-обов'язковий характер і забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України.

Важливою є і легалізація порядку формування і застосування інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України, зокрема тих, які були розвинуті чи конкретизовані, змінені у наступних актах Суду.

У процесі реформування змінюється й правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна, а саме: змінюється зміст низки функцій держави, з'являються нові функції (зокрема євроінтеграційна); створюються нові органи державної влади (Національне антикорупційне бюро України, Державне

бюро розслідувань та інші); модифікуються існуючі (Національна поліція, Верховний суд та інші); змінюється низка повноважень суб'єктів правозастосовної діяльності (виконавчо-регулятивної, правоохоронної, контрольної, судової, зокрема органів прокуратури, центральних органів виконавчої влади та інших); запроваджений спрощений процедурний порядок для деяких видів правозастосовної діяльності, зокрема: судової – спрощене позовне провадження, наказне провадження; виконавчо-регулятивної – порядок надання адміністративних послуг тощо.

Разом з тим важливим є активізація наукових досліджень проблем правозастосовної діяльності, зокрема і в контексті реалізації функцій сучасної держави Україна; формування поняття й конструкції правозастосовної діяльності, які б відповідали сучасним реаліям; виокремлення типових різновидів цієї діяльності та їх дослідження; формування поняття індивідуально-правового правозастосовного припису й виокремлення його структурних складових.

Для забезпечення ефективності правозастосовної діяльності необхідно легалізувати і її ідентифікаційні ознаки й поняття, перелік суб'єктів уповноважених на цю діяльність й встановити відповідальність за невиконання чи неналежне виконання ними своїх повноважень.

Підгрунтям для змін у виконавчо-регулятивній формі реалізації функцій сучасної держави Україна є Закон України «Про державну службу», Стратегія реформування державного управління України на період до 2021 року й затверджений план заходів з її реалізації, Угода про фінансування між Урядом України та Європейською Комісією щодо підтримки комплексної реформи державного управління в Україні та інші [189].

Зокрема в Стратегії реформування державного управління України на період до 2021 року з урахуванням Принципів державного управління визначено такі її напрями: формування і координація державної політики (стратегічне планування державної політики, якість нормативно-правової бази та державної політики в цілому, включаючи вимоги щодо формування державної політики на основі ґрунтовного аналізу та участь громадськості); модернізація державної служби та

управління людськими ресурсами; забезпечення підзвітності органів державного управління (прозорість роботи, вільний доступ до публічної інформації, організація системи органів державного управління з чітким визначенням підзвітності, можливість судового перегляду рішень); надання адміністративних послуг (стандарти надання та гарантії щодо адміністративних процедур, якість адміністративних послуг, електронне урядування); управління державними фінансами (адміністрування податків, підготовка та виконання державного бюджету, система державних закупівель, внутрішній аудит, облік та звітність, зовнішній аудит) [189].

Втім ці напрями охоплюють не лише виконавчо-регулятивну, але й контрольну правозастосовні форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

В процесі регулювання виконавчо-регулятивної діяльності відбувається модифікація адміністративних процедур відповідно до європейських стандартів, розвивається система центрів надання адміністративних послуг й збільшується кількість надання адміністративних послуг, запроваджується врядування та інше.

Про те не всі питання вирішені в процесі реформування. Адже у Звіті про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету на заходи з реалізації комплексної реформи державного управління від 23.10.2018 р. № 27-1 Рахункова палата України зазначила, що реформа державного управління здійснюється «неефективно, низькими темпами, з недотриманням планових показників (с. 39-40); за майже 2,5 роки з дати затвердження Стратегії реформування практичних позитивних результатів перетворень за жодним з напрямів діяльності відповідних органів у певних сферах життєдіяльності держави не відбулося» (с. 42) [244].

Тож важливим було би легалізувати ідентифікаційні ознаки й поняття виконавчо-регулятивної діяльності, основні параметри її конструкції, закріпити перелік уповноважених на цю діяльність суб’єктів з чітким розмежуванням їх видових повноважень та посилити їх відповідальність за невиконання чи неналежне виконання повноважень. Особливо актуальним є питання

розмежованості сфер реалізації функцій сучасної держави Україна між державними та недержавними суб'єктами.

В сучасний період реформується й правоохоронна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна.

Як зазначається в літературі, зокрема щодо реформування системи МВС повинна: систематизувати та розподілити повноваження й відповідальність за рівнями управління всього правоохоронного блоку в Україні, адаптувати їх до міжнародних стандартів; ліквідувати непрофільні функції і дублювання повноважень; зменшити загальну кількість правоохоронців в країні (з різних відомств) до рівня західноєвропейських держав та США; кожен новопризначений співробітник поліції повинен проходити перевірку атестаційної комісії за участі громадськості, кандидати на посади керівників регіонального рівня – мати погодження у місцевих громад [262, с. 50].

Втім деякі автори вказують, що відсутність затвердженої Стратегії реформування правоохоронних органів України в цілому, після двох років реформування, свідчить про відсутність державного бачення щодо організації й управління цим процесом. Реформування повинне відповідати Стратегії розвитку країни й Стратегії забезпечення національної безпеки України з урахуванням впровадження антикорупційної політики, стандартів і регламентів. Стратегія виходить не з адаптації держави до існуючих умов, а з цільової моделі її перспективного розвитку, яка спирається на динамічну систему індикативних показників прогресивного розвитку [358, с. 12-14].

Це свідчить про наявність значної кількості проблем, які залишилися невирішеними в процесі реформування правоохоронної діяльності, зокрема і в частині реалізації функцій сучасної держави Україна.

Видається, що насамперед, потребують глибокого наукового дослідження правоохоронна діяльність, перелік і статус її суб'єктів, розмежованість їх повноважень з повноваженнями інших суб'єктів, які здійснюють функції близькі, але нетотожні за змістом до правоохоронної діяльності й інше.

Потребують легалізації поняття правоохоронної діяльності, її конструкції, правоохоронного органу, вичерпний перелік правоохоронних органів з чіткими повноваженнями, в тому числі й щодо процедурного порядку. А також варто удосконалити положення щодо відповідальності таких суб'єктів.

Реформування судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна зумовило низку змін, зокрема було підвищено віковий та професійний цензи до кандидатів на посаду судді; змінено порядок формування Вищої ради правосуддя; звужено межі імунітету судді від абсолютного до функціонального; оновлено суддівський корпус; встановлено три ланки в системі судів; утворено новий Верховний Суд, який розглядає справи як суд касаційної інстанції, а у випадках передбачених процесуальним законодавством – як суд першої та апеляційної інстанції та інше.

Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки передбачає низку ключових показників, які дозволяють оцінити хід виконання реформи зокрема, включають: оцінку суспільної довіри до судової влади в цілому; оцінку рівня довіри експертного середовища (адвокати, юристи) до судової системи та суміжних інститутів; показники оновлення кадрового складу судових та правоохоронних органів, покращення рейтингу України у відповідних численних міжнародних довідниках, пов'язаних із ефективністю судової системи, тощо [642].

Разом з тим, за даними опитування 400 респондентів, (адвокати, правоохоронці, судді, науковці, правозахисники та інші представники професійного юридичного співтовариства, які безпосередньо стикаються з роботою українських судів) 84,8% експертів відзначають, що потрібно змінити існуючі методи й підходи до проведення судової реформи. А 54,5% опитаних експертів вважають, що якість реалізації судової реформи зміниться в разі зміни організатора її впровадження. На думку 79,8% експертного юридичного товариства з моменту введення судової реформи, рівень довіри до судової влади не змінився або зменшився. Серед головних негативних наслідків судової реформи професійні юристи зазначили наступне: низький рівень кваліфікації працівників

правоохоронної системи відзначили 82,75% респондентів; суттєве зростання судових зборів – 71,75%; збереження корупції в судовій системі – 69%; відсутність реальних змін, в той же час зміни носять чисто декларативний характер – 65%. 84,8% опитаних професійних юристів вважають, що існуючі методи й підходи до проведення судової реформи треба міняти [777].

Все це свідчить про те, що в процесі реформування судової системи не всі проблеми були розв'язані.

Важливим є внесення доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, зокрема в частині легалізації ідентифікаційних ознак і поняття судової діяльності, чіткого й вичерпного визначення повноважень суддів, посилення їх відповідальності за якість судових рішень, а саме за недостатню вмотивованість судових рішень й використання засобів правової аргументації (в широкому її розумінні).

Реформування контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна пов'язується з прийняттям постанови Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10.09.2014 р. № 442 [626], яка започаткувала переорієнтацію державного нагляду (контролю) на запобігання порушенням вимог законодавства.

Подальше реформування здійснюється на підставі Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю), основними напрямами якої є: удосконалення нормативно-правової бази у сфері державного нагляду (контролю) з дотриманням кращих практик, викладених у рішеннях та регламентах ЄС; запровадження ризик-орієнтованого підходу до здійснення заходів державного нагляду (контролю) в усіх сферах; перегляд, упорядкування та регламентування контрольних функцій; переорієнтованість державного нагляду (контролю) на запобігання порушенням вимог законодавства у сфері господарської діяльності; підвищення відповідальності посадових (службових) осіб, уповноважених на здійснення державного нагляду (контролю); підвищення професійної компетентності посадових (службових) осіб, уповноважених на здійснення державного нагляду (контролю) [644].

Разом з тим у літературі зазначається, що в ході реформування контрольної діяльності виникає низка проблем, зокрема констатується, що алгоритм «спочатку планування, а потім контроль» не є ефективним, оскільки здійснюючи перевірку, контролюючий орган уже констатує виявлення порушень тоді, як бюджетні кошти – витрачено. Тому варто зосереджувати увагу на попередньому контролі, який сприятиме зменшенню негативних наслідків у цьому процесі [537; 530; 200].

Втім при оцінюванні результатів реформування контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна як й інших видів правозастосовної форми, слід було би звернутися до досвіду Європейського Союзу, зокрема в частині оцінювання результативності впровадження реформаційних заходів, яке проводиться з використанням методології виміру прогресу, як інструменту з більш широкими рамками оцінки результативності, який становить набір регулярних оцінок ефективності й повинен дозволити керівникам і зацікавленим сторонам достовірно оцінити прогрес у досягненні результатів, що відображають усі ключові аспекти системи, яка відстежується [428].

Важливим для ефективності реформування цієї діяльності є легалізація ідентифікаційних ознак і поняття контрольної діяльності та методики її здійснення, закріплення вичерпного переліку суб’єктів уповноважених на її здійснення, прозорих процедур здійснення контролю, взаємодії й координації суб’єктів контрольної діяльності як між собою, так і з міжнародними суб’єктами та інше.

Вагомим в контексті реалізації функцій сучасної держави Україна є встановлення правильності конкретизації державних функцій в правозастосовних актах; їх перевірка на відповідність юридичним фактам; належності умов для реалізації, забезпечення інтересів учасників суспільних відносин.

Ці та інші способи розв’язання проблемних питань мають бути спрямовані на вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу та забезпечити умови для належної реалізації державних функцій.

Висновки до розділу 5

Аналіз питань з вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив констатувати, що певні зміни вже відбуваються у нашій державі. А проблеми, які були виявлені в попередніх підрозділах, свідчать про потребу у здійсненні постійного моніторингу з метою подальшого їх реформування й вдосконалення. Це зумовило необхідність у виявленні характеристики моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема конструкції та поняття, які певною мірою використовувалися при виявленні проблем.

В роботі уточнено поняття правового моніторингу як діяльності уповноважених суб'єктів, що здійснюється за допомогою засобів спостереження, аналізу, оцінки і спрямована на виявлення реального стану правових явищ та процесів, а також їх вдосконалення.

Уточнені й основні його складові: мета моніторингу (виявлення реального стану правових явищ та процесів і їх вдосконалення), яка конкретизується в завданнях; об'єкт (правові явища і процеси); уповноважений суб'єкт (публічний чи/та інший суб'єкт); моніторингова діяльність (етапи, дії тощо); система засобів спостереження, аналізу, оцінки; формування та документування результатів. Не менш вагомими для проведення правового моніторингу і отримання належних результатів є встановлення чітких його показників.

За таким критерієм як форми реалізації функцій сучасної держави Україна виокремлено моніторинг правовихта неправових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Встановлено особливості моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна: його метою є встановлення їх реального стану, забезпеченості цілісності процесу та створення умов для реалізації функцій сучасної держави Україна; завдання – встановлення їх відповідності ідентифікаційним ознакам цих форм; забезпеченості цілісності процесу та створення умов для реалізації функцій сучасної держави Україна; виявлення

проблем у цій сфері; формування пропозицій щодо їх розв'язання і шляхів удосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; об'єктом є правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна; суб'єктом є уповноважені – державні чи/та недержавні суб'єкти; моніторингова діяльність повинна здійснюватися відповідно до чіткого процедурного порядку, з використанням системи відповідних засобів, які можуть мати особливості пов'язані з видами правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; його результати мають формуватися у письмових та електронних документах, форма яких має визначатися в регламентарних актах.

Сформульовано поняття моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як діяльності уповноважених суб'єктів, яка здійснюється за допомогою засобів спостереження, аналізу, оцінки і спрямована на виявлення реального їх стану та вдосконалення.

За особливостями змісту правової діяльності виокремлено моніторинг правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Встановлено особливості моніторингу правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна: його метою є встановлення реального стану об'єктивації функцій сучасної держави Україна у джерелах права; завдання – встановлення відповідності правотворчої діяльності та її результатів техніко-технологічним вимогам; врахування пізнавальної конструкції щодо функцій сучасної держави Україна при формуванні правотворчого інтересу; виявлення проблем правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна; формування пропозицій щодо способів їх розв'язання й шляхів удосконалення; об'єктом є правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна; суб'єкти – державні чи/та недержавні (високий рівень професіоналізму у правотворчій діяльності, зокрема спеціальних знань і навичок нормотворчої техніки і технології); моніторингова діяльність має здійснюватися постійно, відповідно до чіткого порядку й за допомогою збалансованого інструментарію, за наявності показників (ідентифікаційних ознак правотворчої діяльності та її

підвидів, техніко-технологічних вимог як до діяльності, так і до її результатів, а також чітко визначених функцій сучасної держави Україна), які можуть бути конкретизовані в процесі здійснення моніторингу законотворчої, підзаконної чи нормативно-договірної форми реалізації функцій сучасної держави Україна; результати моніторингу фіксуються в документах, форми яких передбачаються відповідними регламентарними актами.

Встановлено особливості моніторингу інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна: його метою є встановлення значимості інтерпретаційно-правового припису та правильності формування правила-роз'яснення змісту норми права, що є необхідним для належної реалізації функцій сучасної держави Україна; завданнями – встановлення відповідності техніко-технологічним вимогам; визначення ступеню дотримання технології інтерпретаційно-правової діяльності; виявлення проблем інтерпретаційно-правової форми в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна; формування пропозицій щодо способів їх розв'язання й шляхів удосконалення; об'єктом – інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна; суб'єкти – державні, так і недержавні (й володіють спеціальними знаннями й навичками здійснення інтерпретаційно-правової діяльності); моніторингова діяльності – наявність чіткого процедурного порядку зі збалансованою й доцільною структурою, належною системою, в тому числі, й цифрових засобів збору інформації, її обробки та формування висновкового матеріалу, її основним показником має бути технологія здійснення інтерпретаційно-правової діяльності. Документування може здійснюватися, зокрема і в звіті.

Встановлено особливості моніторингу правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна: мета – встановлення реального стану індивідуалізації функцій сучасної держави Україна з метою створення належних умов для їх реалізації; завдання – встановлення відповідності правозастосовної діяльності та її результатів техніко-технологічним вимогам; виявлення проблем правозастосовної форми в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна; формування пропозицій щодо способів їх розв'язання й шляхів удосконалення;

об’єкт – правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна; суб’єкт – уповноважений на правозастосовну та/чи моніторингову діяльність суб’єкт; моніторингова діяльність – повинна бути плановою, безперервною й на основі визначених критеріїв для отримання інформації про співвідношення фактичних результатів дії нормативних актів й тих соціальних цілей і завдань, заради яких вони були створені, що дасть змогу забезпечити взаємозв’язок між суб’єктами правозастосування та правотворчості, виявити стан реалізації функцій сучасної держави Україна.

Використання авторського поняття моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Українота його складу, дозволило в процесі даного дослідження виявити проблеми правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

2. Виявлені проблеми стали тим інформаційним матеріалом, який дозволив запропонувати засоби їх розв’язання в процесі реформування.

В роботі уточнено поняття правового реформування як системного процесу спрямованого на зміну, удосконалення правового явища.

Констатується також, шо цей процес має бути послідовним і завершеним, а правова реформа – цілісною.

Встановлена потреба у внесенні відповідних положень до джерел права, зокрема, в частині фіксації правотворчих повноважень, їх узгодженості з чітко визначеним збалансованим процедурним порядком й юридичною формою об’єктивації функцій сучасної держави Україна та запровадження відповідальності за їх невиконання чи неналежне виконання. Обґрунтована позиція щодо необхідності посилення цих процесів завдяки інноваційним засобам ІТ-технологій.

Запропоновано узгодити положення п. 2., п. 3 ч. 2 ст. 94 відповідно до ч. 2 ст. 92 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р. № 1861-VI.

Наголошується на необхідності посилення контролю за плануванням законопроектних робіт та відповідальності суб’єктів за реєстрацію законопроектів, які не відповідають встановленим вимогам; розробки вичерпних техніко-

технологічних вимог до законотворчої діяльності та її результатів, закріплення їх у Регламенті та інше.

Аргументовано потребу в прийнятті закону про джерела права України, який легалізував би поняття джерел права, їх різновидів, закріпив ідентифікаційні їх ознаки, взаємозв'язки між ними, їх місце у національній системі, повноваження правотворчих суб'єктів, техніко-технологічні вимоги, процедури їх прийняття, контроль за здійсненням цієї діяльності, вимоги до всіх видів правотворчої діяльності та інше.

Запропоновано внести доповнення до Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004р. № 1906-IV, зокрема в частині легалізації понять міжнародної нормативно-договірної діяльності; обов'язків суб'єктів міжнародної нормативно-договірної правотворчості щодо формування та фіксації у міжнародних нормативно-правових договорах юридичних засобів забезпечення національних інтересів.

Обґрунтовано потребу у створенні цілісної програми навчання правотворчих суб'єктів Міністерством юстиції України; розробки кваліфікаційних вимог до таких суб'єктів; формування методики виявлення правотворчого інтересу, зокрема в контексті функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивації у відповідних джерелах права. А також потребу в легалізації понять інтерпретаційно-правової діяльності та інтерпретаційно-правового припису; розширенні кола суб'єктів інтерпретаційно-правової діяльності; надання повноважень Верховному Суду щодо офіційного тлумачення законів.

Запропоновано легалізувати в Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII поняття «інтерпретаційно-правова діяльність Конституційного Суду України»; внести доповнення до ст. 11, зокрема в частині щодо знань і вмінь в сфері конституційного права й процесу, володіння способами і засобами юридичної техніки, зокрема й правотлумачної. Легалізувати в Регламенті Конституційного Суду України технологію інтерпретаційно-правової діяльності, яка має містити такі складові: встановлення обставин, що зумовили право тлумачення на етапі з'ясування змісту норми права; виявлення найбільш

доцільного способу тлумачення чи їх сукупності й аргументування такого вибору; з'ясування змісту норми чи принципу права завдяки обраному способу тлумачення; встановлення змісту волі законодавця, відповідності вимогам логіки, мови, зв'язаності з іншими нормами в межах чинної системи, необхідних правових засобів; формування інтерпретаційно-правового припису (правила-роз'яснення змісту норми права) на етапі роз'яснення; встановлення його відповідності чинній системі права; об'єктивування в інтерпретаційно-правових актах.

Наголошується необхідність використання такої технології і для формування інтерпретаційно-правових позицій КСУ.

Запропоновано внести зміни у ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII в частині заміни терміну «юридична позиція» на термін «інтерпретаційно-правова позиція КСУ».

Запропоновано легалізувати поняття інтерпретаційно-правової позиції Конституційного Суду України як об'єктивно аргументованих інтерпретаційно-правових приписів, що мають формально-обов'язковий характер і забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України.

Наголошується потреба в закріпленні порядку формування і застосування інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України, зокрема тих, які були розвинуті чи конкретизовані, змінені в наступних актах Суду.

Встановлено потребу в легалізації понять правозастосовної діяльності, виконавчо-регулятивної, правоохоронної, судової, контрольної; потреба в створенні переліку суб'єктів уповноважених на ці види діяльності та встановлення підстав відповідальності за неналежне виконання чи невиконання повноважень.

Констатується необхідність більш чіткої розмежованості сфер реалізації функцій сучасної держави Україна між державними та недержавними суб'єктами.

Виявлено необхідність закріплення в законодавстві правоохоронної діяльності, її конструкції, правоохоронного органу, вичерпного переліку правоохоронних органів з чіткими повноваженнями, та процедурного порядку; посилення положень щодо відповідальності таких суб'єктів.

Обґрунтовано потребу у внесенні доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, зокрема в частині легалізації ідентифікаційних ознак і поняття судової діяльності, чіткого й вичерпного визначення повноважень суддів, посилення їх відповідальності за якість судових рішень, а саме за недостатню вмотивованість судових рішень й використання засобів правової аргументації (в широкому її розумінні).

Встановлено потребу в легалізації поняття та ознак контрольної діяльності; закріплення положення про методику її здійснення; вичерпного переліку суб'єктів уповноважених на її здійснення; прозорих процедур здійснення контролю, взаємодії і координації суб'єктів контрольної діяльності як між собою, так і з міжнародними суб'єктами.

Вагомим в контексті реалізації функцій сучасної держави Україна є встановлення правильності конкретизації державних функцій в правозастосовних актах; їх перевірка на відповідність юридичним фактам; належності умов для реалізації, забезпечення інтересів учасників суспільних відносин.

Виявлено потребу в активізації наукових досліджень проблем правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної діяльності; уточнення низки понять та правових конструкцій у цій сфері, які б відповідали сучасним реаліям та інше.

Все це дозволить належно реформувати та вдосконалити правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено важливу наукову проблему, що полягає в обґрунтуванні основних концептуальних положень щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу.

1. Теорія правових форм реалізації функцій держави в юридичній науці належно не сформована й до нині. Ці проблеми залишаються дискусійними та малодослідженими, а їх аналіз здійснюється фрагментарно. Питання правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу, що забезпечують розв'язання завдань держави Україна правовими засобами, залишаються поза увагою вітчизняної юридичної науки.

2. З метою належного аналізу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та у зв'язку з необхідністю приведення понятєво-категоріального апарату у відповідність з сучасними реаліями, було уточнено низку понять чи сформульовано нові.

Аргументовано потребу в створенні пізнавальної конструкції для дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу в контексті трансформації суспільства, що забезпечується системою правових засобів:

– в її основі є розуміння сучасної держави Україна, якій притаманні такі основні ознаки: вона є соціальною публічною інституцією, яка наділена владними повноваженнями для досягнення мети; її метою є забезпечення цілісності, управління та розвитку суспільства; поширює владу на людей, які проживають на її території; має апарат держави, на який покладається здійснення обумовлених метою завдань в процесі реалізації її функцій; має систему правових засобів, необхідних для досягнення мети; здійснює управління справами суспільства і узгоджує інтереси соціальних груп; володіє суверенітетом для належного здійснення як внутрішніх, так і зовнішніх завдань, реалізації своїх функцій. На їх підставі сформульовано визначення поняття сучасної держави Україна як

соціальної публічної інституції, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації її функцій;

– метою сучасної держави Україна є забезпечення цілісності, управління і розвитку суспільства;

– її обумовлює конституційна модель – демократична, правова, соціальна держава;

– мета обумовлює завдання сучасної держави Україна. Уточнено ознаки завдань сучасної держави Україна: це питання, які потребують розв'язання для досягнення мети; вони відображають основні ознаки держави, які формуються під впливом моделі її розвитку; визначають обсяг діяльності держави необхідний для досягнення мети в конкретних умовах; формуються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів; обумовлюють зміст (предметну спрямованість) та обсяг повноважень державних органів, діяльність яких має бути пов'язана із вирішенням завдань; обумовлюють коло способів та засобів їх розв'язання; обумовлюють зміст та обсяг функцій держави. На їх підставі сформульовано визначення поняття завдань сучасної держави Україна як питань, що обумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна;

– з'ясовано, що завдання сучасної держави Україна закріплені, насамперед, в Конституції України;

– встановлено, що завдання зумовлюють функції сучасної держави Україна, які характеризуються такими ознаками, а саме: це обсяг діяльності держави необхідний для вирішення завдань та досягнення мети держави; діяльність, що обумовлена завданнями та метою держави; визначає її предметну спрямованість у відповідних межах; визначає частку способів та засобів розв'язання конкретних завдань; обумовлює форму їх реалізації. На підставі цих ознак сформульовано визначення поняття функцій сучасної держави Україна як найбільш доцільного обсягу діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань;

– їх реалізація покладається на уповноважених суб'єктів. Уточнено ознаки реалізації функцій сучасної держави Україна: є правомірною фактичною діяльністю щодо здійснення функцій сучасної держави Україна; здійснюється

уповноваженими на цю діяльність суб'єктами (державними органами, її підприємствами, установами); є визначеним обсягом діяльності державних органів, її підприємств, установ, що спрямована на розв'язання завдань сучасної держави Україна; здійснюється у визначених чинними джерелами права межах і формах, зокрема правотворчій, інтерпретаційно-правовій, правозастосовній. На цій підставі сформульовано визначення поняття реалізації функції сучасної держави Україна як здійснення уповноваженими суб'єктами (державними органами, її підприємствами, установами) правомірної фактичної діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань. Вона здійснюється у визначених державою правових формах.

3. Встановлено основні ознаки правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, а саме: вони є способом здійснення функцій сучасної держави Україна; є значущою правовою діяльністю, що забезпечує цілісний процес реалізації функцій сучасної держави Україна; основними їх компонентами є правотворення, правоінтерпретація, правозастосування, для яких характерний особливий зміст; здійснюється уповноваженими суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами); мають чітко визначений процедурний порядок здійснення; спрямовані на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах. На цій основі сформульовано визначення поняття правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

За значущістю правової діяльності та особливостями її змісту виокремлено правотворчу, інтерпретаційно-правову, правозастосовну форми реалізації функцій сучасної держави Україна, які й забезпечують цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна.

4. Виявлено й охарактеризовано основні властивості правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема: вона є різновидом правових форм реалізації функцій держави; її змістом є правотворча діяльність; характеризується видовими особливостями змісту; здійснюється уповноваженим на правотворчу діяльність суб'єктом; має особливий процедурний порядок, який закріплений у джерелах права; спрямована на об'єктивацію у джерелах права

функцій сучасної держави Україна. Сформульовано визначення поняття правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

За видовими особливостями змісту правотворчої діяльності виокремлено різновиди правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна: законотворчу, підзаконну, нормативно-договірну.

В процесі аналізу правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено відсутність легалізованих понять (правотворча діяльність, законотворча діяльність, підзаконна правотворча діяльність, нормативно-договірна правотворча діяльність, міжнародна нормативно-договірна правотворча діяльність), методики пізнання змісту функцій держави, з точки зору виявлення правотворчого інтересу та їх об'єктивації у нормативно закріпленій формі; чіткості правотворчих повноважень й процедурного порядку їх взаємозв'язку з юридичною формою об'єктивації функцій держави; вичерпних техніко-технологічних вимог до правотворчої діяльності та її результатів і положень про відповідальність уповноважених суб'єктів. Ці проблеми є характерними для всіх різновидів правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

5. З'ясовано, що законотворчій формі реалізації функцій сучасної держави Україна притаманні такі особливості: вона є різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є законотворча діяльність; вона здійснюється органом законодавчої влади; має особливий процедурний порядок передбачений законом; спрямована на об'єктивацію в законах функцій сучасної держави Україна. Сформульовано визначення поняття законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Аналіз законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна засвідчив безсистемність у законотворчій діяльності, яка призводить до створення великої кількості законів; відсутність відповідальності за реєстрацію законопроектів, які не відповідають встановленим вимогам; низький рівень законотворчої техніки.

Розкрито особливості підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна: вона є різновидом правотворчої форми реалізації

функцій сучасної держави Україна; її змістом є підзаконна правотворча діяльність; вона здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний порядок; спрямована на конкретизацію в підзаконних нормативно-правових актах об'єктивованих у законах функцій сучасної держави Україна. Сформульовано визначення поняття підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

В процесі аналізу підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено, що відсутній чіткий перелік уповноважених на підзаконну правотворчу діяльність суб'єктів, їх правотворчих повноважень; контроль за здійсненням підзаконної правотворчості; надмірність підзаконних актів й відсутність ієрархії в їх системі.

З'ясовано, що до особливостей нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна відносяться такі: вона є різновидом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є нормативно-договірна правотворча діяльність; вона здійснюється декількома уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; їй властивий особливий процедурний порядок здійснення; вона спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в нормативно-правових договорах. Сформульовано визначення поняття нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Виявлено, що серед різновидів нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна використовується лише міжнародна нормативно-договірна, а також охарактеризовані перспективи використання інших видів нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Міжнародній нормативно-договірній правотворчій формі реалізації функцій сучасної держави Україна притаманні такі особливості: вона є різновидом нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є міжнародно-договірна правотворча діяльність; здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний

порядок; спрямована на об'єктивацію у міжнародних нормативно-правових договорах функцій сучасної держави Україна. На їх основі сформульовано визначення поняття міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Аналіз міжнародної нормативно-договірної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна дозволив констатувати відсутність чіткого визначення видів міжнародних договорів та їх місця у вітчизняній системі джерел права; закріпленого обов'язку щодо наявності в договорах фактичних і юридичних засобів забезпечення національних інтересів.

6. Виявлено й охарактеризовано основні властивості інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема: вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є інтерпретаційно-правова діяльність, яка спрямована на формування правил-роз'яснень змісту норм та принципів права формально-обов'язкового характеру; вона здійснюється уповноваженими суб'єктами; їй властивий особливий процедурний порядок; спрямована на формування правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах. Сформульовано визначення поняття інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

В процесі аналізу виявлено відсутність легалізованого поняття інтерпретаційно-правової діяльності; технології з офіційного тлумачення; розмежованості конституційних проваджень; чітких повноважень суб'єктів інтерпретаційно-правової діяльності.

7. Удосконалено поняття інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України на основі виявлених ознак. З'ясовано, що інтерпретаційно-правові позиції є частиною (мотивувальною чи/та резолютивною) рішення Конституційного Суду України; формуються уповноваженим на інтерпретаційно-правову діяльність Конституційним Судом України; створюються завдяки системі правових аргументів; є основою для формування інтерпретаційно-правового припису, що має формально-обов'язковий характер; забезпечують

однотипне розуміння змісту норм Конституції України; об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах Конституційного Суду України. Сформульовано визначення поняття інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України.

В процесі аналізу виявлено відсутність легалізованих понять (інтерпретаційно-правового припису, правових позицій); порядку застосування юридичних позицій, які були розвинуті чи конкретизовані, змінені в наступних актах Суду.

8. Виявлено й охарактеризовано основні властивості правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема: вона є різновидом правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є правозастосовна діяльність; вона здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний порядок; спрямована на індивідуалізацію та об'єктивацію в правозастосовних актах функцій сучасної держави Україна. Сформульовано визначення поняття правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

За видовими особливостями змісту правозастосовної діяльності у правозастосовній формі реалізації функцій сучасної держави Україна виокремлено виконавчо-регулятивну, правоохоронну, судову та контрольну.

В ході аналізу правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна було виявлено, що і до тепер відсутні легалізовані ідентифікаційні ознаки й поняття як правозастосовної діяльності, загалом, так і виконавчо-регулятивної, правоохоронної, судової, контрольної її різновидів, індивідуально-правового припису; типові класифікації цієї діяльності; перелік визначеного кола суб'єктів, в тому числі й щодо реалізації функцій сучасної держави Україна; чіткі й вичерпні повноваження, закріплені техніко-технологічні вимоги як до діяльності, так і її результатів; взаємопов'язаність повноважень з процедурним порядком та юридичною формою.

9. З'ясовано, що до особливостей виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна відносяться такі: вона є різновидом

правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є виконавчо-регулятивна правозастосовна діяльність, яка спрямована на створення належних умов для впорядкування суспільних відносин шляхом виконання нормативно-правових приписів, завдяки їх індивідуалізації; здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний порядок; спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в правозастосовних актах. На цій підставі сформульовано визначення поняття виконавчо-регулятивної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

В ході аналізу виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено відсутність переліку суб'єктів уповноважених на реалізацію функцій держави та їх чітких й вичерпних повноважень; персональної відповідальності за неналежне виконання та невиконання повноважень; відсутність розмежованості сфер реалізації функцій сучасної держави Україна між державними й недержавними суб'єктами.

Розкрито особливості правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема: вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є правоохоронна діяльність, яка спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці та захисту інтересів учасників суспільних відносин; здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний порядок здійснення; спрямована на об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна. На основі цього сформульовано визначення поняття правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

В ході дослідження правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено відсутність легалізованої конструкції правоохоронної правозастосовної діяльності; чіткого розмежування повноважень суб'єктів; взаємозв'язаності повноважень з процедурним порядком і об'єктивацією

в правозастосовних актів; належної процедури притягнення до відповідальності за невиконання повноважень та інші.

З'ясовано особливості судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. До них відносяться такі: вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є судова діяльність, яка спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду та вирішення справи по суті; здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктом – суддями; має особливий процедурний порядок здійснення; спрямована на створення й об'єктивацію індивідуально-правових приписів в судових рішеннях, що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна. На їх основі сформульовано визначення поняття судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

В процесі аналізу судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено недостатність визначеності повноважень судді, в тому числі й щодо формування, вмотивованості судових рішень; застосування вузького кола засобів юридичної аргументації.

Розкрито особливості контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема: вона є різновидом правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна; її змістом є контрольна правозастосовна діяльність, яка спрямована на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам; здійснюється уповноваженими на цю діяльність суб'єктами; має особливий процедурний порядок здійснення; спрямована на формування та об'єктивацію індивідуально-правових приписів рекомендаційного характеру у правозастосовних актах, що забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави Україна. На цій основі сформульовано визначення поняття контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

В ході аналізу контрольної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна виявлено відсутність переліку кола суб'єктів з чіткими повноваженнями; прозорих процедур здійснення контролю; взаємодії й

координації, як між собою, так і з міжнародними суб'єктами; методики здійснення контрольної діяльності та інше.

10. В ході аналізу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, зокрема правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної та їх різновидів з'ясовано, що необхідним засобом виявлення їх проблем є постійний їх моніторинг.

В роботі обґрунтовано особливості моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна: його мету – встановлення їх реального стану, забезпеченості цілісності процесу та створення умов для реалізації функцій сучасної держави Україна; завдання – встановлення їх відповідності ідентифікаційним ознакам цих форм; забезпеченості цілісності процесу та створення умов для реалізації функцій сучасної держави Україна; виявлення проблем у цій сфері; формування пропозицій щодо їх розв'язання і шляхів удосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; об'єкт – правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна; суб'єкт – уповноважені державні чи/та недержавні суб'єкти; моніторингова діяльність повинна здійснюватися відповідно до чіткого процедурного порядку, з використанням системи відповідних засобів, які можуть мати особливості пов'язані з видами правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна; його результати мають формуватися у письмових та електронних документах, форма яких закріплюється в регламентарних актах. Сформульовано визначення поняття моніторингу правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

За особливостями змісту правової діяльності виокремлено моніторинг правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна, який дозволив виявити проблеми правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна й запропонувати основні правові засоби їх розв'язання в процесі реформування.

11. Сформовано основні концептуальні положення щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна як цілісного процесу в контексті

трансформації суспільства, які є необхідними для поглибленого дослідження цієї проблематики та розв'язання практичних проблем державотворення відповідно до сучасних змін:

– правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна покликані забезпечити цілісний процес їх здійснення уповноваженими суб'єктами правовими засобами;

– визначальною для цього має бути конструкція, яка містить такі складові: сучасна держава Україна – це соціальна публічна інституція, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства в процесі реалізації її функцій; метою сучасної держави Україна є забезпечення цілісності, управління і розвитку суспільства; її обумовлює модель – демократична, правова, соціальна держава; для досягнення мети створюються система державних органів, підприємств, установ (уповноважених суб'єктів), які повинні здійснювати обумовлені метою завдання в процесі реалізації функцій за допомогою системи правових засобів; мета обумовлює завдання сучасної держави Україна – питання які потребують розв'язання в процесі реалізації функцій держави; вони закріплюються, насамперед, в Конституції України; завдання обумовлюють функції сучасної держави Україна – найбільш доцільний обсяг діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань; їх реалізація, тобто здійснення правомірної фактичної діяльності держави, що спрямована на розв'язання завдань, покладається на уповноважених суб'єктів через надані їм повноваження й у визначеній державою правовій формі;

– правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна є способом їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб'єктами, що спрямований на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна у правових актах;

– за значущістю правової діяльності та особливостями її змісту серед правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна виокремлено правотворчу, інтерпретаційно-правову, правозастосовну форми, які й забезпечують цілісність процесу реалізації функцій сучасної держави Україна;

– правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна це діяльність правотворчих суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію у джерелах права функцій сучасної держави Україна;

– за видовими особливостями змісту правотворчої діяльності така форма в Україні поділяється на: законотворчу – діяльність органу законодавчої влади, що спрямована на об'єктивацію у законах функцій сучасної держави Україна; підзаконну – діяльність правотворчих суб'єктів, що спрямована на конкретизацію в підзаконних нормативно-правових актах об'єктивованих у законах функцій сучасної держави Україна; нормативно-договірну – діяльність декількох уповноважених суб'єктів, що спрямована на об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в нормативно-правових договорах. Для України це, насамперед, діяльність уповноважених суб'єктів міжнародного права, що спрямована на об'єктивацію у міжнародних нормативно-правових договорах функцій сучасної держави Україна;

– інтерпретаційно-правова форма спрямована на створення, в разі необхідності, правил-роз'яснень щодо функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах;

– важливу роль в процесі офіційного тлумачення норм Конституції та створення правил-роз'яснень відіграють інтерпретаційно-правові позиції Конституційного Суду України – об'єктивно аргументовані інтерпретаційно-правові приписи, що мають формально-обов'язковий характер і забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України.

– правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення актів застосування права, в яких конкретизуються нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна;

– за видовими особливостями змісту цієї діяльності така форма в Україні поділяється на: виконавчо-регулятивну, що спрямована на виконання нормативно-правових приписів шляхом їх індивідуалізації функцій сучасної держави Україна у правозастосовних актах з метою створення належних умов для упорядкування

суспільних відносин; правоохоронну, що спрямована на досягнення належного правопорядку шляхом протидії неправомірній поведінці через об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, які забезпечують здійснення функцій сучасної держави Україна; судову, що спрямована на здійснення правосуддя шляхом розгляду і вирішення справи по суті, індивідуалізацію та об'єктивацію функцій сучасної держави Україна в судових рішеннях; контрольну, що спрямована на виявлення відповідності діяльності підконтрольного суб'єкта визначеним у джерелах права параметрам через об'єктивацію індивідуально-правових приписів у правозастосовних актах, які забезпечують належне здійснення функцій сучасної держави Україна;

– правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна форми реалізації функцій сучасної держави Україна, загалом забезпечують цілісність процесу їх реалізації;

– значимим для цілісності й ефективності цього процесу є моніторинг правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна – діяльність уповноважених суб'єктів, що здійснюється за допомогою засобів спостереження, аналізу, оцінки і спрямована на виявлення їх реального стану та вдосконалення; доцільним є проведення постійного моніторингу правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм, що дозволяє виявляти їх проблеми та запропонувати основні правові засоби їх розв'язання, реформування, а можливо і трансформації.

12. За результатами цього дослідження запропоновано низку правових засобів розв'язання виявлених в процесі здійснення правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна проблем та розроблено пропозиції щодо їх вдосконалення, зокрема:

– закріпити при розробці проекту Закону України «Про джерела права України: поняття правотворчої діяльності, законотворчої, підзаконної, нормативно-договірної та інших; поняття джерел права їх різновидів; їх місце та взаємозв'язки у національній системі джерел права; повноваження правотворчих

суб'єктів; техніко-технологічні вимоги як до діяльності, так і її результатів; процедури їх прийняття; контроль за здійсненням цієї діяльності;

– узгодити положення п. 2., п. 3 ч. 2 ст. 94 відповідно до ч. 2 ст. 92 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 № 1861-VI; доповнити його нормативними приписами про відповідальність суб'єктів за реєстрацію законопроектів, які не відповідають встановленим вимогам;

– внести доповнення до Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 № 1906-IV, зокрема в частині легалізації понять міжнародної нормативно-договірної діяльності; обов'язків суб'єктів міжнародної нормативно-договірної правотворчості щодо формування та фіксації у міжнародних нормативно-правових договорах юридичних засобів забезпечення національних інтересів;

– рекомендувати Міністерству юстиції України створити цілісну програму навчання осіб, які здійснюють правотворчу діяльність; розробити кваліфікаційні вимоги до таких осіб; сформувати методику виявлення правотворчого інтересу, зокрема в контексті функцій сучасної держави Україна та їх об'єктивації у джерелах права;

– закріпити в Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII поняття «інтерпретаційно-правова діяльність Конституційного Суду України»; внести доповнення до ст. 11, зокрема в частині щодо знань і вмінь в сфері конституційного права й процесу, володіння способами й засобами юридичної техніки, зокрема і правотлумачної техніки; в Регламенті Конституційного Суду України – технологію інтерпретаційно-правової діяльності, яка має містити такі складові: встановлення обставин, що зумовили правотлумачення на етапі з'ясування змісту норми права; виявлення найбільш доцільного способу тлумачення чи їх сукупності й аргументування такого вибору; з'ясування змісту норми чи принципу права завдяки обраному способу тлумачення; встановлення змісту волі законодавця, відповідності вимогам логіки, мови, зв'язаності з іншими нормами в межах чинної системи, необхідних правових засобів; формування інтерпретаційно-правового припису (правила-роз'яснення

змісту норми права) на етапі роз'яснення; встановлення його відповідності чинній системі права; об'єктивування в інтерпретаційно-правових актах;

– внести зміни до ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р. № 2136-VIII, в частині заміни терміну «юридична позиція» на термін «інтерпретаційно-правова позиція Конституційного Суду України»; легалізувати поняття інтерпретаційно-правової позиції Конституційного Суду України» як об'єктивно аргументованих інтерпретаційно-правових приписів, що мають формально-обов'язковий характер і забезпечують однотипне розуміння змісту норм Конституції України; закріпити порядок формування і застосування інтерпретаційно-правових позицій Конституційного Суду України, зокрема й тих, які були розвинуті чи конкретизовані, змінені в наступних актах Суду;

– внести зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в частині надання повноважень Верховному Суду щодо офіційного тлумачення законів; чіткого й вичерпного визначення повноважень суддів, зокрема й щодо вмотивованості судових рішень, використання засобів правової аргументації;

– внести доповнення до чинних джерел права щодо легалізації понять правозастосовної діяльності, виконавчо-регулятивної, правоохоронної, судової, контрольної; закріплення переліку суб'єктів уповноважених на ці види діяльності; техніко-технологічних вимог як до діяльності, так і її результаті; закріплення положення про методику здійснення контрольної діяльності; прозорих процедур здійснення контролю, взаємодії й координації суб'єктів контрольної діяльності як між собою, так і з міжнародними суб'єктами; встановлення підстав відповідальності за неналежне виконання чи невиконання повноважень;

– активізувати наукові дослідження цієї проблематики з метою формування сталої теорії правових форм реалізації функцій сучасної держави; понятєво-категоріального апарату, який би відповідав сучасним реаліям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдурахманов А.А., Коренев А.П. Административные договоры: понятие и виды. *Журнал российского права.* М.: Норма, 1998. № 7. С. 83-91.

2. Аверин А.В. Судебное правоприменение и формирование научно-правового сознания судей: (проблемы теории и практики): автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2004. 49 с.

3. Авер'янов В.Б., Крупчан О.Д. Виконавча влада: конституційні засади: шляхи реформування. Х., 1998. 52 с.

4. Айвазян М.С., Варданян В.В. и друг. Открытое государство: политико-правовое видение. *Государство и право*. 2003. № 5. С. 60-68.

5. Алексеев С.С. Государство и право: учебн. М.: Юрид. лит., 1996. 192 с.

6. Алексеев С.С. Общая теория права: учеб. [2-е изд. перераб. и доп.]. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. 576 с.

7. Алексеев Н.Н. Основы философии права. СПб.: Юридический ин-т, 1998. 256 с.

8. Алексеев С.С., Дюрягин И.Я. Функции применения права. *Правоведение*. 1972. № 2. С. 25-33.

9. Алексеева Л.А. Соотношение социальной и юридической эффективности правоприменительной деятельности (на примере органов внутренних дел): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2002. 172 с.

10. Алімов Р.С.Процедури в адміністративному праві України: теорія і практика: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07. Донецьк, 2002. 158 с

11. Алцибєєв Є.А. Наукові підходи до оцінювання у сфері державного управління в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 1- 8

12. Андреев А.Г. Охранительная функция государства в современных условиях: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2002. 23 с.

13. Андрійко0.Ф. Державний контроль у сфері виконавчої влади: наук. доповід. [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. К.: Юрнаукацентр, 2000. С 13-18.

14. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади: автореф. дис. … наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.07. К., 1999. 42 с.

15. Андронов І.В. Рішення суду першої інстанції у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2008. 20 с.

16. Андрусів Л.М. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. № 4. 2017. С. 128-131

17. Антология мировой правовой мысли. Том 4. Политическая мысль в России. Вторая половина XIX-XX века: учебное пособие / [отв. ред. Б.Н. Бессонов]. М.: Мысль, 1997. 829 с.

18. Антонов В.О. Конституційно-правові основи національної безпеки і оборони України. Конституційне право України. Академічний курс: [підруч. для вищ. навч. закл.]: у 2 т. / [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка]. Т. 2. К.: Юридична думка, 2008. С. 760-799.

19. Анцупов В.В. Экономическая функция государства: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Красноярск, 2004. 26 с.

20. Арзамасов Ю.Г., Наконечный Я.Е. Концепция мониторинга нормативных правовых актов. М.: Юрлитинформ, 2011. 208 с.

21. Арзамасов Ю.Г., Наконечный Я.Е. Техника правового мониторинга в нормотворческом процессе. ПараГраф. 2012. С. 1-16.

22. Арістотель. Політика. [пер. з давнього та передм. О. Кислюча]. К.: Основи, 2000. 239 с.

23. Атарщикова Е.Н., Некрасов Е.Е. Форма, содержание и язык права. *Общество и право*. 2012. № 5 (42). С. 21-26.

24. Аудиторський звіт державного фінансового аудиту виконання Міністерством соціальної політики України бюджетної програми «Заходи із соціальної, трудової та професійної реабілітації інвалідів» за період з 01.01.2015 р. по 01.10.2018 р.: Звіт; Державна аудиторська служба України від 18.01.2019 р. № 04-24/1. URL: http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/doccatalog/

25. Афанасьєва М. Правовий моніторинг в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Юридичний вісник*. 2016. № 3. С. 26-31.

26. Бабаев С.В. Теория функция современного российского государства: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Н.-Новгород, 2001. 25 с.

27. Бабайцева И.К. Экономические функции государства и механизм их реализации в условиях рыночной экономики: дис. … д-ра эконом. наук: 08.00.01. Саратов, 2006. 436 с.

28. Бабаніна В.В. Розуміння поняття «закон» як базисної категорії для дослідження специфіки співвідношення кримінального права та законодавства. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи***.** Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 30 листопада 2016року). К. 2016. С. 118- 121.

29. Бабкін В.Д. Від правової до соціально-правової держави. Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Вип. 12. К., 2001. С. 270-281.

30. Бабкін В.Д. Соціальна держава та захист прав людини. *Правова держава*. 1998. Вип. 9. С. 3-11.

31. Байдін Ю.В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції (питання теорії): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2012. 245 с.

32. Баймуратов М.О., Хоббі Ю.С. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами; за ред. М.О. Баймуратова. Суми: Університетська книга, 2013. 300 с.

33. Байрамов Ф.Д. Соотношение функций государства региональных межгосударственных обединений (современные теоретико-правовые проблемы): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2003. 27 с.

34. Байтин М.И. О формах осуществления функций социалистического государства. *Ученые записки СЮИ.* Вып. 18. Саратов, 1969. С. 264-265.

35. Байтин М.И. Сущность и основные функции социалистического государства. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1979. 302 с.

36. Байтин М.И., Сенякин И.Н. Функции государства. Теория государства и права: курс лекций / [под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько]. [2-е изд., перераб. и доп.]. М.: Юристь, 2001. С. 60-78.

37. Байтин М.И. Функции государства. Общая теория государства и права. Академический курс: в 3 т. / [отв. ред. М.Н. Марченко]. Т. 1. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Зерцало-М, 2002. С. 336-353.

38. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. 504 с.

39. Барабаш Т.М. Моніторинг теорії доказування у процесуальному праві України. *Судова апеляція*. № 2 (15). 2009. С. 6-15.

40. Барандич С. правозастосування в сучасному вимірі юридичної науки. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 4. 2014. С. 1-7.

41. Барканов А.А. Культурно-воспитательная функция современного российского государства: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2008. 26 с.

42. Бару М.И. Оценочные понятия в трудовом законодательстве. *Советское государство и право*. 1970. № 7. С. 94-99.

43. Басова Ю.Ю. Контрольно-наглядова діяльність міліції громадської безпеки: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Кіровоград, 2006. 208 с.

44. Батанов О.В. Територіальна громада основа місцевого самоврядування в Україні: монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.

45. Безпалова О.І. Правові форми реалізації правоохоронної функції держави: адміністративно-правовий аспект. *Митна справа*. 2013. Спец. вип. № 2. С. 402-409.

46. Бержель Ж.-Л. Общая теория права / Под. общ. ред. В.И. Даниленко / Пер. с фр. М.: Издательский дом NOTA BENE 2000. 576 с.

47. Бельский К.С. О функциях исполнительной власти. *Государство и право.* 1997. № 3. С. 15-16.

48. Беляев В.П. Контроль и надзор как формы юридической деятельности: вопросы теории и практики: автореф. дисс. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2006. 55 с.

49. Бермічева О.В. Соціальна функція держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2002. 191 с.

50. Берназюк Я.О. Розмежування актів суб'єктів владних повноважень в аспекті їх основного поділу на нормативні та ненормативні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. № 3. 2015. С. 5- 15.

51. Бєлкін Л.М. Підзаконна нормотворчість органів виконавчої влади як чинник правового нігілізму. *Часопис Академії адвокатури України.* № 12 (3). 2011. С. 1-13.

52. Беляев В.П. Сущность контроля и надзора, их сходство и различия. *Государство и право*. 2006. № 7. С. 31-42.

53. Білас А.І. Правоохоронна діяльність країн ЄС: порівняльно-правове дослідження. автореф. дисс. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Львів, 2016. 24 с.

54. Бистрик Г.М. Контрольно-наглядова діяльність як форма правової діяльності органів державної влади. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 115-123.

55. Бистрик Г. Поняття правових форм діяльності держави: теоретико-методологічні аспекти аналізу. *Юридична Україна*. 2009. №11-12. С. 142-149.

56. Бистрик Г.М. Правові форми діяльності держави в регулюванні суспільних відносин: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2013. 18 с.

57. Битяк Ю.П. Адміністративне право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2005.

58. Бляхман Б.Я. Формирование правовых позиций в процессе судебного правоприменения.*Вестник Омского университета. Серия «Право».* 2009. № 4 (21). С. 74-81.

59. Бобрешов Є.Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики: дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.01: Одеса, 2010. 251 с.

60. Богачова О.В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2006. 238 с.

61. Богачова Л.Л. Нормативно-правовий договір як джерело національного та європейського права. *Право і суспільство*. № 6-2. 2015. С. 8-14.

62. Боден Ж. Шесть книг о государстве. Історія вчень про державу і право: хрестоматія / Уклад. Г.Г. Демиденко. Х.: Легас, 2002.

63. Бойко Ю. Законотворчість: поняття та структура. *Право України*. 2002. № 5. С. 17-21.

64. Бойченко В.С. Сутність процесу реформування управління розвитком регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015. № 3. С. 29-33.

65. Болокан І.В. Реалізація норм адміністративного права: проблемні питання теорії та практики: автореф. дис. … д. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 38 с.

66. Большой энциклопедический словарь [под ред. А.М. Прохорова]. 2-е изд. перераб. и доп. М. - СПб.: Большая рос. энцикл. Норинт, 2000. 1434 с.

67. Большой толковый словарь русского языка. Под ред. С.А. Кузнецова. СПБ.: Норинт, 2000. 1536 с.

68. Бондар О.Г. До питання про сутність правового інституту контрольно-наглядової діяльності у сільському господарстві України. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні*: матеріали всеукраїнськ. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 р.) Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 82-85.

69. Бондар О.Г. Контрольно-наглядова діяльність у сільському господарстві України: аграрно-правовий аспект: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.06., 12.00.07. К., 2015. 41 с.

70. Бондар О.Г. Поняття контрольно-наглядової діяльності як основа дослідження контрольно-наглядової діяльності у сільському господарстві. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 251-255.

71. Бондаренко І. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи: поняття та ознаки. *Право України*. 2003. № 4. С. 18-21.

72. Боннер А.Т. Применение закона и судебное усмотрение. *Советское го-во и право.* 1979. № 6. С. 34-42.

73. Борденюк В.І. Концептуальні основи співвідношення функцій місцевого самоврядування та його органів з функціями держави. *Право України.* 2003. № 11. С. 17-23.

74. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: [монографія]. К.: Парламентське видавництво, 2007. 576 с.

75. Ботвінов Р.Г. Правоохоронна функція держави*:* сутність *та* форми реалізації. *Публічне управління: теорія та практика*. 2016. Вип. 1. С. 27-35.

76. Бочаров Д.О. Доказування у правозастосовчій діяльності: загальнотеоретичні питання: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2007. 20 с.

77. Бочаров Д.О. Правозастосовча діяльність: поняття, функції та форми: проблемні лекції. Дніпропетровськ: АМСУ, 2006. 73 с.

78. Братель С.Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 269 с.

79. Бринцев В.Д. Система організаційного забезпечення судової влади в Україні: дис. … д. юрид. наук: 12.00.10. Х., 2011. 520 с.

80. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь: философия и лит., мифология и религия, яз. и культура. М.: Эксмо, 2004. 591 с.

81. «Бурштинова справа». 2018. URL: https://nabu.gov.ua/novyny/burshtynova-sprava

82. Буткевич В. Генеза доктрини міжнародної правосуб’єктності індивіда. Право україни. 2010. № 2. С. 44-54.

83. Бурлай Е.В. Нормы права и правоотношения в социалистическом обществе. Киев: Наукова думка, 1987. 91 с.

84. Бухтерева М.А. Формы реализации функций государства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2002. 202 с.

85. Вайс Керол Г. Оцінювання: методи дослідження програм і політики. За ред. О. Кілієвича. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2000. 671 с.

86. Варич О.Г. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2006. 209 с.

87. Васильченко О.П. Джерела конституційного права. Навчальний посібник. К.: Реферат, 2010. 188 с.

88. Ватрас В.А. Місце міжнародних договорів України в системі джерел сімейного права. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 164-168. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_42.

89. Ведєрніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 333 с.

90. Ведерніков Ю.А., Карпунчев В.К., Шкарупа В.К. Щодо визначення поняття правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України.* 2011. № 3. С. 102-111.

91. Веклич В. Форми й методи реалізації функції держави щодо забезпечення, захисту прав та свобод людини і громадянина. *Віче*. 2011. № 4. С. 10-13.

92. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. К.: ТОВ «Видавництво Юридична думка», 2007. 992 с.

93. Велика юридична енциклопедія: у 20-ти томах. Т.3: Загальна теорія права. Петришин О.В. та інші. Харків: Право, 2017. 952 с.

94. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.

95. Великий тлумачний словник української мови. / Упоряд. Т.В. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.

96. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / В.М. Білоножко [та ін.] ; Ін-т укр. мови НАН України, Ін-т мовознав. НАН України, Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Тараса Шевченка. К.: Дніпро, 2009. 1332 с.

97. Венгеров А.Б. Теория государства и права: учебник. 8-е изд., стер. Москва: Омега-Л, 2014. 608 с.

98. Веркиенко Л.В. Применение права органами исполнительной власти Российской Федерации: автореф. дисс. … канд. юрид. наук.: 12.00.01. М., 2002. 26 с.

99. Висновок Головного юридичного управління Верховної Ради України до проекту закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4

100. Висновок Головного науково-експертного управління від 22.02.2018URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id

101. Вильнянский С.И. Толкование и применение гражданско-правовых норм. *Метадические материал ВЮЗИ*., Вып. 2. М, 1948. С. 42-43.

102. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

103. Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04.

104. Власенко Н.А., Гринева А.В. Судебные правовые позиции (основы теории). М.: Юриспруденция, 2009. 168 с.

105. Власенко Н.А., Грачева С.А., Рафалюк Е.Е. Теоретический аналіз правовых средств и правовых моделей противодействия коррупции. *Журнал российского права*. Москва: Норма, 2012. № 11. С. 68-80.

106. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права: автор. дис. … кандидата юридичних наук: 12.00.01., Київ, 2000. 18 с.

107. Внукова А. Індивідуальний правовий акт. URL: https/www.bitlex.ua/uk/blog/terms/post/indyvidualnyy_pravovyy_akt

108. Волинець В. Забезпечення міжнародної інтеграції та співпраці як функція сучасної української держави: правові аспекти. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 8-14.

109. Волков В. Місце норм міжнародного права в правовій системі України. *Правничий часопис Донецького у-ту*. 2017. № 1 (17) С. 3-8.

110. Волков Н.А. Органы советского государственного управления в современный период. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1962. 120 с.

111. Волкова Е.И. Судебное правоприменение как познавательно-оценочная деятельность: вопросы теории: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Белгород, 2009. 22 с.

112. Вопленко Н.Н., Рожнов А.П. Правоприменительная практика: понятие, основные черты и функции: монография. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2004. 205 с.

113. Вопленко Н.Н. Социалистическая законность и применение права. [под ред. М.И. Байтина]. Саратов, 1983. 184 с.

114. Всесвітній словник української мови. URL: https://uk.worldwidedictionary.org

115. Габер В.А. Функции государства. М., 1996. 250 с.

116. Гавриленко В.В. Державний суверенітет та його трансформація в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичне дослідження: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 184 с.

117. Гаврилов О.А. Стратегия правотворчества и социальное прогнозирование. Москва: Б.и., 1993. 128 с.

118. Гаджиев Г.А. Правовые позиции Конституционного Суда Росийской Федерации как источник конституционного права. *Конституционное право: Восточноевропейское обозрение*. 1999. № 3 (27). С. 81-85.

119. Гаджиев Г. Проблемы толкования Конституции и законов Конституционным Судом. М.: Юристъ, 2001. 252 с.

120. Гаджинова Ф.М. Источники права и их система в современном российском праве: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2004. 24 с.

121. Гаибов Р.Д. Судебное правоприменение в условиях судебно-правовой реформы в постсоветском Таджикистане: общетеоретический аспект: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Душанбе, 2012. 199 с.

122. Гайворонський В. Яким має бути механізм впровадження принципу верховенства права. *Право України*. 2005. № 10. С. 114-118.

123. Гайдаш Д.С. Інновації як інструмент реформування системи охорони здоров'я України. *Право та державне управління*. 2015. № 4 (21). С. 150-156.

124. Галузь науки «Державне управління» в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: нац. наук. доп. за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, К.О. Ващенка, Ю.П. Сурміна, О.М. Руденко. К.: НАДУ, 2012. 184 с.

125. Галунько В.В. Професійно-правове тлумачення права. *Форум права*. 2011. № 2. С. 151-154.

126. Гансова Е., Лисенко О. Соціальна політика та соціальна робота: навч. посіб. О.: ОНПУ, 2005. 205 с.

127. Гапотій В.Д. Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2005. 17 с.

128. Гаращук В. М. Контроль та нагляд в державному управлінні: моногр. ХдФоліо, 2002. 176 с.

129. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Х., 2003. 412 с.

130. Гельвецій Клод Адріан. Про людину, її розумові здібності та її виховання; [пер. з фр. В. Підмогильний]. К.: Основи, 1994. 416 с.

131. Гетьман Є.А. Нормотворча діяльність органів виконавчої влади: поняття, сутність основні ознаки. Європейські перспективи. № 6. 2013. С. 42-47.

132. Глебов А.П. Понятие и структура функций социалистического государства: пособие по спецкурсу «Проблемы социалистического государства и права» [отв. ред. Галаган И.А.]. Воронеж: Б.и., 1974. 37 с.

133. Глебов А.П. Проблемы структуры функций государства: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 1974. 18 с.

134. Глосарій термінів Європейського Союзу. URL: http://europa.dovidka.com.ua/p.html#_Toc90362348

135. Глосарій термінів Керівних принципів фінансового аудиту.URL: http://www.issai.org/media(800,103в) /ISSAI_1003_E_Endorsement_

136. Глущенко Ю.М. Правотворча діяльність місцевих державних адміністрацій та основні напрямки її удосконалення: дис. … канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ, 2011. 220 с.

137. Гнатенко А.И. Функции государства и роль органов внутренних дел в их реализации: автореф. дис. … канд. юрид. наук. 12.00.01. Москва, 2010. 26 с.

138. Гнатюк М.Д. Загальна характеристика застосування норм права як особливої форми його реалізації. *Часопис Київського університету права НАНУ*. 2005. № 4. С. 47-53.

139. Гнатюк М.Д. Поняття, сутність та ознаки застосування права. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 29. 2005. С. 95-102.

140. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права: дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2007. 211 с.

141. Гоббс Т. Левиафан. М.: Мысль, 2001. 480 с.

142. Головатий С. Верховенство права: [монографія]: в 3 кн. Кн. 3: Українськийдосвід. К.: Фенікс, 2006. 1747 с.

143. Головін А. Вплив рішень Конституційного Суду України на правовий порядок у державі в аспекті захисту конституційних прав і свобод. *Вісник Конституційного Суду України*. 2013. № 3. С. 81-89.

144. Головін А.С. Захист прав і свобод людини і громадянина єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні: моногр. К.: Логос, 2012. С. 216.

145. Головченко М.Ф. Культурна функція сучасної держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2015. 19 с.

146. Голунський С.А., Строгович М.С. Теория государства и права. М.: Юридическое издательство НКЮ СССР, 1940. 304 с.

147. Горбань М.Ю. Теоретичні аспектидослідження конкретизації в судовому правозастосуванні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. № 1. 2015. С. 17-27.

148. Горбунова Л.М. Підзаконні нормативно-правові акти: організаційно-правові питання забезпечення законності: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 17 с.

149. Гордієнко О.С. Поняття і види конкретизації в українському праві: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2017. 218 с.

150. Горенко О. Європейська соціальна модель і європейські перспективи України. *Віче*. 2009. № 20. С. 8-10.

151. Горінецький Й.І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2005. 20 с.

152. Горобец В.Д. Правовая реформа в Российской Федерации:Состояние и перспективы: автореф. дис. … канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. М.,1992. 19 с.

153. Горшенев В.М., Дюрягин И.Я. Правоприменительная деятельность. *Советское государство и право*. 1972. № 5. С. 21-28.

154. Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. М.: Юрид. лит., 1972. 342 с.

155. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. №1798-XII

156. Государство, право, общество в условиях глобализирующегося мира: монографія. Под ред. Захарова А.В. Москва: Проспект, 2017. 333 с.

157. Гошуляк В.В. Прокуратура, адвокатура, нотариат в конституционном праве России. М.: Альфа-М, 2005. 352 с.

158. Градова Ю.В. Правовий моніторинг відомчої нормотворчості в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 22. Частина І. Том 1. 2013. С. 90-94.

159. Григоренко І.А. Правоохоронна діяльність в Україні та Німеччині (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Б.в., 2014. 19 с.

160. Гринин Л.Е. Государство и исторический процесс. В 3-ох томах. М.: КомКнига, 2007.

161. Гринюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. К.: Концерн «Видавничий Дім «ІнЮре», 2004. 388 с.

162. Гринюк Р.Ф. Теоретична модель правової держави і проблеми її реалізації в сучасних умовах: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2007. 39 с.

163. Гринева А.В. Понятие и виды судебных правовых позиций: вопросы теории: автореф. дисс. … кандидата юридических наук: 12.00.01. М., 2008. 24 с.

164. Грицаєнко Л. Державний контроль і прокурорський нагляд: сутність і співвідношення. *Вісник національної академії прокуратури України.* 2012. № 2. С. 34-38.

165. Гриценко В. Проблеми формування та функціонування правоохоронної системи України. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені* Володимира *Винниченка. Серія: Право*. 2017. Вип. 2. С. 4-7.

166. Громадна реформа: що дала децентралізація. 2017. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2017/08/4/627740/

167. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / [Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін.]; Ф.М. Рудич (заг. ред.); Інститут Політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. К.: Парламентське вид-во, 2006. 412 с.

168. Гусарєв С. Діяльнісний підхід у структурі методології сучасного правознавства. *Право України*. 2011. № 8. С. 160-166.

169. Гусарєв С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. К.: Знання, 2005. 655 с.

170. ГусарєвС.Д**.** Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти: Монографія. В.о. Київ. нац. ун-т внутріш. справ. К.: Знання, 2005. 376 с.

171. Гусаров С.М. Особливості громадських об’єднань як суб’єктів правозастосування. *Форум права*. 2015. № 4. С. 72-78.

172. Гусаров С.М. Правозастосування в сфері законодавчої та нормотворчої діяльності. *Право.ua.* № 3. 2015. С. 35-42.

173. Гуцель В.Г. До питання про оновлення теорії функцій держави. Державне будівництво та місцеве самоврядування: [зб. наук. пр. Ю.П. Битяк (голов.ред.)]. Х.: Право, 2006. Вип. 11. С. 222-230.

174. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы: учебник [для студентов юридических вузов и факультетов]. М.: Зерцало-М, 2010. 496 с.

175. Даль Р.А. О демократии. М.: Аспект Пресс, 2000. 208 с.

176. Данічева К.П. Функції Кабінету Міністрів України як провідні напрямки діяльності. *Форум права*. 2014. № 4. С. 124-129. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_24.pdf

177. Дашковська О. Інтерпретаційні акти органів судової влади (на прикладі актів конституційного судочинства*). Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 2 (65). С. 25-34.

178. Два трактати про врядування / Дж. Локк ; [пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець]. К.: Основи, 2001. 265 с.

179. Дворкин Р.Д. О правах всерьез / Пер. с англ.; Ред. Л. Б. Макеева. М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2004. 392 с

180. Декларація про державний суверенітет України від 16 червня 1990 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

181. Денисов А.И. Теория государства и права. М.: Юриздат, 1948. С. 532.

182. Денисов С.А. Формирование контрольной ветви государственной власти и ограничение коррупции. *Государство и право*. 2002. № 3. С. 9.

183. Денисова А.В. Співвідношення контролю та нагляду. *Адміністративне право і процес*. № 2 (4). 2013. С. 30-37.

184. Державне будівництво і місцеве самоврядування. Підручник. За ред. С.Г. Серьогіної.2-ге вид. переробл. та доповн. Харків: «Право», 2011. 360 с.

185. Державне управління: Європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [В.Б. Авер'янов, В.А. Дерець, А.М. Школик та ін.] ; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Юстиніан, 2007. 288 с.

186. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.

187. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст.

голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

188. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи: монографія / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2001. 656 с.

189. Деякі питання реформування державного управління України Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Стратегія, План [...] від 24.06.2016 № 474-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 55. С. 36, стаття 1919.

190. Деякі питання реалізації статті 259 Кодексу законів про працю України та статті 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»: Кабінет Міністрів України; Постанова№295-2017-пвід 26.04.2017 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 38. С. 100. ст. 1205.

191. Джерела конституційного права України. відп. ред.: Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2010. 710 с.

192. Джерела конституційного права України. / Ю.С. Шемшученко, Н.М. Пархоменко, О.В. Скрипнюк ; [та ін.] ; відп. ред.: Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2010. 710 с.

193. Джураєва О.О. Герменевтичний підхід до визначення поняття сучасної держав. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 142-146.

194. Джураєва О.О. Класифікація функцій сучасної держави. *Актуальні проблеми державиі права*. 2005. Вип. 25. С. 140-145.

195. Джураєва О.О. Функції сучасної держави: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2006. 220 с.

196. Дзюбенко О.Л. Актуальні проблеми відомчої нормотворчості. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1. Т. 1. 2 018. С. 14-18.

197. Дідич Т.О. Поглиблення взаємодії держави та громадянського суспільства як передумова вдосконалення правотворчості в Україні. *Право і громадянське суспільство*. № 3 (4). 2013. С.11-20.

198. Дмитриевцев КН. Процесс правотворчества в Российской Федерации: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Нижний Новгород, 1994. 20 с.

199. Дмитрик О.О. Співвідношення закону і підзаконних нормативно-правових актів при регулюванні фінансових відносин. *Проблеми законності*. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. 2014. Вип. 125. С. 152-159.

200. Дмитренко Г.В. Організація і здійснення державного контролю в Україні (фінансово-економічні аспекти): дис. … д. наук з держ. управління: 25.00.02. К.: 2010.

201. Додин Е.В. Доказывание и доказательства в правоприменительной деятельности органов советского управления. Киев-Одесса, 1976. 128 с.

202. Дозорець П.М. Контрольно-наглядова діяльність органів Державної податкової служби України у сфері обігу підакцизних товарів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2013. 19 с.

203. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄОБСЄ; Витяг, Міжнародний документ від 29.06.1990. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_082

204. Домбровський І., Гергелійник В. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі аспекти. *Вісник Конституційного Суду України*. № 4-5. 2011. С. 140-146

205. Дрішлюк А.І. Поняття джерела права тайого форми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 1. С. 15-19.

206. Дронов В.Ю. Освітня функція сучасної держави та особливості її реалізації приватними вищими навчальними закладами: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2018. 21 с.

207. Дубінчак В.М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб’єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2010. 20 с.

208. Дума В.В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2010. 20 с.

209. Дума В., Цимбалюк В. Правозастосування та форми його здійснення. *Правова інформатика*. 2006. № 3 (11). С. 57-60.

210. Дума В.В. Сутність та особливості правоохоронної форми правозастосовної діяльності. *Право і суспільство*. № 2. 2012. С. 3-6.

211. Дунас О.І. З'ясування сутності джерел права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*, 2013. № 6-3. Т.1. С. 5-8.

212. Дутка Г.І., Грималюк П.О. Конституційні закони в системі законодавства України. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (16). 2017. С. 18-22.

213. Дутка Г.І. Класифікація законів: реальність і перспективи. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2. 2012. С. 27-35.

214. Дутченко В.В., Арекелян М.Р., Завальнюк В.В. Герменевтика права: розвиток юриспруденції: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2014. 184 с.

215. Дюрягін І.Я. Право і управління.М.: Юрид. лит., 1981. 167 с.

216. Дюрягин И.Я. Применение норм советского права. Свердловск, 1973. 245 с.

217. Дюги Л. Конституционное право: Общая теория государства. М.: т-во И. Д. Сытина, 1908. 957 с.

218. Експертний висновок щодо проекту Закону України «Про державне стратегічне планування». URL: http://www.ukreval.org/images/news/2018-01-08-eksp-vysnovky/expertyza-proekt-ZU_04.12.2017.pdf

219. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / [редкол. О.С. Мельничук (голов.ред.) та ін.] К.: Наук. думка, 1983. Т. 6: У - Я / [уклад.: Г.П. Півторак та ін.] 2012. 568 с.

220. Європейська соціальна хартія від 18.10.1061 р. № 994_300/ URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300/ed19611018

221. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р ідентиффікатор994_062URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_062

222. Ємець І.О. Міжнародні договори України про правову допомогу в цивільних справах: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.11. Харків, 2017. 204 с.

223. Еллинек Г. Общее учение о государстве. [И.Ю. Козлихина]. СПб., 2004. 752 с.

224. Железняк Н.В. Нормотворча діяльність як форма реалізації державної правової політики: теоретичні і практичні проблеми. *Наукові записки. Юридичні науки.* Том 26. 2004. С. 29-37.

225. Жеребкін В.Є. Логіка: підруч. 10-те вид., стер. К.:Знання, 2008. 255 с.

226. Журавський В.С. Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми). К.: Парлам. вид-во, 2002. С. 229- 230.

227. Заболотна Н.Я. Нормативно-правовий договір: деякі проблеми загальної теорії. *Право.ua.* № 1. 2014. С. 17-22.

228. Заболотна Н.Я. Нормативно-правовий договір: деякі проблеми за гальної теорії. *Наше право*. № 4. 2014. С. 5-10.

229. Завальний А.М. Юридичні факти в сфері здійснення правоохоронної діяльності: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Б.в., 2007. 20 с.

230. Загайнов Л.И. Экономические функции советского государства. М.: Юрид. лит., 1968. 263 с.

231. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.

232. Загальна теорія держави і права [текст]: підручн. [М.В.Цвік, та ін.] за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2010. 583 с.

233. Загуменна Ю.О. Реалізація правоохоронної функції держави органами внутрішніх справ України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2011. 20 с.

234. Задирака Н. Теоретико-правові питання законотворчості: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2005. 16 с.

235. Законодательный процесс / [Я. Радев, К. Лазаров, Д. Станчев и др.]. София, 1985. 220 с.

236. Законотворча діяльність: Словник термінів і понять / За ред. В.М. Литвина. К.: Парламентське видавництво, 2004. 344 с.

237. Залюбовська І.К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні. Одеса: Юридична література, 2003. 104 с.

238. Залюбовська І.К. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади як засіб забезпечення законності у сфері державного управління: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2002. 20 с.

239. Заморська Л.І. Правова нормативність та її інституціоналізація в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 304 с.

240. Запотоцька О.В. Поняття та зміст дозволу як засобу публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчових продуктів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2017. № 30. Том 1. С. 111-113.

241. Запотоцька О. В. Поняття та стадії дозвільного провадження в сфері безпечності та якості харчових продуктів. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 6(21). Том 2. 2017. С. 38-41.

242. Затонский В.А. Эффективная государственность. М.: Юристъ, 2006. 286 с. (Res cottidiana).

243. Звєрєв Є.О. Деякі питання тлумачення міжнародних договорів національними судами. Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна: зб. наук. ст. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. С. 550.

244. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету на заходи з реалізації комплексної реформи державного управління від 23.10.2018 № 27-1; Рахункова палата України. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16758138/Zvit_27-1_2018.p

245. Звіт Фонду Східна Європа в рамках Програми USAID «РАДА: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво»: URL: https://www.oporaua.org/novyny/42625-verkhovna-rada-ukrainy-viii-sklykannia-1-5-roku-diialnosti

246. Здравомыслов А.Г. Функции в социологии. Философский энциклопедический словарь. М.: Сов. энцикл., 1983. 751 с.

247. Зегет В. Элементарная логика. М.: Наука, 1985. 256 с.

248. Зезека Н.О. Особливості правотворчої діяльності державної служби зайнятості України. *Форум права*. 2009. № 1. С. 168-173.

249. Зорькин В.Д. Прецедентный характер решений Конституционного Суда Российской Федерации. *Журнал Российского права*. 2004. № 12. С. 4-7.

250. Зуєва В.О., Шапенко Л.О. Реалізація функцій права: теоретико-правові аспекти дослідження. *Науковий журнал «Актуальні питання публічного та приватного права». ГО «Причорноморська фундація права»*, 2014. № 1 (06). С. 14- 19

251. Зульфугарзаде Т.Э. Правовые формы деятельности и методы осуществления функций государства. *Горный информационно-аналитический бюллетень*. 2012. № 7. С. 258-263.

252. Иванов В.В. Общие вопросы теории договора. М., 2000. 72 с.

253.Иванников И.А. Теория государства и права: учеб. М.: Юр254. литинформ, 2011. 392 с.

254. Иванов В.В. К вопросу о теории нормативного договора. *Журнал российского права*. 2000. № 7. С. 85-97.

255. Иванов В.В. Общие вопросы теории договора. М.: Эдиториал УРСС, 2000. 160 с

256. Іванова А.Ю. Законодавчий процесс і законодавча техніка у період Центральної Ради, Гетьманату та Директорії: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2005. 20 с.

257. Івчук М.Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 21 с.

258. Ігнатюк О.В. Ухвалення судових рішень судом першої інстанції в кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право).* 2 (65) 2014. С. 180-186.

259. Ильинский И.П., Щетинин Б.В. Конституционный контроль и охрана конституционной законности в социалистических странах. *Советское государство и право.* 1969. № 9. С. 40-44.

260. Кайтаева Х.И. Правотворчество в правовом государстве: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2006. 178 с.

261. Калентьева Т.А. Правовые формы реализации экономической функции Российского государства в условиях перехода к рыночным отношениям: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Самара, 2000. 235 с.

262. Калініченко О.Ф. Національна поліція України: сьогодення та перспективи реформ. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Консультат. місія Європейського Союзу. Харків, 2018. С. 49-52.

263. Калинюк С.С. Підзаконні акти місцевих органів виконавчої ввлади: проблемні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія ПРАВО. Випуск 17*. С. 52-56.

264. Калинюк С. Правові позиції Конституційного Суду України: питання теорії. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С. 193-196.

265. Капліна О. В. Правозастосовне тлумачення норм кримінально-процесуального права: Монографія. Х.: Право, 2008. 296 с.

266. Капустинський В., Волкова І. Теоретичні основи судового правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 5 (32). С. 84-93.

267. Карташов В.Н. Правовые позиции Верховного Суда РФ по поводу применения судами общей юрисдикции общепризнанных принципов и норм международного права // *Судебное правоприменение: проблемы теории и практики: Сборник статей* / Под ред. В.М. Сырых. М., 2007. С. 234.

268. Карташов В.Н. Типология профессиональной юридической деятельность: вопросы теории государства и права. *Межвузовский сборник научных работ.* Вып. 9. Саратов, 1991. С. 96.

269. Карцхия А.А Цифровизация в праве и правоприменении. *Мониторинг правоприменения*. № 1 (26). 2018. С. 36-40.

270. Касс Р. Санстейн. Легитимность конституционных судов: заметки о теории и практике. *Конституционное право: восточноевропейское обозрение*. 1997. № 2. С. 31-35.

271. Каск Л.И., Николаева Л.В. О некоторых вопросах понятия функций государства. *«Вестн. Ленингр. ун-та», Сер. «Экономика, философия, право»*, 1974. № 11. С. 103-111.

272. Каск Л.И. Функции и структура государства. [отв.ред. Д.А. Керимов]. Л.: Изд-во ЛГУ, 1969. 65 с.

273. Кашанина Т.В. Юридическая техника: учеб. М.: Норма-М, 2011. 496 с.

274. Кельман Л.М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2007. 20 с.

275. Кельман М.С. Юридична наука: проблеми методології. Тернопіль: ТзВО «Терно-граф», 2011. 492 с.

277. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права. Львів: «Новий Світ-2000», 2009. 584 с.

278.Керимов Д.А. Общая теория государства и права. Предмет. Структура. Функции. М.: Юрид. лит., 1977. 133 с.

279. Керимов Д.А. Методология права: предмет, функции, проблемы философии права: монография. 4-е изд. М.: Изд-во СГУ, 2008. 521 с.

280. Кипселиди Ю.Г. Антинаркотическая функция российского государства и гражданского общества: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 2012. 217 с.

281. Кирій Л.М. Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за дотриманням процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи: автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 15 с.

282. Кириченко О. поняття та значення органічних законів у системі законодавства україни. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. №3. С. 93-101

283. Кінаш Б.С. Конституційно-правові норми: теорія та практика реалізації: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2008. 18 с.

284. Клабан В. Сучасна система джерел права: деякі теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 24- 29.

285. Климентьєв О.П. Інформаційна функція Української держави: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2014. 216 с.

286. Клімов О.О. Деякі питання класифікації функцій держави та форм і методів їх здійснення. *Право і безпека*. 2005. № 4/5. С. 17-19.

287. Кобернюк С.В. Джерела права соціального забезпечення України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.05. К., 2014. 19 с.

288. Кобринський В.Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України: автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 22 с.

289. Ковальський В.С., Козінцев І.П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. К.: Юрінком Інтер, 2005. 192 с.

290. Ковлакас Н.В. Нравственные критерии правоприменительной деятельности: автореф. дисс. … канд. юр. наук: 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2009. 27 с.

291. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV.URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15

292. Кодекс адміністративного судочинства України: наук.-практ. комент. за загальною редакцією А.Т. Комзюка. К.: Прецедент; Істина, 2009. 820 с.

293. Козлов Ю.М. Административное право: учебн. М.: Юристь, 1999. 320 с.

294. Козюбра М. Принцип верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА: Юридичні науки*. Т. 64. 2007. С. 3-9.

295. Колоколов Я.Н. Аутентическое толкование правовых актов: поиск новых парадигм. М.: Юрлитинформ, 2010. 376 с.

296. Коломоєць О.В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 41-44.

297. Колотов Н.Г. Принятие решения как стадия процесса применения норм права: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Свердловск, 1980. 21 с.

298. Комаров С.А. Общая теория государства и права: учебник. 4-е изд., перераб. М.: Юристъ, 1998. 386 с.

299. Комаров С.А. Теория государства и права: учеб.-метод. пособие. М.: Норма, 2001. 448 с.

300. Комисаров К.И. Судебное усмотрение в в советском гражданском процессе. *Советское го-во и право*. 1969. №4. С. 49-56.

301. Конституційне право України: навч. посіб. /Н.К. Шаптала, Г.В. Задорожня. Д.: ТОВ «ЛізуновПрес», 2012. 472 с

302. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учеб. [для студ. юрид. вузов и фак.] / отв. ред. Б.А. Страшун. 2-е изд., испр. и доп. Т. 1-2. М.: БЕК, 1996. 732 с.

303. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України 1к/95-ВР. Втрата чинності від 28.06.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1к/95

304. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show

305. Концепции развития российского законодательства / [под ред. Т.Я. Хабриевой, Ю.Н. Тихомирова, Ю.П. Орловского]. М.: ОАО «Издательский дом «Городец» 2004. 848 с.

306. Копейчиков В.В. Механизм Советского государства: монография. М.: Юрид. лит., 1968. 215 с.

307. Копєйчиков М. Соціальна держава як політична реальність. Вісник *Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 216-226.

308. Кораблина О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности: общетеоретический и нравственно-правовой аспекты: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2009. 178 с.

309. Корельский В. М. Функции государства. Теория государства и права : учебник для вузов / [под ред.В. М. Корельского,В. Д. Перевалова]. 2-е изд., изм. и доп. М. : НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА·М), 2001. С. 146-156.

310. Коркунов Н.М. Русское государственное право. СПб.: [б. и.], 1892. Т. 1. 583 с.

311. Корнієнко М.В. Правоохоронна діяльність: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного у-ту. Серія Юридичні науки.* Вип.3. Т.2. 2013. С. 34-36.

312. Король В.С. Адміністративна реформа та перспективи розвитку місцевого самоврядування. *Науковий журнал: «Моделювання регіональної економіки»*. № 1 (25). Івано-Франківськ, 2015. С. 285-295.

313. Косович В. Правовий моніторинг як засіб вдосконалення нормативно-правових актів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* № 3. 2012. С. 31-43.

314. Косович В.М.Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Львів: 2015. 488 с.

315. Костенко О.М. Аналітичний інструментарій підвищення релевантності інформації. Економіка та держава. № 2. 2013. С. 23-27.

316. Костенников М.В. Порядок разработки и принятия правовых актов органов внутренних дел: учеб. пособие. М., 2001. 124 с.

317. Костюк Д. Законодавчий спам у Верховній Раді. 2018. URL: http://www.indivisibleukraine.in.ua/politika/185-zakonodavchij-spam-u-verkhovnij-radi

318. Коструба В.В. Основні особливості шведської моделі соціально-правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* Вип. 12. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2009. С. 37- 41.

319. Костюк О.М. Теоретико-правові засади нормативного тлумачення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 221 с.

320. Косюта М.В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2002. 22 с.

321. Коталейчук С.П. Теорія держави і права: навч. посібн. К.: КНТ, 2009. 320 с.

322. Котенко М.В. Роль системного тлумачення в правоінтерпретаційній діяльності Конституційного Суду України. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 61-67

323. Котенко О.А. Право як регулятор суспільних відносин*:* теоретичні питання ефективності: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 20 с.

324. Котюк В.О. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. Київ: Атіка, 2005. 592 с

325. Кравчук О.О. Акти реалізації прав і обов'язків у сфері управління державною власністю *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*: Зб. наук. праць. К.: НТУУ «КПІ», 2013. № 2 (18). С. 102-107.

326. Кравчун О.С. Механізм державного регулювання інсвестиційної діяльності в Україні. *Теорія та практика державного управління*. Вип. 3 (37). 2012. С. 323-332.

327. Краковська А.Є. Правові передумови реалізації соціальної функції держави. *«Молодий вчений».* 2015. № 2 (16). С. 172-176.

328. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. К. Юрінком Інтер, 2015. 584 с.

329. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан: дис... д-ра наук: 12.00.01. Одеса, 2009. 490 с.

330. Кривецька Л.М. Юридична природа актів тлумачення норм права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* № 4. 2011. С. 25-33

331. Крылов Н.Б. Правотворческая деятельность международных организаций. М., 1988. С. 24.

332. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651- VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17

333. Кром М.М. Введение в историческую компаративістику: учебное пособие. СПБ.: Европейский ун-т в Санкт-Петербурге, 2015. 247 с.

334. Кудря В.С. Функции правового государства, находящегося в становлении (на примере Российской Федерации): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2005. 190 с.

335. Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права: [учебник для вузов]. М.: Юрист, 1995. 297 с.

336. Кудрявцев В.О. Місце та роль підзаконних нормативно-правових актів з ядерної енергетики в системі законодавства України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано-Франківськ, 2018. 219 с.

337. Кудряченко А. Ідея правової держави в контексті європейської інтеграції України. *Віче*. 2010. № 16. С. 9-12.

338. Кузембаєв О.С.Джерела кримінально-правового регулювання в Україні: доктринальні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2017. 305 с.

339. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: монографія. Київ, 2005. 358 с.

340. Кузнецов П.У. Информационные технологии в юридической деятельности: учебник для бакалавров / 3-е изд., перераб. и доп. М.: Издательство Юрайт, 2018. 325 с.

341. Куліш А.М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Х., 2009. 467 с.

342. Курносова В.В. Судебная правоприменительная деятельность: дисс. … канд. юрид. наук. специальность: 12.00.01. Казань, 2018. 191 с.

343. Курс конституционного права Украины: [учебник] : в 2 т. / под ред. М. Баймуратова, А. Батанова и др. Х.: Одиссей, 2008. Т. 1: Общая часть. Основы теории конституционного права. 2008. 672 с.

344. Куфтирєв В.П. Суддівський розсуд у теорії права: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2009. 22 с.

345. Кучук А.М. Сучасна парадигма правоохоронної діяльності. *Держава і право: [зб. наук. праць]. Юридичні і політичні науки.* Спецвипуск. К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2005. С. 199-203.

346. Кучук А.М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2007. 22 с.

347. Лазарев В.В., Липень С.В. Теория государства и права: [учебн. для вузов]. М.: Издательство «Спарк», 1998. 448 с.

348. Лата Н.Ф. Адміністративно-правове регулювання нормотворчої діяльності органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь., 2004. 19 с.

349. Лафитский В.И. Основы конституционного строя США. М.: Издательство «Норма», 1998. 272 с.

350. Легка О. Динамічне юридичне тлумачення: практика Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право: науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2016. № 10. С. 119-123.

351. Легка О.В. Реалізація норм права: теоретико-правові аспекти. *Право і суспільство*. № 1. 2012. С. 30-33.

352. Ленгер Я.І. Закономірності розв’язання правових колізій у муніципальному праві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1. 2017. С. 22-25.

353. Ленгер Я.І. Реформування правової системи України як засіб підвищення її ефективності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01.К., 2007. 20 с.

354. Лепёшкин А.И. Фазы развития и функции Советского государства. М., 1958. 319 с.

355. Липовська Н.А. Інтерпретація концепту «державна служба» з позицій організаційного підходу. *Аспекти публічного управління. кадрова політика та публічна служба*. 2014. № 7 (7). С. 58-66.

356. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права: навч. посібн. К.: Юрисконсульт, 2006. 355 с.

357. Литвиненко І. До питання вдосконалення законтворчого процесу в Україні. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 246-256.

358. Литвиненко В.І. Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України. *Наукові праці МАУП*. 2017. Вип. 52 (1). С. 7-16.

359. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи». *Радянське право*. 1984. № 11. С. 74-76.

360. Лімська декларація керівних принципів контролю Перу; Декларація, Міжнародний документ від 01.01.1977. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/604_001

361. Лінецький С.В., Крижанівський В.П. Коментар до Регламенту Верховної Ради України. К.: Программа Рада, 2015. 730 с.

362. Липень С.В. Идеи правотворчества и правореализации в политико-правовой мысли России XIX начала XX века: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. М., 2013. 52 с.

363. Личман Л.Г. К вопросу о концепциях судебного правоприменения. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2012. С. 140-150.

364. Лобода Ю.П. Цінність держави як її соціальна сутність (теоретико-методологічні аспекти дослідження): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2001. 20 с.

365. Лозинська І.В. Правотворчість у правовій державі: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Л., 2012. 175 с.

366. Лощихін О.М. Деякі концептуальні проблеми становлення та принципи реалізації економічної політики сучасної держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2008. № 2 (76). С. 89-97.

367. Лощихін О.М. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ: Б. в., 2010. 513 с.

368. Лощихін О.М. Функції сучасної Української держави: проблеми трансформації в умовах глобальних суспільно-політичних змін. *Держава і право*

суверенної України: проблеми теорії і практики: [матеріали наук. конф. до 20-ї річниці незалежності України, Київ, 21 черв. 2011 р.] / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького.К.: Юрид. думка, 2011. С. 70-79.

369. Лукич Р. Методологія права. М.: Прогресс, 1981. 304 с.

370. Лукянець Д.М. Форми реалізації державної влади в сучасній Україні. *Правова держава: щорічник наукових праць*. Вип. 23. К., 2012. С. 233-239.

371. Луцик А.М. Адміністративні процедури у сфері оподаткування в Україні: дис ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2015. 192 с.

372. Луць Л.А. Аргументация и судебные правовые позиции. *Юридическая техника* 2013. № 7. Ч.1. С. 19-22.

373. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права: навчально-методичний посібник. К.: Атіка, 2015. 412 с.

374. Луць Л.А. Методологія правової науки: основа об'єктивності її результатів. *Науковий вісник Херсонського державного у-ту. Серія: юридичні науки.* Вип. 5. 2018. С. 7-12.

375. Луць Л.А. Роль юридичної техніки у правотворчості. Тези доповідей науково-практичної конференції. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладення* (м. Харків, 30 вересня 1 жовтня 2015 року) за заг. ред. В.В. Комарова, І.Д. Шутака. Харків, 2015. С. 27-30.

376. Луць Л.А. Сучасна українська правова наука: деякі проблеми та перспективи. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 2 (9). С. 20-27.

377. Луць Л.А.Система джерел права: проблеми і тенденції розвитку Національна держава і право в умовах глобалізації: зб. наук. статей. К.: Ін-т державиі права ім. В.М. Корецького НАН України. 2007. С. 45-52.

378. Луцький Р. П. Теоретико-правові засади формування та розвитку сучасного позитивного права: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 46 с.

379. Любашиц В.Я., Мордовцев А.Ю., Мамычев А.Ю. Теория государства и права: учебник для вузов. 2-е изд., доп. и перераб. Ростов н/Д.: Феникс, 2010. 700 с.

380. Макарова Л.М. Класифікація правових актів органів судової влади і посадових осіб: аналіз наявних і нові підходи. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. № 6. Ч. 2. 2017. С. 13-18.

381. Макіавеллі Н. Флорентійські хроніки; Державець; [пер. з італ. А. Перепадя]. К.: Основи, 1998. 492 с.

382. Малента В.С. Неофіційне тлумачення норм права: автореф. дис. … кандидата юридичних наук: 12.00.01. Київ, 2010. 20 с.

383. Малишев Б.В., Москалюк О.В. Застосування норм права (теорія і практика): навч. посібник; за заг. ред. Б.В. Малишева. К.: Реферат, 2010. 260 с.

384. Малишев Б.В. Судова практика: поняття, ознаки, структура. *Часопис Київського університету права*. 2005. № 2. С. 22-26.

385. МамайЕ.А. Эффективность правоприменительных процедур (теория, практика, техника): моногр. под ред. д-ра юрид. наук, проф. В.А.Толстика. М.: Юрлитин-форм, 2012. 224 с.

386. Манов Г.Н. Государство и политическая организация общества. М.: Наука, 1974. 319 с.

387. Манько Д.Г. Технології формалізації права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 18-21.

388. Манько Д. Щодо широкого розуміння категорії застосування права. *Публічне право*. 2011. №1. С. 130-135

389. Марочкин И.Е. Легитимность судебной власти. Проблемы законности: акад. сб. науч. тр.; отв. ред. В. Я. Таций. Х.: Нац. ун-т «ЮАУ», 2012. Вып. 118. С. 192-200. URL: http://cyberleninka.ru/article/n/legitimnost-sudebnoy-vlasti-1

390. Мартиненко П. Конституційна імплементація норм міжнародного права об’єкт судової охорони в Україні. *Українське право*. 1999. № 2 (12). С. 7-16.

391. Мартьянова Т.С. Загальнотеоретична характеристика правозастосовної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право.* 2014. Випуск 24. Том 1. С. 58-61.

392. Мартьянова Т.С. Розсуд суб'єктів правозастосовної діяльності: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2013. 23 с.

393. Мартьянова Т.С. Суб'єкти правозастосовної діяльності: особливості правового статусу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 7. С. 31-34.

394. Марущак А.В. Правові основи контрольно-наглядових повноважень Національного банку України: автореф. дис. … кандидата юридичних наук: 12.00.07. Одеса, 2015. 25 с.

395. Марченко М. П. Источники права: учеб. пособие. М.: Проспект, 2005. 760 с.

396. Марченко М.Н. Проблеми теорії держави і права. М.: 2013 р. 766 с.

397. Марченко Ю.В. Правовые формы осуществления государственных функций: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2008. 192 с.

398. Марчук В.М., Корольков О.В. Теорія держави і права: навч. посіб. К., 2012. 415 с.

399. Матвєєва Л.Г. Правоінтерпретаційна діяльність як чинник вдосконалення законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. С. 333- 338

400. Матвеева Л.Г. Транзитивність у правовій сфері: загальнотеоретичне дослідження: дис. … д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01. Одеса, 2016. 445 с.

401. Матузов Н.И. Правовая система и личность. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 293 с.

404. Машарифов С.М. Формы реализации функций государства и их класифиация. *Правовая жизнь. Вестник Таджикского национального университета (Душанбе)*. № 4 (12). 2015. С. 12-18.

405. Международное право. Общая часть: учебник / под ред. И.И. Лукашука. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Бек, 2000. 432 с.

406. Международное публичное прво. В 2-х т. т.1. Кн.1. Формирование международного права. Кн.2: Мировое сообщество / Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Аллен Пелле; [пер. с фр.]. К.Сфера. 440 с.

407. Мельниченко В.Л. Податкова функція сучасної держави: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. О., 2012. 20 с.

408. Мельничук С.М. До питання про співвідношення реформування та трансформації правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 16-17 листопада 2018 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. Ч. 1. С.15-17.

409. Мельничук С.М. Законодавча діяльність як правова форма здійснення функцій держави. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 6. С. 20-25.

410. Мельничук С.М. Інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2018. С. 41-44.

411. Мельничук С.М. Контрольна форма реалізації функцій сучасної держави Україна: теоретичні питання. *Південноукраїнський правничий часопис.* № 3. 2018. С. 3-6.

412. Мельничук С.М. Нормативно-договірна форма реалізації функцій сучасної держави Україна. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки»***.** Том 29 (68) № 6. 2018. С. 12-17.

413. Мельничук С.М. Підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна. *Закон и жизнь*. 2019. № 2. С. 82-88.

414. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика. Монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2018. 346 с.

415. Мельничук С.М. Правозастосовна форма здійснення функцій держави та публічне адміністрування: взаємозв’язок змісту правових категорій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 35. Частина І. Том 1. 2015. С. 36-39

416. Мельничук С.М. Правоохоронно-правозастосовна діяльність здійснення функцій держави: проблеми сучасного розуміння. *Інформація і право.* 2015. № 2 (14). С. 152-160.

417. Мельничук С.М. Правотворча діяльність – провідна правова форма здійснення функцій держави: теоретико-прикладний аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 5-11.

418. Мельничук С.М. Природа виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16-17 листопада 2018 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. Ч. 2. С. 26-28.

419. Мельничук С.М. Проблемні питання здійснення судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 30 листопада-1 грудня 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. Ч.1. С. 16-18.

420. Мельничук С.М. Роль моніторингу у процесі вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. *Право і суспільство*. № 5. 2018. С. 29-33.

421. Мельничук С.М. Функції сучасної держави: проблеми класифікації. *Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ 6 березня 2014 р.). Івано-Франківськ, 2014. С. 91-94.

422. Мельников Ю. И. К вопросу о соотношении «юридического процесса» и «юридической процедуры». *Актуальные проблемы юридического процесса в общенародном государстве*. 1979. Вып. 1. С. 13-15.

423. Мельничук С.Н. Формы осуществления функций государства: теоретико-прикладные проблемы определения понятия. *Альманах современной науки и образования.* 2015. № 10. С. 92-95.

424. Мельничук С.Н. Проблемные вопросы классификации форм осуществления функций государства. *Альманах современной науки и образования.* 2015. № 11. С. 58-60.

425. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї № 998_158 від 05.12.1994р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_158

426. Меркулов М.М. Проблемы экологической функции современного российского государства: теоретико-правовой аспект: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Ставрополь, 2002. 26 с.

427. Методика та інструментарій комплексного моніторингу та індикативної оцінки діяльності місцевих органів виконавчої влади і місцевого самоврядування. Фундація «Відкрите суспільство. 2010. 98 с.

428. Методологія виміру прогресу здійснення реформ у сфері юстиції в Україні: керівництво та матриці. 2016. 187 с. URL: https://pjp-eu.coe.int/documents/8870963/9761395/PRM_final_UKR.pdf/83cb90aa-1d06-4f94-

429. Михайлович Д.М. Офіційне тлумачення закону: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2003. 21 с.

430. Мицкевич А.В. Акты высших органов Советского государства. Юридическая природа нормативных актов высших органов государственной власти и управления СССР. М.: Юрид. лит., 1967. 175 с.

431. Міжнародне право. Основи теорії. В.Буткевич, В.Мицик, О.Задорожній К.: Либідь, 2002. 608 с.

432. Міжнародне публічне право. Том 1. Навчальний посібник. за заг. ред. В. Ф. Антипенка. К.: НАУ, 2012. 420 с.

433. Милушева Т.В. Исполнительная власть как форма реализации права: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2001. 22 с.

434. Милюков А.М. Экономическая функция российского государства и роль таможенных органов в ее реализации: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2006. 26 с.

435. Міністерство юстиції Республіки Казахстан: «Методичні рекомендації щодо проведення правового моніторингу нормативно-правових актів і підготовки концепції проектів НПА». URL: http: www. minijust.kz/ru/node/15896.

436. Мінка Т.П. Адміністративно-правові режими та їх забезпечення органами внутрішніх справ: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2011. 614 с.

437. Миронов В.С. Экологическая функция государства: понятие, содержание, формы и методы осуществления: сравнительный анализ на примере России и Германии: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2007. 169 с.

438. Могил С.К. Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи, органи, функції: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2003. 19 с.

439. Могілевський Л.В. Кодифікація як спосіб систематизації нормативно-правових актів у сфері правового регулювання трудових відносин. *Право і суспільство*. 2016. № 2. С. 78-83

440. Молибога М.П. Тлумачення (інтерпретація) правових норм: наукове та практичне значення: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2010. 20 с.

441. Морозов Б.П. Правоприменительное толкование уголовного закона: монография. Новосибирск: Изд-во ФКОУ ДПО СМУЦ ГУФСИН России по Новосибирской области. 2012. 192 с.

442. Морозова Л.А. Теория государства и права: учебник. [4-е изд., перераб. и доп.]. М.: Эксмо, 2011. 512 с.

443. Морозова Л.А. Функции Российского государства на современном этапе. *Государство и право*. 1993. № 6. С. 98-108.

444. Москвич Л.М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Х., 2003. 241 с.

445. Москвич Л.М. Стабільність судової практики *як*стандарт функціонування системи правосуддя. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 1. С. 28- 36.

446. Мотиль І.І. Основні внутрішні функції Української держави: монографія. К.: ТОВ «ВБ «Аванпост-Прим», 2008. 184 с.

447. Мотиль І.І. Становлення та розвиток внутрішніх функцій української держави: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2007. 20 с.

448. Муравйов В.І. Реалізація норм права Європейського Союзу у внутрішніх правопорядках держав-членів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.* № 1086. 2013. С. 58-64.

449. Мурашин О.Г. Стан та перспективи розвитку законодавчої діяльності в Україні. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 174-180.

450. Мурза В.В. Форми та методи державної контрольно-наглядової діяльності. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 110-116.

451. Надобко С.В. Форми здійснення функцій держави і права. *Досягнення вищої школи 2010.* [Матеріали VI Міжнародної науково практичної конференції, 17-25 листопада 2010р.: тези доп.]. Болгарія: Софія, 2010. Т. 11. С. 3-5.

452. Назаренко Г.В. Теория государства и права. М., 1998. 176 с.

453. Наконечный Я.Е. Мониторинг в правотворчестве: проблемы теории и практики: дис. …канд. Юрид. Наук: 12.00.01.Москва, 2008. 202 с.

454. Наливайко Л.Р. Аналіз визначення поняття «функції сучасної держави». *Право і лінгвістика*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 ч.Сімферополь: Доля, 2003.Ч. 1. С. 59-63.

455. Наливайко Л.Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Запоріжжя, 2010. 535 с.

456. Наливайко Л.Р. До питання про визначення поняття функцій держави. *Вісн. Запоріз. нац. ун-ту: [зб. наук.ст.] Юридичні науки*. 2005. № 1. С. 51-57.

457. Наливайко Л.Р. Конституційно-правова відповідальність: питання теорії та практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2000. 180 с.

458. Наливайко Л., Беляєва М. Форми здійснення політичної функції української держави. *Підприємство, господарство і право*. 2006. № 8 (128). С. 3-7.

459. Наливайко Т.В. Види правотворчості громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Вип. 21. Т. 2. С. 85-88.

460. Науменко С. Законотворча діяльність в Україні: поняття та принципи http://www.naumenko.com.ua/e-index.php?idPage_=31

461. Начала русского государственного права: ч. 2. Органы управления / А.Д. Градовский: Собрание починений в 9 томах. С. Петербург.: Типография М.М. Стасюлевича, 1904. Т.8. С. 1-510.

462. Наших А. Правотворчество: теория и законодательная техника. Под ред. Д.А. Керимова, А.В. Мицкевича. М.: Прогресс, 1974. 256 с.

463. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрямки удосконалення. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Харків, 2015. 21с.

464. Некрасова М.Е. Нормативный договор как источник права. Лекция. Москва, 2009. 40 с.

465. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства: учеб.для вузов. М., 2002. 572 с.

466. Несинова С.В. Проблеми юридичної діяльності як різновиду правової роботи в органах ДПС України. *Вісник Дніпропетровського у-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 1 (4) . С. 15-22.

467. Нефедов С.И. Экономическая функция государства в современных условиях и роль органов внутренних дел в ее осуществлении: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 1996. 24 с.

468. Нижник Н.Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе. К.: Ин-т гос-ва и права им. В.М. Корецкого, 1995. 207 с.

469. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. К.: Вид-воУАДУ. 1998. 159 с.

470. Николина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. *Серія: Юридичні науки*. 2012. № 94. С. 44-46.

471. Николина К.В. Особливості процедурних засад правозастосовної діяльності. *Часопис київського університету права*. 2012. № 2. С. 67-70.

472. Ничка Ю.В. Межі національної та міжнародної правотворчості: загальнотеоретичні аспекти (на матеріалах європейської практики): дис. … канд. юр. наук: 12.00.01. Л., 2011. 205 с.

473. Ничка Ю. Підзаконна правотворчість: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету.Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 45-49.

474. Нігреєва О. Правотворчість у контексті джерел міжнародного права. *Юридичний вісник*. 2014. № 5. С. 157-162

475. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. Т. 2 / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. К.: Аконіт. 1998. 910 с.

476. Новикова А.С. О формах реализации функций государства. *Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*. 2015. № 113. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/o-formah-realizatsii-funktsiy-gosudarstva

477. Новицкий В.А. Судебное правоприменение: понятие и проблемы соотношения с другими формами. *Вестник Ставропольского государственного университета*. 2011. № 76. С. 229-232.

478. Ноздрачев А.Ф. Пределы конкретизации законов и подзаконных актов министерствами и ведомствами СССР. *Ученые записки ВНИИСЗ*. М., 1968. Вып. 12. 125 с.

479. Носіков Д.М. Фіскальна функція сучасної держави: теоретикоправовий аспект: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2016. 20 с.

480. О порядке проведения правового мониторинга: постановление Совета Министров Республики Беларусь. 30.01.2019 № 65. URL: http://government.by/upload/docs/file730d0901b393d4e8.PDF

481. Оборотов Ю.М *Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції*: *монографія. За ред. Ю.М.* Оборотова. Одеса: Фенікс, 2012. 492 с.

482. Оборотов Ю. М. Сучасна держава: основи теорії: навч. курс. Одеса: Астропринт, 1998. 132 с.

483. Оборотов Ю.Н. Теория государства и права (прагматический курс): зкзаменационный справочник. О.: Юрид. л-ра, 2005. 184 с.

484. Оборотов Ю.Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории. О.: Юрид. л-ра, 2002. 278 с.

485. Оборотов Ю.М., Горобець К.В. Методологія правового пізнання. ЦВ: Українська юридична енциклопедія. Т 2. Філософія права. Х.: Право, 2017. С. 460- 463.

486. Обушенко Н.М. Критерії класифікації правозастосовної діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія Юридичні науки.* Випуск 3-2. Т.1. 2015. С. 46-49.

487. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд.второе. Отв.ред. М.Н. Марченко. Том 1. М.: Зеркало, 2001. 528 с.

488. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учеб. / под ред. Ю.Н. Оборотова. О.: Феникс, 2011. 436 с.

489. Общий и специальный менеджмент: Учебник. Общ. ред. А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухин. М.: Изд-во РАГС, 2001. 568 с.

490. Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду. *Вісник Конституційного Суду України*. № 6. 2013. С. 61-71

491. Овчаренко І.М. Закони у системі джерел (форм) права та їх класифікація: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2004. 16 с.

492. Окрема думка судді Конституційного Суду України Гультая М.М. щодо Висновку Конституційного Суду України № 3-в/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_v_2018_1.pdf

493. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лилака Д.Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012. URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/21

494. Окрема думка судді Мельника М.І. стосовно Висновку КСУ № 3-в/2018. URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/2441

495. Олейников С.М. Функції держави і правові форми державної діяльності. *Державне будівництво і місцеве самоврядування*. 2012. № 23. С. 150-154.

496. Олійник А. Держава (внутрішні та зовнішні напрямки діяльності, функції). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / [відп. ред. Ю.І. Римаренко та ін.]. К.: Ін Юре, 2003. Т. 1. С. 131-13.

497. Олуйко В. Парламентське право України. Проблеми теорії та практики. К.: Юрінком Інтер, 2004. 216 с.

498. Омельченко Н.Л. Конституційно-правові основи здійснення законодавчої функції Верховної Ради України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2011. 18 с.

499. Онищук І.І. Правовий моніторинг: теоретичні та прикладні засади: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2018. 554 с.

500. Онищук І.І. Теоретичні та прикладні засади моніторингу правозастосування. *Вісник національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 836. С. 161-167.

501. Оніщенко Н. Правова система як об'єкт пізнання загальнотеоретичної юриспруденції. *Право України*. 2012. С. 258-272.

502. Онопенко П.В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2005. 20 с.

503. Опрышко Н.Ф. Народно-хозяйственный комплекс: управление и право. К., 1983. 324 с.

504. Органи державної влади України: монографія. За ред. В.Ф. Погорілка. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

505. Ортинський В.Л. Правозастосовна політика у сфері захисту прав людини в контексті асоціації України до ЄС. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2015. № 824. С. 3-9.

506. Осічнюк Ю.В., Зубов В.С., Молчанов І.М. та ін. Філософія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Атіка, 2003. 461с.

507. Основы правовой информатики (юридические и математические вопросы информатики): учебное пособие. изд. 2-ое, испр., доп. / под ред.

М.М. Рассолова, В.Д. Элькина. М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ», 2007. 287 с.

508. Основы советского государства и права: учебник. науч. ред.: А.В. Карасс, И.Д. Левин. М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1947.647 с.

509. Павко Я. Поняття міжнародного договору, його джерела та суб'єкти: термінологічні аспекти проблеми. *Віче*. 2013. № 12. С. 23-26.

510. Павовян С.С. Математические методы в социальной психологии. М.: Наука, 1983. 147 с.

511. Палешник С.І. Тлумачення в судовій практиці: поняття, особливості, види: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2016. 185 с.

512. Парфенова Т.А. К вопросу о видах правотворчества в современной юридической науке. *ПРОЛОГ теория и история государства и права*. № 1. 2013. С. 14-19

513. Пархоменко Н.М. З'ясування дійсного змісту категорій «форма» та «джерело» права як передумова ефективної реалізації прав і свобод людини і громадянина. «Проблеми реалізації прав і свобод людини і громадянина в Україні»: монографія /кол. авторів; за заг. ред. Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчука. К.: ТОВ «Вид-во «Юридичнадумка», 2007. С. 216-236.

514. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 336 с.

515. Пархоменко Н.М. Договір у системі форм права України. К., 2000. С. 42.

516. Пархоменко Н.М. Реалізація права. Юридична енциклопедія: у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: Укр. енцикл., 2003. Т. 5. С. 246.

517. Пелих Н. Функції української держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 1. С. 3-6.

518. Пендюра М.М. Теорія держави і права: навч. посіб. вид. 3-тє, доп. і переробл. К.: О.С. Ліпкан, 2013. 302 с.

519. Перепелюк А.М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 224 с.

520. Перерва Ю.М.Законодавчий процес в Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2009. 19 с.

521. Петришин О. Соціально-юридична природа права. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 15-29.

522. Петришина М.О. Нормотворча діяльність в органах місцевого самоврядування в України: монографія. Х.: Право, 2011. 232 с.

523. Петришина М.О., Сасова А.Б. Становлення та розвиток інституту правового моніторингу в Україні: проблеми та перспективи. *Право і суспільство.* 2015. № 2. С. 25-31.

524. Петрова І.П. Нормотворча діяльність у МВС. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 11. С. 102-105.

525. Пефтієв О.В. Дозвільно-ліцензійний порядок організації перевезень пасажирів і вантажів автомобільним транспортом. *Часопис Академії адвокатури України*. № 17 (4). 2012. С. 1-6.

526. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. С._Петербург, 1907. 608 с.

527. Петров В.С. Советское общенародное государство: основные задачи и функции. *Советское государство и право*. 1974. № 9. С. 119-127.

528. Петров В.С. Тип и формы государства. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1967. 120 с.

529. Петров Г.И. Сущность советского административного права. Л.: Изд-во ЛГУ, 1959. 184 с.

530. Пиріжок С.Є. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль операцій з експлуатації та вибуття основних засобів: дис. … канд. екон. наук: 08.00.09. Житомир: 2012. 206 с.

531. Письменна Т.В. Внутрішній аудит у системі державного внутрішнього фінансового контролю. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream

532. Пиголкин А.С. Теоретические проблемы правотворческой деятельности в СССР: автореф. дисс. д-ра юрид. наук: 12.00.01. М., 1972. 41 с.

533. Підзаконний нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, функції, види *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 92-100.

534. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2004. 20 с.

535. Пискотин М.И. К вопросу о функциях Советского государства в современный период. *Советское государство и право*. 1958. № 1. С. 89-100.

536. Пискотин М.И. Функции социалистического государства и аппарат управления. *Советское государство и право*. 1973. № 10. С. 3-11.

537. Піхоцький В.Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики»: дис. … д-ра. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2015. 530 с.

538. Плавич В.П., Плавич С.В. Сучасна правотворчість: проблеми теорії і методології: монографія. О.: Астропринт, 2013. 274 с.

539. Плавич В.П. Феномен нормотворчості та його співвідношення із суміжними категоріями: правотворчість, законотворчість, правотворчий та законотворчий процеси. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 11-16.

540. Платон. Держава. Пер. з давньогр. Д. Коваль. К.: Основи, 2000. 355 с.

541. Плетень О.И. Деятельность правоохранительных органов СССР в период разработки и реализации политики сплошной коллективизации в 1928-1932 гг.: автореф. дисс. … кандид. исторических наук: 07.00.02. М., 2003. 16 с.

542. Плотнікова М.В. Правові акти Національного банку України як засіб державного регулювання діяльності банків в Україні: автор. дис. … кандид. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 21 с.

543. Погорелко В.Ф. Функции Советского общенародного государства. К.: Знание, 1980. 64 с.

544. Погорєлова З.О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2004. 174 с.

545. Погорєлова З.О. проблемні питання законопроектування в контексті українського та міжнародного досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право.* Випуск 32. Том 1. 2015. С. 140-145.

546. Погорілко В.Ф. Теоретичні і практичні проблеми сучасного українського державотворення. *Бюллетень Міністерства юстиції України*. 2005. №10. С. 5-17.

547. Погорілко В.Ф. Функції Української держави та їх правові основи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 1. С. 9-15.

548. Погребняк С. Основні вимоги, що випливають з принципу верховенства права. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 4 (51). С. 41-53.

549. Подорожна Т. Правова реформа як форма проведення модернізації правової системи України. *Віче*. № 14. 2014. С. 17-20.

550. Поленина С.В. Конкретизация как метод законотворчества в Российской Федерации С.33-57. Конкретизация законодательства как технико-юридичесий прием нормотворческой, интерпретационной, правоприменительной практики: Материалы Международного симпозиума (Геленджик, 27-28 сентября 2007г.). Нижний Новгород: Нижегородская академия МВД России, 2008. 1134 с.

551. Положення про Управління Держпродспоживслужби в місті, районі Мінагрополітики України; Наказ, Положення від15.02.2016. № 45. *Офіційний вісник України*. 2016. № 24. С. 791.

552. Полюга Л.М. Словник синонімів української мови. НАН України. Ін-т українознав. ім. І. Крип’якевича, Укр. мов.-інформ. фонд. 2-е вид. К.: Довіра, 2006. 477 с.

553. Понятие и виды мониторинга правоприменения. 2012. URL:https://to21.minjust.ru/ru/ponyatie-i-vidy-monitoringa-pravoprimeneniya

554. Поняття та сутність правотворчості в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 39- 46.

555. Попович Т.П., Стрічик Я.Я. Підзаконна правотворчість: теоретико-правові аспекти. *Приватне та публічне право*. № 2. 2018. С. 12-16.

556. Правознавство. Підручник. За ред. В.В. Копейчикова, А.М. Колодія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 748 с.

557. Правоохранительные органы: учебник: для вузов. Под общ. ред. Н.А. Петухова, Г.И. Загорского. изд. 5-е, перераб. и доп. Москва: Дашков и Ко, 2007. 575 с.

558. Правоохранительные органы: учебное пособие. 4-е изд. М.: ИЦ РИОР, 2009. 134 с.

559.. Правотворчество в СССР / [под ред. А.В. Мицкевича]. М.: Юрид. лит., 1974. 319 с.

560. Практика законотворення 01. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) / Загальн. ред. та упоряд. Крижанівський В.П. К.: [ФОП Москаленко О. М.], 2014. 44 с.

561. Пригара Л.І. Юридична техніка актів правозастосування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2008. 215 с.

562. Прийма С.В. Способи тлумачення норм права: загальнотеоретична характеристика. *Юрист України*. 2011. № 3 (16). С. 10-16.

563. Прилуцький С.В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10. К., 2013. 36 с.

564. Припхан І.І. Моральні аспекти судового правозастосування в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (4) . 2014. С. 46-56.

565. Присяжнюк А. Стадії контрольного провадження, що здійснюється суб'єктами державного контролю у сфері виконавчої влади. *Вісник Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка*. 2012. № 90. С. 21-24.

566. Присяжнюк А.Й. Центральні органи виконавчої влади як субєкти державного контролю. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 333-343.

567. Притченко Р.С. Суб'єкти тлумачення норм права в україні. *Правова держава*. № 5. 2002. С. 189-192.

568. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. № 2/2015. С. 43-54.

569. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой: Пер. с англ./ Общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича, Ю.В. Сачкова. М.: Прогресс, 1986. 432 с.

570. Придворов Н.А., Трофимов ВВ. Правообразование и правообразующие факторы в праве: монограф. М.: Норма: ИНФРА М., 2012. 400 с.

571. Применение подзаконных нормативных правовых актов в судебной деятельности: автореф. дис. … канд. юрид. наук / Яценко В.М. М, 2003. 22 с.

572. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: Закон України від 01.12.1994. № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. ст. 455.

573. Про вибори народних депутатів України: Закон України від 17.11.2011 р. № 4061-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 97. С. 16. Ст. 3526.

574. Про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією: Договір від 17.07.1997р. № 642_003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_003

575. Про взаєморозуміння між Міністерством соціальної політики України і Міністерством праці та пенсійної системи Республіки Хорватія у сфері праці та соціальної політики: Меморандум від 19.03.2018 № 191_001-18. *Офіційний вісник України***.** 2018. № 40. С. 345. стаття 1447.

576. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 07.03.2002 р. №3099-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2002. № 32. ст. 225.

577. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в

Організації Північноатлантичного договору)»:Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 18. С. 7. ст. 611.

578. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 6. ст. 55.

579. Про державне стратегічне планування проект Закону України 9407 від 03.11.2011.URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_

580. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. С. 50.

581. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Указ Президент України від 03.10.1992 № 493/92. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/493/92

582. Про деякі питання організації роботи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади: Указ Президента від 24.12.2010 р. № 1199/2010. *Офіційний вісник України*. 2010. № 100. С. 16. стаття 3545.

583. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1629-15

584. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. *Офіційний вісник України*. 2003 р. № 33. С. 126. Стаття 1770.

585. Про закони та законодавчу діяльність: проект закону України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua.

586. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 50-51. ст. 2057.

587. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики*:* Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 55. С. 17. Ст. 1840.

588. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 18. С. 9. ст. 470.

589. Про затвердження вимог у сфері електронних довірчих послуг та Порядку перевірки дотримання вимог законодавства у сфері електронних довірчих послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.11.2018 р. № 992-2018-п. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992-2018-%D0%BF#n484

590. Про затвердження Інструкції з ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян**:** наказ Міністерства юстиції України від 24.07.2008 р. № z0691-08. *Офіційний вісник України*. 2008. № 56. С. 93. Ст.1891

591. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012р. № v0114900-12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12

592. Про затвердження методик розроблення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), а також уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю): Постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018р. № 342-2018-п. *Офіційний вісник України*. 2018. № 40. С. 26. ст. 1407.

593. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших [...]; Постанова, Положення Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 731. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF

594. Про затвердження Положення про Інститут законодавства Верховної Ради України та його структури: Розпорядження Голови Верховної Ради України

від 04.08.2003 р. № 770. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770/03-%D1%80%D0%B3

595. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/s

596. Про затвердження Положення про помічника-консультанта народного депутата України: Постанова Верховної Ради України; Положення від 13.10.1995 № 379/95-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-94-%D0%BF

597. Про затвердження Положення про порядок укладення, виконання та денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру: Постанова; Кабінет Міністрів України від 17.06.1994р. № 422-94-п: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-94-%D0%BF

598. Про затвердження Порядку видачі експлуатаційного дозволу, форми експлуатаційного дозволу та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 930-2015-п. *Офіційний вісник України*. 2015. № 92. С. 100. ст. 3129.

599. Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 р. № 615-2011-п. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-94-%D0%BF

600. Про затвердження Порядку проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах Нацкомфінпослуг; Розпорядження, Порядок від 05.06.2014 № 1772**.** *Офіційний вісник України*. 2014. № 63. стор. 468. стаття 1751.

601. Про затвердження Порядку проведення Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту Пенсійного фонду України, фондів загальнообов’язкового державного соціального страхування: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1147-2018-п. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2018-%D0%BF

602. Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова; Кабінет Міністрів України від 18.07.2007 р. № 950-2007-п: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF/page

603. Про затвердження Типового положення про територіальні органи міністерства та іншого центрального органу виконавчої влади: Постанова Кабінету Мністрів України від 25.05.2011 р. 563-2011-п. *Офіційний вісник України*. 2011. № 41. С. 84. стаття 1677.

604. Про затвердження Типового регламенту місцевої державної адміністрації: Постанова кабінету Міністрів України від 11.12.1999р. № 2263. *Офіційний вісник України*. 1999. № 50. С. 77. Ст. 2456.

605. Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України: Верховна Рада України; Постанова від 17.03.2016р. № № 1035-VIII. *Відомості Верховної Ради.* 2016. № 14. ст.149.

606. Про звернення громадян: Закон України від02.10.1996№ 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. стаття 256.

607. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від27.02.2014№ 794-VII.*Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. стор. 828. стаття 222.

608. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 36. ст. 361.

609. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від04.04.1995 р.№ 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. ст. 134.

610. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. С. 6. ст. 376.

611. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до [...]: Указ, Концепція від 10.05.2006 р.№361/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 19. С. 23.

612. Про координацію заходів щодо здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних [...] МОН України; Наказ, Форма, Інформація [...] від 17.06.2013 р.№770. *Офіційний вісник України*. 2013. № 63. С. 137.

613. Про міжнародні договори України: Закону України від 29.06.2004 № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. ст. 540.

614. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. *Офіційний вісник України*. 1999. № 18. С. 3.

615. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. С. 170.

616. Про муніципальну варту: проект Закону України від 02.07.2015 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55192

617. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014р. №1698-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 47. С. 2051.

618. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018р. № 2469-VII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 55. С. 51.

619. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015р. №580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. С. 379.

620. Про нормативно-правові акти: проект Закону України (внесений народним депутатом України О. Лавриновичем) № 1343 від 21.01.2008 р. URL: http: rada.gov.ua.

621. Про нормативно-правові акти: проект Закону України (внесений народним депутатом України Р. Зваричем) реєстр. № 2577 від 21.02.2007 р. URL: http: rada.gov.ua.

622. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. стаття 383

623. Про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади Голови Державної служби геології та надр: розпорядження, Кабінет Міністрів України від 06.02.2019 р. № 46-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46-2019-%D1%80

624. Про оголошення конкурсу на зайняття вакантної посади заступника Державного секретаря Кабінету Міністрів України: розпорядження, Кабінет Міністрів України від 06.02.2019 р. № 44-р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2019-%D1%80

625. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від18.02.1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. ст. 303.

626. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади Кабінет Міністрів України: Постанова від 10.09.2014р. № 442. *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. С. 57.

627. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. С. 389.

628. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12

629. Про Правила підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України: постанова; Кабінет Міністрів України: URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/20808343

630. Про проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради УРСР від 24.08.1991р. № 1427-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Стаття 502.

631. Про Порядок державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи: наказ Міністерства юстиції України від 09.02.2016р. № 359/5. *Офіційний вісник України.* 2016. № 10. С. 224. ст. 471.

632. Про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України: Президент України; Указ, Положення від 15.11.2006 № 970/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 47. С. 48. ст. 3123.

633. Про прийняття європейських та міжнародних нормативних документів як національних стандартів України, змін до національних стандартів України, скасування національних стандартів України та міждержавних стандартів в Україні: *Мінекономрозвитку України*; Наказ від 30.12.2014р. № 1494. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1494731-14

634. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 2-3. ст. 12.

635. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон Українивід 16.09.2014 р. № 1678-VII. *Офіційний вісник України***.** 2014. № 75. том 1. С. 82. Ст. 2125.

636. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України, Регламент від 10.02.2010р. № 1861-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 12. С. 9. стаття 565.

637. Про Регламент Конституційного Суду України: Постанова Конституційного Суду України від 12.09.2018р. № v0001710-18. *Вісник Конституційного суду України*. 2018. № 2. С. 14.

638. Про реєстрацію народного депутата України Куренного В.К., обраного на позачергових виборах народних депутатів України 26 жовтня 2014 року в загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі: Постанова Центральної виборчої комісії від 29.11.2018 р. № 231. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0231359-18

639. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015

640. Про розгляд Звіту про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, виділених Національному агентству України з питань державної служби на керівництво та функціональне управління у сфері державної служби: Рішення; Рахункова палата від 26.02.2019 р. № 4-2. URL: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16759404/R-RP_4-2_2019.pdf?sub

641. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. С. 382.

642. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки:Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. *Офіційний вісник України***.** 2015. № 41. С. 38. ст. 1267.

643. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016 р. № 31. С. 7. ст. 545.

644. Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю): Кабінет Міністрів України; Розпорядження від 18.12.2017р. № 1020-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1020-2017-%D1%80

645. Про тимчасове закриття спеціальної виборчої дільниці, яка існує на постійній основі: Постанова Центральної виборчої комісії від 04.12.2018 р. № 240. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0240359-18

646. Про тлумачення окремих положень Указу Президента України від 27 січня 1999 року № 71/99 [...] Вищий арбітражний суд; Лист від 10.02.1999р. № 01-8/69: URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v8_69800-99

647. Про утворення Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування відомостей щодо нападів на Катерину Гандзюк та інших громадських активістів:Постанова Верховної Ради України; Склад колегіального органувід06.11.2018р. № 2605-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 46. С. 54.

648. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011р. № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. С. 1696.

649. Проблеми правового статусу міжнародних договорів України у системі джерел конституційного права України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 69-78.

650. Проблеми сучасної конституціоналістики: навч. посіб. / М. П. Орзіх та ін.; за ред. М. П. Орзіха; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Київ: Юрінком Інтер, 2011. 267 с.

651. Проблемы теории государства и права: учеб. / под ред. А.В. Малько. М.: Юрлитинформ, 2012. 592 с.

652. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право*:* навч. посібник. К.: КНТ, 2008. 280 с.

653. Протасов В.Н. Теория государства и права. Ученик для бакалавров. М.: Издательство Юрайт, 2014. 495 с.

654. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія / За заг. ред. С. Чернова,

В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса, Й. Ввайнхардт, Р. Андрюкайтене. Запоріжжя: ЗДІА, 2016. 606 с.

655. Пунько О.В. Функції правозастосовних актів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. Випуск 31. Том 1. 2015. С. 34-36

656. Рабінович П.М., Гончаров В.Г. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 3. С. 120-129.

657. Рабінович П.М. Конституційний принцип верховенства права. *Юридичний вісник*. 1997. № 3. С. 66-69.

658. Рабінович П.М. Людські потреби – глибинний визначальний чинник праворозуміння. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 4 (79). 2014. С. 14-24.

659. Рабінович П.М. Методологія правознавства: проблеми плюралізації. *Вісник Академії правових наук України*. 1995. № 3. С. 81-88.

670. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посібн.. Львів: Край. 2008. 224 с.

671. Рабінович П.М. Потребовий підхід - безальтернативний інструмент виявлення соціальної сутності права і держави. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії* / голов. ред. С.В. Ківалов; МОН України, ОНЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2009. Т. 8. С. 45-53.

672. Рагуліна К.А. Нормативний договір як особлива форма існування правових норм. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* Випуск 29. 2015. С. 179-190.

673. Радейко Р.І. Безпосередні та опосередковані форми лобіювання у правотворчій діяльності (на прикладі законодавчої діяльності Верховної Ради України). *Часопис Київського університету права*. 2013. №4. С. 74-78.

674. Радейко Р.І. Особливості формалізації права як стадії правотворчого процесу. *Вісник національного у-та «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки*. № 801. 2014. С. 81-85.

675. Радейко Р.І. Формалізація як метод дослідження правових явищ. *Вісник національного у-та «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки*. № 810 (4). 2014. С. 86-93.

676. Радіонова Л.О. Філософія: навч. посібн. Харків: ХНАМГ, 2006. 142 с.

677. Радченко К.Н. Участие русской православной церкви в реализации функций государства: теоретико-правовое исследование: автореферат дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2011. 22 с.

678. Радько Т.Н. Основные функции социалистического права: учеб. пособие. Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1970. 144 с.

679. Радько Т.Н. Теория государства и права в схемах и определениях: учебное пособие. М. Проспект, 2011. 135 с.

680. Ратушна Б.П. Дефекти мотивування рішень суду в цивільному процесі України. *Науковий вісник Львівської комерційної академії*. 2015. С. 433-440.

681. Рафиков Р.Р. Судебное правоприменение: теоретико-правовой анализ: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Нижний Новгород, 2006. 21 с.

682. Резніченко С.В. Договір як джерело конституційного права України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 1999. 20 с.

683. Рекомендації щодо колективних договорів № 91 прийнятій від 29.06.1951 р. № 993_231. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_231.

684. Рибалкін А.О. Нормотворчість органів внутрішніх справ (аспекти загальної теорії) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Х., 2005. 18 с.

685. Ринда В.В. Прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль за провадженням дізнання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2012. 16 с.

686. Риндюк В.І. Нормотворча діяльність: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2009. 162 с.

687. Ришелюк А.М. Законотворчий процес в Україні: Навч. посіб. К.: Вид-во НАДУ, 2004. С. 82

688. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/98 від 25.03.1998р.у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії [...].URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-98

689. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 17 жовтня 2002 р. № 16-рп/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 43. Ст. 1984.

690. Рішення Конституційного Суду Українуу справі за конституційним поданням Верховного Суду України [...] Конституційний Суд; Рішення № 15-рп/2004 від 02.11.2004р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. С. 41. Ст. 2975.

691. Рішення Верховного Суду України стосовно результатів другого туру виборів Президента від 03.12.2004 р. [...]. URL: http://khpg.org/index.php?id=1103190408

692. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України [...] Конституційний Суд; Рішення від 05.10.2005р. № 6-рп/2005. *Офіційний вісник України.* 2005. № 41. С. 31.

693. РішенняКонституційного Суду України № 9-рп/2007від 16.10.2007 р. у справі за конституційним поданням Міністерства юстиції України [...]. URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/556

694. Рішення Конституційного Суду Україні№ 8-рп/2009від 28.04.2009р. у справі за конституційним поданням Президента України [...]. URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/568

695. Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2009 від 30.09.2009 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича [...]. URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/583

696. Рішення Конституційного Суду України № 26-рп/2009 від 19 жовтня 2009 р.у справі за конституційними поданнями Президента України та 48 народних депутатів України [...]. URL: http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=75929;

697. Рішення Конституційного суду Латвійської Республіки від 13 травня 2010 року у справі № 2009-94-01. [...]. URL: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/verd_2009-94-01.htm.

698. Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2012 від 20.01.2012 р. у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області [...]. URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/641

699. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2012 від 25 січня 2012 р.у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України [...]. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12

700. Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/2012 від 12.04.2012 р.у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича [...]. URL:http://www.ccu.gov.ua/docs/648

701. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2013 від 05.02.2013 р. у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Ліхтнер Бетон Львів»[...]. URL: http://www.ccu.gov.ua/docs/658

702. Рішення Конституційного суду України № 2-рп/2013 від 29.05.2013 р. у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України [...]. URL:http://www.ccu.gov.ua/docs/659

703. Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2013 від 11.07.2013 р.у справі за конституційним зверненням Приватного малого підприємства-фірми «Максима» [...]. URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/6-rp/2013.pdf

704. Рішення Конституційного Суду України № 5-рп/2014 від 15.05.2014 р. у справі за конституційним поданням 101 народного депутата України [...].URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/5-rp/2014.pdf

705. Рішення Конституційного Суду України. № 2-рп/2015 від 31.03.2015 р у справі за конституційним зверненням громадянина Третяка Андрія В’ячеславовича [...].URL:http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/2-rp/2015.pdf

706. Рішення Конституційного Суду України № 4-рп/2015 від 13.05.2015 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Сердюка Вадима Леонідовича [...]. URL:http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/4-rp/2015.pdf

707. Рішення Харківського окружного адміністративного суду 07.11.2018 р. № 2040/6446/18. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/77658510/

708. Родионова О.В. Социальная функция современного государства: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2007. 353 с.

709. Розробка проектів нормативно-правових актів відповідно до методики вирішення проблем**.** К., ФОП Москаленко О.М., 2012. 180 с.

710. Романов Я.В. Підзаконні акти: загальнотеоретична характеристика. автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.0.1. Харків, 2015. 20 с.

711. Романова Г.В Подзаконные правовые акты и их реализация. автореф. дис. … канд. юрид. наук спеціальність 12.00.01. Казань, 2006. 24 с

712. Рубан Н.І. Аудит ефективності виконання бюджетних програм в системі державного фінансового контролю України: дис. канд. екон. наук: 08.04.01. К.: 2006.

713. Рябова Е.В. Функция обеспечения правопорядка в период формирования правового российского государства: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 2005. 206 с.

714. Рябченко Т.О. Категорія «референдна правотворчість» у теорії права. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. № 6 (92). 2009. С. 66-74.

715. Савенко В.В. Закон у структурі правової реальності: філософсько-правовий аналіз: дис. д-ра. юрид. наук 12.00.12. Львів, 2017. 412с.

716. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції. *Право України*. 1999. № 2. С. 3-9.

717. Савченко І. Моделі соціальної держави та умови їх запровадження в Україні. Зб. наук. пр. НАДУ при Президентові України/ за ред. В.І. Лугового, В. Князєва. К.: Вид-во НАДУ, 2004. Вип. 1. 500 с.

718. Сало В.І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2008. 220 с.

719. Самощенко И.С. О правовых формах осуществления функций Советского государства. *Советское государство и право*. 1956. № 3. С. 81-91.

720. Сапун В.А. Юриспруденция XXI века: горизонты развития : [очерки]; [под ред. Р.А. Ромашова, Н.С. Нижник]. СПб.: Санкт-Петербургский ун-т МВД Росии, 2006. 657 с.

721. Селіванов А. Характерні ознаки доктринального верховенства та незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України.* 2011. № 4-5. С. 50-56.

722. Семенюк Е.П. Общенаучные категории и подходы к познанию. Л.: Вища школа, 1978. 176 с.

723. Семигіна Т. Соціальна політика економічно розвинутих країн в умовах глобалізації. Магістеріум. Випуск 15: *Соціальна робота і охорона здоров'я.* К., 2004. С. 79-84.

724. Семикин Д.С. Судебные акты в системе правовых актов современной России: общетеоретический аспект. дисс….канд. юрид. наук. 12.00.01. Саратов, 2008. 203 с.

725. Семьянов Е.В. Судебное правотворчество: вопросы общей теории права: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2005. 22 с.

726. Сенякин И.Н. Правотворчество и законодательство. Теория государства и права, курс лекций; изд. 2-е перераб. и дополн. / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. М., 2002. С. 412.

727. Сенякин И.Н. Специализация и унификация российского законодательства. Саратов, 1993. С. 6, 60-61.

728. Сергієнко Н. Взаємодія міжнародного та національного права в практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду*. 2004. № 6. С. 116.

729. Сердюк В. Еволюція функцій держави в процесі розвитку суспільства. *Юридична Україна*. 2006. № 12. С. 21-27.

730. Сердюк І.А. Акт безпосередньої реалізації норм права: поняття, особливості та види. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. № 2. 2016. С. 22-28 .

731. Серебро М.В. Сучасна держава як цінність: загальнотеоретичне дослідження: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2017. 200 с.

732. Сидор М.Я. Договірно-правова форма в системі взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО. Випуск 30. Том 2. 2015. С. 75-81.

733. Сидоренко Сергій. Концепція розвитку охоронної діяльності. Створення резервної системи безпеки України. Українська федерація професіоналів безпеки. Всеукраїнське об'єднання організацій роботодавців охоронної галузі. URL: http://ufpb.kiev.ua/index.php/all-news/68-kontseptsiji-rozvitku-okhoronnoji-diyalnostistvorennya-rezervnoji-sistemi-bezpek

734. Синєокий О.В. Прокуратура України як контрольно-наглядова інституція у сфері боротьби зі злочинністю: навч. посібник. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. 120 с.

735. Синицький П.В. Контрольно-наглядова діяльність державної служби охорони при МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2010. 18 с.

736. Сырых В.М. История и методология юридической науки: учебник. М.: Норма: ИНФРА-М, 2012. 464 с.

738. Сырых В.М. Проблемы теории государства и права: учеб.пособие / [под. ред. В.М. Сырых]. М., 2008. 528 с.

739. Сырых В.М. Социология права: учебное пособие/ В.В.Глазырин, Ю.И.Гревцов и друг. под. ред. В.М. Сырых. М.: Юр. Дом «Юстидинформ 2001. 480 с.

740. Сырых В.М. Теория государства и права: ученик для вузов. 5-е издание, стереот. М.: АО «Юстицинформ», 2006. 704 с.

741. Сим А.В. Функция охраны прав и свобод личности в современном Российском государстве: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Нижний Новгород, 2004. 203 с.

742. Сиринько В.А. Правоприменительная деятельность органов исполнительной власти: современные проблемы эффективности и совершенствования законодательства: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.14. Воронеж, 2004. 238 с.

743. Сірко Б.П. Наглядова діяльність транспортного прокурора: сучасний стан і перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. О., 2011. 20 с.

744. Скакун О.Ф. Загальна теорія права і держави: проблематизація та переосмислення метатеорії. *Бюлетень МЮ України*. 2012. № 4 (126). С. 27-36.

745. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): підр. Харків: Еспада, 2006. 776 с.

746. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. вид.4-те, доп. і переобл. Київ: Правова єдність: Алерта, 2014. 524 с.

747. Сковронський Д. Взаємовплив та взаємозв'язок громадянського суспільства і держави як єдиної цілісності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки : збірник наукових праць*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 861. С. 185-192.

748. Сковронський Д.М. Соціальна держава в умовах політичних та економічних трансформацій: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2013. 22 с.

749. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. К.: «МП Леся», 2007. 716 с.

750. Скомороха В.Є. Практика Конституційного Суду України як засіб імплементації європейських стандартів прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 5. С. 64.

751. Скрипнюк О. Верховенство права і демократія: концептуальні питання взаємозв'язку. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 2 (53). С. 13-23.

752. Скрипнюк О.В. Правова, соціальна держава в Україні: конституційні основи та тенденції розвитку. *Правова держава*. 2001. Вип. 12. С. 186-197.

753. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України: монографія. К.: Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2000. 600 с.

754. Слинько Д.В. Основні риси та структура правозастосовної діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія: право*. Випуск 20. 2015. С. 21-24.

755. Слинько С.С. Правотворча політика держави в сучасних умовах активізації правотворчої діяльності. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4 (44). С. 79-83.

756. Сліденко І.Д. Тлумачення конституції: питання теорії і практики в контексті світового досвіду: наукове видання. Одеса: Фенікс, 2003. 233 с.

757. Слідчими СБУ оголошено про підозру співробітникам Збройних сил РФ та Прикордонної служби ФСБ. 2019. URL: https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/5769#.iBTIfgVi.dpbs

758. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. Київ, 2006. 367 с.

759. Словник іншомовних слів [Київ. Міська держ. адмін.; уклад. Л.О. Пустовіт [та ін.; за ред. Любові Пустовіт]. К.: Довіра: Рідна мова, 2000. 1017 с.

760. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; [за ред. І. К. Білодіда]. К.: Наукова думка, 1970-1980.

761. Смірнова О.М. Визначення поняття державного регулювання психологічного захисту у сфері цивільного захисту України. *Теорія та практика державного управління*. Вип. 2 (41). 2013. С. 1-7.

762. Смородинський В.С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків**,** 2001. 24 с.

763. Современный законодательный процесс: основные институты и понятия / [А.Г. Гузнов, А.А. Кененов, Т.Е. Рождественская]. Смоленск: Траст-Имаком, 1995. 92 с.

764. Соколов Н.Я. Формы участия народных масс в совершенствовании социалистического законодательства: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 1966. 20 с.

765. Соколова А.А. Социальные аспекты правообразования: автореф. дисс. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. Мн., 2003. 36 с.

766. Соколова А.А. Социальние аспекти правообразования минск: Европейський ГУ, 2003, 160 с.

767. Соловьева А.В. Экономическая функция государства в сфере жизнедеятельности коренных малочисленных народов Севера: на материалах Магаданской области: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2005. 179 с.

768. Соціологія: підручник з-тє видання / за ред. В.Г. Городяненка. Київ: ВЦ Академія, 2008. 544с.

769. Стецик Н.В. Технологія судової правотворчості: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів: Б.в., 2011. 16 с.

770. Степанков В.Г. Правовая позиция: общетеоретические и прикладные: дис... канд. юрид. Н. Новгород, 2003. 186 с.

771. Стременовський С.М. Підзаконна правотворчість: наукові підходи. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія*». Випуск № 2. 2017. С. 55-64.

772. Стрибко Т.І. Загальнотеоретичне визначення договору: поняття та сутність. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 96-100.

773. Стрибко Т.І. Нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Одеса, 2016. 28 с.

774. Стороженко Д.Е.. Способы правоприменения: критерии их выделения и классификации. *Вестник Волгогр. гос. ун-та. Сер. 5, Юриспруд*. 2010. № 2 (13). С. 218-224.

775. Студеникина М.С. Государственный контроль в сфере управления. Проблемы надведомственного контроля. М.: Юрид. лит., 1974. 160 с.

776. Суд,правоохоронні та правозахисні органи України : [підручник] / За ред. В.Т. Маляренко. К. : Юрінком Інтер, 2004. 376 с.

777. Судова реформа в Україні реалізована неуспішно - опитування експертів/ URL: https://www.unian.ua/society/10372041-sudova-reforma-v-ukrajini-realizovana-neuspishno-opituvannya-ekspertiv.html

778. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування: у 2 кн. Кн. 1: монографія / В.Д. Бринцев. Х.: Право, 2013. 392 с.

779. Сурилов А.В. Теория государства и права: учебн. пособие. К.; Одесса: Выща школа,1989. 439 с.

780. Сурмин Ю.П., Тюленков М.В. Методология и методы социологических исследований: учебное пособие. К.: МАУП, 2000. 304 с.

781. Сутність та особливості правоохоронної форми правозастосовчої діяльності. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 3-6.

782. Суходубова І.В. Динамічне тлумачення як засіб адаптації текстуальної форми законодавства до змін суспільних відносин. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* 2014. № 2. С. 264-272.

783. Сухонос В.В. Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні. Суми: ВТД «Університетська книга», 2003. 320 с.

784. Сухонос В.В. Теорія держави і права: навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с.

785. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів; словосполучень / уклад.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с.

786. Тарановский В.Ф. Учебник энциклопедии права. Юрьев, 1917. С. 374-390. URL: http://www.litres.ru/ f-taranovskiy/uchebnik-enciklopedii-prava/.

787. Тарасова Л.Н. Проблемы правомерности в правотворчестве международных организаций. *Тамбов: Грамота,* 2013. № 12 (38): в 3-х ч. Ч. I. С. 181-185.

788. Тарасов О. Міжнародна правосуб'єктність людини в практиці ньюрнберзького трибуналу. *Проблеми законності*. 2011. № 115. С. 200-206.

789. Тарасов О.В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві. автореф. дис. … д-ра. юрид. наук: 12.00.11. Харків, 2014. 43 с.

790. Тарахонич Т.І. Методологічні засади правового регулювання і правового впливу та їх взаємозв'язок із суміжними правовими категоріями. Дія права: інтергративний аспект: монографія / [відп. ред. Н.М. Оніщенко]. К.: Видавництво «Юридична думка», 2010. 360 с.

791. Тацій В.Я., Грошевий Ю.М. Правові засоби охорони Конституції. *Вісник Академії правових наук України*. 1995. № 3. С. 35-42.

792. 793. Темченко В. Функції держави із забезпечення прав людини у ринковій економіці. *Право України*. 2003. № 5. С. 47-51.

793. Тенненбаум В.О. Введение в общую теорию государства. Саратов; Саратовский унив-т, 1976. 112 с.

794. Теоретичні аспекти бюджетної правотворчості. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 11. С. 23-27.

795. Теорія держави *і*права. Академічний курс: підручник. ред. О.В.Зайчук,Н.М. Оніщенко. К.: Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

796. Теорія держави та права: навч. посіб. / [Є.В. Білозьоров, В.П. Власенко, О.Б. Горова, А.М. Завальний, Н.В. Заяць та ін.]; за заг. ред. С.Д. Гусарєва, О.Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

797. Теорія держави і права: навч. посіб. / С.К. Бостан, С.Д. Гусарєв, Н.М. Пархоменко, Л.М. Бостан, Н.В. Заяць. К.: Академія, 2013. 346 с.

798. Теорія держави і права: навч. посіб. Головко О.М., Погрібний І.М., Волошенюк О.В. та ін. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 277 с.

799. Теорія держави та права: підручник. За заг. ред.Є.О. Гіди. К.: ФОП О.С. Ліпкан, 2011. 576 с.

800. Теорія держави і права: підручник. Машков А.Д. Київ: Дакор, 2015. 491 с.

801. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2015. 368 с.

802. Теория государства и права: курс лекций / М.И. Байтин, Н.А. Баринов, Ф.А. Григорьев и др. ; [под ред.: А.В. Малько, Н.И. Матузов]. Саратов: Изд-во Сарат. ВШ МВД РФ, 1995. 560 с.

803. Теория государства и права. М.: Юристъ, 1996. Ч. 1: Теория государства / [под. ред. А.Б. Венгерова]. М.: Юристъ, 1996. 256 с.

804. Теория государства и права. 2-е изд., перер. и доп.; под ред. Козлова В.А. Л., 1987. 550 с.

805. Теория государства и права: учебн. / Н.И.Матузова, А.В. Малько. М.: Дело, 2013. 528 с.

806. Теория государства и права: учебник. Х.: ООО «Одиссей», 2006. 478 с.

807. Теория менеджмента: учебник и практикум для академического бакалавриата / В.Я. Афанасьев [и др.]; отв. ред. В.Я. Афанасьев. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Издательство Юрайт. 665 с.

808. Теремко С. Соціологія. К.: Лібра, 2001. 358 с.

809. Терлецький Д.С. Трансформація, інкорпорація та імплементація норм міжнародного права: теоретичний аналіз. *«Молодий вчений».* №7 (47). 2017. С. 395-400.

810. Тесленко М.В. Судебный конституционный контроль в Украине: монография. К.: Ин-т государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2001. 344 с.

811. Тимченко Л.Д., Кононенко В.П. Міжнародне право: підручник. К.: Знання, 2012. 631 с.

812. Тимченко С.М. Удовика Л.Г. Глобалізація і право: напрями впливу і тенденції розвитку. *Вісник Запорізького національного університету*. №1. 2009. С. 6-22.

813. Тисянчин В.М. Правові форми здійснення економічної функції держави: теоретичні і практичні аспекти: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Л., 2011. 16 с.

814. Титаренко Л. Становлення, розвиток та перспективи соціально орієнтованої держави в Україні. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2010. Вип. 41. С. 132-140.

815. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс: полный курс. М.: Изд-е г-на Ю.А. Тихомиров, 1998. 1150 с.

816. Тихомиров Ю.А. Как применять закон: практ. пособ. М.: Известия, 1993. 60 с.

817. Тихомиров Ю.А. Коллизионное право:учебное и научнопрактическое пособие. М, 2000. 394 с.

818. Тихомиров Ю.А. Конституция, закон, подзаконный акт. М.:Юрид. лит., 1994. 136 с.

819. Тихомиров Ю.А., Котелевская И.В. Правовые акты: учеб.-практ. и справ. пособие. М.: [б.и.], 1999. С. 33.

820. Тихомиров Ю.А. Публичное право: учеб. М.: Издательство БЕК, 1995. 339 с

821. Тихомиров. Ю.А. Теория закона. М.: Наука, 1982. 256 с.

822. Ткач М.П. Державне регулювання і державне управління: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 110-113

823. Ткаченко В.Д. Функції держави. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. освіти / [М. В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.] ; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2002. С. 68-84.

824. Ткаченко С.В. Правовые реформы в России: проблемы рецепции западного права. Самара, 2007. URL: http:// www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum6743/ item6765.html

824. Ткаченко Ю.Г. Толкование юридических норм в СССР: автореф. дис. … докт. юрид. наук: 12.00.01. М., 1950. 26 с.

826. Ткачук О.С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: дис. … доктора юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2016. 547 с.

827. Ткачук П.М. Правові позиції Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 1. С. 10-21.

828. Тлумачний словник. Українська мова: Енциклопедія. [Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

829. Тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. І.М. Забіяка]. К.: Арій, 2007. С. 468.

830. Тодика Ю.М. Конституційне право України. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.

831. Тодика О. Концепція “відкритої держави” і проблеми здійснення народовладдя. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 2 (45). С. 43-51.

832. Тодика Ю.М. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом. *Вісник Академії правових наук України*. Х.: Право, 2001. № 2 (25). С. 51-59.

833. Токар-Остапенко О.В. Кризові тенденції у діяльності Верховної Ради України. *Аналітична записка*. *Серія «Політика»*. 2014. № 11. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1606/

834. Толмачева Н. Н. Мониторинг закона – от практики к теории. *Право и экономика*. 2006. № 7. С. 3-11.

835. Томин В.А. Правотворческая деятельность субъектов Российской Федерации: учебное пособие. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2017. 96 с.

836. Тополевський Р.Б. Системні зв’язки юридичних джерел права: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2004. 19 с.

837. Трофимов В.В. Проблема формирования юридической конструкции: от правообразующих факторов к правотворческому результату. *Юридическая техника. Нижний Новгород*, 2013. № 7 (ч. 2). С. 26-38.

838. Труднощі визначення або які ознаки регуляторного акта: За матеріалами Круглого столу з проблемних питань застосування Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» при вирішенні адміністративних спорів. URL: http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121205

839. Туманов С.Н. Формы, методы и способы осуществления внешних функций Российского государства: проблема понятия и соотношения. *Конституционное и муниципальное право*. 2013. № 1. С. 25-28.

840. Тюленев В.Г. Правовые формы осуществления хозяйственно-организаторской функции Советского государства на современном этапе: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 1983. 24 с.

841. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про заходи зміцнення довіри і безпеки. *Офіційний вісник України*. 2015. № 57. № 35. 2015. ст. 1031. стор. 279. стаття 1891.

842. Удовика Л., Ганзенко О. Правові засоби правотворчості в контексті інтеграції України в ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 201- 205.

843. Ухвала Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Кіровської міської ради Донецької [...] Конституційний Суд; Ухвала від 31.03.2010 р. № 15-у/2010. *Вісник Конституційного суду України*. 2010. № 3. С. 85.

844. Ушаков А.А., Реутов В.П. Социально-управленческая природа применения права. *Применение советского права*: Сб. уч. труд. Вып. 30. Свердловск, 1974. С. 8-9.

845. Фальковський А.О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.12. Одеса, 2011. 17 с.

846. Фаткулин Ф.Н. Проблемы теории государства и права: учебн. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1987. 207 с.

847. Фатхутдінов В.Г. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2006. 16 с.

848. Федоренко В.Л. Рішення всеукраїнського референдуму та їх юридична природа : проблеми конституційної теорії та практики. *Вибори та демократія*. 2010. № 4. С. 4-10.

849. Філософський енциклопедичний словник. За ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

850. Философский словарь. Под ред. И.Т. Фролова. 7-е изд., перераб. и доп. М.: Республика, 2001. 719 с.

851. Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. М.: ИНФРА-М, 2003. 576 с.

852. Фокин В.М. Правоохранительные органы Российской Федерации: учебник. М.: «Былина», 2001. 223 с.

853. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: підручник 2-е вид., переробл. та допов. К.: Юрінком Інтер, 2004. 510 с

854. Фрицький Ю.О. Проблеми правового регулювання виконавчої влади та системи її органів в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 69-78.

855. Хамула П.І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2015. 235 с.

856. Хартія Європейської безпеки. ОБСЄ; Хартія, Міжнародний документ від 19.11.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_166

857. Хисматулин Р.С. Современные проблемы судебной деятельности по делам несовершеннолетних: дисс. … д-ра юрид. наук: 12.00.09. Уфа, 2002. 457 с.

858. Хмарук Т.В. До питання щодо незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. С. 167- 174

859. Хольченков О.М. Контрольне провадження в діяльності податкової міліції: автореф. дис ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х ., 2005. 20 с.

860. Хома Н.М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 618-623.

861. Хомюк Н.С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 217 с.

862. Христова Г. До питання про зміст принципу остаточності рішень і висновків Конституційного Суду України у світлі конституційно-правової реформи. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 4. С. 49-56.

863. Христова Г.О. Юридична природа актів Конституційного Суду України: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2004. 20 с.

864. Хусаинова О.В. Правоприменительная деятельность органов государственной власти: оценка эффективности, основные направления совершенствования (теоретико-правовой аспект): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Казань, 2009. 161 с.

865. Цвік М.В. Конституційні проблеми розподілувластей. *Вісник Академії правових наук України*. 1993. № 1. С. 61.

866. Цвік М.В. Верховенство права в контексті прав людини. *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-ї річниці Конвенції про захист прав людини і основних свобод*: матеріали міжнар. наук.-практ.конф.: у 2 ч. Х., 2000. Ч. 1. С. 49-53.

867. Цесар І.А. Правові основи розвитку сучасної демократичної держави: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Острог, 2012. 206 с.

868. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15

869. Циганов О.Г. Адміністративні послуги у сфері правоохоронної діяльності України: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2018. 587 с.

870. Ціцерон Марк Туллій. Про державу. Про закони. Про природу богів / Марк Туллій Ціцерон ; [пер. з лат. В. Литвинов]. К.: Основи, 1998. 478 с.

871. Цуруль О.А. Менеджмент у державних організаціях: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2002. 142 с.

872. Чабур С.В. Функціонування механізму правотворчості: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Івано-франківськ, 2018. 22 с.

873. Чепік-Трегубенко О.С. Теоретико-правові проблеми становлення відкритого суспільства в Україні в умовах глобалізації. *Форум права*. 2014. № 3. С. 417-422. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_3_70.pdf

874. Чепульченко Т.О. Фактори впливу правотворення на ефективність регулювання суспільних відносин. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: збірник наукових праць*. 2016. № 1/2 (29/30). С. 173-177.

875. Червонюк В.И. Теория государства и права: учеб. пособие. М.: ИНФРА-М, 2009. 704 с.

876. Черданцев А.Ф. Правовое регулирование и конкретизация права. *Применение советского права.* Сб. уч. труд. Вып. 30. Свердловск, 1974. С. 15-37.

877. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: учебник для вузов. М.: Юрайт,1999. 429 с.

878. Черданцев А.Ф. Толкование права и договора. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 381 с.

879. Черноголовкин Н.В. Теория функций социалистического государства. М.: Юрид. лит-ра, 1970. 215 с.

880. Чесноков А.С. Исполнительная власть в Российской Федерации: теоретико-правовой анализ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. М., 2001. 24 с.

881. Чиркин В.Е. Контрольная власть. *Государство и право*. 1993. № 4. С. 10- 18.

882. Чиркин В.Е. Современное государство. М.: Междунар. отношения, 2001. 416 с.

883. Чичерин Б. Н. Собственность и государство. Ч. 2. М.: Тип. П. И. Брискорн, 1883. 463 с.

884. Чмиленко, Ф.О., Жук Л.П. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень». Д.: РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

885. Чхиквадзе В.М. Развитие народной сущности социалистического государства. *Советское государство и право*. 1966. № 10. С. 3-17.

886. Чхиквадзе В.О., Фарберов Н. О социалистическом государстве. *Коммунист*. 1967. № 5. С. 14-24.

887. Шай Р.Я. Принципи та форми реалізації функцій держави. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, 2014. URL: http://ena.lp.edu.ua

888. Шай Р.Я. Роль і місце правоохоронних органів у правовій державі. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 496-508.

889. Шакун В.І., Колодій А.М. Правова система – основа державно-правової реформи в Україні. *Державно-правова реформа в Україні*. Матеріали науково-практичної конференції. К., 1997. С. 123-125.

890. Шамрай В.В. До питання доктрини співвідношення міжнародного договору та конституційного права в умовах європейської інтеграції. *Право і громадянське суспільство*. № 2. 2015. С. 22-32.

891. Шевчук І.М. Правові позиції Конституційного Суду України. *Форум права.* 2012. № 4. С. 1064-1069.

892. Шевчук О.М. Адміністративно-правове регулювання державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в Україні. автореф. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2016. 42 с.

893.. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: дис. … д-ра. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2008. 374 с.

894. Шевчук С.В. Процесуальні основи конституційної демократії: концепція «належної правової процедури». *Українське право*. 1999. № 2 (12). С. 32-42.

895. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. К.: Реферат, 2007. 640 с.

896. Шевчук С.В. Творча роль судді у процесі тлумачення конституції. *Вісник конституційного Суду України*. 2008. № 4. С. 100-109.

897. Шевчук С. Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту. *Право України*. 2000. № 2. С. 45-48.

898. Шейко В.М., Кушнаренко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. [5-те вид., стер.]. К.: Знання, 2006. 308 с.

899. Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади реформування правової системи України. *Правова держава*: [щорічник наук. праць]. 1996. Вип. 7. С. 50-56.

900. Шемшученко Ю.С. Основи конституційного ладу України. Конституційне право України. Академічний курс: підруч. для вищ. навч. закл.: у 2 т. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 2. К.:Юридична думка, 2008. С. 11-28.

901. Шерьязова А.С. Взаимоотношения государственных органов и общественных объединений: конституционно-правовой аспект: автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Челябинск, 2011. 30 с.

902. Шестак В.С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2002. 18 с.

903. Шестопалова Л., Мельничук М. Особливості нормотворчості в органах внутрішніх справ. *Вісник Академії управління МВС*. 2009. № 2. С. 134-142

904. Шкляр Т. Поняття та класифікація правових форм реалізації економічної функції держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 12. С. 127-130.

905. Шляпошников А.С. Толкования уголовного закона. М., 1960. 163 с.

906. Шмакова Н.С. Ведомственное правотворчество: понятие и формы: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2006. 237 с.

907. Шмелева Г.Г. Конкретизация юридических норм в правовом регулировании. Львов: Изд-во Львовского госуниверситета, 1988. 104 с.

908. Шостенко О.І. Можливість перегляду Конституційним Судом України власних правових позицій. *Форум права*. 2012. № 2. С. 795-803.

909. Шпак Ю.А. Методологічні підходи до визначення поняття нормотворчості органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* № 1. 2013. С. 145-152.

910. Штогун С.Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Х., 2004. 247 с.

911. Щерба С.П., Заглада О.А. Філософія. Підручник. К.: Кондор, 2011. 548 с.

912. Щеколов К.С. Бюрократизация права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2008. 153 с.

913. Юдін З.М. Договірна нормотворчість як інструмент координації в правовій сфері. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 312-319. URL: http://www.apdp.in.ua/v61/42.pdf

914. Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Істина, 2006. 320 с.

915. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) [та ін.]. К. : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана.Юридична енциклопедія: довідк. вид. В 6 т. Т. 1. А-Г [подано 1659 ст., карт та іл.] / Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) [та ін.]. К.: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. 670 с.

916.. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Феміда, 1996. 696 с.

917. Юридичні терміни. URL: https://www.bitlex.ua/uk/blog/terms

918. Юридическая техника: курс лекций / под ред. В.М. Баранова, В.А. Толстика. М.: ДГСК МВД России, 2012. 384 с.

919. Юриспруденция XII века: горизонты развития: очерки / [под ред. Р.А. Ромашкова, Н.С. Нижник]. СПб. : Санкт-Петербургский ун-т МВД России, 2006. 657 с.

920. Юсупов В.А. Правоприменительная деятельность органов управления. М., 1979. 136 с.

921. Юсупов В.А. Процедурні основи діяльності правоохоронних органів України. *Публічне право*. № 3 (11). 2013. С. 153-158

922. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.

923. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу: монографія. К.: Парламентське видавництво, 2004. 519 с.

924. Ющик О.І. Теоретичні проблеми законодавчого процессу: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. К., 2005. 44 с.

925. Явич Л.С. Общая теория права. Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. 286 с.

926. Явич Л.С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений. М.: Госюиздат, 1961. 345 с.

927. Яворська. О.С. Договірне право як регулятор цивільних відносин. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2008. Вип. 6 (74). С. 148- 158.

928. Якимчук М.К. Проблеми управління в органах прокуратури України: теорія і практика. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 440 с.

929. Якимчук С.О. Виконання судових рішень як частина судового розгляду: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2015. 16 с.

930. Янчук А. Науково-нормативні підходи до визначення поняття «правоохоронні органи» в умовах їх реформування. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 2. 2016. С. 110-120.

931. Яременко О. Форми здійснення функцій української держави в інформаційній сфері: поняття, особливості, види. *Правова інформатика*. № 2 (10). 2006. С. 31-36.

932. Ярмакі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: монографія. Одеса: Юридична література, 2006. 336 с.

933. Ярмакі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: автореф. дис. … д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2007. 41 с.

934. Ярмиш О.Н., Серьогін В.О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні / За заг. ред. Тодики Ю.М. Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 672 с.

935. BarnettH. Constitutional and administrative law. London : LLM, 2006. 977 p. URL: http://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article= 2245&context=ndlr.

936. Chaumont Ch. Les organizations internationals. Paris, 1962/63. P. 74-75.

937. Danielle E. Finck. Judicial Review: The United States Supreme Court Versus the German Constitutional Court. Digital Commons, repository of the Boston College Law School. Mode of access: URL: http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/

938. Expanding Judicial Discretion: Between Legal and Conflict Considerations Y. Sinai, M. Alberstein Harv. Negot. L. Rev. 21,2015. P. 221-277. URL: http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/

939. Fillipps. The principles of English law and the constitution. London, 1939. 180 p.

940. Fukuyama Francis. State building: Governance and world order in the 21 st. century. Cornell University Press, 2004. 208 p.

941. Haas E.B. Beyond the Nation-State. Functionalism and International Organization. Stanford: Stanford University Press, 1964. URL: http://lawdigitalcommons.bc.edu/cgi/

942. Isaac ClarkeControl Objectives & Activities: What Are They & What's Appropriate? June 21, 2018. URL:https://linfordco.com/blog/appropriateness-of-control-objectives-and-controls/

943. Judicial Conflict Resolution (JCR): A New Jurisprudence for an Emerging Judicial Practice M. Alberstein Cardozo J. Conflict Resol. 16, 2015. P. 879 -907.

944. Kamil Czyź. Społeczeństwo obywatelskie jako wyznacznik państwa demokratyc znego. *ZNZEWSIiZ*. № 1/2007 (3). S. 176. URL: http://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article= 2245&context=ndlr.

945. Kukies N. Civil Due Process, Criminal Due Process. Yale Law and Policy Review. 2006. Vol. 25. Issue 1. P. 1-60.

946. Maciej Borski Is a comprehensive reform of the law-making process necessary in Poland? A voise in the discussion. Annuals of the Administration and Law №. 17(1). p. 55-70

947. Mihael a Iuliana Dumitru. State Institution's Competence in Exercising the Control Activity. *Journal of Accounting and Management*, Vol 5, № 3. 2015. URL:http://journals.univ-danubius.ro/index.php/jam/article/view/2969/3065

948. Monitoring the implementation of EU law: Tools and challenges /Ms Marta Ballesteros. European Union, 2017. 57p. URL:http://www.europarl.europa.eu/ RegData/etudes/STUD/2017/596799/IPOL_STU(2017)596799_EN.pdf

949. Olga Łachacz Drafting the legislation withim European Union institutions– towards common legal acts standards. C. 11-15 (This publicationa presents a collection of research papers in conjunction with the international scientific conference «The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space», 4-5 October, 2012 at the University of Latvia Faculty of Law). Riga. 684 c.

950. OrtonW. The Economic role of the state. Chicago, 1950. 160 p.

951. P. Bellet, Rapport de synthèse in Travaux Assoc. H. Capitant, (1980) T. XXXI, précité p. 11.

952. Paul Bernal Data gathering, surveillance and human rights: recasting the debate/ *JOURNAL OF CYBER POLICY*. 2016. VOL. 1, №. 2, 243-264.

953. Putting EU law into practice: The European Commission's oversight responsibilities under Article 17 (1) of the Treaty on European Union. European Union, 2018. 70 p.

954. Regulation 1367/2006 on the application of the provisions of the Aarhus Convention on access to information, participation in decision-making and access to justice in environment almatters to Community institutions and bodies, OJ 2006, L 264. p. 13.

955. RubinA.B. Deprivedwithout Due Process: The Fourteenth Amendmentand Abuse of Power. New Mexico Law Review. 1986. Spring. Vol. 16. P. 199-219. URL: http://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article= 2245&context=ndlr.

956. Roufa T. What Is the Difference Between Law Enforcement and Policing? Fighting Crime Means More Than Just Enforcing Laws , 2018. URL: https://www.thebalancecareers.com/law-enforcement-vs-policing-974604

957. Scott A.M. The civil law including The Twelve Tables, The Institutes of Gaius, The Rules of Ulpian, The Opinions of Paulus, The Enactments of Justinian, and The Constitutions of Leo;in 17 vol. Vol. I. New Jersey: The lawbook exchange, ltd., 2001. 365 p.

958. Tridimas T. The General Principles of EC Law. Oxford: Oxford University Press, 1999. 542 p.

959. The Law on The Constitutional Court of The Republic of Lithuania. URL: http://www. lrkt.lt/en/about-the-court/legal-information/the-law-on-theconstitutional-court/193.

960. World encyclopedia of police forces and correctional systems / George Thomas Kurian; editor in chief. 2nd ed. Thomson Gale. 2006. 112 p.

961. Zeidler W. Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany: Decisions on the Constitutionality of Legal Norms / W. Zeidler // NDL Scholarship,

institutional repository of the Notre Dame Law School. URL: http://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article= 2245&context=ndlr.

ДОДАТОК А

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник декана
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
_____ д.ю.н., проф. **О. О. Отраднова**
«14» 03 2019 р.

Акт

впровадження у навчальний та науково-дослідний процеси юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка результатів дисертаційного дослідження Мельничук Світлани Миколаївни на тему: «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна», поданих на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Комісія у складі:

1. Завідувача кафедри теорії права та держави, д.ю.н., проф. С. В. Бобровник;
2. Завідувача кафедри правосуддя, д.ю.н., проф. М. А. Погорецького;
3. Професора кафедри правосуддя, д.ю.н., доц. О. З. Хотинської-Нор,

склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження Мельничук Світлани Миколаївни на тему: «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна», поданих на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, є цілком обґрунтованими, мають належний науковий рівень та вагоме практичне значення для використання у навчальному процесі юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка при викладанні навчальних дисциплін «Судоустрій України», «Судова влада в Україні», «Прокуратура в системі органів державної влади», «Теорія держави», «Теорія права», а також у науково-дослідній роботі аспірантів та викладачів.

Завідувач кафедри
теорії права та держави,
д.ю.н., проф. **С. В. Бобровник**

Завідувач кафедри правосуддя,
д.ю.н., проф. **М. А. Погорецький**

Професор кафедри правосуддя,
д.ю.н., доц. **О. З. Хотинська-Нор**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України

С.Д. Гусарєв

5 . 04 . 2019 р.

АКТ
про впровадження результатів дисертації
на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
Мельничук Світлани Миколаївни на тему «Правові форми реалізації функцій сучасної держави України» зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правих учень
в освітній процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: професора кафедри конституційного права та прав людини, доктора юридичних наук, професора Камінської Н.В. (голова комісії), начальника відділу докторантури та ад'юнктури, доктора юридичних наук, доцента Дрозда О.Ю., начальника відділу організації та координації освітнього процесу кандидата юридичних наук Дубівки І.В., склала цей акт про те, що результати дисертації Мельничук С.М. «Правові форми реалізації функцій сучасної держави України» впроваджені в освітній процес академії.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Мельничук С.М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі академії при викладанні відповідних навчальних дисциплін, можуть бути використані при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів та рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи здобувачами вищої освіти.

Голова комісії:
доктор юридичних наук,
професор **Н.В. Камінська**

Члени комісії:
доктор юридичних наук,
доцент **О.Ю. Дрозд**

кандидат юридичних наук **І.В. Дубівка**

СУДДЯ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ
вул. Жилянська, 14, м. Київ, 01033

27.03.2019р. № 361-16/1182

АКТ
про впровадження результатів дисертаційного дослідження професора кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ кандидата юридичних наук, доцента Мельничук Світлани Миколаївни на тему: «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

В Конституційному Суді України опрацьовано матеріали дисертаційного дослідження Мельничук С.М. на тему: «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна», виконаного на кафедрі теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ.

У дисертації сформульовано пропозиції та рекомендації, які можуть сприяти удосконаленню інтерпретаційно-правової діяльності Конституційного Суду України.

Пропозиції, що зазначені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані в науково-аналітичній роботі, а також в процесі підготовки матеріалів конституційного провадження.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Мельничук С.М. на тему: «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 - теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, можуть використовуватися у діяльності Конституційного Суду України.

Суддя
Конституційного Суду України **О. О. Первомайський**

ДОДАТОК Б

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика. Монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2018. 346 с.

Рецензії:

Марцеляк О.В. Рецензія на монографію С.М. Мельничук «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика». *Право і суспільство*. № 5. 2018. С. 226-227.

Головко О.М. Рецензія на монографію Мельничук С.М. «Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика», м. Івано-Франківськ, 2018. 436 с. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право».* № 26. 2019. С. 184.

Статті у фахових вітчизняних наукових виданнях

2. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Система суб'єктів і учасників правотворчої політики в Україні. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Івано-Франківськ, 2012. № 6. С. 108-112.

3. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Сутність та основні принципи правотворчої політики в Україні. *Вісник Харківського нац. у-т ім. В.Н.Каразіна. Серія право*. 2012. № 1028. С. 45-47.

4. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Правотворчість в Україні: проблеми та перспективи. *Правова держава*. 2013. № 16. С. 44-47.

5. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Основні напрями правотворчості в умовах євроінтеграції. *Правова інформатика*. 2013. № 2 (38). С. 59-63.

6. Глазунова С.М. Інформаційна функція сучасної держави. *Інформація і право*. 2014. № 2 (11). С. 117-121.

7. Мельничук С.М. Правозастосовна форма здійснення функцій держави та публічне адміністрування: взаємозв'язок змісту правових категорій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право. Вип.35. Ч. 1. Т. 1*. 2015. № 35. С. 36-39.

8. Мельничук С.М. Правоохоронно-правозастосовна діяльність здійснення функцій держави: проблеми сучасного розуміння. *Інформація і право.* 2015. № 2 (14). С. 152-160.

9. Мельничук С.М. Правозастосовна форма правової діяльності здійснення функцій держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2015. № 3 (70). С. 37-43.

10. Мельничук С.М. Поняття судового правозастосування як правової форми здійснення функцій держави. *Право і Безпека*. 2015. № 3 (58). С. 42-46.

11. Мельничук С.М. Офіційне тлумачення чи інтерпретаційна правотворчість: дискусійні питання теорії та практики. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук*. 2015. № 5. С. 15-20.

12. Мельничук С.М. Особливості інтерпретаційної форми правотворчої діяльності. *Юридична наука*. 2015. № 11 (53). С. 43-49.

13. Мельничук С.М. Правові позиції в актах інтерпретаційної форми правотворчої діяльності. *Слово Національної школи суддів України*. 2016. № 1 (14). С. 42-48.

14. Мельничук С.М. Законодавча діяльність як правова форма здійснення функцій держави. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 6. С. 20-25.

15. Мельничук С.М. Правотворча діяльність – провідна правова форма здійснення функцій держави: теоретико-прикладний аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 5-11.

16. Мельничук С.М. Контрольно-наглядова форма правозастосовної діяльності: особливості теоретичного розуміння. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 62-68.

17. Мельничук С.М. Роль моніторингу у процесі вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. *Право і суспільство*. № 5. 2018. С. 29-33.

18. Мельничук С.М. Контрольна форма реалізації функцій сучасної держави Україна: теоретичні питання. *Південноукраїнський правничий часопис.* № 3. 2018. С. 3-6.

19. Мельничук С.М**.** Нормативно-договірна форма реалізації функцій сучасної держави Україна. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки»*. Том 29 (68). № 6. 2018. С. 12-17.

20. Мельничук С.М. Інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2018. С. 41-44.

Наукові статті у зарубіжних наукових виданнях

21. Глазунова С.Н. (Мельничук С.Н.) Развитие теории функций государства (период до начала XX века). *Закон и жизнь*. 2013. № 10/3. С. 28-32.

22. Глазунова С.Н. (Мельничук С.Н.) Понимание теории функций государства советского периода: историко-правовой аспект. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*. 2014. № 01 (60). С. 53-57.

23. Мельничук С.Н. Формы осуществления функций государства: теоретико-прикладные проблемы определения понятия. *Альманах современной науки и образования.* 2015. № 10. С. 92-95.

24. Мельничук С.Н. Проблемные вопросы классификации форм осуществления функций государства. *Альманах современной науки и образования.* 2015. №11. С. 58-60.

25. Мельничук С.М. Подзаконная правотворческая форма реализации функций современного государства Украина. *Закон и жизнь*. 2019. № 2. С. 82-88.

Опубліковані праці апробаційного характеру

26. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Правотворча політика як фактор удосконалення виборчого законодавства. *Вдосконалення виборчого законодавства в Україні: проблеми та перспективи:* матеріали наук.-практ. конф. Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ, 2012. С. 16-23.

27. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Роль правил законодавчої техніки в ефективності правового регулювання суспільних відносин (на прикладі Закону України «Про статус гірських населених пунктів в Україні»). *Наука та освіта 21 століття*: матеріали звітної наук.-практ. конф. викладачів та студентів університету (м. Івано-Франківськ, 24 травня 2012 р.). Івано-Франківськ, 2012. С. 94-96.

28. Глазунова С.М. (Мельничук С.М.) Вплив інтеграційних процесів на функції сучасної держави. *Актуальні питання права та правової держави: наукова дискусія*: матеріали Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (Київ, 11 грудня 2013 р.). К., 2013. С. 24-26.

29. Мельничук С.М. Функції сучасної держави: проблеми класифікації. *Особливості формування законодавства України: філософсько-правові, історичні та прикладні аспекти*: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф (м. Івано-Франківськ, 6 березня 2014 р.). Івано-Франківськ, 2014. С. 91-94.

30. Мельничук С.М. Принципи правоохоронної правозастосовної діяльності здійснення функцій держави: проблеми виокремлення. *Юридична наука та практика: виклики сучасності*: матеріали Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція» (Київ, 17 вересня 2015 р.). К.: «Центр учбової літератури», 2015. С. 46-49.

31. Мельничук С.М. Реалізація функцій держави у сфері захисту прав людини. *Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття* :матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кривий Ріг, 9 листопада 2018 р.). Кривий Ріг, 2018. С. 273-276.

32. Мельничук С.М. Природа виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. *Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 16-17 листопада 2018 року). Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. Ч. 2. С. 26-28.

33. Мельничук С.М. До питання про співвідношення реформування та трансформації правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. *Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 16-17 листопада 2018 р.). Львів: Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2018. Ч. 1. С. 15-17.

34. Мельничук С.М. Проблемні питання здійснення судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. *Новітні тенденції сучасної юридичної науки*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 30 листопада-1 грудня 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2018. Ч. 1. С. 16-18.

35. Мельничук С.М. Концептуальні підходи, методи та засоби пізнання в дослідженні правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. «*Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи»:* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 1-2 лютого 2019 р.). Дніпро: ГО «Правовий світ», 2019. С. 8-11.